

Sámedikki dievasčoahkkin Møtebok 01/15

Ávjuvárgaaidnu 50, N-9730 Kárášjohka

Telefon +47 78 47 40 00

Telefaks +47 78 47 40 90

samediggi@samediggi.no

www.samediggi.no

Tid: 04.03.2015

Sted: Kárášjogas

Saksliste

001/15	Vuođđudeapmi
002/15	Ođđa áššiid dieđiheapmi
004/15	Gažaldagat Sámediggeráđđái
003/15	Sámediggeráđi doaibmadieđáhus
005/15	Čilgehus – Sámedikki dieđáhus alitoahpu ja dutkama birra
006/15	Sámediggeráđi čilgehus sohka bealdásseárvvu birra 2015
007/15	Sámedikki jahkediđáhus 2014
008/15	Dulkon almmolaš suorggis – Sámedikki strategijat
009/15	Sámedikki doaibmaplána sámi mánáidgárdefálaldahkii 2015 - 2018
010/15	Sámedikki bivdo- ja hálddašanprinsihpat mariidna ealáhusain
011/15	Sámedikki cealkámuš 2015 eanadoallošiehtadallamiidda
012/15	420 kv El-fápmolinjá Báhcavuotna - Skáidi

Vuoddeapmi

Ášši meannudeapmi álggahuvvui 04.03.15 dii. 09.00

Áirasat

Cuovvovaš áirasat ledje vuoddeamis:

1. Mariann Wollmann Magga	21. <i>li lean várrelahttu Lisa-Katrine Mo ovddas</i>
2. Beaska Niillas	22. Sandra Márjá West
3. Hartvik Hansen	23. Aud Marthinsen
4. Knut Inge Store	24. Per Mathis Oskal
5. Christina Henriksen	25. Lars Oddmund Sandvik
6. Hans Hatle (<i>Várrelahttu Ellen Kristina Saba ovddas</i>)	26. Nanna Thomassen
7. Áile Javo (<i>Várrelahttu Laila Nystad ovddas</i>)	27. Viktor Inge Paulsen
8. Laila Susanne Vars	28. Vibeke Larsen
9. Marit Kirsten A. Gaup	29. Nils Ante O. Eira (<i>Várrelahttu Lars Filip Paulsen ovddas</i>)
10. Per A. Bæhr	30. <i>li lean várrelahttu Ellinor Marita Jåma</i>
11. Mathis Nilsen Eira	31. Nora Marie Bransfjell
12. <i>li lean várrelahttu Isak Mathis O. Hætta ovddas 04.03.15</i>	32. John Kappfjell
13. Inger Eline Eriksen	33. Jovna Zakarias Dunfjell
14. Johan Vasara	34. Kirsti Guvsám
15. Åse Dahl (<i>Várrelahttu Toril Bakken Kåven ovddas</i>)	35. Jørn Are Gaski
16. Ronny Wilhelmsen	36. Anita Persdatter Ravna
17. Arthur Johan Tørfoss	37. Marie Therese N. Aslaksen
18. Inger Elin Kristina Utsi	38. Kjellrun Wilhelmsen
19. Kjetil Romsdal	39. Tor Gunnar Nystad
20. Piera Heaika Muotka	

Juolluduvvon permišuvnnat**Permišuvnnat olles dievasčoahkkimis**

- Árras nr. 6 Ellen Kristine Saba
 Árras nr. 7 Laila Nystad
 Árras nr. 15 Toril Bakken Kåven
 Árras nr. 21 Lisa-Katrine Mo
 Árras nr. 29 Lars Filip Paulsen
 Árras nr. 30 Ellinor Marita Jåma

Áirras nr 12 Isak Mathis O. Hætta

Permišuvnnat osiid dievasčoahkkimis

Áirras nr. 24 Per Mathis Oskal 05.- 06.03.15

Áirras nr. 18 Inger Elin Kristina Utsi 05. - 06.03.15

Áirras nr. 37 Marie Therese N. Aslaksen 05.- 06.03.15

Áirras nr. 35 Jørn Are Gaski 06.03.15 dii. 10.30 - 12.00

Áirras nr. 20 piera Heaika Muotka 05.03.15 dii. 15.00 rájes ja 06.03.15

Várrelahtut

Várrelahttu Hans Hatle lei čoahkkimis áirras nr. 6 Ellen Kristine Saba ovddas

Várrelahttu Åse Dahl lei čoahkkimis áirras nr. 15 Toril Bakken Kåven ovddas

Várrelahttu Áile Javo lei čoahkkimis áirras nr. 7 Laila Nystad ovddas

Várrelahttu Nils Ánte Oskal Eira lei čoahkkimis áirras nr. 29 Lars Filip Paulsen ovddas

Várrelahttu Tor Johnny Josefsen lei čoahkkimis áirras nr. 18 Inger Elin Kristina Utsi ovddas 05. - 06.03.15

Várrelahttu Nils Anders Rasmus lei čoahkkimis áirras nr. 12 Isak Mathis O. Hætta ovddas 05. - 06.03.15

li lean várrelahttu áirras nr. 21 Lisa-Katrine Mo ovddas

li lean várrelahttu áirras nr. 37 Marie Therese N. Aslaksen ovddas

li lean várrelahttu áirras nr. 30 Ellinor Marita Jåma ovddas

li lean várrelahttu áirras nr. 24 Per Mathis Oskal ovddas

Dievasčoahkkinjođihangotti árvalus

06.02.15 beaiváduvvon gohččun árvaluvvon áššelistu, prográmma ja sárdnunáigi dohkkehuvo čuvvovaš rievádusaiguin:

Ášši 009/15 *Sámedikki doaibmaplána sámi mánáidgárdefálaldahkki 2015-2018* mánjduvvo.

Ođđa ášši 12/15 *Kv El-fábmolinjá báhcavuotna-Hámmárfeastabiddjojuvvo* áššelistui ja meannuduvvo mánjmuš áššin

Sámedikki dievasčoahkkin - 001/15

Ášši meannudeapmi álggahuvvui 04.03.15 dii. 09.00

III Jienasteapmi

39 áirasis ledje 37 čoahkis. Jienasteapmi dahkkojuvui čuovvovaš vuogi mielde:

- Dievasčoahkkinjođihangotti árvalus mearriduvvui ovttajienalaččat.

IV Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

V Sáhkavuorrolistu ja replihkat

	Sáhkavuorru	Replihkka
1	Jørn Are Gaski	

DC - Mearrádus:

VI Sámedikki mearrádus

06.02.15 beaiváduvvon gohččun oktan áššelisttuin dohkkehuvo čuvvovaš rievádusaiguin:

Ášši 009/15 *Sámedikki doaibmaplána sámi mánáidgárdefálaldahkki 2015-2018* mánjduvvo.

Ođđa ášši 12/15 *Kv El-fábmolinjá báhccavuotna-Hámmárfeastabiddjojuvvo* áššelistui ja meannuduvvo mánjimus áššin.

Ášši meannudeapmi loahpahuuvui 06.03.15 dii. 09.05.

Odda áššiid diediheapmiSámedikki dievasčoahkkin - 002/15

- Evttohus 1:Áirras Sandra Márjá West, NSR – NSR/Sáb
- Evttohus 2:Áirras Nora Bransfjell, NSR
- Evttohus 3:Áirasat Mariann W. Magga og Knut Store, BB
- Evttohus 4:Áirras Per Mathis Oskal, BB
- Evttohus 5:Áirras Mariann W. Magga, BB
- Evttohus 6: Áirras Vibeke Larsen, BB
- Evttohus 7: Áirras Per Mathis Oskal, BB
- Evttohus 8: Áirras Johan Vasara, BB

Evttohus 1:Áirras Sandra Márjá West, NSR – NSR/Sáb

Áillohačča árbbi dahkat olahttin

NSR-NSR/SÁB háliida ahte Áillohačča árbi dahkkojuvvo eanet olahttin olbmuid. Dál ii leat olbmuid bastevas ja rabas čájáhussadji gos sii sáhttet oahpásmuvvat multidáiddáriin ja olbmuid Áillohaš. NSR bivdá Sámedikki ja Sámediggeráđi vuoruhit dan ahte árbi ovttá Sámi stuorámuš dáiddára manjis šadda eanet olahttin.

Vuođđudusas Lásságámmi lea dál ovddasvástádus das ahte ovddidit kultuvrralaš ja vuoigŋalaš árbbi Nils-Aslak Valkeapää manjis dáiddár- ja dutkiviesu Lásságámmi bokte. VuođđudusLásságámmilea čujuhan ahte dárbbasuvvo bastevas ovdanbuktinlatnja mas sáhtta vásihit Áillohačča dáidaga ja movttiidahttojuvot dan bokte. Lásságámmi lea álggahan ovttasbarggu Davvi álbmogiid guovddážiin oážžut áigái bastevas Áillohaš-lanja ja vuorká guovddážiin gos sáhtta vurket su dáidaga ja biergasiid.

Albma vuorká bokte Davvi álbmogiid guovddážiis šattašii dáidaga eanet olahttin go mo dál lea. Šadda maid álkit Lásságámmi Vuođđudussii luoikat dáidaga museaide, čájáhusaide, jna. Vuorká boadášii maid davviálbmogiid dálááiggemuseii buorin ja šattašii deatalaš Båastede čadahepmái.

Davvi álbmogiid guovddážiis lea nana sámi fágagelbbolašvuohta ja doppe lea dál sámi girjeráđjobálvalus, álbmotgirjeráđju, dálááiggemusea, Riddu Riddu ja sámi giellaguovddáš. Lagašvuohta dáidaga ásausaide nannešii gaskkusteami Áillohačča oktavuodas. Sihke Lásságámmis ja Davvi álbmogiid guovddážiis fitnet ollu olbmot ja dat leat lahkalaš.

NSR bivdá Sámedikki bargat dainna ahte ásahuvvo bastevas Áillohaš-latnja.

Vástádus áššái 002/15 – Ođđa áššiid dieđiheapmi - Áillohačča árbev bárrusin dahkat

Sámediggerádáj le dábdos ássje Lásságámmi ja Nuorttaálmugij guovdásj li álggám aktisasj bargov dagátjit Áillohačča árbev bárrusin. Sáme kultuvrraárbev joarkedit ja bárrusin dahkat la ájnas ássje Sámediggerádáj, majna bargaduvvá náv gá máhtsadimprosjevtajn Bååstede. Sáme dávvervuorkájn li uddni ilá binná luohko háldadittjat ietjama kultuvrraárbev. Nuorttaálmugij guovdásj la akta dávvervuorkájs gánná ælla ibno. Dan diehti le dárbbu muhtem mærráj ulmusjuohkojs, valla aj dâhkkidum ibnojs ja vuosáduslanjâjs. Divras la konserverit, ibnnet ja gaskostit kultuvrrahistâvrâlasj gâvnijt, ja dakkir máhtsadimev biednigahttet ij la tjoavdedum.

Nuorttaálmugij guovdátja dávvervuorkká ja Lasagam li da institusjâvnâ gánná le gâbdemus fâgalasj máhttudagá Áillohačča árbes. Sierra Áillohašladnja, aktan ietjas arkijvajn/ibnujn, luluj sjaddat ájnas duodden suv dâjdav bárrusin dahkat. Sierra Áillohašladnja luluj sjaddat buorre duodden gaskostittjat sáme kultuvrraárbev, ja dat viertti gehtjaduvvat sáme ibnoj ásadime ja ádâstuhttema aktijvuodan. Sámediggeráden li stuorra vuorddámusá guovdásj oajválattja sihti siegen liehket tjoavddemin biednigahttemav sáme dávvervuorkájda mij gullu dâhkkidum ibnojda.

Evttohus 2:Áirras Nora Bransfjell, NSR

Beetnehvierhtieh gïeletjâanghkojde áarjelsaemien learoehkidie

Maajhõõhpehtimmie áarjelsaemien gïelesne lea gellie jaepieh akte õõhpehtimmiefaalenasse orreme áarjelsaemien learoehkidie mah eah lohkehtæjjam saemien gïelesne utnieh jïjtse skuvlesne sijjen árrometjïeltine.

Áarjelsaemieh bárrode árrõeh jïh vaenie gïelelohkehtæjjah. Maajhõõhpehtimmie gïeletjâanghkoegujmie lea akte faalenasse maam dovne learohkh jïh eejhtegh leah tuhtjeme hijven orreme. Jïjnjh eejhtegh eah jïjtje saemien maehhtieh, men sijhtieh dej maanah edtjeh nuepiem utnedh saemien lieredh.

Juktie stuerebe gïelebyjresem sjugniedidh, nuepieh vedtedh gïelem nuhtjedh jïh ij goh unnemes jïemmehkigujmie áahpenidh, gïeletjâanghkoeh leah õõrnesovveme dejtie joekehts aaltaridie juktie dam buektiehtidh.

Áarjelsaemien skuvlijste áarjelsaemien maajhõõhpehtimmiefaalenasine vadtasávva jieniebidie learoehkidie mah eah faalenassem utnieh jïjtse skuvlesne. Jïh iedtje lea stoerre.

Vuesiehtimmien gaavhtan medtie 50 learohkh maajhõõhpehtimmiem áadtjoeh Gaske-Nõõrjen Saemienskovleste Aarbortesne. Faalenasse gïeletjâanghkoeh bïjre vadtasávva 2-4 aejkieh fierhten jaepien fierhten aalteredâahkan. Gïeletjâanghkoeh maehhtieh ovrehte 1 vâhkoem ryõhkedh fierhten aejkien.

Gaatesjen dle vuejnebe jienebh tjïelth ekonomeles fáantoej gaavhtan daam faalenassem báarhte veeljeh. Aaj doh tjïelth mah aarebi learohkh gïeletjâanghkojne átneme. Dejtie learoehkidie mah faalenassem dessieh lea ovlæhkoes, jïh ij reakta domtoe viertiestamme dej learohkigujmie mah maehhtieh daam faalenassem nuhtjedh.

Tjïelte dihte mij diedtem átna õõhpehtimmien ávteste áarjelsaemien gïelesne. Maahta vâájnedh goh gïeletjâanghkojde utnieh goh akte ovdaerpies lissiefaalenasse maam maahta báarhte veeljedh, dan mearan learohkh dam unnemes lâhkoem saemientæjmojste áadtjoeh maajhõõhpehtimmien tjïrrh.

NSR veanhta gïeletjâanghkoeh tjuerieh vuajnalgidh goh akte ellies faalenasse maajhõõhpehtimmie

ektine. Gosse learohkh maajhõõheptimmiem utnieh, dellie byõroe gïeletjåanghkojde vuejnedh goh akte sjïehtesjamme bielie destie, jïh dan åvteste ij edtjh maehdedh dam bårarhte veeljedh.

Byõroe sjïere vierhtieh daan åssjalommesasse læjkoedidh. Sjyõhtehke vuarjasjidh jïjtsh beetnehvierhtieh gïeletjåanghkojde gaajhkide learoehkide mah saemienlierehtimmiem utnieh. Jis åarjelsaemieh edtjeh sijjen ietniengïelem åadtjodh goh akte gïele mij govloe jïh åtnasåvva, tjuara gaajhkide nuepide vuartasjidh juktie dam buektiehtidh.

Vaestiedasse aamhtesasse 002/15 - Bæjhkoehntimmi orre aamhtesijstie: Beetnehvierhtieh gïeletjåanghkojde åarjelsaemien learoehkide

Saemiedigkie tuhtjie vihkeles saemien learohkh edtjeh sijjen reaktah åadtjodh saemien lierehtimmiem bijre, jïh aktem lierehtimmiem hijven kvaliteeteste åadtjoeh. Gaajh jïjnjh learohkh, joekoen åarjelsaemien dajvesne lierehtimmiem saemiengïelesne åadtjoeh maajhõõheptimmiem tjïrrh. Öõheptimmielaakesne maajhõõheptimmi lea neebneme goh akte alternatijve vuekie lierehtimmiem saemien gïelesne faalehtidh dejtie learoehkide mah eah maehdiedh dam lierehtimmiem åadtjodh aktede lohkehtæjjeste mij lea stieresne. Mij edtja lierehtimmesne årrodh dan bijre ij maam gænnah jehtasovvh laakesne, men siejhme orreme tjoetje-guvvieöõheptimmiem faalehtidh lohkehtæjjine jïh lissine joekehts gïelebiesietæjmoeh, vuesiehtimmiem gaavhtan guessielearoehkinie årrodh.

Gaajhkh maaksoeh maajhõõheptæmman learohki hïejmetjïelth edtjeh maeksedh. Doh joekehts faalehtæjjah saemien maajhõõheptimmeste eah seamma tæjmoeåasah utnieh sijjen dienesji åvteste, jïh faalenassh leah joekehts dovne sisvegen jïh öörnedimmiem bijre. Departemeente dan åvteste aktem barkoem eelki juktie aktem bijjemes soejkesjem saemien maajhõõheptæmman åadtjodh jaepien 2012. Akte barkoedåehkie, gusnie aaj Saemiedigkie lij meatan, aktem raeriestimmiem deelleme mij departemeentese seedtesovvi. Mænngan raeriestimmiem seedtesovvi die Finnmaarkhen Fylhkenålma jïh Nordlaanten Fylhkenålma stillemem åådtjeme departemeenteste aktem mierievierhkiem maajhõõheptæmman darjodh. Daate barkoe dorjesovvi Öõheptimmiedirektovraatine ektine. Raeriestimmiem mierievearhkan saemien maajhõõheptæmman Maahtoedepartemeentese deellesåvva njoktjen 1.b. åvtelen. Saemiedigkie edtja meatan årrodh digkiedidh guktie edtja aamhtesinie guhkiebasse barkedh. Ulmie lea seamnavyörtegs faalenassh åadtjodh gaajhkide learoehkide mah maajhõõheptimmiem åadtjoeh. Åvtelen soejkesjem maajhõõheptæmman jååhkesje edtja Saemiedigkine aamhtesen bijre råårestalledh.

Dåarjoe maam tjïelth åadtjoeh saemien gïelese ij dejtie riectes maaksojde feerhmm. Lissine dejtie tæjmoeåaside maajhõõheptimmiem åvteste, vuelkeme- jïh årromemaaksoeh guessielearoehkasse båetieh. Dastegh gåhkoe hïejmeskuvlen jïh faalehtæjjan gaskesne lea stierre, maaksoeh sijhtieh stierre sjïdtedh. Dan åvteste ekonomes fåantoeh mah nænnoestieh mejtie learohkh åadtjoeh guessielearoehkinie jallh meatan årrodh gïeletjåanghkojne.

Dan åvteste maaksoeh maajhõõheptæmman dan jïjnjem jeerehtieh, mij lea jearohke learohken årromesijjeste jïh gusnie faalenasse vadtasåvva, tjuara öörnegh darjodh guktie tjïelth buektiehtieh sijjen diëdtem gorredidh saemien learohki åvteste bööremeslaakan. Saemiedigkien mielen mietie dle tjuara mieriedimmine vihtiestidh lierehtimmiem saemiengïelesne aaj guessielearoehkinie jïh gïeletjåanghkoeh feerhmie, jïh refusjovneöörnege daam feerhmie. Dellie dihte sæjhta diëdtem vedtedh skuvle-aajhteridie.

Faage saemien ij leah neebneme öõheptimmielaaken § 2-3 goh akte dejstie faagijste maam maadthlierehtimmiem edtja feerhmedh. Akte konsekvensen destie lea privaate skuvlh eah diëdtem utnieh lierehtimmiem faalehtidh saemien gïelesne. Saemiedigkie lea krieveme aktem ellies gïehtjedimmiem öõheptimmielaakeste jïh jarkelimmieh privaateskuvlelaakesne guktie saemien learohki reaktah saemien lierehtæmman gorresåvva.

Saemiedigkie edtja barkoem maajhõõheptimmiesoejkesjinie guhkiebasse fulkedh jïh sæjhta guessielearohke jïh gïeletjåanghkoeh edtja akte bielie årrodh faalenasseste maajhõõheptimmiem bijre. Dagkerh öörnegh leah joekoen vihkeles gïelelierehtimmiem jïh gïeleevtiedimmiem gaavhtan. Learohkh

mah maajhõhpehtimmiem áadtjoeh vaenie gïeledáarjoem jïh vaenie nuepieh utnieh saemien nuhtjedh voengesne. Lidteratuvre, programmh meedijinie, guvvieraajroeh jallh spïelh saemien gïelesne fáátesieh. Dan ávteste vihkeles sïiehteladtedh gïelesijieh áadtjodh gusnie nuepiem áadtjoeh saemien nuhtjedh jeatjah learohkigujmie ektine jïh saemien byjresisnie.

Evttohus 3:Áirasat Mariann W. Magga og Knut Store, BB

li oaggunkoarta finnmáarkulaččaide

Maŋnjágo Finnmárku rahppojuvvui olgoriikalaččaid astoáigeoaggumii, de vásihuvvo stuorra deaddu eanemus geasuheadji guovlluide, gos báikkálaš ja regionála álbmot lea bivdán buolvvaid mielde.

Min mielas sáhtta vásihuvvot noadđin jus finnmáarkulaččat bággejuvvojit oasti oaggunkoartta ja jus ásahuvvo raproterengeatnegasvuohta oagguma duodašteami várás. Deanu gielda lea álggahan geahččaladdankártema, ja livččii riehta čađahit dán prošeavtta ovddidan dihtii vuogi dákkár kártemii.

Ferte jearrat ja árvoštallat sáhtta go dohkkehit olgoriikalaččaid mearihis sáivaguolásteami Finnmáarkkulága ja dan ulbmilparagráfa mihttomeari ektui. Bargiidbellodaga sámediggejoavku ovddida gažaldaga dan geavada ektui maid mii dál vásihit ahte lea go dat riehta Finnmáarkkukommišuvnna barggu ektui finnmáarkulaččaid boares vuoigatvuođaid dohkkeheami ja identifiserema ektui, ja luossa- ja sáivaguolástanlága paragráfa 24 ektui daid erenoamáš njuolggadusaid birra mat gustojit báikkálaš álbmoga oaggunvuoigatvuhtii Finnmáarkkus miessemánu 27. b. 1775 mannosáš gonagaslaš resolušuvnna vuodul.

Álbmot- ja álgoálbmotriekti maid ánsásáa lagat árvoštallama. Dat guoská maiddái ESA gaskavuhtii mii lea EØS-njuolggadusaid vákšunorgána.

Bargiidbellodaga sámediggejoavku bivdá Sámediggeráđi oazžut dievaslaččat guorahallojuvvot buot beliid olgoriikalaččat sáivaguolásteami oktavuodas Finnmáarkkus, geavahettiin daid riektegaskaomiid mat gávdnojit.

Vástáduš áššái 002/15 – Ođđa áššiid diediheapmi - Eai bivdokoarttat finnmáarkulaččaide

Eai bivdokoarttat finnmáarkulaččaide

Sámediggeráđi čuovvoleapmi 5 evttohussii.

Beaiválaččat bargá Sámediggeráđi čuovvolemiiguin mat leat čatnon Finnmáarkoláhkii (fml). Sámedikki geassemánu 2014:i dievasčoahkkinnmearráduš ávdne rámma min lahkoneami. Dát guoská sihke Finnmáarkkuopmodaga(FEFO) doibmii ja Finnmáarkkokommišuvnna bargui. Finnmáarkoláhka mearriduvvui eanetloguin Stuoradikkis ja Sámedikki miehtamiin ovttajienalaččat. Min beroštupmi lea ahte FEFO galgá hálddašit eatnamiid ja ođasmuvvi riggodagaid mii oktiivástida lága ulbmiliin, erenoamážit vuodđun sámi kultuvrii, boazodollui, meahcásteapmái, ealáhusbargui ja servodateallimii. Sámediggeráđi čuovvola daid momeanttaid ja gažaldatdilliid mat bohtet Bargiidbellodaga sámediggejoavku evttohusain čađahan dihte sisdoalu áššis 019/14 Finnmáarkolága čuovvoleapmi.

Duogáš dasa lea ahte Finnmáarkoláhka bidjá vuodđun ahte giliolbmui leat meahcástan, guolástan, bivdo ja meahcceresursa ávkkástallan riekti daidda ođasmuvvi riggodagaide Finnmáarkkus. Viidásit guorahallá Finnmáarkkokommišuvdna geavahan- ja oamastanvuoigatvuođaid, ja Finnmáarkku Meahcceduopmostuollu galgá gieđahallat vuoigatvuođa riidduid birra. Finnmáarkkuopmodat(FEFO) hálddaša eatnamiid ja meahcceresurssaid maid dat eaiggáda ja mii lea oktiivástáduš Finnmáarkolágain ja lea daid rámmaid siskkobealde maid almmolaš eiseváldi leat addán nugo eará lágaid ja láhkaásahusaid bokte. Dakko bokte Luonddušláddjivuodálága ja luossa- ja sáivaguollebivdolága bokte mii deattuha sámi beroštumiid. Ođasmuvvi riggodagatmat leat FEFO eatnamiin lea Finnmáarkoláhka cealkkan earet eará ahte olbmot mat ášset Finnmáarkkus lea guolástanriekti sáivaguliid bivdit sihke firpmiin ja oaggunstávrráin. Finnmáarkoláhka § 25 addá johtiguolásteddjiide lobi bivdit čázádagain oaggunstávrráin ja nođđoduorgguin. Dát lohpi sáhtta regulerejuvvot, muhto vejolaš gáržžideamit lobis ferte ákkastallojuvvot ja vuhtiiváldin dihte resursa, gč, fml §27.

FEFO stivra lea álggahan barggu buoret reguleret sáivaguollebivddu. Sámediggeráđđi oačču dieđu dán birra FEFO gulahallančoahkkimis Kárášjogas 20.1.2015. Nu go diehtit de leat čadahuvvon álbmotčoahkkimat dán ášši birra. Gulaskuddandokumeanttat čájehit ahte otná vuogi mielde de buot olbmot mat ássat Finnmárkkus guolástit sáivaguoli nuvtá ja bivdokoartta haga. Dan seamma dahket johttiguolásteaddjit mat leat vuollel 16 jagi ja sii geat leat badjel 67 jagi. Buot johttiguolásteaddjit mat leat 16 jagis girtta 67 jahkái fertejit oastit bivdokoartta jus galget bivdit Finnmárkkuopmodaga čázadagain. Dat lea ráhkaduvvo statistihkkat man olu bivdokoartaid leat vuovdan norgga ja olgoriika johttiguolásteddjiide. Jagi 2014:s vuovdu sullii 5000 koartta olgoriikalaččaide, ja sullii 1000 koartta norgga johttiguolásteddjiide. Sámediggeráđđi áigu čuovvut lobiregulerema johttiguolásteddjiid sáivaguolásteami go FEFO sádde ášši formála gulaskuddamii.

Go EEO-šiehtadus šattai gustovaš Norggas 1994:s čálihuuvui okta ii-vealahemiidprinsihppa mii guoská juohke EEO-ássiide. Vealaheapmi almmolaš eiseválddiin našunalitehta vuodul lea giellidus. Otnáš vuohki lea ahte FEFO meannuda buot johttiguolásteddjiid dássálaga. Orut go Romssas vuoi Roavenjárggas, goabbatge oaččuba seamma eavttuid dego johttiguolásteaddji go oastá bivdokoartta. Váiddaáššiid maid vákšunorgána ESA lea meannudan go gusto guolástanvuoigatvuođaide stáhta oktasašmehciin ja eará stáhtaeatnamiin, lea leamaš čatnon gáibáduš bastevaš ássan Norggas. Sámediggeráđis ii leat diehtu ahte lea eará gažaldagat mat leat leamaš konkrehtalaš váiddaáššit. Sámediggeráđđi oaidná ahte sáhtta leat ávkin čielggadit EEO-rievttalaš gažaldaga go gusto reguleremii addit lobi earáide bivdit Finnmárkkus, ja jus dárbu sáhtta FEFO dehe earát ovddidit áššiid ESA:i.

Sámediggeráđis lea beroštupmi ahte reguleremat dehe disponeremat daidda ođasmuvvi resurssaid dáhpáhuuvvá nu ahte báikkálaš álbmoga geavahanriekti joatkašuvvá ja earát eai gáržžit daid. Min vuolggasadji lea ahte hálddašeapmi dáhpáhuuvvá lagas ovttasbargguin ja árvvus atnet giliolbmuid riektiipmárdusa. Giliolbmuid geavahanvuoigatvuođat ii miellidubuvtte ahte earát giddejuvvojit eret, muhto giliolbmuid geavaheapmi iige sáhtte gáržžiduvvot earáid dihte. Geavahangáržžideapmi gáibida dasa lassin konkrehta árvvoštallama jus resursadilálašvuohta gáibiduvvo. Ođasmuvvi resurssat sáhttet garrasit regulerejuvvojit ja eará lánkai gáržžidit lobi earáide earet báikkálaš álbmoga geavaheami. Láhčit dili ain báikkálaš geavaheapmái nu ahte bidjo miediheamis erenoamáš riektivuođdu mii lea dehálaš.

Fml ii juollut ođđa vuoigatvuođaid, muhto regulere dan dálá vuoigatvuođaid gos lánkaregulerema ruohttasat leat Finnmárkku eanačuohan 1775-resulušuvnna rádjái. Guhkesáigge eanaja čázegeavaheami bokte leat sápmelaččat gártadan vuoigatvuođaid, ja fml § 5 deattuha dan. Sámediggeráđđi mielas lea dehálaš ahte fml praktiseren ferte dáhpáhuuvvat álbmotrievtti vuodul ja erenoamážit ILO-konvenšuvnna nr. 169 álgoálbmogiid birra ja árvvusatnamiin eai daga duohtadeami gártaduvvon kollektiiva ja ovttaskas vuoigatvuođaid. Sámediggeráđđi čujuha dán oktavuodas dan ođđa ortnegii mii lea 2015:i bušeahtas mas organisašuvnna ja institušuvnna sáhttet ohcat doarjaga nu ahte eana- ja resursavuoigatvuođat fuolahuvvojit mii guoská sámi guovllu areálaide. Ohcanáigemeari lea 15. b. njukčamánu.

Go gusto meahcásteapmái, bivdui ja guolásteapmái de Finnmárkolágas dadjá ahte son gii oázžu lobi galgá ožžon koarta dehege sullasačča mii čájeha ahte sus lea lohpi. FEFO ii leat praktiseren dán vuogi siddjiide mat guolástit nuvtá. FEFO lea dál ohcan departemeanttas spiehkasteami dán gáibádušas. Sámediggeráđđi oainnu mielde galget finnmárkulaččat beassat velá bivdit sáivaguoli FEFO eatnamiin. Mii registreret ahte FEFO lea gulaskuddanmutter árvvoštallat álggahit raporterenvuoigatvuođadaga mii registrere guolástanviidodaga dain iešguđetge geavahanjoavkkuin juhkkovuvvon geográfalaš guovlluide dego suohkandássa dehe čázadahkii ja čáziide. Dakko bokte maid olbmuid mat ássat Finnmárkkus. Dát sáhtta leat dan dihte ahte dahkat oahpu guoddevaš nálehálddašeami resursavuođu ektui. Dát dieđut leat maid guovddážiš sihkkarastin dihte vuoruhit guolástanlobi giliolbmuid dain guovlluin gos resursadilálašvuohta čájeha ahte johttiguolásteddjiid lohpi berrešii gáržžiduvvot. Sámediggeráđđi oaiuvvildá lihka ahte lea hui guovddážiš ahte vejolaš raporteremat berrešii nu álkin dahkat geavaheddjiide ja maiddáid dan dihte go lea dahku mii lea ođas ja maid giliolbmot sáhttet hilgut iešguđetgelágan ákkaiguin. Lea dehálaš ahte doaimma boahá čielgasit ovdan ahte dát lea okta oassi resursahálddašeamis, ja obmot mat ássat doppe váldovuvvojit vuhtii go lea resursavánisvuohta ja dan geažil galget vuoruhuvvot ja čujuhit Finnmárkoláhkii. Sámediggeráđđi

oavvilda ahte Deanu gieldda geahččalankárten berre válbmejuvvot ovdal jus dakkár hálddašandoaibma álggahuvvo, earet eará go dát geahččaleapmi addá eanet máhtu mii lea dehálaš ollislaš ášši árvvoštallamis

Evttohus 4:Áirras Per Mathis Oskal, BB

Boraspiriid hálddašeapmi

Dálá hálddašeapmi lea vuodđuduvvon daidda láidestusaide mat leat biddjojuvvo 2004 Boraspiredieđáhusas ja 2011 Boraspiresoahpamušas Stuorradikkis. Boraspiresoahpamuš lea mearridan ahte 5 jagi siste (2016) galgá boraspirehálddašeapmi evaluerejuvvot.

Manjá 11 jagi dálá hálddašanmáliin ja mearriduvvon boraspiredásiin mii oaidnit ahte boraspireválttisvuodát leat lassánan, ollu sávzadoalut leat ferten heaittihuvvot ja ollu orohagat rahče stuorra massimiin ja uhccán gánnáhahttivuodain.

Dat guovtteosat mihttomearri mii mis lea, sihke boraspiret ja guohtunealáhusat, ii sáhte ollašuttjuvvot dálá hálddašanmáliin ja boraspiredásiin.

Dálá mearriduvvon boraspiredási sámi boazoguvlluin ferte beallidit.

Viidáseappot ferte rievdadit avádatjuogu, mas A avádat várrejuvvon boraspiriide ja B avádat fas guohtunelliide.

A avádagat fertejit unniduvvot, go dát leat menddo sturrát, ja dahká veadjemeahttumin doalahit B avádagaid boraspiriid haga.

Ferte ásahit goaskinbivddu.

Mii bivdit sámediggeráđi garraseappot ángiruššat dáinna bargguin, go das lea stuorra mearkkašupmi daidda geat eaiggáduššet dáid elliid ja sin boahhteáigái.

Vástáduš áššái 002/15 – Ođđa áššiid diediheapmi: boraspirehálddašeapmi

Sámediggeráđi mielas ii leat boraspirejávkkadeapmi dohkálaš. Okta ovdamearka dása lea 8. regiovnnas (Romssas ja Finnmárkkus). Vaikko geatkenálli lea ollu badjel mearriduvvon nállemihttomeari 8. regiovnnas, de eai báhčo doarvá geatkkit.

Massin boazodoalus ja eanadoalus lea balddehahtti. Muhtin orohagain (lullisámi guovllus) lea boraspirevahát máksu arvat eanet go biergobuvttadeami dienas. Eanet sávzadoalut leat maid heaittihuvvon stuora vahágiid dihte (earret eará Báhčaveajis dakkár boraspirepolitihkka ii leat gánnáhahtti Norgga stáhtii.

Vuoruhuvvon boraspireguovllut (A- guovllut) leat muhtin regiovnnain biddjon boazodoalu ja sávzadoalu váldoguvlluide. Davvi- Trøndelágas lea eanas oassi fylkkas vuoruhuvvon čivganguovlun albasiidda, getkkiide ja guovžžaide. Dasa lassin leat goaskinat seamma guovlluin. Boazodoalus leat guottetbáikkid seamma guovlluin. Dat ahte galget leat boraspiret seamma guovllus, ii mana bures. Eará ovdamearka lea Sis-Romsa gos lea váttis báhčit vahátelliid A-guovlluin. Lávdegottit fertejit buorebut sáhttit báhčit vahátelliid vaikko leat ge boraspireguovllus (A-guovllus) – dat guoská erenoamážit guovlluide mat leat boazodoalu guottetbáikkid.

Mii guoská gumpiide, de lea Sámedikki oaidnu ahte hálddašanguovlu ii ábut viidut. Sámediggá lea searvan ráhkkanančoahkkimii skábmamánus gumpeguovllu rievdadeami birra. Dat prinsihppa ahte gumpu ii galgga gávdnot sámi boazodoalloguvlluin ferte viidásetfievrriduvvot.

Sámedikkis boahdá leat eanet fokus álbmotriektái boraspirepolitihka ektui. Leat mánga

riikkaidgaskasaš konvenšuvnna mat mearridit stáhta politihka sápmelaččaid ektui. Norggas manná olmmošvuoigatvuohta ovdalii eará lágaid nu go birasrievtti ovdalii. Sápmelaččaid riekti kultuvrii manná ovdamearkka dihte ovdalii mearrádusaid luonddusuodjalanlágas. Olmmošvuoigatvuođa saji nannen Norgga rievttis (Olmmošvuoigatvuođaláhka) 1999- láhka deattuha dan. Dás čuožžu 3. § ahte Mearrádusat konvenšuvnnain ja beavdegirjjiin mat leat namuhuvvon 2. § galget, jus šaddá eahpáduš, mannat ovdalii mearrádusaid eará lágain.

Sámediggeráđđi lea váldán bajás dáid áššiid čoaikkimiin Dálkkádat- ja birasdepartemeanttain juovlamánu 16.b.2014, ja oavvilda ahte departemeanta ja Birasdirektoráhta fertejit čuovvolit konsulterensiehtadusa maiddá boraspireáššiin.

Sámediggi áigu ain viidáseappot bargat dáinna áššiin, ja bargat dan nala ahte evalueren biddjo johtui.

Evttohus 5:Áirras Mariann W. Magga, BB

Finnmárkulaččaid guolástanvuoigatvuohta mearas

Ráđđehus ealáhusministara bokte áigu dál sihkkut 1775 mannosáš láchkaparagráfa, Eanačujuhusresolušuvnna paragráfa 6, mii nanne finnmárkulaččaid guolástanvuoigatvuođa mearas. Bargiidbellodat gáibida ahte paragráfa bisuhuvvo, ja ahte álggahuvvo bargu dainna áigumušain ahte nannet finnmárkulaččaide dan vuoigatvuođa maid paragráfa addá.

Dán paragráfa sihkkun lea rievttálaš rihkkun, dál go Finnmárkkukommišuvdna áigu čielggadišgoahtit vuoigatvuođa boares bivdinsajiide, geahča Finnmárkulága § 29.

Bargiidbellodaga sámediggejoavku bivdá Sámediggeráđi álggahit barggu dalán eastadan dihtii ahte dát láchkaparagráfa sihkkovuvvo.

Vástáduš áššái 02/15 Ođđa áššiid diediheapmi - Finnmárkulaččaid guolástanvuoigatvuohta mearas

Ealáhus- ja guolástusdepartemeanta lea almmuhan iežaset neahttasiiduin ahte sii háliiditsihkkut ja álkidahttit mángga lága iežaset ovddasvástádussuorggis. Departemeanta oavvilda earret eará ahte Miessemánu 27.b. 1775 mannosáš láhka Gonagaslaš resolušuvdna Eanajuohkima birra Finnmárkkus ja viessočujuheapmi ja vealgáibidjama birra seamma sajis (Eanačujuhusresolušuvdna) lea boarásmuvvan.

Sámediggeráđđi ii doarjjo departemeantta árvvoštallama ahte eanačujuhusresolušuvdna lea boarásmuvvan ja áigu gáibidit konsultašuvnnaid dainna áigumušain ahte juksat ovttamielalášvuođa dán áššis. Sámediggeráđđi vuordá dán oktavuodas lagat čilgehusa departemeanttas das guđe váikkhusaid lága sihkkun buktá.

Lea oahpes ášši ahte Riddoguoalástuslávdegotti evttohusa čuovvoleami oktavuodas ii juksojuvvon ovttamielalášvuohta álbmotrievtti dulkoma ja historjjálaš guolástusvuoigatvuođaid ektui. Sámediggeráđđi čujuha dasa ahte dálá álgoálbmotrievtti vuodđun lea álgoálbmogiid historjjálaš vuoigatvuođaid dohkkeheapmi earret eará riddo- ja vuotnaguolásteapmái árbevirolaš álgoálbmotguovlluin. Go guoská historjjálaš vuoigatvuođaide, lea Sámediggeráđi oavvil ahte dát leat fámus ja álo leat leamaš fámus ássama ja geavaheami bokte rittuin. Sápmelaččain leat dákkár vejolašvuođat dološ áiggi rájes geavaheami ja vieruiduvvan báikkálaš vuoigatvuođaid vuodul.

Sámediggi lea mángii deattuhanahte ráđđehus ferte maiddá doahttalit boarráset lágaid dán suorggis. Ovdamearkka dihtii 1751 mannosáš lappekodisilla ja 1775 mannosáš Eanačujuhusresolušuvnna mat nannejit finnmárkulaččaid vuosttašvuoigatvuođa guolásteapmái. Sámediggeráđđi čujuha dasa ahte dát láchkamearrádusat dovddahit čielgasit vuollásaš riektediliid, namalassii ahte sápmelaččain ja earáin leat vieruiduvvan báikkálaš vuoigatvuođat guolásteapmái riddo- ja vuotnaguovlluin mat leat sin birrasiin.

Sámediggi oaidná ahte Norgga eiseválddit boasttoinnolaččat ja almmá lagat ákkaid haga leat

guođđán iežaset ovdeš oainnu guolástusráđjaášsis Storra Británia ektui. Dan áššis vikkai Norga duođaštit ahte “friija guolásteami” jurdda ii lean goassege dohkkehuvvon Norgga rittus. Duopmu čájeha ahte historjjálaš geavaheami duođaštusat rittus vieruiduvvan báikkálaš njuolggadusaiguin, ledje guovddázis dan mearrádussii mii dalle dahkkojuvvui.

Sámediggeráđđi muittuha Gáivuona duomu birra mii maid mealgadii manná dan guvlui ahte dovddahit ahte das lea sáhka vieruiduvvan vuoigatvuođain. Dán áššis ožžo báikkálaš guolásteaddjit buhtadusa dannego sin guolástanbáikkiide šattai váddásat beassat go fápmohuksema geažil šattai eanet jiekŋa vuonas.

Sámediggeráđđi čujuha dán oktavuodas maiddái dasa ahte Sámi vuoigatvuođalávdegoddi 2iežas cealkámušas Gáivuona duomu birra, rahpá dan vejolašvuođa ahte sullasaš vieruiduvvan vuoigatvuođat leat fámus maiddái eará sajiin.

1 *International Court of Justice, Reports 1951, page 116 ff*

2 NOU:2007:13 kapihtal 22.4.1.2

Dan ahte leat go vieruiduvvan báikkálaš vuoigatvuođat, ferte anŋke árvvoštallat konkrehta juohke dilis historjjálaš geavaheami vuođul. Finnmárkkukommišuvdna galgá finnmárkkulága § 29 vuođul álggahit dán barggu dađi mielde go ášši ovddiduvvo. Danne lea Sámediggeráđi mielas hui unohas jus eanačujuhusresolušuvdna, mii dovddaha vuollásaš vuoigatvuođadiliid, árvvoštallojuvvo sihkkkojuvvot dan botta go dát bargu lea čađahuvvomin, almmá dan haga ahte ođđa mearrádusat mat nannejit sápmelaččaid ja earáid guolástanvuoigatvuođa, bohtet sadjái.

3 *”Selv om dommen tar utgangspunkt i den tradisjonelle allemannsretten, beveger imidlertid rettens flertall seg gjennom sin beskrivelse av bruksforholdene i fjorden som ledd i begrunnelsen for domsresultatet seg ut av dette begrepet. Den bruken som beskrives ligger relativt langt fra de typiske allemannsrettighetene, og har de fleste karakteristika som kjennetegner en tinglig rettighet. Videre har det i de drøyt 20 årene som har gått siden dommen ble avsagt vært en betydelig utvikling i rettspraksis når det gjelder synet på samiske rettigheter og mulighetene for samisk rettserverv gjennom lang tids bruk, jf. særlig Selbu-saken (Rt. 2001 side 769) og Svartskog-saken (Rt. 2001 side 1229).*

Det er derfor ikke utenkelig at domstolene i en framtidig sak hvor tvistetemaet er om det er ervervet en privatrettslig rettighet til kyst- og fjordfiske for fiskere hjemmehørende i et sjøsamisk bygdesamfunn, kan gi de lokale fiskerne medhold dersom deres bruksutøvelse er av noenlunde samme omfang, intensitet og eksklusivitet som i Kåfjord-dommen.”

Evttohus 6: Áirras Vibeke Larsen, BB

Sámi eksportaráđđi

Disneyfilbma "Frost" lea ovdamearkan dasa ahte máilbmi háliida eanet sámi kultuvrra. Dat lea dakkár sodju mainna mii sápmelaččat fertet šaddat čeahpit ávkkástallat ávkin alcceseamet.

Riikkaidgaskasaš márkanis mas luondu ja sámi kultuvra šaddá eanet ja eanet áigequovdil sihke mátkemearrin ja kulturvuđot buvttan, mii berret ásahit sámi eksportaráđi.

Jus mii geahčastit eksportaráđđái guoli várás, de mii oaidnit ahte dán orgánas lea leamaš ja lea ain stuorra mearkkašupmi Norgga márkanoassái ja erenoamážit gelbbolašvuhtii guoli ja Norgga mearraborramuša birra olgoriikkas.

Sámi buktagiin ja vásihusain lea stuorra vejolašvuohta šaddat eallingeaidnun dađi mielde go máilmmiviidosas ekonomii ja ovttasdoaiman ovdána. Danne lea deatálaš doaimmat márkaniin ja dasa lassin ahte mis lea bajitdási orgána mii sáhtta oktiordne buorebut go dan mii dál dahkkojuvvo.

Dál šaddet sámi ovttaskas oassálastit menddo smávvát dasa ahte sáhttit bures birget riikkaidgaskasaš gilvvohallamis stuorra oassálastiiguin main lea stuorat kapitála. Mii dárbbasit dakkár orgána mii sáhtta čohkket fámuid, čatnat searvevuođaid, gilvit máhtu min kultuvrra birra ja

erenomážit eaiggáduššat buktagiid ja bálvalusaid ollu viidábut go dál.

Máilmmiekonomiija lea eanet čadnojuvvon oktii go ovdal, sojut leat eanet máilmmiviidosáččat go ovdal, olbmot mátkkoštit eanet ja eanet, sii áinnas ohcet dan mii lea eakti, ja mii fertet šaddat gearggusin ávkkástallat vejolašvuodaiguin.

Bargiidbellodat bivdá sámediggeráđi árvvoštallat vejolašvuodaid ásahit sámi eksportaráđi mii sáhtta veahkehit buorebut ávkkástallat máilmmiviidosáš vejolašvuodaiguin.

Vástáduš áššái 02/15 Ođđa áššiid dieđiheapmi - Sámi eksportaráđi

Sámi buktagiid vuovdin olgoriikii ja sámi vásáhusvuđot mátkeeallima vuovdaleapmi lea eanet áigeovuodil go goassege ovdal. Mis leat ovttaskas buvttadeaddjit geat leat gergosat lávket riikkaidgaskasaš arenaide, ja ovttaskasoassálastit geat lihkestuvvet mátkeealáhusain, eakti ja autenttalaš buktagiiguin. Sámediggeráđi sávvá dán ovdáneapmái bures boahitima.

Sámediggeráđi árvvoštallan lea dat ahte dál ferte guvttiin áššiin bargat oktanaga vai dát ovdáneapmi bistášii. De lea vuos deatalaš bargat daid buvttadeddjiid ektui, geat sáhttet lágidit buktagiid riikkaidgaskasaš márkaniid. Mii oaidnit dál juo ahte mis leat ovttaskasbuvttadeaddjit mat leat dan muttus, muhto ovdal go álggahuvvo stuorát vuovdaleapmi, de berrejit leat ain eanet buvttadeaddjit geain leat buorit ja stádis buktagat. Dát guoská sihke eksportii ja mátkeealáhusaide. Danne lea sámediggeráđi hui duhtavaš dainna bargguin maid *sámi mátkeeallin*čađaha, mas dál isket sertifiserenortnega sámi mátkeealáhusfitnodagaid ektui ovttas VisitSápmi fitnodagain Ruođa bealde. Deatalaš lea maid bargat kvalitehtasihkkarastimiin duodjeealáhusas.

Dasto ferte bargat vuovdalemiin. Innovašuvdna Norga lea 2004 rájes čađahan Norgga eksportaráđi doaimmaid. Ovttasbargošiehtadusa bokte Innovašuvdna Norggain háliida Sámediggeráđi digaštallat IN:in mo sáhtta ulbmillaččat ovddidit sámi buktagiid olgoriikii. Kulturealáhusa doaibmaplána lea oassi ángiruššamis veahkehit riikkaidgaskasaš márkaniid dakkár oassálastiid geain lea erenomáš veadju, ja IN vuolggášii áinnas ovttasbargoguoibmin. Sámedikki direktverras galgá njukčamánu 12. b. leat čoaččat Innovašuvdna Norgga divišuvdnadirektverrain Per Niederbach:in. Sámediggeráđi lea bivdán direktverra erenomášit dán čuovvolit, oassin ovttasbargošiehtadusa čuovvoleamis. Go buorebut geavaha daid vejolašvuodaid maid Innovašuvdna Norgga olgoriikakantuvrrat addet, de sáhtta Sámediggi geavahit dán bures sajáiduvvan vuogádaga álggahit riikkaidgaskasaš ángiruššama. Sámediggeráđi áigu árvvoštallat ásahit oktasaš sámi eksportaráđi boahtteáiggis.

Evttohus 7: Árras Per Mathis Oskal, BB

Guohtunrájiid mearrideapmi dálveguovlluin Finnmárkkus.

Boazolohkounnideami proseassa osiin Finnmárkkus lea álggahuvvon. Sámediggi lea mángga oktavuodas ovddidan cealkámušaid ja evttohusaid dása.

Dán bargui leat čielga rájit juohke orohahkii dálveguohtumiin áibbas deatalaččat vai lea einnostanvejolašvuolta sis geaidda dat guoská.

Mii bivdit ahte Sámediggi lea mielde álggaheamen dán barggu dain guovlluin Finnmárkkus gos dál orrot leamen eahpádušat guohtunrájiid hárrái.

Vástáduš áššái 002/15 – Ođđa áššiid dieđiheapmi: Guohtunrájiid mearrideapmi dálveguovlluin Finnmárkkus.

Sámediggeráđi oaivvilda ahte jus galggaš juksat bissulis rámmaeavttuid boazodollui Finnmárkkus, de lea áibbas deatalaš oazžut čielggaduvvot guohtunrájiid siiddaid gaskkas dálveguohtunguovlluin. Dat barge ferte vuoruhuvvot hui bajás. Dat livččii deatalaš doaibmabidju dása ahte oazžut buoret proseassa boazolohkoheiveheapmái.

Danne lea Sámediggi mielde bargojoavkkus mii galgá čielggadit ja evttohit rievdadusaid

eanajuohkinlágas ja boazodoallolágas eanajuohkinrievtti gelbbolašvuoda ektui meannudit siskkáldas diliid boazodoalus. Dat bargu lea vuolggahuvvon konsultašuvnnaid vuodul Prop 3 L (2002-2013) Rievdadusat eanajuohkinlágas, birra. Das lei ovttamielalašvuoha gaskal Eanadoallo- ja biebmodepartemeantta, NRL ja Sámediggj ledje ovttaoaiivilis sierra proseassa birra addit boazodollui beassanvejolašvuoda eanajuohkinriektái. Dáinna bargguin lea áigumuš ásahtit njuolggadusaid mat earret eará dahket vejolažžan maiddái oažžut mearriduvvot rievttálaš rájiid siiddaid gaskka dálveguohtumiin.

Bargojoavku galgá geiget evttohusas 2015 giđa, ja dasto čuovvola Sámediggeráđdi ášši.

Evttohus 8: Árras Johan Vasara, BB

Sámi riekteveahkkekontuvrra boahtteáigi

Bargiidbellodahkii lea dehálaš ahte juohke okta gii orru Norggas galgá dovdat oadjebasvuoda ja sihkarvuoda, erenoamážit dalle go olmmoš lea váttis dahje rašes dilis. Sápmelaččaid riektesihkarvuoha lea Norgga stáhta ásaheami rájes boktan unnan beroštumi sis geat dábalaččat ledje galgat beroštit olbmuid riektesihkarvuodas. Giellamáhttu ja kulturipmárdus, dahje rievttabu daddjon, kultuvrra vuhtiiváldin ja gudnijahttin, ii leat eisege leamaš diehtelas go sápmelaččat riektevuogádagaid bokte leat deaividan eiseváldiiguin. Seammaládjede diehtit mii ahte álgoálbmotrievttit dávjá eai vuhtiiváldo Norgga riektevuogádagas, eai odnege, vaikko diehtit ahte álbmotriekti lea sajáiduvvon Norgga láhkagirjiide sierra olmmošvuogátvuodálága bokte. Mis leat oalle easkká ovdamearkkat dasa ahte sápmelašolbmot garrasit šaddet rahčat oažžut ipmárdusa ee. báikkálaš árbevirolaš meahcásteapmái.

Dađi bahabu lea Justisdepartemeanta čakčamánu 22. Beaivvi 2014:is mearridan heaittihit dan áidna riekteveahkkekontuvrra mii beaivválaččat bargá erenoamážit ovttaskas sápmelaččaid riekteáššiiguin. Bargiidbellodat oaidná dán stuora lávkin maŋosguvlui sámi riektesihkárvuhtii.

Bargiidbellodat deattuha ahte riekteveahkkekontuvrra boahtteáigi lea dehálaš sámiid riektesihkarvuhtii, ja bivdá danin sámediggeráđi guorahallat ođđa čovdosit dasa ahte mo sihkarastit Sámi riekteveahkkekontuvrrii ain ruhtadeami ja nu maiddái sihkkaris boahtteáiggi.

Vástádus áššái 02/15 Ođđa áššiid dieđiheapmi- Sámi riekteveahkkekontuvrra boahtteáigi

Sámediggái lea áibbas deatalaš ahte riekteveahkkedárbu Sis-Finnmárkkus fuolahuvvo seamma bures go álbmogii muđui. Lea maid deatalaš ahte eai čađahuvvo doaibmabijut mat addet uhcit veahki sápmelaččaide go álbmogii muđui.

Sámediggj bidjá vuodđun ahte Stuorradiggj ovdal lea mearridan ahte riekteveahkkekontuvra galge leat bistevaš ornet, danne mii oaivvildit ahte ášše ferte čielggaduvvot vuđolaččat dainna áigumušain ahte Stuorradiggj sáhtta buktit ođđa cealkámuša jus leš nu ahte árvoštallojuvvo heaittihit Sis-Finnmárkku riekteveahkkekontuvrra.

Sámediggeráđdi gávnnahe ahte Sámedikki evttohus čađahit riekteveahkkedárbbu geahčadan dihtii riekteveahkkedárbbu ja giellaeastagiid sámi guovlluin, ii leat váldojuvvon vuhtii. Sámediggeráđdi muittuha dán oktavuodas ahte dat riekteveahkkedutkan mii lea čađahuvvon, orru čujuheamen stuorát riekteveahkkedárbbu vaikke vel leat ge eanet advokáhtat dál.

Sámediggj čujuha maiddái dasa ahte go juolluduvvojit ruđat sierra riekteveahkkedoaimbajuide, de váldojuvvo riekteveahkkekontuvra vuhtii almmolaš riekteveahkkekontuvran, gos bargit leat stáhta virgeolbmot ja ahte danne ii sáhte sin gohččut báikkáhisbarggu dahje vejolaš ruhtadeami, go buohtastahttojuvvojit idealisttalaš organisašuvnnaiguin.

Ášši meannudeapmi álggahuvvui 06.03.15 dii. 09.00.

III Jienasteapmi

39 áirasis ledje 30 čoahkis.

IV Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

V Sáhkvuorrolistu ja replihkat

	Sáhkvuorru	Replihkka
1	Jørn Are Gaski, dievasčoahkkinjodiheddji	
2	Sandra Márjá West	Henrik Olsen
	Sandra Márjá West	
3	Nora Marie Bransfjell	Silje K. Muotka
		Lars Oddmund Sandvik
		Silje K. Muotka
4	Knut Inge Store	Silje K. Muotka
		Mariann Wollmann Magga
		Laila Susanne Vars
		Kjetil Romsdal
		Silje K. Muotka
5	John Kappfjell	Thomas Åhrén
	John Kappfjell	Mariann Wollmann Magga
		Nora Marie Bransfjell
		Thomas Åhrén
6	Mariann Wollmann Magga	Silje K. Muotka
7	Vibeke Larsen	Silje K. Muotka
	Vibeke Larsen	Laila Susanne Vars
		Hans Hatle
		Silje K. Muotka
8	Johan Vasara	Thomas Åhrén
	Johan Vasara	Mathis Nilsen Eira
		Per A. Bæhr
		John Kappfjell
		Thomas Åhrén
9	John Vasara	Henrik Olsen
	John Vasara	Beaska Niillas
		Marit Kirsten A. Gaup
		Laila Susanne Vars
		Henrik Olsen

DC - Mearrádus:

VI Sámedikki mearrádus

Ođđa áššit 1 - 8 sáddejuvvojit Sámediggeráđđái čuovvoleapmái.

Ášši meannudeapmi loahpahuvvui 06.03.15 dii. 10.15.

Gažaldagat Sámediggeráđđái

- **Gažaldat 1:** Áirras Lars Oddmund Sandvik, Árja – Politijaođastus
- **Gažaldat 2:** Áirras Hartvik Hansen, Árja – Mohtorjohtolátága praktiseren ja revišuvdna
- **Gažaldat 3:** Áirras Per A. Bæhr, JOHT – Boazologuheivehan
- **Gažaldat 4:** Áirras Arthur Tørfoss, Ovddádusbellodat – Ealgabivdu Finnmárkkus
- **Gažaldat 5:** Áirras/ Mariann W. Magga, BB – Sámi Albmotbeaivvi

Sámedikki dievasčoahkkin - 004/15

III Jienasteapmi

39 áirasis ledje 37 čoahkis. Dán áššis ii jienastuvvon.

IV Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

IV Sáhavuorrolistu ja replihkat

	Sáhavuorru	Replihkka
1	Lars Oddmund Sandvik	
	Henrik Olsen	Mariann Wollmann Magga
	Lars Oddmund Sandvik	
	Henrik Olsen	
2	Hartvik Hansen	
	Thomas Áhrén	
	Hartvik Hansen	
3	Per A. Bæhr	
	Thomas Áhrén	Mariann Wollmann Magga
	Per A. Bæhr	
	Thomas Áhrén	
4	Arthur Tørfoss	
	Silje K. Muotka	Inger Eline Eriksen
	Arthur Tørfoss	Beaska Nillas
	Silje K. Muotka	
5	Mariann Wollmann Magga	

	Henrik Olsen	Hartvik Hansen
	Mariann Wollmann Magga	
	Henrik Olsen	

Ášši meannudeapmi loahpahuuvui 04.03.15 dii. 15.50.

Sámediggeráđi doaibmadiedáhus

I Mildosat

II Evttohusat ja mearkkašumit

Sámediggeráđi mearrádusárvalus:

1 Álggahus

Dán diedáhusas válddahuvvo áigodat 08.11.14 rájes 02.02.15 rádjai ja lea čadnojuvvon Sámedikki 2014 ja 2015 bušehtii. Diedáhusas raporterejuvvojit mihttomearit ja strategiijat mat leat válddahuvvon bušehtas, ja eará bargamušat.

Sámediggeráđdi lea dán áigodagas doallan 2 fysálaš čoahkkima ja mánga telefončoahkkima ja lea meannudan 226 ášši.

Nugo oidno geahčastagas www.sametinget.no/kalender, de lea ráđdi searvan maiddái ollu čoahkkimiidda ja ovddastemiide.

2 Giella

Váldomihttomearri

- Eanet giellageavaheaddjit ja eanet sámegielaide geavaheapmi.

2. 1 Ovddasvástádusat ja rámmaeavttut sámegielas

Sámegiela hálddašanguovlu ja sámi giellaguovddážit

Sámediggeráđdi lea dán áigodagas juohkán 2015 ovddidandoarjaga sámi hálddašanguovllu gielddaide ja fylkkagielddaide, ja sámi giellaguovddážiidda. Ovddidandoarjja lea juhkon ásahasaid aktivitehtaplána, gielddaid ja fylkkagielddaid ovttasbargošiehtadusa ja 2013 raporttaid vuodul. Aktivitehtat ja prošeavttat mat váikkuhit sámegiela seailuheapmái,

nannejupmái ja ovddideapmái leat vuoruhuvvon.

Doarjjaortnegiid njuolggadusat leat ođasmahtton ja 2015 juolludanreivvet leat sáddejuvvon sáme giela hálddašanguovllu gielddaide ja fylkkagieldda, ja sámi giellaguovddážiidda.

Sámedikki ja ovttaskas gielddaide sámi hálddašanguovllus lea ovttasbargošiehtadus mii gusto 12.02.12 rájes ja livččii galgan leat doaimmas olggos 2014. Skábmamánu álggus sáddii Sámediggi buot gielddaide ja fylkkagielddaide evttohusa guhkidit šiehtadusa jagiin, ja vel dan maŋná ovttas jagiin. Dán evttohusa vuoddu lea go ortnet galgá evaluerejuvvot 2015 ja ii leat ávkkálaš dahkat stuorát rievdademiid ovdalگو evalueren lea čađahuvvon. Dán proseassa oktavuodas lea maid nammaduvvon giellalávdegoddi veardideamen áššiid mat leat relevánta dán ortnegii.

Guovdageaidnu ja Kárášjohka ledje áidna gielddat mat eai háliidan guhkidit ovttasbargošiehtadusa Sámedikkiin dán hámis mo dat odne lea. Sii oaiivildedje ahte šiehtadus ii leat heivehuvvon dáid gielddaide, go šiehtadusa váldoulbmil lea oazžut eanet giellageavaheddjiid. Dáid gielddain leat ollu giellageavaheadjit, nu ahte válđoášši lea nannet ja ovddidit giela.

Sámediggepresideanta lea čoahkkimis ođđajagimánus 2015 Guovdageainnus, bohtán ovttaoaivilvuhtii dahkat smávit rievdadusaid šiehtadusas. Lea dahkkon rievdadusat 5 artihkkalis, ovddidanoasis, dasa lassin lea biddjon ođđa artihkal 6, mii čilge makkár ovddasvástádus Sámedikkis lea ovttasbargošiehtadusa olis. Sámediggeráđđi ja Guovdageainnu ovdagoddi leat mearridan ođasmahtton ovttasbargošiehtadusa gaskal Sámedikki ja suohkana.

Sámedikkis leamaš maid čoahkkin Kárášjoga gielddain ovttasbargošiehtadusa rievdadeami olis. Proseassa lea dál jođus, ja lea oaiivilduvvon dahkat seammá rievdadusaid maid Guovdageainnu suohkanin leat dahkan. Vejolaš ođđa šiehtadus meannuduvvo dáid orgánain guovvamánu loahpas.

Sámediggepresideanta lea galledan Várdobáiki sámi giellaguovddáža ođđajagimánus. Dát lea joatka presideantta galledemiin, gos lea galledan buot sámi giellaguovddážiiguin vai oahpásmuvvá sin doaimmain.

Sámi giellalávdegoddi

Sámediggeráđis lei čoahkkin ođđajagimánus 2015 almmolaš nammaduvvon giellalávdegottiin. Ráđđi buvtii cealkámušaid áššiide mat gusket lávdegotti mandáhtii.

Sámi báikenamat

Sámediggi lea addán rávvagiid áššiide mat gustojit sámi báikenamaid čállinvuohkái ja makkár mearkašupmi dain lea. Sámediggi lea earret eará addán loahpalaš rávvagiid luonddunamaide Áhkánjárggas ja Gáivuonas. Mii leat maid álggahan nammaáššiid Skániin, Hársttáin, Ivgus ja Romssas.

Davisámegiel giellajuogus lea normeren 56 stáhta namaid. Dát dahkkui sihkkarastin dihte ahte buot davviriikkalaš riikkat čállet stáhtaid namaid seammá vuogi mielde. Stáhtaid normeren proseassa álggahuvvui giđdat 2014. Dát proseassa lea dál loahpahun ja 193 stáhta leat normerejuvvon davvisámegillii.

Terminologija

Sámi Giellagáldu máttasámegiel giellajuhkosis leamaš čoahkkin Staares skábmamánu. Historjjá

ja servvodat terminologijija dohkkehuvvui dán čoahkkimis. Máttasámi manuid namaid dohkkeheapmi álggahuvvui.

Sámi Giellagáldu julevsámegiel giellajuhkosis lei čoahkkin Gironis skábmamánus, ja čuovvolančoahkkin juovlamánus. Lea álggahuvvon čielggadanbargu, mo loatnasániid heivehit julevsámegillii, go eai gávdno prinsihpat mat leat normerejuvvon. Lea evttohuvvon guovtte láhkai heivehit loatnasániid julevsámegillii.

Sámediggi lea oassálastán Davviriikalaš semináras Oslos skábmamanus 2014, gos fáddán lei terminologijajakurssaid organiseren. Lea dehálaš ahte Sámedikkis lea oktavuoha giellabirrasii Davviriikalaččat ja maiddái oažžut diehtit man láhkai bargat terminologijain ja makkár interneahhtačovdosiid geavahit.

Sámediggi lea oassálastán Giellabeaivvis (Språkdagen), Giellaráđi jahkásaš konferánssas, mii lágiduvvui Oslos 18.11.14. Giellabeaivvi 2014 fáddá dárogiela terminologijija ja fágagiela boahtteáigi. Sámedikki bealis lei miellagiddevaš gullat dáid fáttáid birra mas giellaráđđi berošta, go dát lea maid áigeguovdilis ja dehálaš ášši Sámedikkis.

Sámediggi lea maid bargan www.sátni.org ođasmahttimin. Dán áigodagas lea biddjon dihtorfága terminologijija sátnebánkui.

Sámediggi jorgala eanaš dokumeanttaid ráđđe- ja dievasčoahkkimiid oktavuodas. Preassadieđáhusat ja Sámedikki interneahttasiiddut leat aivve sáme- ja dárogiellii. Reivvet mat sáddejuvvojit Sámediggái sámegillii vástiduvvojit sámegillii. Buot reivvet sámegiela hálddašanguovllu gielddaide sáddejuvvojit sihke dáro- ja sámegillii. Jorgalanbargu buktá dávjá hástalusaid go leat oanehis áigemearit, ja jorgaleapmi iešalddis lea hástaleaddji bargu. Dán áigodagas leat earret eará jorgalan doarjjanjuolggadusaid ja ohcanskoviid.

Ministarčoahkkin ja Gollegiella bálkkašupmi geigejupmi

Sámediggepresideanta lei oasseváldin presideanta- ja ministarčoahkkimis Helssegis skábmamánus 2014. Gollegiella bálkkašupmi geigejuvui dán čoahkkimis golmma vuotiide, Mikael Svonnii, Kerttu Vuolabii ja Seija Sivertsenii. Čoahkkimis digaštalle earret eará davviriikkalaš giellaovttasbargu, ja mearriduvvui ahte ámmátdoaibma galgá deaivvadit, gos galget gávdnat čovdosa boahttevaš ovttasbargui.

2. 2 Giellageavaheadjit

Stipeanda ohppiide geain lea sámegiella fágan joatkkaskuvllain

Stipeanda ohppiide geain lea sámegiella fágan joatkkaskuvllain lea rievdaduvvon nu ahte maiddái oasseáiggeoahppit sáhttet ohcat stipeandda. Stipeandasturrodas lea ru 7 500,- sidjiide geain lea sámegiella vuosttašgiellan, ru 5 500,- geain lea sámegiella nubbingiellan ja ru 3 000,- sidjiide geain lea sámegiella vierisgiellan. Stipeandda sáhtta ohcat áigodagas 15.01-31.03.

2. 3. Sámegiela geavaheapmi

Giellaprošeavttat

Giellaprošeavttaid doarjjaortnet lea 2015 rájes rievdaduvvon nu ahte dál lea rabas ohcanáigemearri. Ohcamiid sáhtta sáddet olles jagi ja dat meannuduvvojit dađistaga. Sámediggi lea maid váldán eret vuoruhemiid mat leat dán ráđjai stivren ohcamiid. Dál veardiduvvojit

ohcamat kvalitehta ja báikkálaš dárbbuid mielde.

Giellakampánja

Kárášjoga kulturmárkanii oktavuodas skábmamánuš lágidedje giellaambassadevrrat ovtta Kárášjoga gielddain giellakafea sámi nuoraide. Ulbmil giellakafean lei deaivat sámi nuoraid lundolaš arenaiguin ja ráhkadit nuoraid várás nuoraiddeaihvadeami, maid nuorat ieža lágidit. Giellakafea lihkostuvai bures, ledje boahtán sullii 80 nuora stoahkama ja oahppama dihte. Ambassadevrraiguin ledje iešguđet stašuvnnat gos ledje iešguđet giellastohkosat ja gilvvohallamat gos sámegealla lei guovddážiš.

Giellakampánja ođasmahtá facebooksiiddu jámma. Filmmat, maid giellaambassadevrrat leat ráhkadan, leat čájehuvvon 10 000 geardde ja leat hui bivnnut. Kampánja bloggga ođasmahtto jámma, ja dás čállojuvvo buot sámegeallaide.

3 Kultuvra

Váldomihttomearri

- Ealli ja juohkelágan sámi dáidda- ja kultureallin mas lea kvalitehta ja lea buohkaid olámuttus.

Sámediggi oassálastii 18.11.14 Norgga Kulturráđi semináraži Unesco eahpeávnnaš kulturearbbi konvenšuvna implementerema birra, ja Norgga Kulturráđi konferánsii eahpeávnnaš kulturearbbi birra 19.11.14 Oslos.

Sámediggepresideanta doalai sáhkavuoru 26.11.14 Sámiráđi semináras kulturpolitihka birra Kárášjogas. Sáhkavuorus válddii ovdan dan mo mii sáhtáseimmet bargat riikkarájáid rastá Sámis, višuvnnat kultursuorggi várás ja hástalusaid ovtta barggu oktavuodas.

Sámediggepresideanta lei semináras juoigama birra 01.02.15 maid Romssa musea lágidii, mas okta fáttáin lei musea luottečoakkáldaga hálddašeapmi. Sámediggi lea fas bovdejuvvon digaštallamii dan birra Romsii. Ráđi vuolggasadjin lea ahte sámi kulturearbbis galgá leat oppalaččat leat sámi stivrejupmi.

Jahkebeallásaš hálddahušlaš gulahallančoahkkin Kulturdepartemeanttain dollojuvvui 16.12.14 Oslos. Čoahkkima fáddán lei goappat beallásaš diehtajuogadeapmi ja áigejuvvo dilis áššiid ságaškuššan, earret eará huksenáššit - Saemien Sijte Beaivváš Sámi Našunálateáhter, bušeahhta 2015 ja bušeahttadárbbut 2016, sámi museaid oppalaš rámmat ja máhcahanprošeakta Bååstede, media ja filbma, sámegeallat neavttároahppu ja 2017-ávvudeapmi.

Troanddin 2017 ávvudeapmi

Sámediggi lea sádden 3 000 000 ruvdnosaš doarjjaohcama GOD:ii Troanddin 2017 Sámeávvudeami hálddašeapmái ja plánemii.

Prošeavtta ulbmil lea hábmejuvvo ná: *”Prosjekt målet er å markere, formidle kunnskap om samene, samisk kultur og historie i et 100-års perspektiv. Den skal bidra til deltakelse og engasjement for demokratiet og legge til rette for en markering også utenfor Trøndelagsfylkene”* (Prošeaktaulbmil lea čalmustahhtit ja gaskkustit máhtu sápmelaččaid, sámi kultuvrra ja historjja birra 100-jagi perspektiivvas. Dat galgá váikkuhit oassálastimii demokratiijii ja dainna

áŋgiruššamii ja láhčit čalmusteapmái olggobealde Trøndelága-fylkkaid.)

Prošeakta lea dán rádjai organiserejuvvon dainna lágiin ahte stivrenjoavku lea ásahuvvon hálddahaslaš oassálastimiin Sámedikki, Troanddima suohkan ja Lulli-Trøndelága fylkkasuohkana bealis. Troanddima suohkan lágida kántorsaji ja doaibmá prošeaktajođiheaddji ja mielbargiid bargoadin. Gollođarbun meroštallojuvvo 1,2 miljon ru. 2015:s, 1,93 miljon ru. 2016:s ja 1,87 miljon ru. 2017:s. Sámedikki oassin lea evttohuvvon 300 000 ru. jahkái dán áigodagas.

3. 1 Buorit rámmaeavttut sámi dáiddáriidda

Girjjálašvuohta

Sámediggeráđdi juolluditt 6,8 miljon ruvno sámi fága- ja čáppagirjjálašvuhtii. Ođđa sámi originálagirjjálašvuohta vuoruhuvvui, muhto juolludeamis ledje maid doarjagat bivnuhit ja oahpes namahusaid jorgaleapmi buot golmma sámegeallii.

Musihkka

Sámediggeráđdi lea juolludan 2,3 miljon ruvno musihkkaalmmuhemiide 2014:s. Musihkkaajuolludeamis leat doarjagat sihke ođđaáiggi ja árbevirolaš sámi musihkkii. Musihkkaalmmuhemiid ulbmil lea ovddidit kvalitatiiva buori sámi musihka buohkaid várás. Dán jagi ohcamat ja juolludeamit čájehit ahte ollu mii dáhpáhuvvá sámi musihkkaeallimis lea gelddolaš, mas leat mielde ollu šaŋerat, ja ollu nuorra artisttain lea alla dássi. Oktiibuot 18 almmuheami ožžot doarjaga dán jagi. Dáin leat mánnga nuorra artistta. Lea maid addojuvvon doarjja čieža juoiganalmmuheapmái, guokte almmuheami gullet oskkolašvuhtii ja guovtti almmuheamis lea musihkka mánáid várás. Ohcanhivodat 2014:s lei badjelaš 5 miljon ruvno.

3. 2 Sámi kulturásahusat sámi kultuvrra gaskkustan- ja vásihanarenan

Sámediggi lágidii gasku skábmamánu cealkámuš- ja evttohusčoahkkima Romssas ođđa dieđáhusa oktavuodas sámi kulturásahusaid birra. Sámediggeráđi čilgehusa vuodul sámi kulturásahusaid birra háliidii Sámediggi oažžut cealkámušaid ja evttohusaid bargui ovddasguvlui. Sámediggeráđdi álggahii čoahkkima ja prográmmas ledje logaldallit ja joavkobarggut. Čoahkkimii ledje bohtán dakkár kulturásahusat mat ožžot njuolggadoarjaga sámedikki bušeahta bokte.

Ostojuvvon dáidda

Sámedikki ostojuvvon govvadáidda- ja dáiddaduodječoakkáldagas leat dál badjel 1000 dáidaga. RidduDuottarMuseaid (RDM) keallára rádju ii leat dohkálaš, ii saji ektui ii ge rádjolanjaid kvalitehta ektui ge. Earret eará RDM ja Sámi Dáiddačehpiid Searvvi (SDS) oktavuodaváldima vuodul Sámedikki bovdii čoahkkimii RDM:in 30.01.15 mas váldofáddán lei dáidagiid dilli. Bealit sohpe čoahkkimis proseassa mo sirdit dáidagiid stuorát ja eanet heivvolaš rádjui Kárášjogas, ja plána biddjojuvvui mo dan sáhttá ruhtadit.

Rethinking Sami Culture in Museum nammasaš konferánssa oktavuodas Oslos 26. – 28.11.14 mas sámediggeráđis lei sáhkavuorru, oassálasttii maiddái sámediggeráđdi Sámi museasearvvi jahkečoahkkimii. Váldojuvvui bures vuostái dat go sámediggeráđdi 2015 bušeahttaevttohusastis lea evttohan 200 000 ruvdnosaš bastevas doaibmadoarjaga museasearvá. Dát dagahivččii museasearvvi barggu eanet einnoston vejolažžan. Sámi museasearvvi jahkečoahkkinn dovddahii dattetge stuorra vuorjašuvvama dan ekonomalaš dili geažil mas sámi museat leat dál. Sii oaivvildit ahte stáhta Kulturdepartemeantta bokte ja dakkár regionála dásiid bokte go fylkkagieldaid, ii váldde ovddasvástádusa dain hástalusain mat sámi museain leat. Dát guoská erenoamážit Baastede-prošeavtta čuovvoleapmái.

3.3 Sámi valáštallan

Sámediggeráđis lei 31.01.15 čoahkkin Sámi Heargevuodjin-lihtu (SHL) ovddasteddjiiguin mas váldofáddán lei heargegilvohallama organiseren ja rusttethuksen. Sámediggeráđi áigu čuovvolit heargevuodjinorganiserema dili dainna lágjin ahte gohččut SHL ja SVL-N oktasaš čoahkkimii njukčamánu 2015 mas ráđđi háliida ságaškuššat oktasaš hástalusaid goappašiid lihtuiguin.

3.4 Sámi mediat

Sámediggeráđi lei 12.01.15 oassálastán Romssa riikkaidgaskasaš filbmafestivála 2015 rahpankonferánsii. Sámediggeráđi lei 16.01.15 maidái oassálastán 7 Sámi Stories vuosttaščájálmassii.

Sámediggeráđi oassálasttii ođđajagimánu Riikkaidgaskasaš sámi filbmainstituhta (ISF) eaiggátčoahkkimii mas fáddán lei ISF heiveheapmi sámi filbmabarggu ráđjarasttideaddji organisašuvdnii.

5 Máhttu

Váldomihttu

- Sámi álbmogis lei dat máhttu, gelbbolašvuohta ja gálggat mat dárbbasuvvojit vai sáhtta suodjalit ja ovddidit sámi servodagaid, ja árijalaš oassálastimii sámi, nátionála ja riikkaidgaskasaš servodahkii.

5.1 Mánáidgárdi

Sámediggi lágidii 2014 nuppi mánáidgárdeseminára Álttás 12.-13.11. Fáttát ledje giella, kulturipmárdus mánggakultuvrralaš servodagas ja digitála oahppanressat. Seminárii čoahkkanedje sullii 100 oasseváldi. Eai goassege ovdal leat leamaš nu olu oasseváldit. Dat čájeha ahte mánáidgárdebargiin geat barget sámi mánáidgárdefálaldagain, lei dárbu čoahkkanit oktasaš arenai. Sii dieđihit ahte seminárain lei buorre sisdoallu ja seammás leat konstruktiiiva čoahkkananbáikkit gos besset digaštallat sámi giela ja kultuvrra birra.

Sámediggi lágidii giellamovttiidahttinseminára ovttas Romssa ja Finnmárkku fylkkamánniiguin ja Sámi lohanguovddážiin Romssas bearjadaga 21.11.14 mánáidgárdebargiide. Dán háve fállujuvvui seminára bargiide mánáidgárddiin gos leat sámi mánát Romssas ja Finnmárkkus. Fáddá lei giellabargu mánáidgárddis ja oahpásnuvvat muhtun mánáidgárddiid giellabargguin. Semináras ledje badjelaš 40 oasseváldi.

26.11.14 lei Sámediggeráđis čoahkkin Porsáŋgu gielddain. Čoahkkima duogáš lei ahte Porsáŋgu giela háliida sirdit Ájanas sámi mánáidgárddi seamma vistái go dáčča mánáidgárdi lei. Dat lei boktán mediačállošiid ja vuostemiela váhnemiin ja Ájanas mánáidgárddi bargiin. Maŋjel leat dattetge mearridan ahte eai sirdde Ájanas mánáidgárddi.

20.11.14 lei Sámediggeráđis čoahkkin Málavuomi suohkaniin ja sámi mánáidgárddiin. Čoahkkimis Sámediggi muitalii Sámedikki doarjjaortnegiid birra, ja doppe digaštalloje sihke mánáidgárddi kapasitehta ja ovddidanvejolašvuođat. Dasto guorahallui maidái suohkana ollislaš mánáidgárdefálaldat, ja sámediggeráđi ovddidii dárbbu bargat giellalávgunmodeallaiguin ja sihkarastit sámegieldefálaldaga

daidda mánáide geat eai beasa sisa Málattuomi priváhta sámi mánáidgárdái.

26.11.2014 čadahii sámediggeráđđi čoahkkima Deanu sámi mánáidgárddiiguin, Diddi mánáidgárdi ja Giellavealgu mánáidgárdi. Fáddá lei hástalusat priváhta sámi mánáidgárddiid ruhtademiin. Dasto lei sámediggeráđis čoahkkin Deanu gjelddain 27.11.2014 Deanu sámi mánáidgárddiid dili birra. Guovddážis čoahkkimis lei Deanu guovtti priváhta mánáidgárddi ruhtadeapmi, ja hástalusat go priváhta mánáidgárddiid doarjaga meroštallanvuoddu lea mángii rievdan dan guovtti manjemus jagis. Deanu sátnedođiheadji dieđihii maiddái dárbbu nannet sámi mánáidgárdefálaldaga gjelddas. Dasto lei maiddái sáhka hástalusaid birra oažžut mánáidgárdeohpaheddjiid main lea sámi giellagelbbolašvuhta.

04.01.2014 čadahuvvui, sámediggeráđi vuolggahemi vuodul, oktasaščoahkkin singuin geat leat álggahan ášši ásahtahtit priváhta sámi mánáidgárddi Rørosii ja Rørosa suohkanii. Coahkkimis sámediggeráđi dieđihii ahte leat mielas dan ásahepmái, muhto jus galgá oažžut doarjaga Sámedikkis de ferte diekkár ásahepmái leat registrerejuvvon Brønnøysund-registaris. Dasto ferte maiddái čielggadit gosa mánáidgárdi galgá biddjot, go jurddaša goluid birra. Sámediggeráđi áigu árvvoštallat doarjut ásaheami ovdabarggu ohcamuša vuodul prošeavttaid ja ovddidanbargguid ortnegis mas lea ohcanáigemearri 01.04.2015. Ásaheami álggaheadjit ávžžuhuvvoje garrasit lagabut gulahallat suohkaniin mii lea báikkálaš mánáidgárdeiseváldi, čielggadan dihte eavttuid oažžut dohkkehuvvot mánáidgárdeedoaimma. Sámediggeráđi ávžžuhii maiddái álggaheddjiid ja suohkana šiehtadit ahte go formála dohkkeheapmi lea sajis, de galgá mánáidgárdi oažžut doaibmadoarjaga suohkanis, ja ahte álggaheadjit ráhkadit bušeahta mii čielgasit čájeha mot ekonomalaš doaibma galgá čadahuvvot váhnenmávssuin, suohkana doaibmadoarjagiin ja Sámedikki doarjagiin sámi mánáidgárddiide. Rørosa suohkan čilgi mot dilli lea eará mánáidgárddiiguin Rørosas gos odne sámi mánát Brekken ja Kvitsanden mánáidgárddiin. Suohkanis lea 60% virgeresursa mii lea juhkkoujuvvon dan guovtti mánáidgárdái. Suohkan lea Robek-listtus, danne go suohkanis ee. leat gáržžiduvvon ekonomalaš resurssat. Šihttojuvvi doallat čuovvolančoahkkima njukčamánu Rørosas.

11.12.14 lei Sámediggi ovtasbargočoahkkimis Máhtodepartemeanttain Oslos. Okta ášši mii digaštallui lei Sámedikki doarjjaortnet sámi mánáidgárdefálaldagaide. Doarjjaortnet evaluerejuvvo dál. Ortnet ii leat rievdan dan rájes go álggahuvvui. Nordlandsforskning ja NORUT Áltá evaluerejit Sámedikki doarjjaortnegiid. Manjemiid dihte proseassas lea ođđa gárvvistanáigemearri biddjon 05.03.14. Sámediggi lei čoahkkimis Nordlandsforskningain Bådådjos evaluerema birra 20.01.15. Sámediggi háliida viidásit digaštallat dán ášši Máhtodepartemeanttain manjel go evalueren lea gárvvis. Eará ášši mii loktejuvvi čoahkkimis lei Sámedikki oahpponeavvoguovddáš ja pedagogalaš ávdnasat ja stoahkanhearvvat. Das digaštallui ahte mot sáhttet Sámediggi ja departemeanta ovtasbargat buoridan dihte pedagogalaš ávdnasiid ja stoahkanhearvvaid ráhkadeami.

Sámedikki doaibmaplána sámi mánáidgárdefálaldaga várás 2015-2018 lei áššin ráđdečoahkkimis 28.01.15 ja 02.02.15. Doaibmaplána šaddá áššin njukčamánu dievasčoahkkimis.

Sámedikkis ledje golbma Bergen allaskuvlla ovddasteaddji guossis 29.01.15. Buot golmmas barget mánáidgárdeohpaheadji oahpus ja leat mátkkošteame oahppan dihte eambbo sámiid birra. Dan sii áigot geavahit studeanttaid oahpaheamis. Sámediggi muitalii sámi mánáidgárdefálaldaga birra ja Sámedikki rolla birra dan

barggus.

Sámediggi lea áigodagas ráhkkanahhtán doarjjameannudeami mánáidgárdefálaldahkii, ođasmahtán iešguđet skoviid ja málaid websak:ii ja almmuhan neahtas. Dasto leat boares doarjagat čuovvovuvvon ja raporttat ja máksimat leat guorahallojuvvon.

Ollu mánáidgárdebargit leat váldán oktavuoda Sámedikkiin sámi álbmotbeaivvi ávvudeami birra. Dan oktavuodas leat biddjojuvvon dieđut ja leaŋkkat Sámedikki ruovttusiidui dan birra:

<http://www.sametinget.no/Om-Sametinget/Bakgrunn/Nasjonaldag-og-nasjonale-symboler>

5. 1 Vuodđoahpahus

Priváhtaskuvlalága revideren

Máhttodepartemeanta lea sádden árvalusa gulaskuddamii ođđa priváhtaskuvlaláhkii (ođđa friddjaskuvlaláhka). Sámediggi lea sádden gulaskuddancealkámuša ja bivdán konsulteremiid. Sámedikki mielas láhka ii doarvái bures sihkaraste sámi ohppiid rievtti oažžut sámegielfágas oahpahusa friddjaskuvllain. Earret eará ii gáibiduvvo dohkkehaneavttuin ahte friddjaskuvllat galget fállat sámegieloahpahusa.

Oahppoplána – oppalaš oasi revideren

Dalle go Máhttolokten ja Máhttolokten – sámi váldojuvvo atnui, bisuhuvvo oppalaš oasi sihke L97 ja L97S oktasaš oassin, earret eará danin go skuvlla ulbmilpáragráfa oahpahuslágas ii lean rievdan. 2008:s rievddai skuvlla ulbmil, ja dutkan čájeha ahte ii leat doarvái oktavuodta gaskal oppalaš oasi, oahpahusa prinsihpaid ja Máhttoloktema fágaid oahppoplánaid.

Stuoradiggedieđáhusas nr. 20 (2012–2013) Rievttes geainnu nalde, evttohii Máhttodepartemeanta ođastit oppalaš oasi oahppoplánas. Dieđáhusa meannudeamis čálii Girko-, oahpahus- ja dutkanlávdegoddi iežas árvalusas ahte “lávdegoddi doarju departemeantta árvalusa ođastit Oppalaš oasi oahppoplánas mii buorebut čuvge servodatovdánahttima ja 2008 ulbmilpáragráfa hábmemiid.” Máhttodepartemeanta lea Stuoradikki meannudeami vuoduin bidjan johtui barggu gos galget ođastit oahppoplána oppalaš oasi. Sámediggi lei bovdejuvvon čoahkkimii Máhttodepartemeanttain juovlamánu 12.b.2014 vai oažžu dieđuid barggu birra. Departemeanta čálii bovdehusas ahte Sámedikkis lea erenoamáš sadji mii guoská oahpahusa sisdollui, gč. 6-4 § oahpahuslágas, ja lea dehálaš guorahallat iešguđet beliid oppalaš oasi barggus árrat proseassas. Máhttodepartemeanttas lea ásahuvvon siskkáldas joavku mii bargá oppalaš osiin. Čoahkkimis soabadeigga Máhtodepartemeanta ja Sámediggi ahte Sámediggi ja dát joavku čoahkkinastet ja lonohallet vásihusaid ja oainnuid, miehtá proseassas.

Sámi bealjehis ohppiid riekti oažžut oahpahusa sámegielas ja sámegillii

Dál ii gávdno almmolaš sámi mearkagiella. Muhtin skuvllain leat geavahan ovttá sámi variánta dáža mearkagielas oahpahusas sámi bealjehis ohppiide. Oahpahusdirektoráhta lea hábmen oahppoplánaid dárogielas ja dárú mearkagielas, dát guokte leaba dárbbášlaš vuodđun oahpahussii mii galgá dahkat ohppiid doaimbi guovttegielagin.

Sámedikkis lea leamaš čoahkkin oahpahusdirektoráhtain mearkagiellaoahpahusa birra sámi ohppiide, direktoráhta oaivvilda ahte sámi lossagulut ohppiin ii leat riekti leat guokte vuosttašgiela. Sii sáhttet válljet dárú mearkagiela vuosttašgiellan ja sámegiela nubbigiellan. Jus sii dasto válljejit sámegiela vuosttašgiellan, de sáhttet ohcat oažžut mearkagiela

erenomášoahpahussan.

Sámediggi áigu čuovvolit dán ášši viidáseappot, sihke viidáset gulahallama bokte direktoráhtain ja vai sihkkarastá ahte ráhkaduvvo oahppoplána sámegiela várás ohppiide geain lea mearkagiella vuosttašgiellan.

Ovttasbargu Máhttodepartemeanttain

Sámedikkis leat golmma geardde jagis ovttasbargočoahkkimat Máhttodepartemeanttain. Ovttasbargočoahkkimis departemeanttain juovlamánus attii Sámediggi dieđuid doaibmaplána birra oahpponeavvobuvttadeamis, mii mearriduvvui Sámedikkis golggotmánus. Eará vuodđooahpahasáššit maid birra ságastalaimet ledje earret eará; Sámi lohkanguovddáš – das bivddii Sámediggi buoret rámmaeavttuid guovddáži, ja Sámi gáiddusoahpahas – mas Sámediggi oaččui dieđuid stáhtusa birra. Máhttodepartemeanta váldá diehttevassii Sámedikki dárbbu lassii ruhtii oahpponeavvoovddideapmái. Mii guoská Sámi lohkanguovddáži, de dieđihii departemeanta ahte leat geahčadeami buot našunála guovddážiid. Bođus dán geahčadeamis addá vuodu dasa movt departemeanta čuovvola Sámi lohkanguovddáža.

Sámediggi dieđiha

Nordlándda fylkkamánni bovdi diehtujuohkinčoahkkimii Bådådjos ođđajagimánu 15.b.2015 sámegiela birra mánáidgárddis ja skuvllas. Olahusjoavku ledje ráđđeolbmát, mánáidgárde- ja skuvlafágalaš ovddasvástideaddjit, stivrrat ja rektorat. Sámediggi muitalii vuoigatvuodaid birra sámegielas ja sámegillii, sámi oahppoplánaid birra, fága- ja diibmojuohkima birra ja oahpponeavvuid birra.

Sámediggi searvvai **NetSam seminárii** juovlamánu 5.b.2014 gos fáddán lei “Movt sáhttit mii ovttasbarggu bokte ovddidit sámegieloahpahasu?” Sámediggi muitalii Sámedikki barggu birra oahpahasuorggis ja movt sáhtta viidáseappot bargat ovddidit sámi oahpahasu.

Gáiddusoahpahas

Oahppit geat eai oaččo sámegielas oahpahasu iežas skuvllas, ožžot oahpahasu gáiddusoahpahasu bokte. Lea skuvlaeaggát mii galgá gokčat gáiddusoahpahasu goluid. Stáhtas oažžu ruovttoluotta máksot goluid sámegieloahpahasu.

Sámi allaskuvla, Lohkanguovddáš, Guovdageainnu suohkan ja Sámi joatkkaskuvla ja boazodoalloskuvla leat Oahpahasudirektoráhtii ja Máhttodepartementii ovddidan árvalusa ahte ásahit Sámi neahttaskuvlla Sámi allaskuvlii.

Sámediggeráđdi lei diehtujuohkinčoahkkimis gos rektor Jelena Porsanger čilgii bargoproseassa birra ja makkár plánat sis leat boahpteáiggi sámi neahttaskuvlla ektui.

Sámediggeráđdi lea ilus go ollu aktevrat háliidit fállat sámi gáiddusoahpahasu go dat mearkkaša ahte dása lea olusiin beroštupmi. 2015 giđa boahá árvalus ođđa rámmaide maid Finnmárkkku ja Nordlándda fylkkamánit leat hábmen. Sámediggi lea bivdán konsultašuvvna go rámmabuvtta lea válmmas.

Doarjjahálddašeapmi

Sámediggeráđdi meannudii juovlamánus vihtta váiddaášši main ohccit eai lean vuosttaš meannudeamis ožžon doarjaga oahpponeavvuide. Ráđdi nuppástuhtii njeallje dán áššiin ja attii badjel 1 miljon ru doarjjalohpádusa erenoamášpedagogalaš oahpponeavvuide ja

kártenávdnasiidda maid Sámi lohkguovddáš ja Statped galget ovdánahttit.

Matematihkkagirji Sirkel nuoraidceahkkái jorgaluvvui 2014:s ja Multi mánáidceahkkái davvisámegillii. Dál lea Multi mánáidceahkkái jorgaluvvomin julev- ja máttasámegillii.

Ođđa skuvlastruktuvra sámi luohkáide Romssas

Romssa suohkan árvoštallá rievdadit mánáidskuvlastruktuvrra Romssas. Dan oktavuodas leat sii sádden ášši gulaskuddamii. Evttohuuvon lea earret eará sirdit sámi skuvlaluohkáid Báhppajávrrri skuvllas eará skuvlii.

Media bokte ja go olbmot leat váldán njuolga oktavuoda Sámedikkiin, leat bohtán garra reakšuvnnat vanhemiin geat vuostálastet fárrheami. Dán vuodul bivddii Sámediggeráđđi čoahkkima Romssa suohkaniin, ja bivddii oazžut ášši gulaskuddandokumeanttaid. Álgovuorus ii lean Sámediggi gulaskuddaninstánsan, vaikko Romssa suohkana ja Sámedikki gaskka lea ovttasbargošiehtadus. Ráđđi háliidii addit gulaskuddancealkámuša áššái.

Dollojuvvui čoahkkin Romssa suohkana ovddasvástideaddji gávpotráđi lahtuin Amdahl Fyhn:in 19.01.15 Romssas. Seamma beaivvi doalai Sámediggeráđđi maiddái álbotčoahkkima Romssas, gosa ledje erenoamážit bovejuvvon Báhppajávrrri skuvlla oahpaheaddjit, sámi mánáid vanhemat ja Báhppajávrrri sámi mánáidgárdi. Sámediggi háliidii gullat sin oaivila skuvlaluohkáid fárrheami birra eret Báhppajávrrri skuvllas. Doppe bodii ovdan ahte stuorra eanetlohku vuostálasttii sámi mánáid fárrheami ja oaivvilda ahte lea eahpeiddolaš fárrheit sin eret oadjebas ja searvvaheaddji skuvlabirrasis.

Sámediggeráđđi lea sádden gulaskuddancealkámuša Romssa suohkanii sámi skuvlla fárrheami birra eret Báhppajávrrri skuvlla lokálain. Sámediggeráđđi oaivvilda ahte sámi luohkát, dat mearkkaša sámi skuvla, galget bisuhuvvot iežaset oahpahaslokálain Báhppajávrrri skuvllas. Sámediggeráđđi ávžžuha Romssa suohkana árvoštallat čuovvovaš surggiid sámi oahpahasas lassín fysalaš beliide:

- sámi ohppiid psykososiála birrasa
- sámi oahpahasu ollislaš fáldadaga, oahpahasu sámegeielas ja sámegeillii olles vuodđoskuvllas
- doaimbajuid sámegeiela ja sámi giellaarenaid suodjaleapmái ja ovddideapmái

Sámedikkis lea beroštus das ahte ohppiin galgá leat oadjebas ja buorre fysalaš ja psykososiála oahppanbiras mii movttiidahttá buori oahppamii, ja biras gos ii leat givssideapmi ja vealaheapmi.

Vuodđooahpahasu vanhénlávdegoddi (VOV)

Sámediggi lea nammadan lahtu vuodđooahpahasu vanhénlávdegoddái (VOV) áigodahkii 2012-2015, ja áigi evttohit ođđa lahtu lávdegoddái lahkana. Laila Aleksandersen Nutti, gii dál lea lávdegottis Sámedikki evttohusa mielde lea dovddahan ahte sus ii leat vejolašvuohta joatkit lávdegottis nammadanáigodaga lohpii. Sámediggeráđdis lei čoahkkin VOV:in 15.01.15 Kárášjogas. Čoahkkima fáddán lei movt Sámediggi sáhtášii ovttas bargat VOV:in, earret eará sohppojuvvui ahte Sámedikki ja VOV gaskka dollojuvvojit čoahkkimat oktii jagis. Ságastuvvui maiddái dan birra man deatalaš lea sihkkarastit vuodđoskuvlla mánáid sámi vanhemiidda buoret vanhénorganisereneavttuid, ja dan vuodul háliidii VOV doallat seminára sámi vanhénovddasteddjiide Romssas oktii gidđat. Sámediggeráđđi lei mielas dán jurdagii.

Givssidanmanifeasta

Sámediggi lea searvan Givssidanmanifeastta bargajoavkku čoahkkimii 09.01.15 Oslos. Čoahkkima agendan lei fáttá välljen dán jagi kampánjii. Dasa lassín pláne bargajoavku

čoahkkima cuoŋománus, mas fokus lea biddjojuvvon sámi diliide. Čoahkkin dollojuvvo Sámedikkis Kárášjogas.

Sámedikki gilvuu oktavuodas buoremus givssidanplakáhtabarggus skuvllain, välljejuvvojedje vuoitit juovlamánus 2014. 10 000 ruvdnosaš vuoituid 2014:s ožžo Kárášjoga mánáidskuvlla luohká 2 A ja Gyllenberg skuvlla luohkká 6B Romssa suohkanis. Dát skuvlaluohkát ledje ráhkadan eanemus movttiidahtti plakáhta fáttá birra, ja main lei sihke teaksta ja movttiidahtti govva/dáidda. Vuoitoplakáhta geavahuvvo Sámedikki barggus givssideami vuostá nationála dásis ja báikkálaččat.

Kárášjoga mánáidskuvlla luohká 2A bovdejuvvui Sámediggái juovlamánu dievasčoahkkinvahku oktavuodas ja oaččui 5 000 ru birasbuoridandoaibmabijuide nugo ledje háliidan ja diploma. Sámediggeráđi lahttu Silje Karine Muotka galledii Gyllenberg skuvlla 19.01.15 Romssas ja luohká oaččui 5000 ru birasbuoridandoaibmabijuide nugo ledje háliidan ja liđiid.

Sámediggeráđdi lea sádden giittoskoartta buot skuvllaide mat serve gilvui, ja buohkaide sáddejuvvo girji “Sámediggi 25 jagi/Sametinget gjennom 25 år”.

Sámediggi lea duhtavaš responsas maid lea ožžon doaibmabidjui, ja go skuvllat čájehedje stuorra beroštumi gilvui, ja danne áigu álggahit eanet sullasaš doaibmabijuid main givssidaneastadeapmi skuvllain lea fokusis.

5. 1 Alit oahppu ja dutkan

Fágastrategalaš ovtadat sámi alit oahpu ja dutkama várás

Sámi alit oahpu ja dutkama fágastrategalaš álggahančoahkkin Universitehta- ja allaskuvlaráđis dollojuvvui 09.12.14. Čoahkkimii serve Sámi allaskuvla, UiT Norgga ártalaš universitehta, Norlánda universitehta ja Davvi-Trøndelága allaskuvla. Ovdal álggahančoahkkima dollojuvvojedje guokte čoahkkima Sámi allaskuvllain, sihke hálddahušdásis ja politihkalaš dásis. Álggahančoahkkimis guorahallojuvvui fágastrategalaš ovtadaga mandáhta, ja Universitehta- ja allaskuvlaráđi stivra lea mearridan mandáhta stivračoahkkimis 30.02.15.

Árbediehtu

Sámi árbediehtoovddasmani prošeakta Sámi allaskuvllas, lea dál doaimmas maŋimus jagi. Dán oktavuodas dollojuvvui videočoahkkin Sámedikkiin ja Gielda- ja ođasmahttindepartemeanttain. Čoahkkima fáddán lei árbedihtobarggu vejolaš joatkin.

Kvalifiseren- ja rekrutterenprográmma sámegielas alit oahpu várás

Sámi allaskuvla, mii lea čađahan viđa jagáš Kvalifiseren- ja rekrutterenprográmma sámegielas alit oahpu várás, geigii loahpparaporttas 11.12.14. Sámediggeráđdi lea hui duhtavaš prográmma čađahemiin maid Sámediggi vuolggahii jagi 2008 bušeahta bokte. Raporttas boahtá ovdan ahte oktiibuot 360 studeantta leat čađahan ja ceavzán eksámena prográmmaáigodagas 2009 - 2014. Eksámenis leat unnimusat 15 oahppočuoggá mátta-, julev- dahje davvisámegielain.

UiT Norgga ártalaš universitehta - strategijaseminára

Sámediggeráđdi searvvai 15.12.14 Norgga ártalaš universitehta strategijaseminárii Mánáidsuodjalus- ja sosiálabarggu instituhtas, Campus Áltá.

Stipeanda alit ohppui

Alit oahpu stipeandda ohcamii gidđabadjái 2015, lei ohcanáigemearri 01.02. 02.02.15 muttus ledje journálii fievrriduvvon 63 ohcama.

6 Dearvašvuohta ja sosiála

Váldomihttomearri:

- Ovtaárvosaš dearvašvuođa- ja sosiálabálvalusat sámi álbmogii, maid vuolggasadjin leat sámi giella ja kultuvra. Bálvalusat heivehuvvon sámi álbmoga vuoigatvuođaide ja dárbbuide.

6.1 Ovtaárvosaš dearvašvuođa- ja sosiálabálvalus.

Pasieantamátkkit

Dearvašvuođa- ja fuolahusdepartemeanta lea sádden gulaskuddamii odđa evttohusa rievdadit Pasieanta- ja geavahanvuoigatvuođa lága, ja evttohusa odđa pasieantamátkeláhkaásahussan. Muhtun ákkat manne rievdadit lea dárbu álkidahttit njuolggadusaid ja vugiid movt gokčat dearvašvuođafálaldaga mátkkiid, ja maid eanet čielga ja geahppasit ipmárdus njuolggadusain.

Sámediggi lea addán gulaskuddancealkámuša dasa, mas mii deattuhit ahte ovtaárvosaš dearvašvuođabálvalus sisttisdoallá maid dan ahte buohkain lea seamma vejolašvuohta oažžut bálvalusa. Guhkes gaskkat dagahit ahte oallugat fertejit geavahit mánggaid beivviid mátkkiide erenoamášdearvašvuođabálvalus lusa, mii sáhtá dagahit ahte eai geavat dearvašvuođabálvalusa nu dávjá. Pasieanttat main álgoálggus lea guhkes mátki buohccivissui, gillájit maid mátkenjuolggadusaid dihte mat eai leat dohkálaččat. Sámediggi lea maid deattuhan ahte buot sámi pasieanttain lea riekti oažžut sámeielat dearvašvuođabálvalusa, beroškeahtá guđe guovllus don orut ja dán rievtti ii sáhte gáržžidit suohkaniidda mat gullet sámelága giellanjuolggadusa hálddašanguovlluide. Departemeanta lea bidjan vuođđun ahte pasieanttat mat eai huma dárogieala sáhttet oažžut mielčuovvu. Sámediggi áigu fuomášuhttit departemeantta ahte oallut sámeielat pasieanttaide ii leat dat hupman dárogieala seamma go ipmirdit dárogieala. Nu guhká go son gii addá dearvašvuođabálvalusa ii hálddaš seamma giela maid pasieanta hupmá, de lea bálvaluskvalitehta heittot, ja maid sáhtá dáhpáhuvat boasttudálkkodeapmi. Dát iešalddis ferte leat vuođđun oažžut mielčuovvu. Sámediggi lea maid namuhan dárbbu buresdoaimbi dulkonbálvalussii buohcciviesuin, nu ahte dehálaš dieđuid maid dearvašvuođadoaimmahat addá lea olámuttos ja ipmirdahtti sámeielat pasieanttaide.

2020 Demeansaplána

Sámedikkis lea leamaš čoahkkin Dearvašvuođa- ja fuolahusdepartemeanttain 2020 Demeansa birra. Dát lea dieđáhus mii galgá ovdanbuktojuvvot 2015 jagi mielde. Sámediggi oaidná dárbbu ahte sámi demeansapasieanttat ja sin lagamuččat vuhtiiváldojuvvojit plánas. Mii leat ovdal ohcalan čuovvoleami ja stáhtusa sámi demeansapasieanttaide maŋjel dan ovddit plána, mas lei doaibmaáigi 2015 rádjái. Sámediggi lea oažžon dieđu departemeanttas ahte Senter for Omsorgsforskning Nord lea ožžon barggu ráhkadit sámi fáddághppaga mii maŋjel raportačállosa čuovvola “Golmma jagi vuoruheapmi sámi dearvašvuođa- ja fuolahusbálvalusa siskkobeaide”. Fáddághpa galgá fuolahit ahte bálvalusdoaimmaheaddjit galget máhttit addit buoremus lági mielde bálvalusfálaldaga boares olbmuide main lea sámi duogáš – beroškeahtá gos Norggas sii orrot.

Ovttasbargu borasdávdaserviin

Sámediggeráđis lea leamaš čoahkkin Borasdávdaserviin gos digaštalle hástalusaid borasdávdasearvi barggus, earet eará ásaht borasdávdakoordináhtorvirggi Finnmarkku suohkaniidda mat gullet hálldašanguvlui. Sámediggi ja borasdávdasearvi digaštalle maid boahhte áiggi ovttasbarggu.

SÁNAG odđa organiseren

Sámediggeráđdi vuorjašuvvá go jámma ožžot gažaldaga bálvalusdárbbu birra mii boahdá buorin sámi pasieanttaide go odđa organiseren ja seastinproseassat álget. SÁNAGa lea nuppát gearddi leamaš árvaluvvon geahpidit odđa organiserenproseassa oktavuodas, manemus skábmamánu 2014:s. Dát dagaha sámi pasieanttaide eahpesihkarvuoda. Sámediggeráđdi lea dán áigodagas ovddidan dán erenoamášdearvvašvuodabálvalusa guovddáš, regionála ja báikkálaš eiseválddiide. Sámediggeráđdi lea deattuhan ahte giella ja kultuvrii heivehuvvon bálvalusdoaimma sámi pasieanttaide lea našunála ovddasvástádus, mii ii sáhte sorjât ovttaskas báikkálaš fitnodaga ekonomalaš dilis ja vuoruheamis. Sámediggeráđdi lea deattuhan dárbbu jurddašit ollislaččat ja bajimus dásis organiserema ja ovddideami birra mii guoská bálvalusfálaldahkii sámi pasieanttaide.

Barggahandokumeanttat regionála dearvvašvuodadoaimmahagaide.

Sámediggeráđdi lea konsulteren regionála dearvvašvuodadoaimmahagaid jagi 2015 barggahandokumeanttaid birra. Konsultašuvnnaid olis lea Sámediggi deattuhan ahte giella ja kultuvrii heivehuvvon bálvalusdoaimma sámi pasieanttaide psyhkalaš dearvvašvuodas ja gárrendivššus lea bures ovdáneame, muhto somatihka erenoamášfálaldahkii sámi pasieanttaide ferte eanet fuomášupmi. Sámediggeráđdi lea čujuhan dakkár surggiid go geriatriija ja demeanssa guorahallan/čuovvoleapmi, pasieanttat geain lea vuoiŋjamaššlága dehe eará buozalmasvuohda mat addet kognitiiva váikkhusaid, bistevaš buozalmasvuodaid veajuiduhttin ja hálldašeapmi, ja fálaldat sámi mánáide ja doaimmashehtten olbmuide. Sámediggeráđdi lea duhtavaš go Davvi Dearvvašvuohda lea ožžon 2015:s bargun *álggahit fálaldaga geriatriijas ja veajuiduhttimis mii fuolaha sáme giela ja kulturipmárdusa*. Konsultašuvdnaproseassas fuomášuhtii Sámediggi maid váilevaš čuovvoleami dan barggus mii lei addon 2014:s dulkonprošeavtta joatkima hárrái. Sámediggeráđdi lea duhtavaš go dulkonprošeavtta čuovvoleapmi geardduhuvvo 2015 barggahandokumeanttas.

Seminára boahhteáiggi dearvvašvuoda ja fuolahusfálaldaga birra sámi pasieanttaide.

Sámediggeráđdi lea oasálasttán seminárii maid sámi doavttirsearvi lea lágidan, gos boahhteáiggi dárbu ja hástalusat dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusas sámi pasieanttaide lei váldofáddá. Sámediggeráđdi bealis lea fokus biddjojuvvon dárbbui láchčojuvvon fálaldahkii geriatriijas ja demeansafuolahusas, oktiiheivehuvvon spesialistadearvvašvuodabálvalussii psykiatriijas, gárrenmirkosuorggis ja somáhtalaš dearvvašvuodas, ja eanet dárbbui fuomášit divššu ja fuolahusbálvalusa sámi pasieanttaide. Deattuhuvvui vel dárbbui dokumenterejuvvon máhttui bálvalusfálaldaga birra sámi pasieanttaide suohkaniin ja dárbbui háhkat eanet sámi fágaoibmuid.

Vuodđodearvvašvuodabálvalus

Sámedikki dievasčoahkkin meannudii ášši vuodđodearvvašvuodabálvalusa birra juovlamánu dievasčoahkkimis. Sámediggi lea sádden cealkámuša departementii dievasčoahkkinášši vuodul mas earret eará čujuhuvvo dárbbui odđa konkreta doaimaplánii dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusas sámi álbmogii. Sámediggi oaivvilda ahte dárbbasuvvo duođaštus das mo bálvalusfálaldat sámi pasieanttaide fuolahuvvo iešguđet suohkanis gos lea sámi álbmot.

Viidáseappot čujuha Sámediggi dasa ahte dat fágabirrasii mat galget ovddidit máhtu dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalussii sámi pasieanttaid várás, ferte leat vuodđomáhttu sámi giela, kultuvrra ja servodateallima birra. Sámediggi lea maid čujuhan dasa ahte sámi pasieanttaid

vuogatvuodát fertejit boahitit čielgasit ovdan nationála láidestusain ja lágain boahhtevaš suohkanorganiserema oktavuodas. Departemeanta áigu addit dieđáhusa vuoddearvvašvuodábálvalusaid birra 2015 giđa. Sámediggi áigu čuovvolit dán barggu departemeantta ektui sihkkarastin dihtii sámi pasieanttaid ja geavaheddjiid beroštusaid ja dárbbuid.

7 Areálat ja biras

Váldomihttomearri

- Guoddilis luonddu ja resursavuodá hálddašeami vuodul sihkkarastit ja ovddidit sámi kultuvrra, ealáhusbarggu ja servodateallima.

7.1 Areálaid hálddašeapmi

Ođasmahttojuvvon ovtasbargošiehtadus Statskog:in

Sámediggeráđđi lea mearridan miedihit ođasmahttojuvvon ovtasbargošiehtadussii Statskog:in golmma jahkái ovddasguvlui. Ođasmahttojuvvon ovtasbargošiehtadus lea Sámedikki dievasčoahkkima mearrádusa čuovvoleapmi Áššis SP 006/12. Ođasmahttojuvvon ovtasbargošiehtadusas lea ođđa nubbi lađas 4. čuoggás mas daddjojuvvo ahte bealit galget láchit dasa ahte huksejeaddjit ja sámi vuogatvuodáeaiggádat sáhttet soahpat notáhta čielggadusaid ja mearrádusaid birra mat čatnasit rievdaduvvon areálageavaheami plánaide. Dát čuokkis lea maid giedáhallojuvvon sierra šiehtadusa kommeantaoasis maid Sámediggi ja Statskog leat ovtas ráhkadan, ja addá vuodá nannet sámi vuogatvuodáeaiggádiid eana- ja resursavuogatvuodáid vuhtiiváldima sisabahkkenplánaid oktavuodas.

Dát ođđa čuokkis šiehtadusas lea Dievasčoahkkima Ášši SP 006/12 mearrádusa njuolgga čuovvoleapmi.

Sámediggeráđđi deattuha ahte ovtasbargošiehtadusa 1. čuokkis deattasta dan ahte dat ii čielggat sámiid eana- ja resursavuogatvuodáid daidda eatnamiidda maid Statskog SF hálddaša árbevirolaš sámi guovllus. Danne ii mielddisbuvtte šiehtadus makkárga čielggadusaid dahje dohkkehemiid sámiid eana- ja resursavuogatvuodáin ILO 169 artihkkala 14 vuodul, ON konvenšuvnna artihkkala 1 vuodul siviila ja politihkalaš vuogatvuodáid birra, ii ge ON álgoálbmotvuogatvuodáid julggaštusa artihkkaliid 3, 26 ja 27 vuodul. Ovtasbargošiehtadus ii ge mielddisbuvtte makkárga ráddjehusaid dálá vuogatvuodáid ektui ii ge geahnohuhte daid, ja nu dat ii bija makkárga rámmaid dahje láidestusaid NOU 2007:13 Den nye sameretten, čuovvolanbargui.

E.ON bieggafápmoplánat Trøndelágas

Sámediggeráđis lei čoahkkinn energijafitnodagain E.ON Værnesas 26.11.14. E.ON pláne bieggafápmohuksema Trøndelágas. Sivvan go sámediggeráđđi háliidii čoahkkima, lei go E.ON ovttabeallásaččat lei válljen cealkit eret ovtasbargošiehtadusa Skæhkere sijte:in almmá ollašuhhtima haga iežas geatnegasvuodáid šiehtadusa mielde, ja seammás sádden konsešuvdnaohcama NČEii. Šiehtadus dahkkojuvvon Sámedikki ja Statskog jagi 2012 ovtasbargošiehtadusa vuodul ja Protect Sápmi vehkiin orohakkii. Čoahkkima boađusin lei ahte E.ON galggai váldit oktavuodá Skæhkere sijte:in dainna áigumušain ahte joatkit ovtasbarggu, seammás go sii galge geahčadit vejolašvuodáid ovddidit iežaset etihkalaš ja olmmošrievttálaš geatnegasvuodáid (CSR - Corporate Social Responsibility) álgoálbmogiid ektui. Sámediggeráđđi diehtá ahte dál leat digaštallamat gaskal E.ON ja

Skæhkere sijte eavttuid birra fas álggahit ovttasbarggu. E.ON lea mielas ovddidit iežaset CSR sámi organisašuvnnaid vehkiin. Sámediggi vuordá oktasaš čoahkkimiin CSR-bargui dassážiigo ovttasbargu Skæhkere sijte:in lea čielggaduvvon.

Minerálaláogat

Sámediggeráđdi válddii ealáhusministariin 08.12.14 ovdan gažaldaga minerálalága rievdadeami birra. Čujuhuvvui erenoamážit dasa ahte Norga dohkkehii ON olmmošvuoigatvuođa ráđi ektui 20.08.14 ávžžuhusa ahte nannet gulahallama sápmelaččaiguin ruvkedoaimmaid oktavuodas davvin dainna áigumušain ahte juksat dakkár ovttamielalašvuođa maid buohkat sáhttet dohkkehít. Ealáhusministtar ii dovddahan makkárge proseassa geahčadit minerálalága, ja áiggui gulaskuddat lagabui Olgoriikadepartemeanttain dan birra maid olmmošvuoigatvuođaráđi ávžžuhusa dohkkeheapmi mearkkaša.

Sámediggeráđis lei maid čoahkkin Norgga bákteinistriija stivrajođiheddjiin ja váldočállin 08.12.14. Čoahkkimis ságaškuššojuvvojede hástalusat mat čatnasit mineráladoaimmaide sámi guovlluin mat eai leat vuođđuduvvon dakkár minerálaláhki masa Sámediggi sáhtta mieđihit. Sámediggeráđdi mihtte ahte Norgga bákteinistriija manja čoahkkima lea sádden reivve ráđđehussii mas sii bivdet ahte čađahuvvojit dárbbalaš doaimbajut dasa ahte čielggadit diliid minerálalága ektui lagas ovttasbarggus Norgga bákteinistriijain ja Sámedikkiin.

Finnmárkkukommišuvdna – bivdosadjevuoigatvuođaid kárten

Sámediggi válddii 28.10.14 oktavuoda Finnmárkkukomišuvnnain dainna ávžžuhusain ahte čađahuvvo ulbmillaš diehtujuohkin dan birra mo galgá ovddidit gáibádusa kártet bivdosajiid mearra- ja vuotnaguovlluin, ja ahte almmuhuvvon guovlluid ráddjen atná dárbbalaš fuola historjjálaš geavaheamis. Finnmárkkukommišuvdna vástidii 07.11.14 beaiváduvvon reivves ahte sii áddejit diehtujuohkindárbbu ja ahte dát čuovvoluvvo sierra diehtujuohkin- /álbmotčoahkkimiiguin. Sii čujuhedje viidáseappot das ahte vuosttašamanueansa Susann F. Skogvang lea kommišuvnna ovddas čállán čilgehusa "Fiskerettigheter i sjø- og fjordområder utenfor Finnmark" (<http://www.domstol.no/upload/FINN/Sakkyndige%20Utredninger/Fiskerettigheter%20i%20sjø%20og%20fjordomr%c3%a5der%20utenfor%20Finnmark%20-%20PDF.pdf>).

Sámediggeráđdi árvvoštallá Skogvang čilgehusa deatalaš vuođđun gáibádusovddidemiide, ja čujuha dasa ahte doarjjaortnega njuolggadusaid kapihttala 11.2 poastta 30500 'Sámi areála- ja resursavuoigatvuođaid eará čuovvoleapmi' lea sámediggeráđdi mearridan. Njuolggadusain boahtá ovdan ahte addojuvvo doarjja earret eará bagadeapmái ja ovdaiskkademiide vuoigatvuođaeaggádiid várás vai sii sáhttet ovddidit gáibádusa Finnmárkkukommišuvdnii oazžut oktasaš dahje oktagaslaš vuoigatvuođaid bivdosajiide mearra- ja vuotnaguovlluin.

Politiikalaš gulaskuddančoahkkin Finnmarkuopmodagain (FeFo)

Sámediggeráđdi, Finnmarkku fylkkagiela ja FeFo dolle jahkebeallásaš politiikalaš gulahallančoahkkima Kárásjogas 20.01.15. Čoahkkin lei gaskanas diehtujuohkin áigeaguovdilis áššiid ja guoskevaš mearrádusaid birra. Finnmarkku fylkkagiela muitalii mearrádusaid birra fylkkadikki stivrendokumeanttaid oktavuodas ja Sámediggeráđdi fas Sámedikki mearrádusa birra áššis SP 19/14. FeFo muitalii áigeaguovdilis áššiid ja hástalusaid birra ja čujuhii earret eará dasa ahte 2015:s ođasmahttojuvvo strategalaš plána.

420 kV linnjá Báhcavuonas Hámmárfestii

Sámediggeráđis lei juovlamánus čoahkkin Oljo- ja energijaministariin Tord Lien guovddášlinnjá huksema birra gaskal Báhcavuona ja Hámmárfestta. Stáhtaráđdi muitalii departemeantta

váiddameannudeami birra ja deattuin konsultašuvnnaide orohagaiguin. Son muitalii ahte dárbu linnjái gaskal Skáiddi ja Hámmárfeasta árvoštallojuvvo fápmofierpmádaga konseptaválljenčilgehusa (KVU) oktavuodas Davvi-Norggas. Váiddameannudeapmi dán gaskka oktavuodas vurdojuvvo danne dassážiigo KVU-bargu lea loahpahuvvon. Čoahkkimis ságaškuššojuvvui viidáset konsultašuvdnaproseassa ja juksojuvui ovttamielalašvuohta das ahte Sámedikki dievasčoahkkin galgá beassat meannudit ášši. OED áigu maŋŋá Sámedikki meannudeami dahkat mearrádusa váiddaáššis.

Čoahkkin gieđahalai maiddái energijapolitiikka oppalaš linnjáid davvin, dás maiddái bieggafápmoáššiid main departemeanta lea meannudeamen váidagiid. Sámediggepresideanta áiddostahtii man deatalaš lea fuolahit sámi beroštumiid dáid stuorra huksemiid oktavuodas ja ahte sisabahkkemiid ollislaš váikkuhusaid árvoštallan ferte leat guovddázis váidagiid meannudeamis.

Konsultašuvnnat čađahuvvojit ođđajagimánu loahpageahčen gaskal Sámedikki ja OED 420 kV linnjá birra gaskal Báhcavuona ja Skáiddi. Beavdegirji ja konsultašuvdnavuodđu almmuhuvvojit go ášši ovddiduvvo Sámedikki dievasčoahkkimii. Konsultašuvdnavuodđu galgá, ovttas dievasčoahkkima áššemeannudemiin, leat vuodđun departemeantta mearrádussii váiddaáššis.

Konsultašuvnnat smávvašmápmorusttegiid birra

Sámediggi lea 2014:s ovddidan vuostecealkámušaid smávvašmápmorusttetohcamiidda Fuoskku, Bádádjo ja Báhcavuona suohkaniin ja Oarje-Finnmárkkus. Sámediggi oaivvilda ahte doaimbajuid ollislaš noadđi boazodollui ii leat árvoštallojuvvon ja ahte smávvašmápmorusttegiid huksemis sáhttet leat stuorra negatiiva váikkuhusat boazodollui. NČE lea dáid ohcamiid sádden gulaskuddamii gimpun mas máŋga smávvašmápmorusttegiid seamma guovllus leat meannuduvvon oktana. Juovlamánu konsulterejuvui NČE:in dáid smávvašmápmogimpuid birra, muhto NČE ii dovddahan dáid áššiid bohtosa. Danne ii ane Sámediggi dáid konsultašuvnnaid čađahuvvon dainna áigumušain ahte juksat ovttamielalašvuođa.

7.2 Luondduresurssat

Láhkaásahus árbedieđu suodjaleami birra genehtalaš resurssaid oktavuodas

Sámediggi lea mielde resursajoavkkus mii bargá láhkaásahusain árbedieđu suodjaleami birra genehtalaš resurssaid oktavuodas. Láhkaásahus galgá lea vuodđu luonddušláddjivuodálágas, ja lea Norgga geatnegasvuodaid čuovvleapmi Nagoya-protokolla vuodul ON konvenšuvnnas biologalaš šláddjivuodá birra. Vuosttaš čoahkkin dollojuvui 15.01.15. Ovdánanplána áigumuša mielde galgá láhkaásahusevttohus sáddejuvvo gulaskuddamii ovdal geasseluomu. Láhkaásahusa mihtomearri lea ahte álgoálbmogiid ja báikegottiid vuoigatvuodát ja beroštumit fuolahuvvojit ja adnojit árvvus go earát geavahit sin árbedieđu ja ávkkástallet dainna. Váldoprinsihpan lea gáibáduš ahte máhttoeaiggát mieđiha ovddalgihtii addojuvvon dieđuid vuodul ovdalge árbedieđu geavahanlohpi addojuvvo go eaktun lea ahte álgoálbmot dahje báikegoddi galgá oazžut oasi dan ovddus mii máhttoeavaheamis boahtá. Ja ahte loavkašuhhti geavaheapmi lea gielddus, ja ahte addojuvvo buhtadus ja gudnečuoččáldahttin rihkkuma oktavuodas. Áigumuš lea bidjat jierpmálaš ráddjemiid ja spiehkastagaid, erenoamážit go máhttu geavahuvvo eahpegávppálaš ealáhusdoaimmas.

8 Kulturmitosuođjalus

Váldomihtomearri

- Duodáštít, gaskkustit ja hálddaštít daid dieđuid vássánáiggis boahhteáiggi várás, maid

sámi kulturmuittut ja kulturbirrasat ovddastit.

8.1 Hálddašeapmi

Doarjja sámi kulturmuittosuođjalusdoaimbajuide

Doarjjaruđat sámi kulturmuittosuođjalušii almmuhuvvojedje juovlamánus 2014 ohcanáigemeeriin 01.02.15. 2015 bušeahas várrejuvvui 2,4 miljon ruvno dán áigumušii. Sámi kulturmuittuid ja -birrasiid geavahedjiin lea dás vejolašvuohta ohcat ruđaid dakkár proševttaide mat leat mielde ollašuttimin daid sámi kulturmuittosuođjala mihttomeriid mat leat aiddostahttojuvvo Sámedikki 2015 bušeahas. Dát leat dakkár proševttat mat duođastit, gaskkustit ja hálddašit dan máhtu vássánáiggi ja boahhteáiggi birra maid sámi kulturmuittut ja kulturbirrasat ovddastit. Kulturmuittobirrasii ja hálddašanvuđđui gullet sihke ávnnaslaš ja eahpeávnaslaš kulturmuittut.

Máilmmiárbi Várjjagis

KLD háliida riikkaidgaskasaš árvoštallama Sámedikki evttohusas, ja lea bivdán Riikkaantikvára diŋgot ICOMOS (UNESCO ráđdeaddi fágaorgána) dan dahkat jagis 2015. Riikkaantikvára lea bivdán Sámedikki ráhkadit bušeahatta- ja prográmmaevttohusa ICOMOS galledeapmái Várjjagis. Dalle lea sámi máilmmiárbeáikki álgga ollen lávkki ovddasgavlui.

Álttá máilmmiárbbi/báktesárgumiid ođđa hálddašanplána

Sámediggi lea leamaš mielde barggus hábmemin ođđa hálddašanmálla máilmmiárbbi/báktedáidagii Álttás, sihke oassálastima bokte iešguđet bargobájiin ja čálalaš plánaevttohusaid bokte. Ovdeš plána lei 2002 rájes ja nu dat lei boarásmuvvan. Ođđa plána galgá čájehit ođđa dárbbuid mat leat čuožžilan ja ođđa višuvnnaid máilmmiárbebergui ja váldit vuhtii ođđa signálaid fágasuorggis earret eará dakko bokte ahte ásahit máilmmiárberáđi Álttá máilmmiárbbi várás (guovddáš kulturmuittosuođjalušii ráva dadjá ahte juohke máilmmiárbeáikki várás galgá lea iežas máilmmiárberáđi mearriduvvon bargamušai, geahča máilmmiárberáđi Rørosa várás). Finnmárku fylkkagieldas galgá ain leat váldoovddasvástáduš Álttá máilmmiárbeberguovlluid hálddašeamis. Dát čuovvu Sámedikki ovdeš hálddašangeavada ja fylkkagielda lea juksan ovttaimelalašvuođa das. Muhto máilmmiárbbi hálddašeapmi fertet seammás čađahuvvot oktasaš áddejumis Sámedikkiin. Dat mearkkaša ahte fylkkagielda ja Báikedáidaga máilmmiárbeberguovddáš – Álttá musea, leat geatnegahttojuvvo dieđihit Sámedikki doaimbajuid birra, ja ahte juksojuvvo ovttaimelalašvuohta čađaheamis. Nappo lea ge maiddái lunddolaš ahte Sámediggi searvá máilmmiárberáđđái ja Álttá báktedáidaga hálddahuslaš hálddašanjoavkui.

E 8 Gáranasvuona suohkanoasseplána

Soabahančoahkkinn dollojuvvui bajábealde namuhuvvon suohkanoasseplána birra Romssa fylkkamánnis 18.12.14. Sámediggi čilgii daid iskkademiid bohtosiid mat leat čađahuvvon evttohuson E8 feaskára birra Gáranasvuona čađa, 2014 geasi ja čavčča. Iskkadeamit čađahuvvojedje ovtta Romssa fylkkasuohkana kulturetáhtain ja das čađahuvvojedje oinnolaš bajildusdiđostallamat, girjjálašvuođaoahput, gáldogorahallamat ja dakkár informánttaid jearahallamat, main lea gullelašvuohta iskkadanguvlui. Dat iskkadallamat mat leat čađahuvvon kulturmuittolága mearrádušaid vuodul, čájehit ahte ovdeš registrerejuvvo bivdorusttegis 16 bivdorokkiin Stuuravállasis leat uhcimusat 31 rokki sullii 2,5 km gaskkas. 8 automáhtalaččat ráfáiduhthuvvo sámi kulturmuittosaji registrerejuvvojedje maiddái gaskal Sørbotn ja Vávrosnjárga. Nu viiddiduvvui vuostecealkka maiddái gustot dáidda kulturmuittuide. Sámedikki oainnu mielde eai lea soabahemiid ja eará gulahallama vuodul evttohedjiin Romssa suohkaniin boahthán evttohusat váidudeaddji doaimbajidjun dahje eará ákkat maid geažil galggašii geassit ruovttoluotta vuostecealkamušaid. Danne doalaha Sámediggi vuostecealkamuša guoskevaš

suohkanoasseplánii.

Stáhta geaidnodoaimmahat ja Romssa fylkkamánni birasgáhttema ja boazodoalu bokte doalahit maid iežaset vuostecealkámušaid plánii. Romssa fylkkasuohkanis eai lean fágalaš ákkat geassit ruovttoluotta vuostecealkámuš, muhto dattetge háliidii fylkkaráđđi bidjat mearrideaddji deattu gieldda iešstivrejupmái, ja danne válljii fylkkamánni sáddet ášši Riikkaantikvárii mii dál váldá fylkkasuohkana rolla ja váldá badjelasaš ášši. Romssa suohkan čujuhii dan váldái maid gávpotráđđi lea ožžon suohkanstivrras, mii lea mearridan ahte geaidnu galgá huksejuvvot nuorta spáittu mielde, nu mo dat válddahaljojuvvui 2008 suohkanoasseplána ovdabargguin E8 Sørbotn - Laukslett várás. Čujuhuvvui maiddái dasa ahte suohkana oaivil lea vuodustuvvon ollislaš árvoštallamii, mas earret eará čatnaseapmi Moskavuotna-oktavuhtii lea deattuhuvvon. Suohkan čujuhii viidáseappot das ahte dál leat čađahuvvon dat čielggadeamit mat vuostecealkámušeiseváldiid mielas ledje dárbbaslaččat dasa ahte vuhtiiváldit daid belliid mat ledje vuodđun vuostecealkámušaide. Dan geažil go soabahanbealit eai juksan ovtta mielalašvuoda dakkár plánaevttohusii maid buohkat sáhtte dohkkehít, de sáddejuvvo ášši dál Gielda- ja ođasmahttindepartementii mii dahká mearrádusa plána- ja huksenlága mearrádusaid vuodul.

8.2 Oainnusindahkan

Sámi visttiid registreren

Sámediggeráđđi oassálasttii diehtujuohkinčoahkkimii sámi visttiid registrerema birra Davvi-Romssas gaskavahku 28.01.15. Čoahkkinn dollojuvvui Davvi álbmogiid guovddázis ja njeallje ášši Gáivuonas ledje čoahkkimis. Sámediggi mitalii proševtta birra ja mánggasis ledje dieđut boares visttiid birra Gáivuonas. Čoahkkima ulbmil lei juohkit dieđuid báikediđoštallamiid birra Omasvuona ja Gáivuona suohkaniin 2015 geasi ja ráhkkanahhtit dasa. Sámediggi lea seammás dan oktavuođas maiddái galledan muhtun informánttaid dán guovllus. Das bohte ollu dieđut mat dál galget giedahallojuvvot, ja das galgá boahit visogovva vejolaš sámi visttiin mat galget diđoštallojuvvot jagis 2015.

Sávamis leat Sámedikki diehtujuohkinčoahkkimat ja oktavuohta informánttaiguin dagahan ahte eanet ássit Gáivuonas ja Omasvuonas dál dovdet registrerenproševtta. Mii sávvat ahte sii mitalit dán viidáseappot vejolaš sámi visttiid eaiggádiidda, go eaiggádat ožžot dieđihanreivve plánejuvvon diđoštallamiid birra. Dasa lassin lágiduvvo ođđa čoahkkinn eaiggádiiguin miessemánus/geassemánus 2015.

9 Ealáhusat

Váldomihttomearri

- Nana ja juohkelágan ealáhuseallin mii vuodđuduvvá sámi kultuvrii, lundui ja birrasii ja vuhtii váldá daid, ja lea vuodđun eallinfámolaš báikegottiide gos olbmot háliidit ássat.

9.1 Vuodđoealáhusaid rámmaeavttut

Guolástus

Ealáhus- ja guolástusdepartemeanta áigu giđđat 2015 ovddidit stuorradiggedieđáhusa gonagasreappáid birra. Sámediggi lea áigodagas searvan konsultašuvvnaide departemeanttain, ovdal go dieđáhus gárvvistuvvo ja sáddejuvvo gulaskuddamii. Sámediggi deattuhii man deatálaš lea ahte akteverrat riddobivddus ain sáhttet bargat lotnolasealáhusaiguin, ja ahte buot fatnasiin, mat leat vuollel 15 mehtera, main leat rusttegat ja leat rustejuvvon gonagasreabbáivdui, fertejit

beassat bivdit gonagasreappáid.

Konsultašuvnnain lei maiddái ovttamielalašvuohta das ahte vuotnabivddu bisuheami čoavdimii lea deatalaš buresdoaimbi vuostáiváldinapparáhta guliid ja gonagasreappáid várás. Dasa lassin sáhttet vuostáiváldinapparáhtas šaddat stuorát oalgeváikkuhusat go dušše konkrehta guolástusaide.

Dollojuvvui maid čoahkkinn konsultašuvnna álggaheamis gonagasreabbábivddu birra bearjadaga 12.12.2014. Stáhtaráđđi čilgii ahte álggahuvvo odđa stuorradieđáhusa ráhkadeapmi Tveterás-lávdegotti (NAČ 2014:16) čuovvoleamis mii ovddiduvvui Romssas 16.12.2014. Dán oktavuodas ohcalii Sámediggi čielggadusa mas sáhtášii maiddái oainnusmahttit váikkuhusaid mearrasámi ealáhusaide ja kultuvrii, nugo ráđdehus lea geatnegahttojuvvon dahkat. Sámediggeráđđi lea váldán seamma ášši ovdan ministariin ovdal ge, čoahkkimis Girkonjárdggas 25.08.2014. Sámediggeráđđi fálai maiddái veahki gulahallat dan birra mii dán lágan váikkuhaniskančielggadusas galggašii leat.

Bealit sohpe joatkit gulahallamiin ain fáttáid birra mat leat deatalaččat sihke gonagasreabbádiedáhusii ja bargui Tveterás-lávdegotti čuovvolemiin. Erenoamážit ságastallui vuostáiváldinstruktuvrra birra vuonain, stuorát rekrutterema ja fanaskapasitehta birra.

Sámediggeráđđi deattuhii dasto man deatalaš lea ahte fatnasiid vuovdingeatnegasvuohta bisuhuvvo ja bággejuvvo, jos eai daga dan de ferte bivdoeriid odđasis juohkit fatnasiidda ja bivdiide, geat ášset dain guovlluin gos vuovdingeatnegasvuodát gustojit. Stáhtaráđđi čujuhii ahte vuovdingeatnegasvuoda rihkkun dagaha bággadoaimabijuid, ja ahte lea bargojuvvon ollu dáid áššiid čorgemis.

Sámediggi dieđihii konsultašuvnnain juovlamánus ahte háliida konsultašuvnnaid oassálastinlága rievdadusaid birra, ja čujuhii árvalusas ahte rievdadusat váldet eret bivdolobiid fanaseaiggádiin. Dasto lea Sámediggi fuolastuvvan go rievdadusat addet vejolašvuođa priváhta aktevrraide dahkat priváhta rievttálaš šiehtadusaid bivdoeriid vuovdimis. Stáhtaráđđi deattuhii ahte evttohuvvon rievdadusat leat álkiduhttin doaimbajibut, ja geavatláččat boahká okta (1) ohcan golmma (3) ohcama sadjái. Dát proseassat leat leamaš eanemus áigevuodilat davvinorgga guovlluin stuorát fatnasiid ektui, ja eai heive seamma bures unnit riddofatnasiidda mat bivdet eanaš mearrasámi guovlluin. Gulaskuddanáigemearri nogai juovlamánu 23. b., ja gulaskuddancealkámušat meannuduvvojit ja árvoštallojuvvojit. Stáhtaráđđi dárkilasttii ahte mihkkege dán áššis ii leat mearriduvvon, muhto ahte sii geaidda dát proseassat njuolga gusket leat duhtavaččat rievdadusevttohusain. Dasto deattuhii stáhtaráđđi ahte evttohuvvon rievdadusain eai leat erenoamáš váikkuhusat mearrasámi guovlluide, ja ahte danne lea árvoštallojuvvon ahte rievdadusat eai leat konsultašuvdnageatnegahttojuvvon. Sámediggi sáddii gulaskuddancealkámuša áššis odđajagimánus 2015, nugo lei šihttojuvvon departemeanttain, ja oaččui čálalaš vástáduš ahte departemeanta áigu geahčadit ja árvoštallat Sámedikki gulaskuddancealkámuša seamma vuogi mielde go eará gulaskuddancealkámušaid, ja ahte departemeantta árvoštallama mielde ii leat gulaskuddanevttohus konsultašuvdnageatnegahttojuvvon.

Sámediggeráđđi ovddidii maiddái dán oktavuodas sávaldaga ahte luondduluosaid hálddašepmi ferte gullat Ealáhus- ja gearggusvuodadepartemeantta vuollái. Dán válddii Stáhtaráđđi diehttevassii.

Šiehtadallan Suomain guliin ja guolástusain Deanus

Karášjogas lei 17. -18.11.14 šiehtadallančoahkkin Norgga ja Suoma sáttagottiin. Sámediggeráđđi lea ožžon Norgga šiehtadallansáttagotti árvoštallamiid ja rávvagiid, lea ráhkadahtán juridihkalaš smiehttamuša rádjjajoga bivdovuoigatvuođain ja meannudan ášši sámediggerádis, áššis 002/15.

Mearraluossabivdu

Birasdirektoráhta lea, nu mo Dálkkádat- ja birasdepartemeanta lea bivdán, čielggadan movt luossabivddu, mii lea vuolán Ruošša jogain, sáhtášii unnidit Várjjatvuona mearraluossabivddus jagi 2015 rájes. Birasdirektoráhtas lei čoahkkin Sámedikkiin ja mearraluossabivdiid organisašuvnnaiguin 02.10.14 ja 10.12.14. Sámediggi searvvai sierra ovdačoahkkimii buot luossabivdoorganisašuvnnaiguin Finnmárkkus (manjimus čoahkkimis lei maiddá Davvi-Romsa ovddastuvvon). Sámediggi ja organisašuvnnat bukte dasa lassin čálalaš árvalusaid maid áigemearri lei 10.01.15. Raporta biddjojuvvo gulaskuddamii.

Sámediggeráđđi lei mielde ja doalai sáhkavuoru Deanu- ja birrasa/Guovdageainnu allaskuvlla proševtta Árbediehtu semináras árbedieđuid ja mearraluossabivddu birra Vuonnabađas 27.11.14.

Sámediggeráđđi válddii ovdan mearraluossabivdiid dili ja erenoamážit Várjjatvuonas Ruošša gáibádusa ektui ahte unnidit mearraluossabivddu Várjjatvuonas, čoahkkimis Dálkkádat- ja birasdepartemeanttain 16.12.14.

Sámediggi lea 18.12.14 buktán rávvagiid njuolggadusaide mat galget gustot luossabivddu reguleremii. Ođđa njuolggadusevttohus vuodduuvvá hui ollu dan ovddibui. Ođas lea dat go joga organiserengeatnegasvuohta lea váldojuvvon sisa luossa- ja sáivaguollebivddu rievdadusaid geažil, čujuhit ahte leat ráhkaduvvon ovddalgihitii šiehtaduvvon doaimmabijut erenoamáš diliide, ja ahte evttohus geatnegahttojuvvon dađistaga sálašregistreren lea ráhkaduvvomin, ja dasto ahte rahppojuvvo vejolašvuohta geahččat rievdadusaid regiovdnajuogus. Dieđaráđđi lea ožžon bargun geahčadit movt árbedieđuid sáhtášii geavahit reguleremis. Sámedikki mielas lea buorre go direktoráhta áigu geahčadit regiovdnajuogu. Sámedikki oaivila mielde lea deatalaš árrat boahit mielde proseassaide ja juo dalle go máhttovuođđu ráhkaduvvo, ovdal go áššit sáddejuvvojit gulaskuddamii. Sámediggi vuordá bohtosa Dieđaráđi árvoštallamis movt árbedieđuid sáhtášii geavahit reguleremiin, ja deattuha ahte Árbedieđut galget leat mielde máhttovuođu oassin. Sámediggi háliida ahte SP váldojuvvo sisa kapihtalis 1.1, danne go ealáhus ja kultuvra čatnasit nu lávga oktii. Sámediggi jearrá ahte berre go gearggusvuođa, gárgidemiide guollebiebmanrusttegiin, oainnusmahttit njuolggadusain, ja ahte mearraluossabivdit sáhtášedje bivdit gárgidan biebmoluosaid hui johtilit.

Mearrageavahus

Sámediggi lea addán gulaskuddanárvalusa ráđdehusa dieđáhussii norgga luossa- ja dápmotbiebmama ahtanuššama birra. Sámediggi registrere ráđdehusa mihttomeari mearrageavahusealáhusa ahtanuššamis, muhto čujuhii ahte ahtanuššan ealáhusas ii leat iešalddis mihttomearri. Árvohákan, barggolašvuohta ja čálgu mas lea ávki báikegottiid olbmuide ja biraslaš guoddinnákca, berrejit leat bajimuččas ráđdehusa ahtanuššansávaldagas. Ferte čađahuvvot váikkuhaniskanguorahallan luonddu ja sámi kultuvrra, sámi ealáhus- ja servodateallima ektui, ovdal go diktá eanet ahtanuššat guollebiebmama. Sámediggi bivddii

konsultašuvnnaid áššis, danne go dieđáhusa doaibmabijut váikkuhit sámi kultuvrii, ealáhusaide, gillii ja eallinvuohká.

Eanadoallu

Sámediggerádis lei čoahkkin eanadoallo- ja biebmoministariin Sylvi Listhaug:in 09.12.14. Sámediggi dovddahii ahte dovdá iežas beahthallan go Ráđđehus lei sihkastan eret doarjaga Sámediggái sihke boazodoalu ja eanadoalu lassiealáhusaide 2015:s. Dán geažil šaddet ollu huksenplánat eanadoalus bissehuvvot. Ministtar ákkastalai ahte Ráđđehus áigu vuoruhit ruđaid buvttadeami laskadeapmái dan sadjái go ruđaid investeremiidda.

Sámediggerádis leat leamaš čoahkkimat boanddaidorganisašuvnnaiguin vuoruhuvvon surggiid birra 2015:s ja árvalusaid birra eanadoallošiehtadallamiidda. Boanddaidorganisašuvnna leat maŋná čoahkkimiid buktán árvalusaid šiehtadussii. Eatnašat dovddahit ahte leat fuolastuvvan daid rievdadusaid geažil maid Ráđđehus lea bidjan johtui eanadoalus, man áigumuššan leat vel ain stuorát doalut ja doaimmat. Organisašuvnna leat maid maidá fuolastuvvan daid stuorra vahágiid geažil maid boraspiret dagahit sávdadollui.

Sámediggi searvai 22.01.15 Innovašuvnna Norgga čoahkkimii báikkálaš biebmui ja davvinorgalaš ovttasbarggu birra oččodit oktasaš biebmogálvostrategiija ja biebmovásihusaid. Čoahkkimis ásahuvvui stivrenjoavku mii galgá hábmet movt boahteáiggis ángiruššat báikkálaš biepmuin. Joavkkus leat mielde earret eará boanddaidorganisašuvnna, Innovašuvdna Norga, Varasguollesearvi, Davvinorgga mátkeealáhusat ja Sámediggi. Dán ángiruššamis galget leat mielde sihke mariidnaealáhusaid, eanadoalu ja boazodoalu biepmut. Čoahkkin lei Grüne Woche oktavuodas Berliinnas.

Boazodoallu

Sámediggerádis lei čoahkkin Eanadoallo- ja biebmoministariin Sylvi Listhaug:in Kárášjogas 09.12.14. Čoahkkimis váldjuvvojedje ovdan sihke boazodoalu ja eanadoalu fáttát. Earret eará ovddiduvvui Sámedikki árvalus boazodoallošiehtadussii, ja dievasčoahkkinmearrádus boazolahkoheiveheamis. Sámedikki presideanta válddii ovdan maidá Norgga-Ruota boazoguohtunkonvenšuvnna barggu ovdáneami.

Regionála forat sámi ja boazodoallofágalaš mieldeváikkuheapmái leat dál ásahuvvon eanaš fylkkain ja Sámediggi searvá čoahkkimiidda hálddahušdásis. Áigodagas leat leamaš čoahkkimat guovtti foras. Norlánddas 19.11.14 ja Finnmákkus 30.1.15.

Sámediggi lea searvan "Ut på vidda" proševtta referánsajovkui maid Finnmákkus Fylkkamánni jodiha. Loahpparaporta rávvagiguin sáddejuvvoi boazodoallošiehtadallamiid šiehtadallanbeliide juovlamánus.

Sámedikkis lea leamaš hálddahušlaš oktavuohačoahkkin Eanadoalldirektoráhtain Álttás 13.01.15. Čoahkkima fáddán lei dieđuid lonuhallan boazodoalloáššiid barggu birra maiguin Eanadoalldirektoráhta ja Sámediggi leat bargamin.

Sámediggeráđdi lea juolludan ruđaid Gáldui seminára lágideapmái boazodoallolága ja álbmotrievtti birra, mii lágiduvvui 16.01.15. Ráđdi lei mielde semináras. Boazodoalus leat bohtán hui ollu olbmot seminárii.

9.2 Geasuheaddji báikegottit

Sámediggi lea ovdal addán doarjaga Finnmákkus ovddidansearvi (IFU), čielggadit movt boahteáiggis organiseret barggu fitnodatvuđot doarjjadoaimmain Sis-Finnmákkus. IFU lea

álggahan čoahkkinnráiddu sierra eaiggátgielddaiguin gos váldit ovdan sierra fáttáid. IFU háliida dál čielggadit ealáhusgárdevejolašvuodaid ásaheami SIVA ealáhusgárdeprográmma bokte. Dát eaktuda ahte báikkálaš fitnodagat vulget mielde eaiggádin. Sámediggi lea searvan guovtti čoahkkimii ja oaihvilda ahte IFU dahká buori barggu. Sámediggi čuovvola ášši viidáseappot, ja IFU lea dieđihan stuorát čoagganeami Deanus cuonjomanus.

Sámediggi searvvai čoahkkimii Deanus Norgga luossaguovddáža ásaheami birra. Geahčaduvvui Norgga luossaguovddáža stáhtus, ja proseassa juolludusa rádjai. 2015 stáhtabušeahhtas lea juolluduvvon 4,0 miljon ru Norgga Luossaguovddáža ásaheapmái. Birasdirektoráhta ii leat vuos ožžon juolludusreivve. Geahčaduvvui 2015-2018 ovdánanplána Norgga luossaguovddáža ásaheamis (Deatnu, Näämesje, Lærdal ja Sørlandet) ja ságastuvvui dan birra. Buohkanas stivrenjoavku árvala ahte vuoruhuvvo Deatnu vuosttas vuorus, ja háliida geavahit ollu dán jagi juolludusas dasa.

Innovašuvdna Norggas lea deatalaš rolla sihke Sámedikki ealáhusovddidandoarjaga geográfalaš doaibmaguovllus (STN-guovlu) ja kulturvuđot sámi ealáhusaid ovddideamis miehtá riikka. Ealáhus- ja guolástusdepartemeanta lea álggahan odđasis organiserenproseassa searvvi guovdu. Sámediggi guorahalai IN rolla sámi guovlluin čoahkkimis ealáhusministariin juovlamánu 8. b. 2014. Sámediggi lea maŋŋá dán čoahkkima addán gulaskuddancealkámuša *rievdadusaide lágas Innovašuvdna Norgga birra*. Sámediggi dovddahii gulaskuddanvástádusas earret eará ahte lea fuolastuvvan regionála leahkimis, regionála ruđaid ovddideamis ja sámi ealáhusgelbbolašvuodas. Sámediggi lea, čujuhettiin konsultašuvdnašiehtadussii, bivdán departemeanttas čoahkkima gulahallat IN rolla ja vuoruhemiid birra, ja lea geahččan dan departemeantta jahkásaš barggahanreivve ektui searvái.

Sámedikki direktivra lea bovden IN Sámediggái ságastallat ovttasbargošiehtadusa čuovvoleami birra. Dan oktavuodas lea Sámedikkis leamaš čoahkkinn IN Finnmárkkuin, go finnmárkku kantuvrras lea ovddasvástádus šiehtadusa oktiordnemis IN beales. Sámediggi ja IN barget dál oktasaš áššemeannudanbagadusain, mas galget leat oktasaš rutiinnat áššemeannudeapmái áššiin main lea oktasaš ruhtadeapmi dahje eará láchkai ovttasbargat. Dasto leat áigejuovdilis fáddán Sámi mátkeealáhusaid ovddideapmi ja IN rolla. Sámediggái lea deatalaš ahte nationála áŋgiruššan Sámi mátkeealáhusaiguin čađahuvvo oktasašáddejuumiin Sámedikkiin.

9.3 Kulturealáhusat

Duodji

Sámediggeráđđi searvvai Sámiid duoji čoahkkimii 19.11.14. Duogážin lei Ráđđehusa evttohus bajidit momsadivatlogu registrerenráji 50 000 ruvnnus 150 000 ruvdnui. Riikaorganisašuvdna balai ahte unnimus duojárat masset Sámedikki doaibmadoarjaga. Ráđđi dárkilasttii ahte dát lea evttohus. Evttohus ii leat duohtan dahkkojuvvon.

Sámediggeráđđi searvvai duodjeseminárii maid Sámiráđđi doalai 25.11.14. Seminára fáddán lei mearkagálvoduddjon duojis. Seminára oasseváldit ledje ovttaoaiivilis ahte ealáhus dárbbasa oktasaš strategiija mearkagálvoduddjomis. Sámediggeráđđi dárkilasttii ahte oktasaš duodjemearka lea deatalaš sihke dasa ahte oastit dihtet ahte sii ostet kvalitehta ja dasa ahte sámit leat duddjon gálvvuid. Sámiráđđi áigu čuovvolit barggu mearkagálvoduddjomiin.

Dáhttu

Sámedikki vuosttas kulturealáhusaid fitnodatovddidanprográmmas, Dáhttu Finnmárku, lei maŋimuš ja loahpahančoagganeapmi Leavnnjas 20.-21.0115. 11 sámi kulturealáhusaktevrra Finnmárkkus leat beassan ovddidit iežaset fitnodaga dán prográmma bokte ovtta jagis. Sámediggeráđđi galledii maŋimuš čoagganeami ja geigii diploma ja rámiidii oasseváldiid geat leat leamaš mielde. Davvi-Norgga seastinbáŋkku Kulturealáhusvuodđudusa beaivválaš jodiheadđji

Bjørn-Eirik Olsen doalai sáhkavuoru ja oahpásmuvai lagabuidda sámi kulturealáhusaiguin ja prográmma oasseváldiiguin.

Čájeha ahte Dáhttu prográmmain leat hui bures lihkestuvvan fitnodatovddidanmállen dán ealáhusa siskkobealde. Erenoamážit go jurddašit fitnodatovttasbarggu mii lea šaddan joavkku aktevrraid gaskka. Dán prográmma maŋná ráhkaduvvo evaluerenraporta mas bohtet ovdan konkreta bohtosat ja dárbu viidáseappot.

Dáhttu Duojsis lei vuosttas čoagganeapmi Kárášjogas 08. - 09.12.14. Sámediggi galledii vuosttas čoagganeami ja sávai oasseváldiide lihku bargguin. Dáhttu Duodji lágiduvvo duoji ealáhusšiehtadusa oassin. 12 duojára Finnmárkkus, Romssas ja Norlánddas ledje ožžon saji prográmmas mii bisttii jagi.

Dáhttu lassin lea Sámedikki kulturealáhusprošeavttas bargu kulturealáhusa ovddidemiin oppalaččat sámi servodagas. Kulturealáhusprošeavttas deattuhuvvo earret eará gelbbolašvuoda buorideapmi, fierpmádathuksen ja gánnáhahttivuohta sámi kulturealáhusas.

9.4 Árvoháhan ja ođđa ásaheamit

Sámediggeráđdi vuoraha áŋgiruššama meahcceávkástallamis ealáhussan. Dán oktavuodas lea sáhka buorebut ávkástallamis earret eará murjjiiguin, urtasiiguin, guobbariiguin, sáivaguollebivdduin das mielde luossabivdu, smávva fuođdobivdduin. Dás sáhtá leat sáhka reidekeattes vuovdimis dahje meahccebuktagiid viidáseappot reidemis, ja meahccevuodot turismmas mas báikkálaš borramuš lea stuorra oassi fitnodatjurdagis.

Sámediggeráđdi lea mearridan ahte álggahuvvo bargu mii čađahuvvo mángga muttus. Álggos ferte vuos čohkket meahcásteddiid ja vejolaš meahcásteddiid. Boahte vuorus ferte diehtit maid ferte bargat dan ektui ahte oažžut eambbogiid ávkástallagoahtit mehciin ealáhussan. Sámediggeráđdi oaivila mielde lea deatalaš ahte oasseváldit/meahcásteddit ieža jođihit proseassa.

Lea váttis ovdagihtii einnostit makkár boađus dán barggus šaddá. Deanus leat bargamin oažžut ásahuvvot luossagealboguovddáža – Joddu. Dán barggu vásihusain lea ávki meahcástanealáhusaiguin áŋgiruššamii.

Mátkealáhusat

Sámediggeráđdis lei čoahkkinn Ealáhusministariin 08.12.14 ja ovddidii Sámedikki višuvnnaid kultur- ja mátkealáhusain oktan deataleamos ealáhusgeaidnun sámiide boahteáiggis. Sámediggeráđdi bovdi Ealáhusdepartemeantta ovttas bargat mátkealáhusáŋgiruššamis. Mátkealáhusat Davvi-Norggas leat laskan sakka maŋimuš jagiin ja sámi kultuvra ja historjá leat deatalaš oassin das. Sámediggeráđdi čujuhii ahte sámi servodagas galgá leat váikkuhanfápmu dan historjái maid mátkealáhusat mitalit Sámi birra ja vuordá ahte Ráđdehus váikkuha mátkealáhusaid ovddideami eaktivuoda ja jáhkehahttivuoda vuodul. Ealáhusministtar válddii dán diehttevassii.

Prošeavttas sámi mátkealáhusat maid Origo jođiha lea dál goalmmát ja maŋimuš jahki jođus. Dál lea áigumuš gávnnahtit movt dán buori barggu sáhtášii joatkit. Sámediggi lea doallan čoahkkima sámi mátkealáhusat prošeavtta ruhtadanoasálaččaiguin ja lea leamaš čoahkkinn Davvinorgga Mátkealáhusaiguin ja áigut árvvoštallat lavgadeappo ovttasbarggu prošeavtta oktavuodas ja áŋgiruššama sámi mátkealáhusain.

Sámediggeráđdi lea álggahan strategijaovddidanbarggu sámi mátkealáhusaid várás mii galgá

ovddiduvvot ovttaskas áššin dievasčoahkkimii čakčamánu.

Gažaldagat sámediggeráđđái

Dieđáhusáigodagas lea boahtán okta gažaldat sámediggeráđđái. Geahča goalmmát mildosa.

10 Regionálaovddideapmi

Váldomihttomearri

- Árijalaš ja ulbmillaš ovttasbargu regionála ja báikkálaš eiseválddiiguin sámi kultuvrra, giela ja servodateallima nannemis ja ovddideamis.

Interreg V-A Davvi (2014-2020).

Eurohpákommišuvdna dohkkehii viimmat Interreg V-A Davvi-programma masa gullet guokte geográfalaš oasseguovllu, Davvi ja Sápmi, juovlamánu 2014. Ođđa programma bokte addojuvvo ekonomalaš doarjja ovttasbargoprošeavttaide njeallje ángiruššansuorggi siskkobealde: 1) Dutkan ja innovašuvdna, 2) Ealáhushutkan, 3) Kultuvra ja biras ja 4) oktasaš bargomárkan. Davvi-programmas, masa gullet guokte oasseprogramma Davvi ja Sápmi, lea bušeahtta oktiibuot 76 miljon euro, mas mielde suoma, ruota ja norgga mielde ruhtadeapmi. Vuollel 40 miljon euro addá EO regionála ovddidanfoandda programma ollislaš bušehtti. Nationála ruhtadeapmi Norgga bealde lea birrasii 17 miljon euro.

Manjá go programma dohkkehuvvui 12.01.15 lea Giela- ja ođasmahttindepartemeanta, Sámi parlamentáralaš ráđi Norgga beale juhkosa evttohusa vuođu, nammadan ovddasteddjiid sihke bearráigeahččanlávdegoddi ja oasseprogramma Sápmi stivrenjovkui.

Bearráigeahččanlávdegoddi:

Tor Gunnar Nystad, persovnnalaš várrelahttu: Inger Elin Utsi

John Kappfjell, persovnnalaš várrelahttu: Ann Jorid Henriksen

Dát lahtut leat mielde lávdegottis norgga bealde mas oktiibuot leat 8 lahtu (goappašagat oasseprogrammat) lassin vel departemeantta ovddasteaddji. Sin bargun lea dáhkidit ahte programma čađahuvvo árijalaš ja dohkálaš vuogi mielde. Lagat njuolggadusat bargui mearriduvvojit lávdegotti vuosttas čoahkkimis.

Stivrenlávdegoddi:

Jørn Are Gaski, várrelahttu: Lars Filip Paulsen

Laila Nystad; várrelahttu: Beaska Niillas

Mariann Wollmann Magga, várrelahttu: Piera Heaika Muotka.

Dát lahtut leat mielde Sápmi oasseprogrammas, ovttas 6 eará ovddasteddjiin mat leat nammaduvvon ruota ja suoma bealde. Stivrenlávdegottis leat čuovvovaš doaimmat: Árvalit prošeavttaid ja árvvoštallat daid programma mihttomeari ja vuoruhemiid ektui. Searvat doaimmaide programma čađaheami ja čuovvoleami oktavuodas, ja dasto reporteret

bearráigeahččanlávdegoddái.

Maŋŋá prográmma dohkkeheami almmuhuvvui dat rabasin prošeaktaohcamiidda ođđajagimánu 15. b.

2015 gitta 28.02.15 rádjai. Davvi-prográmma lea rabas priváhta ja almmolaš doaimmaide. Prošeaktaohcamiid oasálaččat fertejit leat unnimusat guovtti dan golmma riikkas mat gullet prográmmageografijai.

Gieldaodastus

Sámediggeráđđi lea searvan resursajoavkočoahkkimiidda maid Davvi-Trøndelága, Norlándda, Romssa ja Finnmárkku fylkkamánit leat ásahan. Resursajoavkkuin ledje vuosttaš čoahkkimat skábmamánus. Dáin čoahkkimiin lea Sámediggeráđđi deattuhan man deatalaš lea vuhtii váldit sámi diliid gieldaodastusbarggus ja ahte sámi vuoigatvuodát eai galgga fuotnut ođđa gielddain. Sámediggeráđđi lea čoahkkimiin maiddái čilgen Sámedikki barggu birra gieldaodastusain. Sámedikki hálddahas lea leamaš čoahkkin mánggáin fágadepartemeanttain stuorradiggedieđáhusa birra maid ráđđehus lea čállimin doaibmačoavdimiid ektui ođđa gielddain. Čoahkkima organiserii Gielda- ja ođasmahttindepartemeanta. Doppe oaččui Sámediggi dieđuid barggu birra stuorradiggedieđáhusain mii galgá ovddiduvvot Stuorradiggái njukčamánu 2015. Sámediggi dovddahii ahte háliida oažžut teavstta dađistaga, konsultašuvdnašiehtadusa ektui.

Ášši gieldaodastusas meannuduvvui dievasčoahkkimis juovlamánu. Dievasčoahkkin mearridii Sámedikki prinsihpaid barggu várás gieldaodastusain. Dievasčoahkkin mearridii maiddái ahte Sámediggi galgá ráhkadit čielggadusa sámi perspektiiva ektui gieldaodastusa olis. Čielggadusbargu lea álggahuvvon siskkáldasat. Čielggadusa vuodul pláne sámediggeráđđi ovddidit ášši dievasčoahkkimii čakčat.

Jahkebeallášaš politihkalaš čoahkkimis juovlamánu, Sámedikki presideantta Aili Keskitalo ja sámeministara Jan Tore Sannera gaska, válddii presideanta ovdan daid hástalusaid maid sámi gielddat oidnet gieldaodastusproseassas. Ministtar lohpidii ahte ráhkaduvvojit gaskaboddošaš ortnegat mat galget gustot dassáži go giellalávdegoddi lea geargan raporttainis, jos gielddat sáme giela hálddašanguovllu olggobealde laktojuvvojit oktii gielddaiguin mat lea sáme giela hálddašanguovllus.

Sámediggeráđđi plánii ja bovdii stuorra gielldakonferánsii mii galggai dollojuvvo guovvamánu 10.-11. b. 2015. Heajos dálkki geažil rittus eat sáhtán doallat konferánsa go sáhkavuorrodoallit ja ollu eará oasseváldit eai joavdan. Okta fáttáin konferánsas lei gieldaodastus. Danne go konferánsa ii šaddan, áigu sámediggeráđđi bovdet seminárii maŋŋá beassážiid mas fáddán leat gieldaodastus, ja erenoamážit čielggadus mainna Sámediggi bargá.

Ovttasbargošiehtadusaid čuovvoleapmi

Sámediggi ja fylkkagielddat leat áigodagas čuovvolan ovttasbargošiehtadusaid sierra ovttasbargoprošeavttaid ruhtadeimiguin. 2014:s ruhtadeimmet ovttas ollu buriid prošeavttaid guovlulaš ovttasbargošiehtadusaid bokte, ollásit 4 268 900 ru ovddas.

Regionála ovttasbargošiehtadusa čuovvoleapmi Romssa fylkkasuohkaniin guorahallojuvui politihkalaš dásis 25.11.14. Sohppojuvui ahte šiehtadus ođastuvvo 2015:s. Dan oktavuodas háliidit bealit lágidit rávokonferánsa áigeguovdilis aktevrraiguin Romssas.

Duoddara Ráfe

Sámediggeráđđi searvai Duoddara Ráfe stivračoahkkimii 28.11.14. Sámediggi muitalii earret eará ahte šaddá čoahkkin politihkalaš dásis 2015:s Sámedikki ja Norlándda fylkkagieldda gaskasaš ovttasbargošiehtadusa birra. Duoddara Ráfe bealistis lei beroštuvvan bihtánsámi gielladilis, das go leat unnán resursaolbmot giellaovddideamis, ovttasbarggus rájád rastá,

erenomážit bihtán sámegeiela suodjaleamis ja strategijaplána barggus.

11 Sámi ovttasbargu ja riikkaidgaskasaš bargu

Váldomihttomearri

- Álgoálbmogat mearridit iežaset ahtanuššama ja sis lea vejolašvuohta gozihit iežaset beroštumiid riikkaidgaskasaččat.

Álgoálbmotáššiid forum veahkis

Sámediggeráđdi searvvai 14.1.15 gulahallančoahkkimii sámi riikkaidgaskasaš solidaritehta birra. Čoahkkin dollojuvvui Ommáivákkis maid Romssa universitehta, Gáldu, Sámi girkoráđdi ja Davviálbmogiid guovddáš lágidedje. Čujuhuvvui man deatalaš lea ahte Norga vuoruhivččii álgoálbmogiid veahkis ja válddášii vuhtii álgoálbmogiid vuoigatvuođaid dalle go veahkkedoaimbajijut čađahuvvojit. Ovdamearkka dihte ráđdehusa arvevuovdeáingirusšamis, go mii diehtit ahte arvevuovddiin ássat badjel 60 miljon álgoálbmoga. Dahje dalle go mii oaidnit ahte Stáhta penšunfoanda olgoriikkas dahká investeremiid álgoálbmotguovlluin. Sámediggi fertešii vuoruhit iežas resurssaid buorebut vai buorebut sáhttit váikkuhit ja bearráigeahččat masa norgga veahkkeruđat mannet ja maid oljofoanda investere.

Davviguovllut

Sámediggi lea ožžon Nordkloden stahtusraportta davviguovlluid várás 10.11.14. Presideantta vástádusas 14.11.14 olgoriikaministarii deattuhuvvo ahte ferte čađahit konsultašuvnnaid doaimbajijuid birra mat raporttas leat. Dasto dovddaheimmet ahte leat duhtavaččat go ráđdehus joatká barggu sámi árbedieđuiguin. Árbediehtu lea guovddáš oassi máhttodimenšuvnna, erenoamážit dálkkádatriedamiid ja luondduvuodosa ektui, ja lea relevánta sihke Riikkaidgaskasaš boazodoalloguovddášii ja Sámi Giellagáldui, mat namuhuvvojit raporttas. Seammás evttohuvvo ahte dat lea deatalaš ja konstruktiivna davviguovloraportta čuovvoleapmi go ráđdehus, nugo Sámediggi ge váikkuhit ekonomalaš vuodđoruhtadeami Vuodđudussii Protect Sápmi. Dat lea sorjjasmeahtun profešunealla organisašuvdna gozihit sámi vuoigatvuođaoamasteddjiid areálaberoštumiid, eana- ja resursavuoigatvuođaid ja ovddidanvejolašvuođaid. Protect Sápmi njuolggadusaid mielde galget dat maiddái leat bidjamin eavttuid ja doaimmat ovttasdoaimbabeallin eiseválddiide ja odđa ealáhusaktevrraide sin barggus sámi guovlluin. Ja dat lea ásahuvvon láchit diliid nu ahte sámi báikkálaš servodat ja vuoigatvuođaoamasteaddjit sáhttet deaividit fitnodagaiguin dárbašlaš kapasitehtain ja gelbbolašvuođain, ja dieinna lágiin váikkuhit čovdosiid proseassain fitnodagaiguin deaivvadeamis.

Sámedikki presideanta doalai sáhkavuoru 12.11.14 Romssas Davviriikkalaš sihkarvuođapolitiikkalaš foruma rahpamis maid Eurohpalaš sihkarvuođa suoma lávdegoddi (STETE), ruoŧa OSSE-fierpmádat ja norgga Helsset-lávdegoddi lágidedje. Sáhkavuorus fokuserejuvvui ahte Árttisa dovdomearkan lea lihkus ahte dat lea ráfálaš guovlu gos lea ovttasbargu, ja gos álbmotriekti doahttaluvvo. Sihkarvuođapolitiikkalaš hástalussan lea vuosttažettiin sihkkarastit ahte vejolaš vuostálasvuođat meannuduvvojit daid ásahuvvon álbmotrievttálaš ja politiikkalaš ortnegiid siskkobealde mat gávdnojit. Sihke ON mearrariektekonvenšuvdna, Árttalaš Ráđdi ja Barentsovttasbargu leat dás guovddážiis. Dasto ON, man ovddimuš mihttomearriin lea suodjalit riikkaidgaskasaš ráfi ja sihkarvuođa. Nubbi váldoprinsihppa ON:s lea suodjalit buot olmmošvuoigatvuođaid, maiddái álgoálbmogiid vuoigatvuođaid. Čujuhuvvui ahte ráfi, sihkarvuođa, ovttasbarggu ja olmmošvuoigatvuođaid gaska leat lagaš báttit. Sámediggi oaidná vealtameahtun deatalažžan ahte stáhtat sihkkarastet dakkár lahkaaddima mii dávista olmmošvuoigatvuođaide. Davviriikkain lea viehka bures ovddiduvvon riektevuogádat dása, muhto ain leat stuorra ja lossa riekteovddidanproseassat

sámiid eana- ja resursavuoigatvuodain.

Sámedikki presideanta doalai rahpansáhkavuoru Arctic Frontiers lágideamis Romssas 19.01.15. Jagi fáddán lei dálkkádat ja energiija. Dás lei guovddážis dat ahte luonddulihkahallamat energiijadoaimbajuid várás álgoálbmotguovlluin, ii galgga áddejuvvot ruoná kolonialisman. Bealušteimmet dan ahte ártkalaš stáhtat fertejit konsulteret guoskevaš álgoálbmogiiguin oazžun dihte sis friija ja dieđihuvvon miehtama, ovdal go oktage prošeakta dohkkehuvo mat gusket sin guovlluide ja luondduresurssaide ON álgoálbmogiid julggaštusa prinsihpaide dávistettiin. Ovdamearkan válddiimet dan go sámi nuorat Gearretnjárggas leat hui balus iežaset boahhteáiggis jos plánejuvvon bieggafápmorusttet guovdu orohaga duohtan dahkkojuvvo. Namuhuvvui maiddái ahte ollu čájeha ahte Nussir ruvkeprošeakta gártá rievtti ovdii, dáid vuoigatvuodaid iskama dihte, jos ii leat vejolaš soahpat.

Máilmmiálgoálbmotkonferánssa čuovvoleapmi (WCIP2014)

WCIP2014 loahppadokumeanttas leat ovcci doaimbi paragrafa doaimbajuiin ON dásis álgoálbmogiid vuoigatvuodaid buorebut sihkkarastima várás: §§ 19, 28, 29, 31, 32, 33, 38, 39 ja 40.

Dáid doaimbajuid váldomihttomearrin lea ahte daid bokte buorebut ollašuttit álgoálbmogiid vuoigatvuodaid nationála dásis.

Šiehtadallanproseassas vuoruhii ártkalaš guovlu (1) barggu bearráigeahččanorgána ásaheami soahpamis ON álgoálbmotjulggaštusa várás (§28), (2) barggu ahte álgoálbmogiid iešstivrengánaide dohkkehuvošii sierra stáhtus ON-vuogádagas (§33), ja (3) alladási olbmo nammadeapmi mas lea erenoamáš ovddasvástádus álgoálbmotáššiin ON:s (§31). Eará doaimbajut leat maiddái deatalaččat, muhto dán golmma doaimbajus dáidá leat stuorámus mearkašupmi viidáseappot bargui dan ektui ahte geahččalit buorebut ollašuttit álgoálbmogiid rivttiid.

Suopma bovdii davviriikkalaš čoaikkimii Helssegii 16.12.14, gos earret eará guorahalle čuovvolanproseassa. Suoma, Danmárkku, Norgga ja Ruota lassin, lei maiddái Ruonáeatnama ruovttustivra, sámedikkid, Sámiráđđi ja ICC bovdejuvvon čoaikkimii.

Ártkalaš guovlu deattuhii ahte livččii dárbu doallat eahpeformála čoaikkima OP28 birra Genèveas nu johtilit go lea vejolaš ođđajagis. Helssegis eat soahpan oktasaš proseassa davviriikkaid stáhtaiguin dán birra. Danne plánejuvvo dollojuvvot eahpeformála álgoálbmotčoaikkina Genèveas njukčamánu vuosttaš vahkus OP28 fokuseremiin. Dát ášši ii leat dušše hui deatalaš, muhto dat lea maiddái hoahppoášši, danne go olmmošvuoigatvuodaráđđi loahppadokumeantta mielde ferte dahkat mearrádusa ovdal go dat váldočoaikkinesešuvdna nohká (čakčamánu 2015). Sámediggi lea dadjan ahte mielas veahkeha álgoálbmotčoaikkima Genèveas. Čoaikkina ruhtaduvvo globála oktiordnenjoavkku (GCG) ruđaiguin mat ledje báhcán čuovvoleapmái, ja IWGIA beales.

Sámedikki riikkaidgaskasaš ovddasteaddji, John Bernhard Henriksen, lea ožžon mandáhta Sámi parlamentáralaš rádis (SPR) doaimmat oppasámi rollas čuovvolanproseassas.

Singapora stáhtaministara kantuvrra ministtar guossin Sámedikkis

Singapora stáhtaministara kantuvrra ministtar, Sam Tan Chin Siong, lei Sámedikkis guossin ja deaivvadii Sámedikki presideanttain Kárášjogas 20.01.15. Presideanta muitalii ministarii Sámedikki ja Sámedikki riikkaidgaskasaš barggu birra.

Australia ambassadevra Sámedikki guossin

Dánmárkku, Norgga ja Islánda Australia ambassadevra galledii Sámedikki juovlamánus. Ambassadevrras lea álgoálbmotduogáš. Sámediggi válddii ovdan 100-150 álgoálbmotservodaga bággo fárreheami Austrálias ja ambassadevra áigu dieđihit midjiide ášši birra go son vuos lea iskan ášši lagabui.

12 Eará áššit

Sámedikki nuoraidpolitihkalaš lávdegoddi - SáNul

SáNul searvvai Eurohpáráđi ja Suoma Sámedikki seminárii "Access to traditional lifestyles" fáddáoassái sámi kultuvrra ja giela birra Anáris skábmamánu loahpas ja doalai doppe sáhkavuoru. Ođđajagimánu gasku searvvai SáNul Sámi parlamentáralaš ráđi nuoraidráđi čoahkkimii Gironis. Fáddán ledje earret eará SPR 2015 nuoraidkonferánssa ja Nuoraidpolitihkalaš prográmma. SáNul searvvai "Plakatkunst mot mobbing" gilvvu vuitiid válljema árvvoštallanlávdegoddái.

Bismavihaheapmi

Sámediggeráđđi lei mielde dalle go Olav Øygard vihahuvvui Davvi-Hålogalánda bismagotti bismán Romssa duopmogirkus sotnabeaivve 09.11.14. Ođđa bisma finai maiddái Sámedikki guossis 29.01.15, ja sus lei dalle čoahkkinn Sámedikki presideanttain ja dievasčoahkkinnjođiheddjiin, ja gos áige guovdilis áššiid birra mat čatnasit sámi girkoeallimii guorahallovvojedje.

Stuorradiggedieđáhus dásseárvvu birra

Sámedikkis lea leamaš čoahkkinn Mánáid- ja dásseárvodepartemeanttain 19.11.14 ođđa stuorradiggedieđáhusa birra dásseárvvus. Čoahkkimis ovddidii Sámediggi áššiid maid min mielas berrešii bidjat stuorradiggedieđáhussii. Áššiid gaskkas ledje mánggalágan vealaheapmi, vejolašvuhta searvat vuoddoealáhusaide, vejolašvuhta doarjut sámi dásseárvuorganisašuvnnaid ja álgoálbmotfokus ráđdehusa dásseárvopolitihkas. Sámediggi lea dieđihan ahte háliida konsultašuvnnaid áššis.

Organisašuvdna Queering sámit

Organisašuvdna Queering sámit ásahuvvui jagi 2014 loahpas. Dát organisašuvdna galgá bargat lesbaid, homofiillaid, bifiillaid ja guovttesárgálaš olbmuid (LHBG) vuoigatvuođaiguin sámi servodagas. Lahtut leat Ruotas, Suomas ja Norggas. Sámediggeráđis lea leamaš čoahkkinn organisašuvnnain 15.01.15, sihke danne vai oahpásmuvvat organisašuvnnain ja gullat makkár vuordámušat das leat Sámediggái. Čoahkkimis válddii organisašuvdna earret eará ovdan áššečuolmmaid nugo dárbbu dutkat LHBG birra sámi servodagas, psyhkalaš dearvvašvuođa, láhkaaddima vuoddoealáhusain main lea heteroseksuála perspektiiva, terminologiija ovddideapmi ja ruhtadeapmi. Sámediggeráđđi háliida váikkuhit dan ahte organisašuvdna sáhtášii leat árijalaš aktevrá sohka bealságastallamiin ja ságastallamiin seksuála soju birra Sámis.

Veahkaváldi lagaš oktavuodain sámi servodagas

Sámedikki ja Justiisa- ja gearggusvuodadepartemeantta (JD) gaskasaš ovtasbargoprošeakta "Veahkaváldi lagaš oktavuodain sámi servodagas" lea dál álggahuvvon. Prošeavtta galgá čadáhut Nasionála máhttu guovddáš veahkaválddi ja traumáhtalaš huša (NKVTS) birra. Referánsajoavkku

vuosttas čeahkkinn dollojuvvui 08.01.15. Referánsajoavkkus leat mielde Sámediggi, Justiisa- ja gearggusvuodadepartemeanta, Dearvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta ja Dearvašvuodadirektoráhta. Prošeavtta ulbmilin lea kártet mii sámi servodagas váikkuha veahkaválddi šaddamii ja dahkamii lagaš oktavuodain. Prošeakta galgá maiddá geahčadit movt albmosii bohtima, eastadeaddji doaibmabijuid ja veahkkedoaimbajuid sáhtášii láhčit buoremusat ávkin sámi álbmogii.

Fágalaš analysajoavkku evalueren

Sámedikkis lei 30.01.15 čeahkkinn Giella- ja ođasmahttindepartemeanttain ja Fágalaš analysajoavkku jođiheddjiin Jon Todalain. Čeahkkimat fáttát ledje analysajoavkku ja “Sámi logut muitalit” publikašuvnna evalueren.

Dálá analysajoavkku doaibmaáigi nohká 30.09.15. Mii eat nagot čuovvolit evaluerema bohtosiid ovdal go doaibmaáigi dievvá. Danne guhkiduvvo analysajoavkku doaibmaáigi jagiin.

Ovttárvosaš gednendilli sámi fánngain

Sámedikkis lei gulahallančeahkkinn 22.01.15 Regiovdna Davvin Rihkusfuolahusain doaibmabidjoplána čuovvolemis mii guoská sámi fánngaide ja gednemii dubmejuvvon olbmuid dásseárvosaš gednendillái.

Sámediggái lea dieđihuvvon regiovnna ođđasis organiseremis mii lea dahkkojuvvomin ja viidáseappot ángiruššansurggiid birra nannen dihte giela ja kulturbarggu rihkusfuolahusas. Sámediggi vuordá ahte konsultašuvdnageatnegasvuotta gozihuvvo maiddá ođđa organiserema oktavuodas, ja bivddii ahte sámi giellavuoigatvuodát oainnusmahttojuvvojit rihkusfuolahusa ruovttusiidduin jođáneamos lági mielde.

Sámediggi vihtanušai riekteáššis

Sámediggi lea, go Sis-Finnmárkku diggegoddi lea ávžžuhan 15.12.14 čilgen Sámedikki cealkámušaid birra mat leat addojuvvon mohtorjohtalusa ektui meahcis ja mohtorjohtaluslága dulkomis sámi riekteádejumii dovddaheapmin suorggis.

Ovdaprošeakta – ealáskahtti geavadat

Sámediggi searvai ovdaprošektii 15.-16.01.15 maid UiT ja NOVA čađahedje ealáskahtti geavadiid/ soabahallama birra sámi guovlluin.

Sámedikki dievasčeahkkinn - 003/15

Evttohus 1, áirras Aud Marthinsen, Ovddádusbellodat

Eahpeluohttámuševttohus

Čujuhuvvo čuovvovaš gažaldahkii maid Arthur Tørfoss ovddidii juovlamánu 2014 dievasčeahkkimis:

Bealátkeahthesvuotta ja doarjja ásahusaide maid NSR eaiggáduššá

Áltá Siida, ÁltáSiidda mánáidgárdi, ja Álttá giellaguovddáš ožžot njuolggadoarjaga Sámedikkis. Dát golmmas leat namuhuvvon ovdamearkan. Oaidná go sámediggeráđđi váttisvuontan dahje unohassan go ráđđi mii lea vuolgán NSR bealis, juolluda njuolggadoarjagiid ásahusaide ja ovttagaide maid NSR eaiggáduššá ja doaimmaha? Oaidná go ráđđi makkárge váttisvuodaid das ahte Áltá Siida fállá uhcit viessoláiggu NSR:ii go eará organisašuvnnaide mat háliidit láigohit, go olle doaibma sorjá almmolaš ruđaiguin maid ožžot Sámedikki bokte?

>>>

Ráđđelahtu Ann-Mari Thomassena vástádusa sáhtečoahkkáigeassitná: (Muđui čujuhuvvo dievaslaš vástádussii dáppe <http://tv.samediggi.no/bruker/Default.aspx?sid=1&cid=1&movieID=35#>)

«Min oainnu mielde leat fáktameattáhusat gažaldagas. Áltá Siidda ja Álttá giellaguovddáža ii eaiggáduša NSR. Dan dahká Álttá sámesearvi. Álttá sámesearvis lea sierra organisašuvnnummir ja dat lea iehčanas organisašuvdna. Álttá sámesearvi ja Álttá suohkan eaiggáduššet ovttas Álttá giellaguovddáža. Nappo lea ge meattáhus gažaldaga fáktavuodus.

Njuolggadoarjagat. Dievasčoahkkin bidjá rámmaid ásahusaid njuolggadoarjagiidda. Dievasčoahkkinjođiheaddji hálddaša bealátkeahthesvuotta dievasčoahkkima ektui. Go guoská bealátkeahthesvuhtii ráđis, de lea ráđđi mii dan árvoštallá guoskevaš áššiin, ovttrasáđiin sámedikki juristtaiguin. Mii eat dieđe dakkár diliid birra main lea uhcit viessoláigu earáide.

>>>

Vástádus ii leat dohkálaš, dat lea duodaid njulgestaga boastut ja addá siva fuolastuvvat. Mánngga siva geažil.

1. Thomassen deattasta ahte ÁltáSiidda ja Álttá giellaguovddáža ii eaiggáduša NSR. Dat lea njulgestaga boastut. Go geahččá NSR iežas neahttasiidduid, de oaidná álkit ahte Álttá sámesearvi lea NSR vuollásaš báikkálašsearvi. <http://nsr.no/om-oss/lokallag/alta-sameforening>

Nyheter Om oss NSR på Sametinget Politikk Kontakt Bli medlem Landsmøte 2014

Alta sameforening

Søk

Alta sameforening / Álttá sámiid searvi (ASS) er en sameforening med base i Alta. ASS ble stiftet i oktober 1972, og har altså nylig rundet 40 år. Foreningen har en medlemsgruppe på facebook, sjekk ut den [her](#) for mer informasjon om det som rører seg lokalt.

NSR - Norgga Sámiid Riikkasearvi

1. Mii oaidnit maddái, juoga mii vel deattuha báikkálašservviid rolla NSR:s, čuovvovačča, mii lea vižžojuvvon NSR njuolggadusain: <http://nsr.no/wp-content/uploads/2013/06/NSRs-vedtekter-vedtatt-2012.pdf>

§4 Miellahttuvuohta

4.1 Miellahttuvuohta NSR:s lea báikkálaš servviid bokte. Ođđa báikkálaš searvit diedihit sisa čálalaččat ja ožžot buot vuoigatvuodaid go Riikkastivra dán mearrida. Sihke báikkálaš searvit ja earkil olbmot fertejit dohkkehít NSR ulbmiliid ja njuolggadusaid. Njuolggá miellahttuvuohta sáhtá addojuvvot earkilolbmuide riikkastivrra sierranas árvoštallama vuodul. Guovddáš dásis čállojuvvo miellahttoregisttar masa riegádanjahki čállojuvvo.

Eahpitkeahhtá gullá Álttá sámesearvi NSR:ii, ja nu eaiggáduššá NSR Álttá Siidda. Thomassena vástádus lea dalle eahpegovttolaš, ii ge sáhte adnojuvvot eará go dan ahte dat lea diehtomielaš geahččaleapmi gielistit sámédikki dievasčoahkkimii dáid belliid birra.

1. Dasa ahte earáide lea uhcit viessoláigu:
Go geahččá Álttá Siidda neahttasiidduid, de gávdná viehka álkit čuovvovačča:
(<http://altasiida.no/utleie/>)

PRISER VED UTLEIE

Rabatt i leiepris til medlemmer i Alta sameforening.

Leie til	Storrom	Storrom + klasserom	Klasserom
Fest (1 dag)	2500 Medl.: 2300	3000 Medl.: 2800	1500 Medl.: 1300
Konfirmasjon DåpDisp. fra dagen før	2500 Medl.: 2300	3000 Medl.: 2800	
Bryllup Disp. hele helgen	4500 Medl.: 4300	5000 Medl.: 4800	
Leie timesbasis	150 Medl.: 130	200 Medl.: 180	100 Medl.: 80

Dat ahte NSR ráđđelahttu ii dieđe ahte Álttá sámesearvi addá vuoládusa iežaset lahtuide, lea hui erenoamáš, ja geahnouhtta ain eanet luohhtámuša Thomassenii ja ráđđái oppalaččat.

Ovddádusbellodat gávnna ahte sámédiggeráđđi Ann-Mari Thomassen njuolggogažaldahkii iežas organisašuvnna birra ja dilálašvuodaid birra dan ektui, lea gielistan sámédiggái.

Ovddádusbellodat fertenavdit ahte go ráđđi lea ollásit NSR vuollásaš, ja go ii presideanta eai ge eará ráđđelahtut leat váikkuhan njuolget dan boasttudieđu maid Thomassen buvtii ovdan, de ferte ráđđi leat ollásit duogábealde dan vástádusa mii ovddiduvvui.

Evttohus:

Dán vuodul ovddida Ovddádusbellodat eahpeluohttámuševttohusa sámédiggeráđđái, ja bivdá jienastuvvot lea go vai ii go leat sámédikki luohhtámuš ráđđái.

Ášši meannudeapmi álggahuvvui 04.03.15 dii. 9.30.

III Jienasteapmi
39 áirasis ledje 36 čoahkis. Dán áššis ii jienastuvvon.

Evttohus 1 hilgojuvvui 21 jienain 15 jiena vuostá

IV Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

V Sáhkvuorrolistu ja replihkat

	Sáhkvuorru	Replihkka
1	Aili Keskitalo	Vibeke Larsen
	Aili Keskitalo	
2	Aud Marthinsen	
3	Aili Keskitalo	
4	Vibeke Larsen	
5	Aud Marthinsen	
6	Laila Susanne Vars	

7	Per A. Bæhr	
9	Nils Ánte O. Eira	
10	Jovna Zakarias Dunfjell	
11	Aili Keskitalo	
12	Vibeke Larsen	Inger Eline Eriksen
	Vibeke Larsen	
13	Laila Susanne Vars	Silje Katrine Muotka
		Vibeke Larsen
		Aili Keskitalo
	Laila Susanne Vars	
14	Nora Marie Bransfjell	
15	Mariann Wollmann Magga	Marie Therese N. Aslaksen
		Henrik Olsen
		Kirsti Guvsam
	Mariann Wollmann Magga	
16	Sandra Márjá West	Vibeke Larsen
17	Jovna Zakarias Dunfjell	Henrik Olsen
18	Per A. Bæhr	
19	Ronny Wilhelmsen	Silje K. Muotka
20	Kirsti Guvsam	Jovna Zakarias Dunfjell
		Vibeke Larsen
		Henrik Olsen
	Kirsti Guvsam	
21	Piera Heaika Muotka	
22	Henrik Olsen	
23	Hartvik Hansen	
24	Nils Ánte Oskal Eira	
25	Inger Eline Utsi	

DC - Mearráduš:

VI Sámedikki mearráduš
Sámediggi váldá sámediggeráđi dieđáhusa dán doaibmaáigodagas diehtun.

Ášši meannudeapmi loahpahuuvui 04.03.15 dii. 12.09.

Čilgehus – Sámedikki dieđáhus alitoahpu ja dutkama birra

Meannudeamit

Politiikkalaš dássi Sámediggeráđi	Beaivi 02.02.15	Áššennr. SR 020/15
Sámedikki dievasčoahkkin	4. – 6.03.15	DC

Ášši meannudeapmi álggahuvvui gaskavahkku njukčkamánu 4. b. 2015 dii. 00.00

I Mildosat

II Evttohusat ja mearkkašumit

Sámediggeráđi mearrádusárvalus:

Sámediggi lea ságaškuššan Sámediggeráđi čilgehusa – Sámediggedieđáhus alitoahpu ja dutkama birra. Čilgehus lea biddjojuvnon mielddusin protokollii.

Čilgehus – Sámedikki dieđáhus alitoahpu ja dutkama birra

1. Duogáš

Sámi servodat rievdá. Áiggid čađa lea sámi servodagaid heiveheapmi siskkáldas ja olggaldas rievdadusproseassaide leamaš mielde váikkuheamen dasa ahte sámi kultuvra lea fievrriduvvon viidáseappot. Go sámi servodagat eai leat leamaš čadnojuvnon njuolggá nationálastáhtaid mearrideaddji geográfalaš rájáide, de lea sámi servodagaid čatnaseapmi dakkár kultuvrralaš mihtilmasvuodaide maid sáhtta dovdát nu go giela, ealáhusheivehemiid, geavahanguovlluid, soga, govastagaid ja máhttoáddejumi, leamaš mearrideaddjin dasa ahte vásihit oktavuođa historjái ja ovddeš áiggid sápmelaččaide. Dát oktavuohta lea leamaš sámi servodaga geađgejuolgin. Sámi kultuvrralaš iešvuodat, funkšuvnnat ja organiseremat leat manimus logijagiid rievdan sakka – ja rievdadusat dáhpáhuvet johtilit. Sámi almmolašvuoda ásaheapmi mas Sámedikkis lea guovddáš doaimma, lea seammás leamaš mielde váikkuheamen dáid

rievdadusaid ja dagahan ahte sáhtta dovdat sámi mihtilmasvuhtan.

Sámi servodat lea dál oassi ođđaáiggi máhttoservodagas. Eará láhkai go ollu eará álgoálbmogat máilmmis, de leat sápmelaččat ja sámi servodat bures mielde ođđaáiggi máhttobuvttadeamis. Dattetge váldá oahppo- ja máhttobuvttadeapmi háreve vuolggasaji sámi servodagain, ii ge das leat mihttomearrin doaibmat sámi servodagas ii ge sámi servodaga ovddas. Spiehkastahkan lea Sámi allaskuvla mii lea ásahuvvon aiddo fal dan várás. Danne dárbbasuvvo sámi oahppo- ja dutkanpolitihkka mii fuolaha sámi dimenšuvnna sierranas oahppo- ja dutkansurggiin, ja mii bidjá ovdan sierra sámi ángiruššamiid ja doaibmabijuid.

Alitoahppu ja dutkan fáttmasta buot servodatsurggiid, ja sáhtta leat njuolggá ávkin ealáhusovdáneapmái ja árvoháhkamii, buoret dearvašvuhtii ja eallinkvalitehtii, leat mielde oččodeamen eanet gjellageavaheddjiid, ja bidjat vuodu politihkalaš válljemiidda ja vuoruhemiide. Dutkama kritihkalaš iešvuotta váikkuha dárbbaslaš heivehemiide maiddá sámi servodaga ovddideamis. Dasa lassin lea dutkan ja alitoahpu iešalddis oassi juohke olbmo eallimis, ja váikkuha servodatlaš integrašuvdnii, viidásetovddideapmái, dábálaš čuvgehussii ja almmolaš oaiviliiddahkamii. Seammás lea máhttu buorri iešalddis – maiddá dutkanvuodot máhttu.

Dakkár servodat man ulbmil lea áimmahuššat, ođasmahttit ja geavahit máhtu, lea buoremusat ráhkkanan ođasmahttimii ja hástalusaid dustemii. Sivas go máhttobuvttadeapmi lea nannosit čadnon servodahkii ja servodatovddideapmái, de lea váttis bidjat čielga ja njuolggá mihttomeari alitoahppo- ja dutkanpolitihkkii. Oahppu ja dutkan lea nannosit čadnojuvvon árvvuide, ja das lea árvu danne go dat sáhtta váikkuhit eallinhálddašeapmái, servodatovddideapmái ja stádivuhtii.

Sámedikki alitoahppo- ja dutkanpolitihka bajimus mihttomeari sáhtta dattetge leat dat:

Sámi alitoahppu ja dutkan váikkuha máhtuin ja olmmošlaš resurssaiguin sámi servodaga ekonomalaš, kultuvrralaš ja sosiála ovddideapmái.

2. Dilli ja ovdánansárggus

Sámit leat bures oahppan álbmot geaid gaskkas leat gorálaččat ollu akademihkkarat. Mis leat ásahusat maid sápmelaččat stivrejit, mis leat maiddá oahppoprográmmat ja -guovddážat álgoálbmogiid várás, ja sámi álgoálbmotfáttat leat mielde mángga universitehta ja allaskuvlla dutkamis ja oahpus. Vaikke vel ovdáneapmi lea ge leamaš positiiva, de váilot oppalaččat ollu fágaolbmot geain lea gelbbolašvuotta sámegeielas ja gelbbolašvuotta sámi kultuvrra ja servodateallima birra.

Dan rájes go Sámi instituhtta ásahuvvui 1973:s otnáži, de lea leamaš stuorra ásahuslaš ja fágalaš ovdáneapmi sámi alitoahpus ja dutkamis. Dat ovdáneapmi dáhpáhuva oktanaga sámi servodaga ovdáneami Norgga politihkalaš jorggiheami ja ođđaáiggi sámeapolitihka vuodui 1980 logu loahpa rájes.

Sámi allaskuvla ja UiT, Norgga ártkalaš universitehta, lea dat alitoahppo- ja dutkanásahusat main lea stuorámuš ja govddimus sámi oahppo- ja duktandoaibma (gč. Butenschønutvalget – Langs lange spor – om samisk forskning og høyere utdanning, kap 1.1 sammendrag). Nordlándda universitehtas ja Davvi-Trøndelága allaskuvllas lea erenoamáš ovddasvástáduš namalassii julevsámegeielas ja lullisámegeielas. Mángga eará universitehtas, allaskuvllas ja dutkanásahusas leat sierra sámi fáttat oahppoprográmmain ja dutkanprošeavtain. Dál ii leat sierra sámi dutkaninstituhtta, muhto instituhttasuorggis masa gullet Norut Alta, NIKU, NINA, Nordlandsforskning ja SÁNAG, lea mearkkašahhti ollu máhttu, ja dutkanbuvttadeapmi sámi dilálašvuodaid birra. Suoma ja Ruoŋas lea maiddá oahppu ja dutkan sámi servodagaid várás, erenoamážit Roavvenjárgga, Oulu, Helssega ja Ubmi universitehtain. Roavvenjárgga

universitehtas lea sierra čállingoddi dutkama várás sápmelaččaid ja árktalaš álgoálbmogiid birra, ja Ubmi universitehtas lea sierra guovddáš dakkár sámi dutkama várás movttiidahttit, koordineret ja ovddidit dutkama sámi fáttáid birra.

Sápmelaččat leat uhca álbmogaš, ja dakkár álbmot mas lea stuorra aktiiva oassálastin majoritehtaservodahkii. Dat dagaha ahte ii leat álo seamma álki dahje ulbmillaš earuhit sámi ja eará oahpu ja dutkama. Das čuožžilit fas hástalusat fáraldagaid ja rekrutterema ektui sierra sámi oahppo- ja dutkanfáttáide.

Sáhtta čuočuhit ahte manimus 30 jagis lea šaddan viehka stuorra sámi alitoahppo- ja dutkanbiras mii doaibmá sámi servodagas ja gulahallá sámi servodagain. Butenschøn-lávdegoddi meroštalai jagi 2012 raporttas ahte Norggas leat 217 dutki ja 103 dutkanjahkedoaimma sámi fáttáid vuodul (gč. Lávdegotti raporta kap. 4.4.2). Dát addá nana vuodu ođasmahttojuvvon ja nannejuvvon ángiruššamii sámi máhttobuvttademiin. Ollu positiiva lea dáhpáhuvvan manimus logijagiin, muhto dattetge leat ollu hástalusaid maid ferte dustet boahte jagiin.

3. Proseassa

Sámediggerádi áigumuš lea bidjat ovdan sámediggediedáhusa sámi alitoahppo- ja dutkanpolitihka birra jagi 2015 mielde. Diedáhus galgá bidjat muhtun rámmaid ja čujuhit ángiruššan surggiid boahte jagiin. Dát čilgehus láchá digaštallamii Sámedikki dievasčoahkkimis mii bidjá vuodu perspektiivvaide ja fáttáide maid berrešii fuolahit diedáhusa barggus. Deatalaš vuodđun diedáhusbargui lea Butenschøn-lávdegotti 2012 mannosáš raporta, guhkes luottat – sámi dutkama ja alitoahpu birra. Máhttodepartemeanta nammadii Butenschøn-lávdegotti borgemánu 30. b. 2010, manjá konsultašuvnnaid Sámedikkiin. Dat lei fas St.diedáhusa nr. 30 (2008-2009) Klima for forskning čuoovoleapmi, man vuodul konsultašuvnnas mearriduvvui nammadit dakkár lávdegotti.

Sámediggediedáhusa barggu oktavuodas lágidii sámediggeráđdi 2014:s álggahankonferánssa Diehtosiiddas Guovdageainnus. Sámi allaskuvla, UiT Norgga árktalaš universitehta, Nordlándda universitehta, Nesna allaskuvla ja Davvi-Trøndelága allaskuvla bovdenuvvojedje searvat konferánssa ráhkanemiin. Doppe lei álggahan sáhkavuorru joavkobargguin hástalusaid ja čovdosiid birra dakkár fáttáin go a) sámegiella, b) kulturárbi, árbevierut ja árvvut, c) biras, areála ja resurssat, d) ealáhusovddideapmi ja innovašuvdna, e) demografii ja eallineavttut ja f) koordineren, oktiordnen ja ovtasbargu. Cealkámušat ja evttohusat konferánssat leat mielde dán čilgehusa vuodus ja galget viidáseappot geavahuvvot čuoovvovaš gulahallamis ja čoahkkimiin earret eará oahppo- ja dutkanásahusaiguin dassážiigo diedáhus gárvvistuvvo.

4. Hástalusat

4.1 Oahppo- ja dutkanvuogádat

Norgga ja Davviriikkaid oahppo- ja dutkanvuogádat lea eanaš huksejuvvon almmolaš ásahusaide ja almmolaš dutkanruhtadeapmái. Dát guoská ain eanet sámi alitohppui ja dutkamii.

Norgga alitoahppoásahusain lea dušše Sámi allaskuvla mii lohkkovuvvo sámiid stivren ásahussan. Doppe lea maid váldogiellan sámegiella. Ráđdehus lea dál bargamin stuorradiggediedáhusain alitoahpu struktuvrra birra mas áigumuš lea buoridit kvalitehta. Ráđdehusa vuolggasadjin lea ahte oahput leat menddo uhcit ja rašit ja ahte dutkama kvalitehta ii leat doarvái buorre. Galgá ráhkaduvvot struktuvra mii addá nannoset fágabirrasiid. Dán proseassas lea Máhttodepartemeantta politihkalaš njunušgoddi dovddahan ahte Sámi allaskuvla galgá bissut nu mo dat lea dál. Sámi allaskuvla doaibmá dál ovtas universitehta- ja

allaskuvlavuogádagain muđui ja muhtumassii maidđái instituhttasurggiin. Dán ovttasdoaimama lea vejolaš viidáseappot ovddidit boahhteáiggis. Go sámit leat viehka uhca álbmogaš, de šaddá sámegeielat studeanttaid ja dutkiid lohku maid uhcci. Danne lea rekrutteren okta sámi alitoahpu ja dutkama stuorra hástalusain boahhteáiggis.

Manjimus logijagis leat sápmelaččat eanet ja eanet urbaniserejuvvon. Eanet ja eanet, ja erenoamážit nuorat fárrejit regionála guovddážiidda. Oppalaš logut studeanttaid rekrutteremis čájehit ahte eantašat háliidit váldit oahpu stuorát gávpogiin ja ahte oppalaččat lea hástalusain oažžut studeanttaid allaskuvllaide smávit báikkiin. Vaikke vel rekrutterenkampánjat sáhttet váikkuhit studeanttaid lassáneapmái, de bissu studeanttaid lohku viehka vuollin. Danne berrešii árvvoštallat formaliserejuvvon ovttasbargomodeallaid mat earret eará láchčat dasa ahte juohkit oahpahusmodulaid ja ásahit oktasaš mastergrádaid.

Butenschøn-lávdegotti evttohus ahte ásahit oktiordnenráđi alitoahppoásahusaid várás main lea ovddasvástáduš sámi dutkamis ja alitoahpus, lea čuovvoluvvon dainna lágiin ahte stáhtabušeahta bokte leat juolluduvvon ruđat fágastrategalaš ovttaga ásaheapmái sámi alitoahpu ja dutkama várás Universitehta- ja allaskuvlaráđis. Dát lea Butenschøn-lávdegotti áidna evttohus maid ráđdehus lea čuovvolan.

Lassin fokusii sámi alitoahppui lea sámediggi konsultašuvnnaid bokte ráđdehusain váikkuhan dasa ahte sámi perspektiiva lea váldojuvvon mielde láchkaásahusaide iešguđet nationála oahpaheadjioahpuide. Máhtu sápmelaččaid ja sámi dilálašvuodaid birra ferte šaddat lunddolaš oassin buot Norgga fidnoahpuide.

4.2 Dutkanetihkka

Norggas lea 2006 mannosáš láchka dan birra mo etihkka ja vuoiggalašvuohka giedahallojuvvo dutkamis, dutkanetihkkaláhka, mii mudde dutkanetihka. Láchka galgá váikkuhit dasa ahte almmolaš ja priváhta dutkan dahkkojuvvo dohkkehuvvon etihkalaš norpmaid vuodul. Lága olis leat ásahuvvon nationála dutkanetihkalaš lávdegottit, regionála lávdegottit medisiinnalaš ja dearvvašvuodafágalaš dutkanetihka várás ja nationála lávdegottit vuoiggalašvuoda guorahallama várás dutkamis.

Dutkan eaktuda stuorra luohttámuša dan álbmoga bealis mii dutkojuvvo. Sámi álbmot lea vásihan ahte dutkit eai leat álo vuhtiváldán etihkalaš norpmaid ja atnán sin árvvus. Danne lea hui deatalaš ahte dutkan sámi servodagas dáhpáhuvá dakkár etihkalaš njuolggadusaid vuodul maid sámi álbmot sáhtta dohkkehit.

Sámediggi lea álggahan proseassa dainna áigumušain ahte galget ráhkaduvvot etihkalaš njuolggadusat sámi dearvvašvuodadutkama várás, ja masa sámediggeráđi mielas berre maid gullat humána biologalaš ávdnasiid giedahallan ja vurken.

4.3 Sámedikki rolla

Alitoahpu ja dutkama mihtilmasvuohčan lea dan autonomiija almmolaš eiseválddiid ja ealáhuseallima ektui – vaikke vel sáhtta ge jearrat man stuoressat dat autonomiija lea ja man ollu ráđdehus stivre juolludusreivviid ja stivrengulahallama bokte. Ásahusaid autonomiija almmolaš eiseválddiid ektui guoská dieđusge maidđái Sámediggái almmolaš orgánan. Danne ii galgga ii ge sáhte Sámediggi ovddidit oaviliid bienaid birra ásahusaid stivremis. Dattetge lea Sámediggi almmolaš oassálasti oahppo- ja dutkanvuogádagas ja das lea vuoigaduvvon sadji go almmolaš ángiruššan ja láchčin alitoahpu ja dutkama várás galgá hábmejuvvo. Sámedikki rolla ja váikkuhanfápmu alitoahpus ja dutkamis sorjá das ahte Sámediggi iežas mearriduvvon

mihttomeriid ja strategijaid bokte váldá dan saji mii lea lunddolaš álbmotválljen orgánii.

Hástalussan lea dat ahte Sámedikki bušeahtat vulget ollislaččat stáhtabušeahtas, ja ahte Sámedikkis dán rádjai ii leat makkárga konsultašuvdnaortnet ráđđehusain juolludemiid oktavuodas sámi ulbmiliidda. Dattetge ii sáhte Sámediggj njuolggá váikkuhit ekonomalaš rámmaide sámi alitoahpu ja dutkama várás, muhto sáhtta gulahallama ja konsultašuvnnaid bokte ráđđehusain váikkuhit háliiduvvon ovdáneapmái suorggis. Almmatge lea Sámedikkis eanet ja eanet oktavuodas ja gulahallan universitehtaiguin ja allaskuvllaiguin sin ángiruššama ja vuoruheami birra. Ovdamearkka dihtii lea Sámediggj leamaš láidesteadjinn das ahte oažžut UIT Norgga árttalaš universitehta ásaht masteroahpuid opmodatrievttis mas sámi kultuvra, dološvierut ja riekteárbevierut leat oahpu guovddážiis.

Várre ferte Sámediggj boahpteáiggis viidáseappot ovddidit iežas oktavuodas ja gulahallama guovddáš eiseválddiiguin, dutkanráđiin, regionála dutkanfoanddaiguin, instituhttasurggiin ja allaskuvla- ja universitehtasurggiin, čalmmustahttin, ángiruššan, vuoruhán ja ovttasbarggu dihtii sámi alitoahpu ja dutkama oktavuodas. Sámi alitoahpus ja dutkamis lea iešalddis riikkaidgaskasaš luondu, danne berre Sámediggj geahččalit juksat daid ángiruššamiid ja rámmaid mat biddjojuvvojit davviriikkalaš dásis ja EU:s – erenoamážit Sámi parlamentáralaš ráđi bokte. Dán suorggis lea guhkesáiggj bargu mii addá bohtosiid.

4.4 Giella

Giellagáhtten ja giellaovddideapmi gullet oktii ii ge livčče vejolaš giella geavaheami haga. Dutkanoktavuodas lea sáme giella sihke fáddá ja gaskaoapmi. Butenschøn-lávdegoddi dadjá ahte sáme gielat dutkan lea áibbas deatalaš sámi fágagiella ovddideapmái, ja fágagiella fas dárbbášuvvo dasa ahte oažžut sáme giella dievaslaš, ja nu servodaga guoddi, giellan. Sáme giella nannen dutkamis ja alitoahpus ferte geahččat eavttuid oktavuodas dasa ahte geavahit sáme giella olles oahppomannolagas. Čállingiellagálggat leat mearrideadjin dakkár ohppui ja dutkamii man ulbmil lea nannet ja viidáseappot ovddidit sáme giella. 2012 mannosas evaluerenraporttas Máhttolokten Sámi 2006 birra boahdá ovdan ahte sullii 80 % davvisáme giella hálddašanguovllu ohppiid mielas lea álkimusat lohkat dárogielteavstta ja ahte dušše 18 % ohppiin dadjet ahte sii čállit sáme giellii buorebut go dárogillii. Bohtosat čájehit ahte lea stuorra dárbu nannet čállinmáhtu sáme gielas vuodđooahpus jus galgá leat vejolaš geavahit sáme giella alitoahpus ja dutkamis.

5. Válljejuvvon oahppo- ja dutkanfáttát

Butenschøn-lávdegoddi lea namuhan mánga fágalaš fáttá main lea mearkkašupmi sámi servodatovdáneapmái gos lea dárbu nannet sámi perspektiivva. Nu go Butenschøn-lávdegoddi ge de lea Sámediggái váttis vuoruhit dárbbuid gaskkas iešguđet servodatsurggiin. Dattetge sáhtta čujuhit ahte erenoamážit fidnoahpuin, nu go dearvvašvuodas, oahpahusas, mánáidsudjalusas, politiijas, riektediehtagis ja journalistihkas, de lea oppalaš dárbu oažžut oahpu sámi kultuvrra ja servodatdiliid birra.

Sápmelaččaide ja álgoálbmogiidda guoski fáttát leat dávjá fágaid rasttideadjit ja gáibidit innovatiiva metodageavaheami mii dávjá rámiduvvo oppalaččat, muhto masa liikká lea váttis oažžut ruhtadeami ja dutkanfágalaš dohkkeheami. Dat guoská erenoamážit dakkár bargguide mat leat oassin dutkanoahpus.

5.1 Mánáidgárdi ja vuodđooahpahus

Mánáidgárddis ja vuodđooahpahusas lea stuorra mearkkašupmi arenan sámi identitehtaduddjomii ja sámi kulturárbbi viidáseappot fievrrideapmái. Dálá servodahkii go eanebut ja eanebut ássat čoahkkebáikkiide ja gávpgiidda, ja bearašstruktuvra rievdá, lea

mánáidgárdi ja vuodđooahpahas deataleappo go goassege ovdal. Sámediggái lea áibbas deatalaš ahte dát suorgi doaimmahuvvo nu ahte ohppiin lea dat dábálašmáhttu go loahpahit vuodđooahpahas maid sámi servodat jearaha.

Go váilot oahppan mánáidgárdeoahpaheaddjit ja oahpaheaddjit geain lea gelbbolašvuhta sámegeielas, ja sámi kultuvrra ja servodateallima birra, de dat dagaha ahte mánáidgárddiid mánát ja vuodđooahpahas oahppit eai oaččo dan fáldadaga masa sis lea vuoigatvuhta. Dán váillis leat maid váikkuhusat mánáidgárde- ja oahpahasfáldadaga kvalitehtii. Sámi allaskuvla oahpaha mánáidgárdeoahpaheddjiid ja vuodđoskuvlaoahpaheddjiid sámi mánáidgárde- ja oahpaheaddjioahpu rámmaplánaid mielde. UiT Norgga ártalaš universitehta fállá oahpaheaddjioahpu 5 – 10 davvisámegeielain vierisgeiellan masterfágan. Rekrutteren dáidda oahpuide lea dán rádjai leamaš hui hástaleaddjin. Vejolašvuhta oažžut buori oahpahas sámegeielain bidjá vuodu boahhteáiggi akademii sámegeielain. Jus sámi mánáidgárde- ja vuodđooahpahasfáldadagas ii leat doarvái buorre, de das sáhttet leat stuorra negatiiva váikkuhusat sámegeielovdáneapmái ja sámi servodahkii oppalaččat.

Kvalitehta mánáidgárde- ja oahpahasuorggis sorjá das ahte doppe gávdno máhttu mas lea stuorra mearkkašupmi suorggi ovdáneapmái. Dakkár máhttu lea ovdamearkka dihtii giellaoahpahas ja heiveheapmi iešguđet dásiide rávesolbmuid oahpahas, didaktihkas sámi gáiddusoahpahasii, dieđut dan birra manne sámegeielloahppit vuodđoskuvladásis heitet ja manne sámegeielat oahppit joatkkaskuvllas heitet.

5.2 Dearvašvuhta

Dutkanvuđot kvantitatiiva máhttu dearvašvuđa ja eallineavttuide guoski čuolbmačilgehusat sámi servodagain lea váilon Norggas. Sámi dearvašvuđadutkama guovddáš ásahuvvui 1990, dainna ulbmiliin ahte čađahit dutkama ja ovddidanbarggu dearvašvuđa ja eallineavttuide guoski čuolbmačilgehusaid oktavuodas sámi álbmogiid guovdu. Guovddáš lea 15 jagi áigodagas čađahan guokte dearvašvuđa- ja eallineaktoiskkadeami sámi guovlluin Norgga bealde, ja seammás leamaš árjjalaččat mielde rekrutteret oahpahit sámi dearvašvuđadutkiid. Dat lea dagahan vejolažžan dutkat sámi álbmoga dávdagávdnoštumiid ja riskafáktoriid. Seammás lea mis uhccán duodaštuvvon dutkan eará dearvašvuodasurggiin, nu go psyhkalaš dearvašvuodas ja gárremis, bálvalusfáldadagain sámi buhcciide ja fuolahusdutkanis oktan mánáidsuodjalusain.

Kvalitatiiva buorre bálvalusfáldadat sámi buhcciide ja geavaheddjiide sorjá das ahte mis leat fágaolbmot geain lea máhttu sámegeielas ja sámi kultuvrras. Dál váilot dakkár bargit, erenoamážit buhcciiddivššárat geat hálddašit sámegeiela. Fidnoahput mat oahpahit dearvašvuđa- ja sosiálasuorggi fágaolbmuid, fertejit addit studeanttaide gelbbolašvuđa sámi kultuvrra ja servodaga birra. Ja ferte addojuvvot vejolašvuhta váldit oahpu sámegeielas vuodu rájes vai fágaolbmui geat leat juo barggus, lea vejolaš loktet iežaset gelbbolašvuđa. Dát ii guoskka dušše dearvašvuđa- ja sosiálasuorgái, muhto maiddái buot fidnuide mat addet bálvalusfáldadaga Sámis. Buhcciiddikšooahppu mas lea sierra rámmaplána, sáhtta leat mielde buorideamen kultuvrralaččat ja giellalaččat láchčojuvvon dearvašvuđa- ja sosiálabálvalusa sámi geavaheddjiide.

5.3 Kulturárbi, areála ja luonduresurssat

Kultur- ja luonduárbi lea deatalaš ávnnaslaš vuodđu sámi kultuvrii kulturmuittuid, eanadaga, árbedieđu ja resurssaid bokte. Sámi historjjás leat uhccán čálalaš gáldut, ja eatnaša leat earát go sápmelaččat ieža čállán. Danne lea kulturárbi nu mo dat boahotá ovdan gitta ja luovus kulturmuittuin ja báikenamain, hui deatalaš máhttoresursan sámi ovdahistorjái ja historjái, oskku doaimmaheapmái, gillii, resursageavaheapmái, eanadatáddejupmái ja árbevieruide. Sámi ássanguovlu lea stuoris ja šláddjái, ja kulturárbi lea sihke mánggabealat ja čájeha muhtun oktasašvuodaid. Dušše dát dagaha máhttobuvttadeami sámi kulturárbbi birra hástaleaddjin.

Dasa lassin lea nu ahte máhttobuvttadeapmi kulturárbbi birra lea eanaš dáhpuhuvan nationálastáhtaid rámmaid siskkobealde. Sápmelaččaid historjjálaš oktilisvuoda čalmmustahttin ja deattuheapmi, ja sápmelaččaid historjá guovddáš oassin guovllu ja riikkaid historjjás, hástala ceggon ja luondduvuđot nationála historjjáid. Boađusin das lea ahte sápmelaččaid kulturárbbi lea álki atnit báikkálažžan dahje erenoamážin, mii dagaha hástaleaddjin sihkkarastit sámi oahppo- ja dutkanfágalaš oktilisvuoda kulturárbefágain. 1980-jagiid álggu rájes oaččuimet kulturárbbi ođasmahttojuvvon gaskkustan- ja dutkanfágalaš loktema, muhto dat ii dárbaš leat institušonaliserejuvvon viidáset barggus dáinna sámi fágasurggiin universitehta- ja allaskuvlavuogádagas.

Sápmelaččaid historjjá ja kulturárbbi váilevaš almmolaš dohkkeheapmi ja máhttu dan birra lea maid garrasit mielde dagaheamen váttisin sámi musea- ja kulturásahusaide vuoruhuvvot stáhta bušehtain. Dát ásašusat bissot dávjá dušše báikkálaš ásašussan.

Kulturárbemáhttu bidjet cealkkekeahtes láidestusaid guottuide ja välljejumiide. Musea- ja dutkanfágalaš birrasiin lea hui ollu máhttu sámi kulturárbbi birra. Muhto dat boahtá dušše oasážiid mielde ovdan. Danne sáhtá dadjat ahte dál livččii áigi álggahit viiddes prográmma man bokte ráhkaduvvošii stuorát sámi historjábuvttus mii čájeha oktilisvuoda, geassá guhkes linnjái ja bidjá sápmelaččaid riikkaid ja Davit Fennoskandia historjái. Dakkár prográmma ráhkadeapmi ja čađaheapmi ferte diedusge dahkkojuvvo dutkanbirrasa dáhtu ja stivrejumi vuodul. Sámediggi sáhtášii leat álggaheaddjin ja mielde ruhtadeamen.

Sámi ealáhusheiveheapmi lea árbevirolaččat leamaš, ja lea ain dál ge buori muddui čadnon ođasmuvvi resursaid geavaheapmái guolásteami, boazodoalu, bivdima ja eanadoalu bokte. Dát lea hui areálagáibideaddji ealáhusheiveheapmi mii eanet ja eanet vásihuvvo leat vuostálagaid oppalaš olmmoš- ja čálgolassánemiin mas lea eanet ja eanet johtaleapmi ja astoáiggedoaimmat, infrastruktuvarahuksen, bieggafápmohuksemat, biebmanrusttegiid huksen ja ruvkeplánat. Lassáneame resursagiččut lea maid mielde váikkuheamen sihke ovttaskasolbmo ja báikegottiid eallinkvalitehtii. Seammás lea sápmelaččain vuoigatvuohta oažžut dohkkehuvvot ja kártejuvvo iežaset eana- ja resursavuoigatvuođaid.

Adnojuvvo hástalussan ovddidit oahppofálaldaga ja dutkama dakkár fágasurggiin mat barget sámi geavahanortnegiiguin, árbevirolaš areála- ja resursageavahemiin, ođđa gilvaleaddji doaimmaid váikkuhusaiguin árbevirolaš ealáhusaide, kultuvrralaš ovttasdoaimmamii ja sosiála gaskavuodaide. Dát fágasuorggit leat erenoamáš guoskevaččat riektediehtagii, servodatplánemii ja resursahálddašeapmái.

5.4 Ealáhuseallin, innovašuvdna ja barggolašvuohta

Boazodoallu, guolásteapmi ja eanadoallu leat vuodđoealáhusat mat árbevirolaččat leat leamaš deatalaš vuodđun sámi kultuvrra viidáseappot fievrrideapmái. Dát ealáhusheiveheapmi lea maid leamaš ekologalaččat ceavzil dannego dat lea doaimmahuvvon lotnolasvuodas, nu ahte olbmui leat leamaš mánga birgenlági. Dát ealáhusat leat dál garrasit deddojuvvon, erenoamážit stuorra ealáhusstruktuvrra rievdadusaid geažil ja demografijja rievdadusaid geažil. Čálgoovdaneapmi ja urbaniseren váikkuhit dasa ahte eanebut háliidit dakkár eallima mas bargobeavvit leat regulerejuvvon ja dakkár eallima mii lea heivehuvvon astoáiggedoaimmaide.

Ii gávdno sierra stuorra ja govda dutkanvuđot boazodoallofágalaš biras, dahje mastergráda boazodoallofágain. Dát lea hástalussan eanet dutkamii ja ovdáneapmái boazodoalus. Boazodoallofágat rasttidit dakkár fágaid go ekonomijja, servodatplánema, kulturfágaid, gielaid, árbemáhtu ja biologijja. Váilevaš boazodoallofágalaš biras váikkuha váilevaš almmolaš digaštallamii ja digaštallamii mas máhttu ii leat vuodđun ja váilevaš mearrádusváldimii. Várra lea nu ahte ferte bargat ulbmillaččat huksen dihtii dutkanvuđot boazodoallofágalaš oahppofálaldaga

master- ja doavttergrádadásis.

Mañimus jagiid lea leamaš riikkaidgaskasaš fuomášupmi dan birra maid dáidda ja kultuvra mearkkaša árvoháhkamii ja ealáhusovddideapmái. Kultuvra ja mátkeeallin ealáhussuorgin lea mañimus jagiid sturron hui ollu. Dát ealáhusat geavahit viehka muddui sámi kulturárbbi gávppálaš vuodđun, ja das leat stuorra vejolašvuodát mat eai leat geavahuvvon. UiT Norgga ártkalaš universitehta fállá sihke Finnmárkkufakultehtas ja humaniora, servodatdiehtaga ja oahpaheaddjioahpu fakultehtas sihke mátkeeallima ja ealáhushutkama álgoálbmotguovlluin. Dattetge leat dutkanfágalaš barggut dán fágasuorggi birra, mas sámi dimenšuvdna lea nanus, ain hui uhccán ja dárbbasit eanet čalmmustahttima.

Demográfalaš ovdáneapmi, ovttas stuorra rievdadusaiguin sámi guovlluid ealáhusstruktuvrras, hástala Sámedikki árvoštallat iešguđet boahhteáiggediđolaš málliid mo bargat ealáhusovddidemiin. Berre árvoštallat sierra sámi ođđahutkanmálla vuodđuduvvon ođđajurddašeapmái regionála ođđahutkanvuogádaga birra, mii vuhtiváldá kultuvrra, geografiija ja ealáhusstruktuvrra. Dán barggus ferte árvoštallat sihke teorijja ja geavada, ja eará álgoálbmogiid vásáhusaid. Nu sáhtášii Sámediggi leat ovddabealde ovdáneami, ja doaibmat eaktudeaddjin dan ektui makkár gelbbolašvuoda ja dutkandárbbuid boahhteáiggi ealáhuseallin jearaha sámi guovlluin.

5.5 Sámi almmolašvuoha

Sámedikki ásaheapmi 1989:s vuolggahii sámi almmolašvuoda ođđa sámerievttálaš ja sámepolitihkalaš doaibmanvejolašvuodaiguin. Máhtus politihkalaš proseassaid birra gaskal stáhta ja Sámedikki ja siskkáldasat sámi servodagas, lea mearkkašupmi dasa ahte áddet rievdadusaid sámi servodagas ja ovttasdoaibmama majoritehta servodagain.

Iešmearridanvuogitvuoha lea leamaš deatalaš fáddán sámepolitihkas mañimus jagiid. Dát fágasuorgi lea hui deatalaš riektediehtagii, muhto guoská maiddá stáhtadiehtagii – ja de vejolaččat ain eanet dasa mo dakkár rievtti galgá áddet ja čađahit dan stáhta stivrenmodeallas masa álgoálbmotpolitihkka gullá.

Hástalussan lea movttiidahttit dutkamii ja oahpahussii dakkár fágain mat čatnasit ođđa sámi almmolašvuhtii. Vaikke vel dát dutkansuorgi mañimus jagiid lea ovdánan, de dattetge ii oro sámi almmolašvuoha mas Sámediggi lea guovddázis, dievaslaččat integrerejuvvon oahpuide stáhta stivrenvuogádagaid birra. Iskkadeamit ja dutkan sámediggeválgga birra čađahuvvojedje vuosttaš gearde 2009 válgga oktavuodas. Ruhtadeapmi lea sihkkarastojuvvon 2013 válgga várás, muhto ii fal 2017 válgga várás. Deatalaš oassi buot válgadutkamis lea guorahallat ovdánansárgosiid áiggi badjel. Danne sáhtta oavvildit ahte sámediggeválggaiskkadeapmái ferte sihkkarastit bistevaš ja einnostahttinvejolaš ruhtadeami, muhto maiddá nu ahte dutkanbirrasat sáhttet gilvvohallan dan barggu alde

Sámedikki dievasčoahkkin - 005/15

Mearkkašupmi: Ovddádusbellodat, árras Aud Marthinsen

Sámediggeráđi čilgehus alitoahpu ja dutkama birra

Sámi servodat lea dál oassi ođđaáiggi norgga máhttoservodagas. Sápmelaččat ja sámi servodat lea

buori muttus mielde odđááiggi máhttobuvttadeamis, seamma dásis go dážat muđui. Oahppo- ja máhttobuvttadeapmi váldá buori muddui álgaga sámi servodagain, ii ge dan ulbmil leat doaimmat erenoamážit sámi servodagain ja sámi servodagaid várás. Spiehkastahkan lea Sámi allaskuvla mii lea ášahuvvon erenoamážit dainna ulbmiliin. Danne oaiwilda Sámediggi ahte ii leat dárbu sierra sámi oahppo- ja dutkanpolitihkkii.

Sámediggi doarju eavttuheamet Norgga viidáseappot ovddidit máhttonašuvdnan. Jus dan galgá juksat, de ferte Norggas leat dakkár alitoahppofálaldat mii lea gilvonávccalaš riikkaidgaskasaččat. Priváhta- ja almmolaš oahppobáikkiid almmolaš ruhtadeapmi berre leat eanet ovtadássásaš. Oahpahasásahusat fertejit ovttahttitoahpahusa dutkamiin ja doallat lagas oktavuoda dakkár riikkaidgaskasaš ášahusain main lea alla dássi oahpahasas ja dutkamis. Studeanttat berrejit árjjalaččat searvat oahppoásahusaid dutkamii.

Alit oahppoásahusat berrejit iežas beassat mearridit iežaset oahppofálaldaga ja iežaset vuogi mielde lágidit oahpu nationála gáibádusaid ja rámmaid vuodul. Universitehtat ja allaskuvllat berrejit ieža beassat mearridit sisabeassangáibádusaid studeanttaide.

Ruhtadanortnegat berrejit buorebut geavahuvvot dasa ahte stivret alit oahpahasásahusaid kapasitehta, nannen dihtii daid oahpuid mat addet dan gelbbolašvuoda maid bargoeallin jearaha eanemusat.

Ášši meannudeapmi álggahuvvui 04.03.15 dii. 15.50.

III Jienasteapmi

39 áirasis ledje 38 čeahkis. Dán áššis ii jienastuvvon.

IV Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

V Sáhkavuorrolistu ja replihkat

	Sáhkavuorru	Replihkka
1	Silje K. Muotka, áššejođiheaddji	
2	Laila Susanne Vars	Beaska niillas
	Laila Susanne Vars	
3	Nanna Thomassen	
4	Anita P. Ravna	
5	Kjellrun Wilhelmsen	
6	Nora Marie Bransfjell	
7	Johan Vasara	
8	Viktor Inge Paulsen	
9	Kjetil Romsdal	Christina Henriksen
10	Nils Ánte Oskal Eira	
11	Aud Marthinsen	Sandra Márjá West
		Kjellrun Wilhelmsen
		Vibeke Larsen
	Aud Marthinsen	
12	Vibeke Larsen	
13	Kirsti Guvsam	
14	Sandra Márjá West	
15	Silje Karine Muotka	Mariann Wollmann Magga
	Silje Karine Muotka	

16	Laila Susanne Vars	Nora Marie Bransfjell
	Laila Susanne Vars	
17	Per A. Bæhr	Johan Vasara
		Laila Susanne Vars
18	Mariann Wollmann Magga	Nora Marie Bransfjell
	Mariann Wollmann Magga	
19	Silje Karine Muotka	Kjetil Romsdal
		John Kappfjell
	Silje Karine Muotka, áššejođiheaddji	

DC - Mearrádus:

VI Sámedikki mearrádus

Sámediggi lea ságaškuššan Sámediggeráđi čilgehusa alitoahpu ja dutkamabirra. Čilgehusa čuovvu mielddusin protokollii.

Čilgehus - Sámdikki dieđáhus alitoahpu ja dutkama birra

1. Duogáš

Sámi servodat rievdá. Áiggiid čađa lea sámi servodagaid heiveheapmi siskkáldas ja olggaldas rievdadusproseassaide leamaš mielde váikkuheamen dasa ahte sámi kultuvra lea fievrriduvvon viidáseappot. Go sámi servodagat eai leat leamaš čadnojuvvon njuolgga nationálastáhtaid mearrideaddji geográfalaš rájáide, de lea sámi servodagaid čatnaseapmi dakkár kultuvrralaš mihtilmasvuodaide maid sáhtá dovdát nu go giela, ealáhusheivehemiid, geavahanguovlluid, soga, govastagaid ja máhttoáddejumi, leamaš mearrideaddjin dasa ahte vásihit oktavuoda historjái ja ovddeš áiggiid sápmelaččaide. Dát oktavuoha lea leamaš sámi servodaga geađgejuolgin. Sámi kultuvrralaš iešvuodat, funkšuvnnat ja organiseremat leat manjimus logijagiid rievdan sakka – ja rievdadusat dáhpáhuvvet johtilit. Sámi almmolašvuoda ásaheapmi mas Sámedikkis lea guovddáš doaibma, lea seammás leamaš mielde váikkuheamen dáid rievdadusaid ja dagahan ahte sáhtá dovdát sámi mihtilmasvuohtan.

Sámi servodat lea dál oassi ođđaáiggi máhttoservodagas. Eará láhkai go ollu eará álgoálbmogat máilmmis, de leat sápmelaččat ja sámi servodat bures mielde ođđaáiggi máhttobuvttadeamis. Dattetge váldá oahppo- ja máhttobuvttadeapmi hárvve vuolggasaji sámi servodagain, ii ge das leat mihtomearrin doaibmat sámi servodagas ii ge sámi servodaga ovddas. Spiehkastahkan lea Sámi allaskuvla mii lea ásaheavvon aiddo fal dan várás. Danne dárbašuvvo sámi oahppo- ja dutkanpolitihkka mii fuolaha sámi dimenšuvnna sierranas oahppo- ja dutkansurggiin, ja mii bidjá ovdan sierra sámi ángiruššamiid ja doaibmajuid.

Alitoahppu ja dutkan fátmasta buot servodatsurggiid, ja sáhtá leat njuolgga ávkin ealáhusovdáneapmái ja árvoháhkamii, buoret dearvašvuhtii ja eallinkvalitehtii, leat mielde oččodeamen eanet giellageavaheddjiid, ja bidjat vuodu politihkalaš válljemiidda ja vuoruhemiide. Dutkama kritihkalaš iešvuoha váikkuha dárbašlaš heivehemiide maiddá sámi servodaga ovddideamis. Dasa lassin lea dutkan ja alitoahpu iešalddis oassi juohke olbmo eallimis, ja váikkuha servodatlaš integrašuvdnii, viidásetovddideapmái, dábálaš čuvgehussii ja almmolaš oaviliiddahkamii. Seammás lea máhttu buorri iešalddis – maiddá dutkanvuodot máhttu.

Dakkár servodat man ulbmil lea áimmahuššat, ođasmahttit ja geavahit máhtu, lea buoremusat ráhkkanan ođasmahttimii ja hástalusaid dustemii. Sivas go máhttobuvttadeapmi lea nannosit čadnon servodahkii ja servodatovddideapmái, de lea váttis bidjat čielga ja njuolgga mihtomeari alitoahppo- ja dutkanpolitihkii. Oahppu ja dutkan lea nannosit čadnojuvvon árvuide, ja das lea árvu danne go dat

sáhtta váikkuhit eallinhálddašeapmái, servodatovddideapmái ja stádisvuhtii.

Sámedikki alitoahppo- ja dutkanpolitihka bajimus mihttomearri sáhtta dattetge leat dát:

Sámi alitoahppo ja dutkan váikkuha máhtuin ja olmmošlaš resurssaiguin sámi servodaga ekonomalaš, kultuvrralaš ja sosiála ovddideapmái.

2. Dilli ja ovdánansárggus

Sámit leat bures oahppan álbmot geaid gaskkas leat gorálaččat ollu akademihkkarat. Mis leat ásahusat maid sápmelaččat stivrejit, mis leat maiddái oahppoprográmmat ja -guovddážit álgoálbmogiid várás, ja sámi álgoálbmotfáttát leat mielde mángga universitehta ja allaskuvlla dutkamis ja oahpus. Vaikke vel ovdáneapmi lea ge leamaš positiiva, de váilot oppalaččat ollu fágaolbmot geain lea gelbbolašvuohta sámegeielas ja gelbbolašvuohta sámi kultuvrra ja servodateallima birra.

Dan rájes go Sámi instituhtta ásahuvvui 1973:s otnázii, de lea leamaš stuorra ásahuslaš ja fágalaš ovdáneapmi sámi alitoahpus ja dutkamis. Dát ovdáneapmi dáhpáhuvvá oktanaga sámi servodaga ovdáneami Norgga politihkalaš jorggiheami ja ođđaáiggi sámepolitihka vuodul 1980 logu loahpa rájes.

Sámi allaskuvla ja UiT, Norgga ártkalaš universitehta, lea dat alitoahppo- ja dutkanásahusat main lea stuorámuš ja govddimus sámi oahppo- ja duktandoaibma (gč. Butenschønutvalget – Langs lange spor – om samisk forskning og høyere utdanning, kap 1.1 sammendrag). Nordlándda universitehtas ja Davvi-Trøndelága allaskuvllas lea erenoamáš ovddasvástádus namalassii julevsámegeielas ja lullisámegeielas. Mángga eará universitehtas, allaskuvllas ja dutkanásahusat leat sierra sámi fáttát oahppoprográmmain ja dutkanprošeavttain. Dál ii leat sierra sámi dutkaninstituhtta, muhto instituhttasuorggis masa gullet Norut Alta, NIKU, NINA, Nordlandsforskning ja SÁNAG, lea mearkkašahtti ollu máhtto, ja dutkanbuvttadeapmi sámi dilálašvuođaid birra. Suoma ja Ruotas lea maiddái oahppu ja dutkan sámi servodagaid várás, erenoamážit Roavvenjárgga, Oulu, Helssega ja Ubmi universitehtain. Roavvenjárgga universitehtas lea sierra čállingoddi dutkama várás sápmelaččaid ja ártkalaš álgoálbmogiid birra, ja Ubmi universitehtas lea sierra guovddáš dakkár sámi dutkama várás movttiidahtit, koordineret ja ovddidit dutkama sámi fáttáid birra.

Sápmelaččat leat uhca álbmogaš, ja dakkár álbmot mas lea stuorra aktiiva oassálastin majoritehtaservodahkii. Dat dagaha ahte ii leat álo seamma álki dahje ulbmillaš earuhit sámi ja eará oahpu ja dutkama. Das čuožžilit fas hástalusat fáladagaid ja rekrutterema ektui sierra sámi oahppo- ja dutkanfáttáide.

Sáhtta čuočuhit ahte manimus 30 jagis lea šaddan viehka stuorra sámi alitoahppo- ja dutkanbiras mii doaima sámi servodagas ja gulahallá sámi servodagain. Butenschøn-lávdegoddi meroštalai jagi 2012 raporttas ahte Norggas leat 217 dutki ja 103 dutkanjahkedoaimma sámi fáttáid vuodul (gč. Lávdegotti raporta kap. 4.4.2). Dát addá nana vuodu ođasmahttojuvvon ja nannejuvvon ángiruššamii sámi máhttobuvttademiin. Ollu positiiva lea dáhpáhuvvon manimus logijagiin, muhto dattetge leat ollu hástalusaid maid ferte dustet boahte jagiin.

3. Proseassa

Sámediggeráđi áigumuš lea bidjat ovdan sámediggediedáhusa sámi alitoahppo- ja dutkanpolitihka birra jagi 2015 mielde. Diedáhus galgá bidjat muhtun rámmaid ja čujuhit ángiruššan surggiid boahte jagiin. Dát čilgehus láchá digaštallamii Sámedikki dievasčoahkkimis mii bidjá vuodu perspektiivvaide ja fáttáide maid berresii fuolahit diedáhusa barggus. Deatalaš vuodđun diedáhusbargui lea Butenschøn-lávdegotti 2012 mannosáš raporta, guhkes luottat – sámi dutkama ja alitoahpu birra. Máhttodepartemeanta nammadii Butenschøn-lávdegotti borgemánu 30. b. 2010, manjá

konsultašuvnnaid Sámedikkiin. Dat lei fas St.diedáhusa nr. 30 (2008-2009) Klima for forskning čuovvoleapmi, man vuođul konsultašuvnnas mearriduvvui nammadit dakkár lávdegotti.

Sámediggediedáhusa barggu oktavuodas lágidii sámediggeráđđi 2014:s álggahankonferánssa Diehtosiiddas Guovdageainnus. Sámi allaskuvla, UiT Norgga árktalaš universitehta, Nordlándda universitehta, Nesna allaskuvla ja Davvi-Trøndelága allaskuvla bovdejuvvojedje searvat konferánssa ráhkkanemiin. Doppe lei álggahan sáhkavuorru joavkobargguin hástalusaid ja čovdosiid birra dakkár fáttáin go a) sámegiella, b)kulturárbi, árbevierut ja árvvut, c) biras, areála ja resurssat, d) ealáhusovddideapmi ja innovašuvdna, e) demografii ja eallineavttut ja f) koordineren, oktiordnen ja ovttasbargu. Cealkámušat ja evttohusat konferánssat leat mielde dán čilgehusa vuođus ja galget viidáseappot geavahuvvot čuovvovaš gulahallamis ja čoahkkimiin earret eará oahppo- ja dutkanásahusaiguin dassážiigo diedáhus gárvvistuvvo.

4. Hástalusat

4.1 Oahppo- ja dutkanvuogádat

Norgga ja Davviriikkaid oahppo- ja dutkanvuogádat lea eanaš huksejuvvon almmolaš ásahusaide ja almmolaš dutkanruhtadeapmái. Dát guoská ain eanet sámi alitohppui ja dutkamii.

Norgga alitoahppoásahusain lea dušše Sámi allaskuvla mii lohkkovuvvo sámiid stivren ásahussan. Doppe lea maid váldogiellan sámegiella. Ráđđehus lea dál bargamin stuorradiggediedáhusain alitoahpu struktuvrra birra mas áigumuš lea buoridit kvalitehta. Ráđđehusa vuolggasadjin lea ahte oahput leat menddo uhcit ja rašit ja ahte dutkama kvalitehta ii leat doarvá buorre. Galgá ráhkaduvvot struktuvra mii addá nannoset fágabirrasiid. Dán proseassas lea Máhtodepartemeantta politihkalaš njunušgoddi dovddahan ahte Sámi allaskuvla galgá bissut nu mo dat lea dál. Sámi allaskuvla doaibmá dál ovttas universitehta- ja allaskuvlavuogádagain muđui ja muhtumassii maiddá instituhttasurggiin. Dán ovttasdoaibmama lea vejolaš viidáseappot ovddidit boahpteáiggis. Go sámit leat viehka uhca álbmogaš, de šaddá sámegielat studeanttaid ja dutkiid lohku maid uhcci. Danne lea rekrutteren okta sámi alitoahpu ja dutkama stuorra hástalusain boahpteáiggis.

Manjimur logijagis leat sápmelaččat eanet ja eanet urbaniserejuvvon. Eanet ja eanet, ja erenoamážit nuorat fárrejit regionála guovddážiidda. Oppalaš logut studeanttaid rekrutteremis čájejit ahte eantašat háliidit váldit oahpu stuorát gávpogiin ja ahte oppalaččat lea hástalus oazžut studeanttaid allaskuvllaide smávit báikkiin. Vaikke vel rekrutterenkampánjat sáhttet váikkuhit studeanttaid lassáneapmái, de bissu studeanttaid lohku viehka vuollin. Danne berrešii árvoštallat formaliserejuvvon ovttasbargomodeallaid mat earret eará láchet dasa ahte juohkit oahpamusmodulaid ja ásahit oktasaš mastergrádaid.

Butenschøn-lávdegotti evttohus ahte ásahit oktiordnenráđi alitoahppoásahusaid várás main lea ovddasvástádus sámi dutkamis ja alitoahpus, lea čuovvoluvvon dainna lággiin ahte stáhtabušehta bokte leat juolluduvvon ruđat fágastrategalaš ovttaga ásaheapmái sámi alitoahpu ja dutkama várás Universitehta- ja allaskuvlaráđis. Dát lea Butenschøn-lávdegotti áidna evttohus maid ráđđehus lea čuovvolan.

Lassin fokusii sámi alitohppui lea sámediggi konsultašuvnnaid bokte ráđđehusain váikkuhan dasa ahte sámi perspektiiva lea váldojuvvon mielde láchkaásahusaide iešguđet nationála oahpaheaddjioahpuide. Máhtu sápmelaččaid ja sámi dilálašvuođaid birra ferte šaddat lunddolaš oassin buot Norgga fidnoahpuide.

4.2 Dutkanetihkka

Norggas lea 2006 mannosáš láchka dan birra mo etihkka ja vuoiggalašvuohta giedahallojuvvo dutkamis, dutkanetihkkaláhka, mii mudde dutkanetihka. Láchka galgá váikkuhit dasa ahte almmolaš ja priváhta dutkan dahkkojuvvo dohkkehuvvon etihkalaš norpmaid vuođul. Lága olis leat ásahuvvon nationála dutkanetihkalaš lávdegottit, regionála lávdegottit medisiinnalaš ja dearvašvuođafágalaš

dutkanetihka várás ja nationála lávdegottit vuoiggalašvuoda guorahallama várás dutkamis.

Dutkan eaktuda stuorra luohttámuša dan álbmoga bealis mii dutkojuvvo. Sámi álbmot lea vásihan ahte dutkit eai leat álo vuhtiiváldán etihkalaš norpmat ja atnán sin árvvus. Danne lea hui deatalaš ahte dutkan sámi servodagas dáhpáhuvvá dakkár etihkalaš njuolggadusaid vuodul maid sámi álbmot sáhtá dohkkehit.

Sámediggi lea álggahan proseassa dainna áigumušain ahte galget ráhkaduvvot etihkalaš njuolggadusat sámi dearvvašvuodadutkama várás, ja masa sámediggeráđi mielas berre maid gullat humána biologalaš ávdnasiid gieđahallan ja vurken.

4.3 Sámedikki rolla

Alitoahpu ja dutkama mihtilmasvuhtan lea dan autonomiija almmolaš eiseválddiid ja ealáhuseallima ektui – vaikke vel sáhtá ge jearrat man sturis dat autonomiija lea ja man ollu ráđđehus stivre juolludusreiviid ja stivrengulahallama bokte. Ásahusaid autonomiija almmolaš eiseválddiid ektui guoská dieđusge maidái Sámediggái almmolaš orgánan. Danne ii galgga ii ge sáhte Sámediggi ovddidit oaviliid bienaid birra ásahusaid stivremis. Dattetge lea Sámediggi almmolaš oassálasti oahppo- ja dutkanvuogádagas ja das lea vuoigaduvvon sadji go almmolaš ángiruššan ja láchin alitoahpu ja dutkama várás galgá hábmejuvvo. Sámedikki rolla ja váikkuhanfápmu alitoahpus ja dutkamis sorjá das ahte Sámediggi iežas mearriduvvon mihttomeriid ja strategijaid bokte váldá dan saji mii lea lunddolaš álbmotválljen orgánii.

Hástalussan lea dat ahte Sámedikki bušeahtat vulget ollislaččat stáhtabušeahtas, ja ahte Sámedikkis dán ráđjai ii leat makkárge konsultašuvdnaortnet ráđđehusain juolludemiid oktavuodas sámi ulbmiliidda. Dattetge ii sáhte Sámediggi njuolgga váikkuhit ekonomalaš rámmaide sámi alitoahpu ja dutkama várás, muhto sáhtá gulahallama ja konsultašuvnnaid bokte ráđđehusain váikkuhit háliiduvvon ovdáneapmái suorggis. Almmatge lea Sámedikkis eanet ja eanet oktavuoha ja gulahallan universitehtaiguin ja allaskuvllaiguin sin ángiruššama ja vuoruheami birra. Ovdamearkka dihtii lea Sámediggi leamaš láidesteadjin das ahte oazžut UiT Norgga ártkalaš universitehta ásahit masteroahpuid opmodatrievttis mas sámi kultuvra, dološvierut ja riekteárbevierut leat oahpu guovddáži.

Várra ferte Sámediggi boahpteáiggis viidáseappot ovddidit iežas oktavuoda ja gulahallama guovddáš eiseválddiiguin, dutkanráđiin, regionála dutkanfoanddaiguin, instituhttasurggiin ja allaskuvla- ja universitehtasurggiin, čalmmustahttin, ángiruššan, vuoruhan ja ovttasbarggu dihtii sámi alitoahpu ja dutkama oktavuodas. Sámi alitoahpus ja dutkamis lea iešalddis riikkaidgaskasaš luondu, danne berre Sámediggi geahččalit juksat daid ángiruššamiid ja rámmaid mat biddjojuvvojit davviriikkalaš dásis ja EU:s – erenoamážit Sámi parlamentáralaš ráđi bokte. Dán suorggis lea guhkesáiggi bargu mii addá bohtosiid.

4.4 Giella

Giellagáhtten ja giellaovddideapmi gullet oktii ii ge livčče vejolaš giela geavaheami haga. Dutkanoktavuodas lea sáme giella sihke fáddá ja gaskaoapmi. Butenschøn-lávdegoddi dadjá ahte sáme gielat dutkan lea áibbas deatalaš sámi fágagiela ovddideapmái, ja fágagiella fas dárbbasuvvo dasa ahte oazžut sáme giela dievaslaš, ja nu servodaga guoddi, giellan. Sáme giela nannen dutkamis ja alitoahpus ferte geahččat eavttuid oktavuodas dasa ahte geavahit sáme giela olles oahppomannolagas. Čállingiellagálggat leat mearrideaddjin dakkár ohppui ja dutkamii man ulbmil lea nannet ja viidáseappot ovddidit sáme giela. 2012 mannosáš evaluerenraporttas Máhttolokten Sámi 2006 birra boahdá ovdan ahte sullii 80 % davvisáme giela hálddašanguovllu ohppiid mielas lea álkimusat lohkat dárogielteavstta ja ahte dušše 18 % ohppiin dattetge ahte sii čállet sáme giellii buorebut go dárogillii. Bohtosat čájehit ahte lea stuorra dárbu nannet čállinmáhtu sáme gielas vuoddoahpus jus galgá leat vejolaš geavahit sáme giela alitoahpus ja dutkamis.

5. Válljejuvvon oahppo- ja dutkanfáttát

Butenschøn-lávdegoddi lea namuhan mánnga fágalaš fáttá main lea mearkkašupmi sámi servodatovdáneapmái gos lea dárbu nannet sámi perspektiivva. Nu go Butenschøn-lávdegoddái ge de lea Sámediggái váttis vuoruhit dárbbuid gaskkas iešguđet servodatsurggiin. Dattetge sáhtta čujuhit ahte erenoamážit fidnooahpuin, nu go dearvašvuodas, oahpahusas, mánáidsuodjalusas, politiijas, riektediehtagis ja journalistihkas, de lea oppalaš dárbu oažžut oahpu sámi kultuvrra ja servodatdiliid birra.

Sápmelaččaide ja álgoálbmogiidda guoski fáttát leat dávjá fágaid rasttideaddjit ja gáibidit innovatiiva metodageavaheami mii dávjá rámiduvvo oppalaččat, muhto masa liikká lea váttis oažžut ruhtadeami ja dutkanfágalaš dohkkeheami. Dat guoská erenoamážit dakkár bargguide mat leat oassin dutkanoahpus.

5.1 Mánáidgárdi ja vuodđooahpahus

Mánáidgárddis ja vuodđooahpahusas lea stuorra mearkkašupmi arenan sámi identitehtaduddjomii ja sámi kulturárbbi viidáseappot fievrrideapmái. Dálá servodahkii go eanebut ja eanebut ássat čoahkkebáikkiide ja gávpgiidda, ja bearašstruktuvra rievdá, lea mánáidgárdi ja vuodđooahpahus deataleappo go goassege ovdal. Sámediggái lea áibbas deatalaš ahte dat suorgi doaimmahuvvo nu ahte ohppiin lea dat dábálašmáhttu go loahpahit vuodđooahpahusa maid sámi servodat jearaha.

Go váilot oahppan mánáidgárdeoahpaheaddjit ja oahpaheaddjit geain lea gelbbolašvuolta sámeielas, ja sámi kultuvrra ja servodateallima birra, de dat dagaha ahte mánáidgárddiid mánát ja vuodđooahpahusa oahppit eai oaččo dan fálaldaga masa sis lea vuoigatvuolta. Dán váillis leat maid váikkuhusat mánáidgárde- ja oahpahusfálaldaga kvalitehtii. Sámi allaskuvla oahpaha mánáidgárdeoahpaheddjiid ja vuodđoskuvlaoahpaheddjiid sámi mánáidgárde- ja oahpaheaddjioahpu rámmaplánaid mielde. UiT Norgga ártalaš universitehta fállá oahpaheaddjioahpu 5 – 10 davvisámeielain vierisgiellan masterfágan. Rekrutteren dáidda oahpuide lea dán rádjai leamaš hui hástaleaddjin. Vejolašvuolta oažžut buori oahpahusa sámeielain bidjá vuodu boahteáiggi akademijii sámeielain. Jus sámi mánáidgárde- ja vuodđooahpahusfálaldagas ii leat doarvái buorre, de das sáhttet leat stuorra negatiiva váikkuhusat sámeielovdáneapmái ja sámi servodahkii oppalaččat.

Kvalitehta mánáidgárde- ja oahpahussuorggis sorjá das ahte doppe gávdno máhttu mas lea stuorra mearkkašupmi suorggi ovdáneapmái. Dakkár máhttu lea ovdamearkka dihtii giellaoahpahus ja heiveheapmi iešguđet dásiide rávesolbmuidoahpahusas, didaktihkas sámi gáiddusoahpahussii, dieđut dan birra manne sámeieloahppit vuodđoskuvladásis heitet ja manne sámeielat oahppit joatkkaskuvllas heitet.

5.2 Dearvašvuolta

Dutkanvuđot kvantitatiiva máhttu dearvašvuolta ja eallineavttuide guoski čuolbmačilgehusat sámi servodagain lea váilon Norggas. Sámi dearvašvuodadutkama guovddáš ásahuvvui 1990, dainna ulbmiliin ahte čadahit dutkama ja ovddidanbarggu dearvašvuolta ja eallineavttuide guoski čuolbmačilgehusaid oktavuodas sámi álbmogiid guovdu. Guovddáš lea 15 jagi áigodagas čadahán guokte dearvašvuolta- ja eallineaktoiskkadeami sámi guovlluin Norgga bealde, ja seammás leamaš árijjalaččat mielde rekrutteret oahpahit sámi dearvašvuodadutkiid. Dat lea dagahan vejolažžan dutkat sámi álbmoga dávdagávdnoštumiid ja riskafáktoriid. Seammás lea mis uhccán duodaštuvvon dutkan eará dearvašvuodasurggiin, nu go psyhkalaš dearvašvuodas ja gárremis, bálvalusfálaldagain sámi buhcciide ja fuolahusdutkanis oktan mánáidsuodjalusain.

Kvalitatiiva buorre bálvalusfálaldat sámi buhcciide ja geavaheddjiide sorjá das ahte mis leat fágaolbmot geain lea máhttu sámeielas ja sámi kultuvrras. Dál váilot dakkár bargit, erenoamážit buhcciiddivššarat geat hálldašit sámeielas. Fidnooahput mat oahpahit dearvašvuolta- ja sosiálasuorggi fágaolbmuid, fertejit addit studeanttaide gelbbolašvuolta sámi kultuvrra ja servodaga

birra. Ja ferte addojuvvot vejolašvuhta váldit oahpu sámegeielas vuodtu rájes vai fágaolbmuiin geat leat juo barggus, lea vejolaš loktet iežaset gelbbolašvuoda. Dát ii guoskka dušše dearvašvuoda- ja sosiálasuorgái, muhto maiddái buot fidnuide mat addet báivalusfálaldaga Sámis. Buhcciiddikšooahppu mas lea sierra rámmaplána, sáhtta leat mielde buorideamen kultuvrralaččat ja gielalaččat láhččojuvvon dearvašvuoda- ja sosiálabáivalusa sámi geavaheddjiide.

5.3 Kulturárbi, areála ja luondduresurssat

Kultur- ja luondduárbi lea deatlaš ávnnaslaš vuodtu sámi kultuvrii kulturmuittuid, eanadaga, árbedieđu ja resurssaid bokte. Sámi historjjás leat uhccán čálalaš gáldut, ja eatnaša leat earát go sápmelaččat ieža čállán. Danne lea kulturárbi nu mo dat bohtá ovdan gitta ja luovus kulturmuittuin ja báikenamain, hui deatlaš máhttoresursan sámi ovdahistorjái ja historjái, oskku doaimmaheapmái, gillii, resursageavaheapmái, eanadatáddejupmái ja árbevieruide. Sámi ássanguovlu lea stuoris ja šláddjái, ja kulturárbi lea sihke mánggabealat ja čájeha muhtun oktasašvuodaid. Dušše dát dagaha máhttobuvttadeami sámi kulturárbbi birra hástaleaddjin. Dasa lassin lea nu ahte máhttobuvttadeapmi kulturárbbi birra lea eanaš dáhpáhuvan nátionálastáhtaid rámmaid siskkoabealde. Sápmelaččaid historjjálaš oktilisvuoda čalmustahttin ja deattuheapmi, ja sápmelaččaid historjá guovddáš oassin guovllu ja riikkaid historjjás, hástala ceggon ja luondduvuđot nátionála historjjáid. Boađusin das lea ahte sápmelaččaid kulturárbbi lea álki atnit báikkálažžan dahje erenoamážin, mii dagaha hástaleaddjin sihkkarastit sámi oahppo- ja dutkanfágalaš oktilisvuoda kulturárbefágain. 1980-jagiid álggu rájes oaččuimet kulturárbbi ođasmahttojuvvon gaskkustan- ja dutkanfágalaš loktema, muhto dat ii dárbbas leat institušonaliserejuvvon viidáset barggus dáinna sámi fágasurggiin universitehta- ja allaskuvlavuogádagas.

Sápmelaččaid historjjá ja kulturárbbi váilevaš almmolaš dohkkeheapmi ja máhttu dan birra lea maid garrasit mielde dagaheamen vátisin sámi musea- ja kulturásahusaide vuoruhuvvot stáhta bušeahtain. Dát ásahusat bissot dávjá dušše báikkálaš ásahussan.

Kulturárbemáhttu bidjet cealkkekeahces láidestusaid guottuide ja välljejumiide. Musea- ja dutkanfágalaš birra lea hui ollu máhttu sámi kulturárbbi birra. Muhto dat bohtá dušše oasážiid mielde ovdan. Danne sáhtta dadjat ahte dál livččii áigi álggahit viiddes prográmma man bokte ráhkaduvošii stuorat sámi historjábuvttus mii čájeha oktilisvuoda, geassá guhkes linnjáid ja bidjá sápmelaččaid riikkaid ja Davit Fennoskandia historjái. Dakkár prográmma ráhkadeapmi ja čađaheapmi ferte dieđusge dahkkojuvvo dutkanberrasa dáhtu ja stivrejumi vuodtu. Sámediggi sáhtášii leat álggaheaddin ja mielde ruhtadeamen.

Sámi ealáhusheiveheapmi lea árbevirolaččat leamaš, ja lea ain dál ge buori muddui čadnon ođasmuvvi resurssaid geavaheapmái guolásteami, boazodoalu, bivdima ja eanadoalu bokte. Dát lea hui areálagáibideaddji ealáhusheiveheapmi mii eanet ja eanet vásihuvvo leat vuostálagaid oppalaš olmmoš- ja čálgolessánemiin mas lea eanet ja eanet johtaleapmi ja astoáiggedoaimmat, infrastruktuvráhuksen, bieggafápmohuksemat, biebmánrusttegiid huksen ja ruvkeplánat. Lassáneame resursagiččut lea maid mielde váikkuheamen sihke ovttaskasolbmo ja báikegottiid eallinkvalitehtii. Seammás lea sápmelaččain vuogiatvuotta oazžut dohkkehuvvot ja kártejuvvo iežaset eana- ja resursavuogiatvuodaid.

Adnojuvo hástalussan ovddidit oahppofálaldaga ja dutkama dakkár fágasurggiin mat barget sámi geavahanortnegiiguin, árbevirolaš areála- ja resursageavahemiin, ođđa gilvaledji doaimmaid váikkuhusaiguin árbevirolaš ealáhusaide, kultuvrralaš ovttasdoaimmami ja sosiála gaskavuodaide. Dát fágasuorggit leat erenoamáš guoskevaččat riektediehtagii, servodatplánemii ja resursahálddašeapmái.

5.4 Ealáhuseallin, innovašuvdna ja barggolašvuotta

Boazodoallu, guolásteapmi ja eanadoallu leat vuoddoealáhusat mat árbevirolaččat leat leamaš deatlaš vuodtu sámi kultuvrra viidáseappot fievrredeapmái. Dát ealáhusheiveheapmi lea maid leamaš ekologalaččat ceavzil dannege dat lea doaimmahuvvon lotnolasvuodas, nu ahte olbmuiin leat

leamaš mánga birgenlági. Dát ealáhusat leat dál garrasit deddojuvvon, erenoamážit stuorra ealáhusstruktuvrra rievdadusaid geažil ja demografiija rievdadusaid geažil. Čálgoovdáneapmi ja urbaniseren váikkuhit dasa ahte eanebut hálliidit dakkár eallima mas bargobeavvit leat regulerejuvvon ja dakkár eallima mii lea heivehuvvon astoáiggedoaimmaide.

li gávdno sierra stuorra ja govda dutkanvuđot boazodoallofágalaš biras, dahje mastergráda boazodoallofágain. Dát lea hástalussan eanet dutkamii ja ovdáneapmái boazodoalus. Boazodoallofágat rasttidit dakkár fágaid go ekonomiiija, servodatplánema, kulturfágaid, gielaid, árbemáhtu ja biologiija. Váilevaš boazodoallofágalaš biras váikkuha váilevaš almmolaš digaštallamii ja digaštallamii mas máhttu ii leat vuodđun ja váilevaš mearrádusváldimii. Várre lea nu ahte ferte bargat ulbmillaččat huksen dihtii dutkanvuđot boazodoallofágalaš oahppofálaldaga master- ja doavttergrádadásis.

Mañimus jagiid lea leamaš riikkaidgaskasaš fuomášupmi dan birra maid dáidda ja kultuvra mearkkaša árvoháhkamii ja ealáhusovddideapmái. Kultuvra ja mátkeeallin ealáhussuorgin lea mañimus jagiid sturron hui ollu. Dát ealáhusat geavahit viehka muddui sámi kulturárbbi gávppálaš vuodđun, ja das leat stuorra vejolašvuodát mat eai leat geavahuvvon. UiT Norgga árktalaš universitehta fállá sihke Finnmárkkufakultehtas ja humaniora, servodatdiehtaga ja oahpaheaddjioahpu fakultehtas sihke mátkeeallima ja ealáhushutkama álgoálbmotguovlluin. Dattetge leat dutkanfágalaš barggut dán fágasuorggi birra, mas sámi dimenšuvdna lea nanus, ain hui uhccán ja dárbašit eanet čalmmustahttima.

Demográfalaš ovdáneapmi, ovttas stuorra rievdadusaiguin sámi guovlluid ealáhusstruktuvrras, hástala Sámedikki árvvoštallat iešguđet boahpteáiggediđolaš málliid mo bargat ealáhusovddidemiin. Berre árvvoštallat sierra sámi ođđahutkanmáile vuodđuduvvon ođđajurddašeapmái regionála ođđahutkanvuogádaga birra, mii vuhtiiváldá kultuvrra, geografiija ja ealáhusstruktuvrra. Dán barggus ferte árvvoštallat sihke teorijja ja geavada, ja eará álgoálbmogiid vásáhusaid. Nu sáhtášii Sámediggi leat ovddabealde ovdáneami, ja doaibmat eaktudeaddjin dan ektui makkár gelbbolašvuoda ja dutkandárbbuid boahpteáiggi ealáhuseallin jearaha sámi guovlluin.

5.5 Sámi almmolašvuolta

Sámedikki ásaheapmi 1989:s vuolggahii sámi almmolašvuoda ođđa sámerievttálaš ja sámepolitihkalaš doaibmanvejolašvuodaiguin. Máhtus politihkalaš proseassaid birra gaskal stáhta ja Sámedikki ja siskkáldasat sámi servodagas, lea mearkkašupmi dasa ahte áddet rievdadusaid sámi servodagas ja ovttasdoaibmama majoritehta servodagain.

Iešmearridanvuogátvuolta lea leamaš deatalaš fáddán sámepolitihkas mañimus jagiid. Dát fágasuorgi lea hui deatalaš riektediehtagii, muhto guoská maiddá stáhtadiehtagii – ja de vejolaččat ain eanet dasa mo dakkár rievtti galgá áddet ja čađahit dan stáhta stivrenmodeallas masa álgoálbmotpolitihkka gullá.

Hástalussan lea movttiidahttit dutkamii ja oahpahussii dakkár fágain mat čatnasit ođđa sámi almmolašvuhtii. Vaikke vel dát dutkansuorgi mañimus jagiid lea ovdánan, de dattetge ii oro sámi almmolašvuolta mas Sámediggi lea guovddázis, dievaslaččat integrerejuvvon oahpuide stáhta stivrenvuogádagaid birra. Iskkadeamit ja dutkan sámediggeválgga birra čađahuvvojedje vuosttaš geardde 2009 válgga oktavuodas. Ruhtadeapmi lea sihkkarastojuvvon 2013 válgga várás, muhto ii fal 2017 válgga várás. Deatalaš oassi buot válgadutkamis lea guorahallat ovdánansárgosiid áiggi badjel. Danne sáhtta oavvildit ahte sámediggeválggaiskkadeapmái ferte sihkkarastit bistevaš ja einnostahttinvejolaš ruhtadeami, muhto maiddá nu ahte dutkanbirrasat sáhttet gilvohallan dan barggu alde.

Ášši meannudeapmi loahpahuuvui 06.03.15 dii. 11.55.

Sámediggeráđi čilgehus sohkaaldásseárvvu birra 2015

Meannudeamit

Politiikkaš dássi	Beaivi	Áššennr.
Sámediggeráđi	28.01.15	SR 016/15
Sámedikki dievasčoahkkin	4. – 6.03.15	SP 006/15

Ášši meannudeapmi álggahuvvui gaskavahkku njukčamánu 4. b. 2015 dii. 00.00

I Mildosat

II Evttohusat ja mearkkašumit

Sámediggeráđi mearrádusárvalus:

Sámediggi lea ságaškuššan sámediggeráđi čilgehusa sohkaaldásseárvvu birra. Čilgehus lea biddjojuvvon mielddusin protokollii.

Sámediggeráđi čilgehus sohkaaldásseárvvu birra 2015**Álggahus**

Sámediggi háliida dásseárvosaš sámi servodaga seamma vuoigatvuođaiguin, geatnegasvuođaiguin ja vejolašvuođaiguin buohkaide. Dás čilgejuvvo mo mii bargat ja áigut bargat ollašuttin dihtii dán mihttomeari sohkaaliid ektui.

Sámedikki dásseárvobarggu vuođđun lea ahte dásseárvu guoská buot servodatsurggiide ja galgá leat oassin min barggus. Sohkaaliid ii galgga leat hehttehussan dasa ahte buohkain galget leat seamma vuoigatvuođat, geatnegasvuođat ja vejolašvuođat buot sámi servodagaid servodatsurggiin. Vai Sámedikkis galgá leat legitimatehta sámi álbmogis, de lea deatalaš ahte

sámepolitihka guoská buohkaide, beroškeahhtá sohka bealis.

Sámedikki dásseárvodoaimplána 2009-2013 lea leamaš Sámedikki dásseárvobarggu vuodđun manjimus jagiid. Dan doaibmaáigodat lea nohkan ja danne álggaha sámédiggeráđđi ođđa dásseárvopolitihka konkreta doaibmabijuiguin. Dát čilgehus galgá čuovvuvvot mánggajahkásaš doaibmaplánain maid sámédiggeráđđi mearrida. Doaimplána doaibmabijut váldojuvvojit mielde Sámedikki jahkásaš bušeahtaide.

Čilgehusas váldá Sámediggeráđđi ovdan iešguđet surggiid main sohka bealli sáhtta leat hehttehussan dásseárvui. Muhtun suorggit váldet ovdan mo mii eastadit sohka bealevealaheami oppalaččat. Sáhtta ovdamearka dihtii leat oassálastin mearrádusorgánaide ja ealáhuseallimii ja váikkuhangaskaomiid geavaheapmi. Dasa lassin mii leat válljen dakkár surggiid go sohka bealeidentitehta, veahkaválddi lagas birrasiin ja seksuála soju.

Sámédiggeráđđi sávvá ahte mii dán čilgehusa vuodul oažžut buori digaštallama Sámedikki boahttevaš dásseárvopolitihka birra ja cealkámušaid ja evttohusaid dasa sohka beali dáfus.

Sámedikki dásseárvopolitihka stáhtus ja hástalusat

Sámedikkis lea golmma válggas manjalaga leamaš sullii sohka bealedásseadeaddu Sámedikki áirasiid gaskkas. Oažžut gal atnit dan diehttalassan, muhto dat goittotge lea áidnalunddot. Mii galgat leat rámis dainna, muhto mii eat galgga dan bohtosa atnit diehttalassan. Sohka bealedásseadeaddu vuolgá dan dásseárvobarggus maid sii leat čadahan, geat ceggejit listtaid sámédiggeválgii ja das ahte dievasčoahkkinn mearrádusaid bokte lea duostan gáibidit ahte galgá leat uhcimusat 40-60 % sohka bealedásseadeaddu listtain. Ovdal 2013 válgga ávžžuhuvvui dán mearrádus ahte sii geat ceggejit listtaid, maiddá galge fuomášit eará joavkkuid mat ledje unnitlogus. Sámedikki válggaortnega rievdadeapmi 2008:s, mii mielddisbuvttii stuorát válgabiirriid, lea dagahan ahte juohke listtas válljejuvvojit eanet olbmot. Dat lea maid buoridan sohka bealedásseadeattu.

Álbmotválljen áirasiid sohka bealeovddastus ii dattetge mearkaš ahte mii leat čoavdán sámi servodaga dásseárvohástalusaid. Bohtosat sorjájit oktilaš barggus dásseárvuin.

Mis leat dattetge vásáhusat maid Sámediggi sáhtta geavahit eará surggiin go guoská dásseárvui. Barggusteamet sohka bealedásseadeattu buoridemiin mii leat oahppan ahte mis fertetit leat čielga mihttomearit sohka bealedásseadeattu juksamis ja ahte mii fertet dihtomielalaččat geavahit daid váikkuhangaskaomiid mat mis leat min mihttomeriid juksamii.

Searvan mearrádusproseassaide

Oassálastin mearrádusproseassaide lea deatalaš dásseárvoašši go guoská sohka bealiide. Ii leat dušše sáhka vuoiggalašvuodas dahje demokratiijas, muhto dat lea dárbbášlaš eaktun go buohkaid beroštumiid galgá vuhtiiváldit.

Mii leat alcceseamet bidjan dan gáibádusa ahte Sámedikki dievasčoahkkimis galgá uhcimusat 40-60 % sohka bealedásseadeaddu. Mii sáhttit váikkuhit dasa ahte maiddá earát sáhttet ollašuhttit dákkár mihttomeari.

Sámi ásahusat leat deatalaš oassálastit sámi servodagas. Ovddit doaimplánas lei okta doaibmabijuin dat ahte Sámedikki bušeahtas lei gáibádus daidda ásahusaide mat ožžot doarjaga Sámedikki bušeahtas, ahte sis galgá leat uhcimusat 40-60 % sohka bealedásseadeaddu sin stivrrain. Dán berre Sámediggi ain gáibidit. Sámediggi ferte ieš leat dihtomielalaš dán sohka bealegáibádussii min nammademiin, muhto maiddá bearráigeahččat ahte dán gáibádusas

leat váikkuhusat ásahusaide.

Eaktun dasa ahte oažžut dásseárvvu vuodđoealáhusaide lea ahte nisssonolbmot fertejit leat mielde doppe gos mearrádusat dahkkojuvvot. Min cealkámušain ovdamearkka dihtii boazodoallošiehtadallamiidda ja min gulahallamis ráđđehusain vuodđoealáhusaid birra, mii fertet ain čalmmustahttit dán ášši.

Sohkabealedássedeattu gáibádusa mearrádusas sámediggeválgii lei mis ovddit válggas ávžžuhus ahte sii geat ceggejit listtaid galget váldit vuhtii maiddá eará unnitlogujoavkkuid. Dan mii berret joatkit boahte válgii.

Searvan ealáhus- ja bargoeallimii

Sohkabealli lea maid deatalaš oassálastima oktavuodas ealáhus- ja bargoeallimii. Seamma láhkai go Norgga servodagas ge oppalaččat, de válljejit sámi servodaga nisssonolbmot ja almmáiolbmot árbevirolaččat sihke go guoská ealáhusdoaimmaheapmái ja bargoeallimii oassálastimii muđui ge. Sámi nissonat lea stuorra unnitlogus sámi vuodđoealáhusain, ja fitnodeaiggeáidnii sámi ealáhuseallimis.

Vuodđoealáhusat leat deatalaččat sámi guovlluin. Boazodoalu 2018 logut čájehit ahte 553 siidaoasseaiggeáidnii boazodoalus eaiggeáduššet nisssonolbmot 75 (13 %) oasi. Eanadoalus sámi guovlluin lea nisssonolbmuid oassi sullii 25 % sis geat eaiggeáduššet doaluid main lea konsešuvdnageatnegasvuolta. Ollu nissonat barget vuodđoealáhusain, muhto sin bargu ii boađe ovdan dahje ii adno árvvus. Dain ohcamiin mat bohtet Sámediggeáidnii ovdamearkka dihtii eanadoalus, mii oaidnit ahte doallu lea registrerejuvvon ovttalbmofitnodahkan, almmáiolbmo namas. Nisssonolbmo bargu ja eaiggeáduššet ii boađe ovdan. Dás leat stuorra váikkuhusat nissoniid penšuvdnii.

Nisssonolbmui eai leat álo seamma doaimmat go almmáiolbmui boazodoalus, muhto árbevirolaččat lea sin bargu leamaš deatalaš ja dárbbalaš. Nissonat barget náhkiiguin ja biergguiguin ja fievriddit máhtu viidáseappot mánáide ja nuoraide. Nissonat háhket maiddá ruđaid boazodollui bálkká bokte eará bargguin olggobealde ealáhusa. Duodji lea ealáhus mas lea lagas čatnaseapmi boazodollui. Das leat nissonat eanetlogus. Jáhkkin lea nu ahte struktuvrralaš doaimmabijut (lágat, hálddašepmi ja rámmasirdimat), ovtta demográfalaš rievdadusaiguin, lea dagahan ahte nissoniid vejolašvuolta searvat dáidda ealáhusaide lea hedjonan. Earret eará mielliduvttii 1978 mannaš boazodoalloláhkka ahte ásahuvvojedje siidaoasit mat eanaš registrerejuvvodje almmáiolbmo nammii. Vaikke vel rievdadusat boazodoallolággas manná lea viiddidan definišuvnna nu ahte náittosguoimmit/elošteaddjit sáhttet doaimmahit siidaoasi ovtta, de dat ii leat buoridan dađi eanet nissoniid vuoigatvuodaid ja saji boazodoalus. Uhcán ođđa siidaoasit leat juhkkajuvvon manimus 20 jagi. Danne lea nissoniin uhccán vejolašvuodát álgit boazodollui iežaset siidaosiin.

Mii fertet bargat dainna áigumušain ahte nisssonolbmot geat háliidit doaimmahit vuodđoealáhusaid, eai galgga bissehuvvot struktuvrralaš hehttehusaid dahje negatiiva guottuid geažil nisssonolbmuid vuodđoealáhusas. Dan oktavuodas lea Sámedikki cealkámuš boazodoallošiehtadussii hui deatalaš. Nissoniin ja albmáin galget leat seamma vejolašvuodát oassálastit ja nissoniid bargu ferte adnojuvvot árvvus.

Maiddá eará oasit sámi guovlluid bargo- ja ealáhuseallimis leat juhkkajuvvon sohkabeliid dáfus. Minerálaealáhusas, masa dál lea stuorra beroštupmi, leat eanaš almmáiolbmot. Mátkealáhusas ja kulturealáhusain leat nisssonolbmot čielga eanetlogus. Das lea Sámedigge ángiruššan. Sámi ásahusain, dás maiddá Sámedikkis, barget eanet nissonat go almmáiolbmot. Sámi guovlluid nissonat váldet oahpu. Seammás leat eanaš gánddat geat heitet gaskan joatkkaskuvllas. Danne ferte Sámedigge geavahit daid váikkuhangaskaomiid mat mis leat dasa ahte buoridit

sohkabealedássedeattu.

Eretfárren sámi guovlluin lea eará hástalus mii guoská sihke sohkabeallái ja bargoeallimii. Ollugat sámi guovlluin välljejit fárret gávpgiidda. Ja ohpit, nissonat dat dábálaččat fárrejit, muhto maiddái albmát geain lea alla oahpu. Fertet jearrat manne erenoamážit nissonat välljejit fárret eret sámi guovlluin. Eai go leat miellagiddevaš barggut? li go adnojuvvo árvvus sin máhttu? Eai go sámi servodagat geasut nissoniid geain lea alla oahppu?

Seammás ferte Sámediggi leat mielde láchčimin dasa ahte sii geat fárrejit, lea vejolašvuohta geavahit sámejiela ja ahte lea vejolaš oazžut giellaoahpahusa doppe gosa sii fárrejit.

Veahkaváldi lagas gaskavuodain

Iskkadeamit leat čájehan ahte:

- Veahkaváldi lagas gaskavuodain máksá Norgga servodahkii gaskal 4,5 ja 6 miljárdda ruvnnu jahkái.
- Lea árvoštallojuvvon ahte gaskal 75 000-150 000 olbmo Norggas jahkásaččat gillájit veahkaválddi lagas gaskavuodain.
- Lagabui 10 % nissoniin Norggas leat veagalváldojuvvon, bealli dain ledje vuollel 18 jagi.
- Eatnašat dain geat veagalváldojuvvojit, dovdet vearedahkki ovddežis.
- Dušše 11 % veagalváldimiin váidojuvvojit.

Mis ii leat sivva navdit ahte dilli lea earálágan sámi servodagain.

Veahkaváldi lagas gaskavuodain guoská maid sohkabealeáššái ja lea duodalaš dásseárvočuolbma. Dat ahte nu ollu nissonat Norggas leat gillá veagalváldima, muitala ollu daid guottuid birra mat leat nissoniidda. Dat ahte nu ollu nissonolbmot eai dieđit veahkaválddi ja veagalváldima birra, muitala ollu dan sivalašvuodadovddu birra mii ollugiin sis lea, geat gillájit veahkaválddi ja veagalváldima. Go vaikke seamma ollu nissonat go albmát vásihit veahkaválddi guoibmevuodadilis, de leat eanaš nissonat geat veagalváldojuvvojit ja nissonat geat vásihit vearrámus veahkaválddi.

Sámediggi dárbbasa máhtu go galgá leat mielde eastadeamen veahkaválddi nissoniid vuostá.

“Veahkaváldi lagas gaskavuodain sámi servodagain” lea prošeakta mas Sámedikkis ja Justiisa- ja gearggusvuodadepartemeanttas lea ovttasbargu. Prošeavtta ulbmil lea kártet guđe bealit sámi servodagas dat leat mat vuolggahit veahkaválddi lagas gaskavuodain. Prošeakta galgá maiddái geahčadit mo dán veahkaválddi galgá fuobmát ja mo eastadandoaibmabijuid ja veahkkedoaimmaid galgá láchit buoremus lági mielde sámi álbmoga várás. Prošeavtta galgá nationála gealboguovddáš veahkaválddi ja traumáhtalaš hušša birra čađahit. Prošeakta álggahuvvo odđajagimánus 2015.

Dasa lassin mii fertet duostat hállat dán ášši birra. li leat álki. Veahkaváldi dáhpáhuvá olbmuid gaskkas geain leat lagas gaskavuodat ja dakkár arenain mat adnojuvvojit priváhtan. Dattetge ii leat veahkaváldi lagas gaskavuodain priváhtaášši. Dat lea rihkolaš dahku ja dainna ferte dađi mielde meannudit. Politihkalaš orgánan Sámediggi sáhtta váldit dán ášši ovdan. Dan mii leat dahkan earret eará dakko bokte ahte čalmmustahtimmet veahkaválddi lagas gaskavuodain ovttas politijain Finnmarkkus dievasčoahkkimis njukčamánu 2014. Sámediggi lea juolludan ruđaid politijja bargui dáinna áššiin.

Dárbbasuvvo maiddái guottuidovddidanbargu nuorra albmáid ektui dakkár áššiin go veahkaválddi ja rájaid birra. Mii feret duostat dieđihit go oaidnit ahte almmáiolbmot eai ane

árvvus nissonolbmuid rájáid. Mii galgat leat buorrin ovdagovvan boahtte bulvii das mo galgá meannudit nieiddaid ektui. Dat mo mii hálddašit almmáiolbmorolla, mearkkaša ollu dásseárvui Sámis.

Sohkabealeidentitehta

Go lea sápmelaš, de deaivida čađat stereotiippaiguin ja vuordámušaiguin das maid dat mearkkaša leat sápmelažžan. Midjiide cogget mihtilmasvuodaid ja iešvuodaid mat adnojuvvojit lea oktasaččat sámi kultuvrras. Dát mihtilmasvuodat leat dávjá dakkár mihtilmasvuodat mat earránit nu ollu go vejolaš eará kultuvrrain ja eallinvugiin. Sámepolitihkalaš rahčamušas lea leamaš dárbu ovdandoallat dihto mihtilmasvuodaid go deaivvadit earáiguin. Mii lea ferten gillá garra deattu ja vealaheami, mii lea bággen min searvevuhtii.

Ollu dain mihtilmasvuodain sáhttet leat duohta, muhto dieđusge eai guoskka buot sápmelaččaide. Dan dihtet buohkat geat gullet searvevuhtii. Dattetge addit mii sidjiide geat hálddašit dahje guddet dáid kulturmihtilmasvuodaid alit árvvu ja árvvusatnima.

Sámediggeráđđái lea deatalaš ahte sámi servodat ja sámi searvevuhta galgá leat rabas, gierdevaš ja searvadahtti. Ii oktage galgga olgguštvot, jaskkoduvtot oalát ii ge dovdat iežas uhcit árvvus sámi servodaga oassálastin. Buohkaide galgá leat sadji.

Ollu kulturmihtilmasvuodat čatnasit sohkabeallái sámi servodagain. Dain leat ollu mat bohtet ovdan karikatuvran. Sámi albmát govvejuvvojit dávjá “liekkus ráikun”, mas lea nana čatnaseapmi lundui. Sámi almmáikonferánssas 2012 daddjojuvvui ahte sámi almmáiorollii leat čadnojuvvon ollu myhtat, ja dávjá váilu duohtavuhta, viidodat ja nyánssat. Sámi nissonis lea mángga dáfus stuorát doaibmanviidodat, muhto maiddá sutnje leat čadnon vuordámušat.

Dat ahte mis leat dušše guokte sohkabealeidentitehta sáhttá maid leat myhta. Go mis han leat sápmelaččat geat eai dovdda iežaset almmáiolmmožin eai ge nissonolmmožin, eai ge goappašiid láganat. Ollugat ráhkistit iežaset beallelačča, beroškeahtta sohkabealis. Maid bat mii diehtit mo sohkabealedoahpagat leat rievdan sámi historjás? Mis sáhttet leat almmáiolbmot geat dovdet iežaset nissonolmmožin ja nissonolbmot geat dovdet iežaset almmáiolmmožin, dahje háliidit váldit stuorát oasi nuppi sohkabeali árgabeaivvis. Ii dáidán mearkkašit nu ollu. Go mii geavahit persovnnalaš pronomena gielas, de mii eat earut albmá ja nissona eat ge dan mii ii leat ii almmái ii ge nisu. Soaitá ahte dasa lea sivva?

Tránša govve dakkár sohkabealeidentitehta mii ii leat ii almmái ii ge nisu. Dat govve dakkár neagu dahje identitehta mii sulastahtta nuppi sohkabeali go dat mii lei registrerejuvvon riegádeamis. Doaba ii govve seksualitehta. Tránssat sáhttet leat lesbbat, hetero-, bi- dahje homofiillat, aiddo nu mo almmáiolbmot ja nissonolbmot sáhttet leat. Bonju dahje queer lea oktasašdoaba dan joavkku birra mii ii gula heteronorbmii ja/dahje árbevirolaš sohkabealenamahusaide – homofiila, lesba, bifiila, tránša.

Mii eat dieđe olus dán fáttá birra sámi servodagain. Mis váilot sihke sánit ja máhttu. Dan maid mii diehtit lea ahte ollu sápmelaččat eai dovdda iežaset bures boahtima dahje ruovttus sámi searvevuodas sin sohkabealeidentitehta geažil, ja ahte sin birra ii hállojuvvo. Dan ii sáhte min searvevuhta dohkkehit.

Mii fertet duostat hállat sohkabealeidentitehta birra sámi servodagas. Sihke dan birra ahte eallit almmáiolmmožin, eallit nissonolmmožin ja ahte ii dovdda iežas ii goappá ge sohkabeallái – dahje dovdat iežas gullat goappašiid sohkabeliide.

Seksuála sodju

2009:s ilmmat raporta "Lesber og homofiler i Sápmi. En narrativ levkårsundersøkelse". Rapportas boahá ovdan ahte njeallje ihtaga leat dábálaččat jearahallamis lesbbaiguin ja homofiillaiguin sámi servodagas. Dat leat jávohisvuotta homoseksualitehta birra, garra oskkolašvuotta, identitehta ja gullelašvuotta mánga unnitlohku, ja olggušteapmi ja sosiála olggušteapmi. Iskkadeamis boahá maid ovdan ahte lea álkit leat rabas lesban go homofiilan. Sivvan sáhtta leat ahte almmáirolla sámi servodagain sáhtta vásihuvvot oalle gáržin.

Sámediggeráđđi háliida stuorat dihtomielalašvuotta ja rabasvuotta daid hástalusaid birra mat lesbain, homofiillain ja bifiillain leat sámi servodagain. Gažaldat lea dat ahte lea go du guoimmi sohkabealli mielde gáržideamen vejolašvuotta dohkkehuvvot ja beassat oassálastit sámi servodagain?

Dávjá dohkkehuvvojit homofiillaid jávohisvuotain, ii ge hálljuvvo rahpasit dan birra. Ja aiddo dán jávohisvuotta sáhtta leat váttis hálddašit lesban, homofiilan dahje bifiilan sámi servodagain. Dáruiduhttináiggi eat hállan dan birra ahte mii leat sápmelaččat. Muhto buohkain lea dárbu oainnusin dahkat iežamet ja muitalit geat mii leat, ja dohkkehuvvot dan geažil.

Mii maid navdit ahte bearaš lea nanus ollu sámi servodagain. Bearrašat main leat lesbbat ja homofiillat, eai heive árbevirolaš jurddašuvuotkái das mii sámi bearaš galgá leat.

Prošeakta "Queering Sapmi" lea deatalaš doaibmabidju rabasvuotta várás. Dán prošeavttas leat lesbbat, homofiillat, bifiillat ja tránsat sámi servodagain ožžon sáni saji ja beassan muitalit iežaset historjja sihke girjjis ja čájáhusas. Buot Sámedikki áirasat leat ožžon gáhppálaga dás girjjis. Sámediggi lea maid dorjon prošeavtta ekonomalaččat.

Dán suorggis lea posiitiiva ovdáneapmi. Ođđa organisašuvdna lesbbaid, homofiillaid, bifiillaid ja tránsaid várás Queering sámit, ásuuvvui 2014:s. Sierra Sápmi pride lea lágiduvvon. Arvedávgeleavvgain lea levgejuvvon sámediggevisti olggobealde Kárášjogas. Sámediggeráđđi háliida ain váikkuhit posiitiiva ovdáneami lesbbaid, homofiillaid ja bifiillaid várá sámi servodagain.

Riikkaidgaskaš bargu sohkabealevealaheami vuostá

Norgga beale Sámedikki árrasin mii leat maiddái álgoálbmotáirasat ovttá máilmmi riggámuš riikkain. Go mii hállat dáseárvvu birra, de mii váldit vuolggasaji privilegerejuvvon dilis go buohtastahhtit iežamet ollu eará álgoálbmogiiguin. Mis lea buot vuodđodárbbut gokčojuvvon. Mii oassálastit buot Norgga čálgoortnegiin, skuvla lea nuvtá, dearvašvuodabálvalusat leat nuvtá, mii oazžut bargguhisvuodaoaju ja eará sosiála buriid.

Min dáseárvobarggus mis lea solidáralaš ovddasvástádus das ahte veahkehit daid álgoálbmogiid mat vealahuvvojit sohkabeali geažil eará sajiin máilmmis.

Álgoálbmotnissonat lea geafimusaid gaska máilmmi geafimusain. ON-raporta "State of the worlds indigenous peoples" (2010) čájeha ahte álgoálbmogiid oassi lea dušše 5 % máilmmi álbmogis oppalohkái, muhto dan 900 miljon olbmo gaskkas mat leat buot geafimusat, lea goalmát oassi álgoálbmogat. Geafivuotta lea dasa lassan čadnojuvvon dáseárvui ja nissonolbmuid vuogatuodaide. Sullii miljárda olbmo ellet dál issoras geafivuodas. Čiežalogi proseantta dain leat nissonat ja nieiddat, vaikke vel sii dahket guokte goalmát oasi barggus. Nissonolbmui lea maid uhcit váikkuhus dálodoalu ekonomijii. Lea čájehuvvon ahte doppe gos nissonolbmot stivrejit bearraša ekonomijja, doppe vuoruhuvvo borramuš ja mánáid oahppu eanet go doppe go almmáiolbmot mearridit. Danne lea geafivuodavuosttaldeapmi buorre

nissonpolitihkka.

Álgoálbmotnissonat leat hárvve mielde mearridanproseassain. Áššit mat gusket álgoálbmotnissoniidda čihkkovuvvojit dávjá riikkaidgaskasaš vuoigatvuođaproseassain. Dasa lassin čihkkovuvvojit áššit mat gusket álgoálbmotnissoniidda daid arenain gos álgoálbmot áššit váldovuvvojit ovdan eksplisihhta. Bohtet garraseabbo ja garraseabbo gáibádusat álgoálbmotnissoniin ahte sii galget beassat searvat mearrádusproseassaide ja daid arenaide mat gusket álgoálbmogiidda.

Sámediggeráđđi lea duhtavaš dainna go stáhtat álgoálbmogiid máilmmikonferánssa loahppadokumeanttas dorjot álgoálbmotnissoniid dievaslaš ja beaktilis searvama mearrádusproseassaide buot dásiin ja buot surggiin sihke politihkalaš, ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš eallimis.

Sámediggeráđđi háliida searvat riikkaidgaskasaš arenaide gos sohkaabealeáššit leat fáddán. Mii háliidit maiddá čalmmustahttit sohkaabealealaheami iežamet oppalaš riikkaidgaskasaš barggus. Dát bargu ferte vuođđuvvot min čielga dásseárvopolitihka mihttomeriide, ja ferte vuođđuvvot álgoálbmotnissoniid gaskasaš organiserejuvvon ovttasbargui.

Álgoálbmotservodagaid lesbbaid, homofiillaid, bifiillaid ja tránssaid dilli ii leat baljo namuhuvvon álgoálbmogiid riikkaidgaskasaš vuoigatvuođabarggus. Davvi-Amerihkás hállet two-spirited people birra. Sámediggj berre leat ovdagovvan dan barggus ahte searvadit sohkaabealeidentitehta ja seksuála soju min riikkaidgaskasaš bargui. li ge dušše oktasašnamahussan álgoálbmotservodagaid erenoamžit áitojuvvon joavkkuin (nissoniin, mánáin, nuorain, doaimbavádjigiin, lesbbain, homofiillain jna.), muhto iešguđet joavkun main leat iežaset sierra hástalusat maiguin bargat sierra.

Váikkuhangaskaoamit dásseárvobargui

Dán čielgehusa meannudeapmi galgá leat vuođđun ođđa dásseárvodoaimbaplánii. Go galgat hábmet buriid dásseárvodoaimbajuid, de mii galgat čielgasit dadjat guđe váikkuhangaskaomiid mii sáhttit geavahit dásseárvopolitihkas ollašuttin dihtii mihttomeriideamet. Váikkuhangaskaoamit sáhttet leat ovdamearkka dihtii ekonomalaš váikkuhangaskaoamit, lágat, konsultašuvdnaortnegat ja báikkálaš, regionála ja riikkaidgaskasaš ovttasbargu ja organiseren.

Dásseárvu Sámedikki stivrendokumeanttain

Maŋimus jagiid lea Sámedikki dásseárvodoaimbaplána 2009-2013 leamaš vuođđun Sámedikki dásseárvobargui. Doaimbaplána lea leamaš buorre stivrendokumeanta Sámediggái, ja mii leat maid vásihan mii dat doaimmá ja mii dat ii doaimma.

Stuorámuš hástalusat oazžumis buriid bohtosiid doaimbaplánas vulget Sámedikki organiseremis. Min ulbmil lea leamaš ahte dásseárvu galgá leat beallin buot Sámedikki politihkkasurggiin. Dattetge lea gártan nu ahte dat lea meannuduvvon sierra fágasuorgin. Nubbi hástalus lea leamaš ahte mii eat leat doarvái dihtomielaččat das guđe váikkuhangaskaomiid mis leat go galgat ovddidit dásseárvvu sámi servodagain.

Sámediggeráđđi háliida konkrehta dásseárvopolitihka mii addá bohtosiid. Danne galget doaimbajut dásseárvvu várás váldovuvvot mielde Sámedikki deataleamos stivrendokumentii, bušehttii.

Sámedikki bušeahtta lea rievdaduvvon das ahte doaimmat dakkár dokumeantan mii vuosttažettiin lea čalmmustahttán Sámedikki doarjaortnegiid, dasa ahte doaimmat Sámedikki

doaimbaplánan olles min doibmii bušeahhtajagis. Sierranas ossodagain lea válđoovddasvástádus bušehta doaimbajibuid iežaset fágasurggiin, ja danne das lea buorre čatnaseapmi olles organisašuvnnas. Danne háliida Sámediggeráđđi ahte bušeahhta maiddá galgá doaimmat Sámedikki jahkásaš doaimbaplánan dásseárvvu várás. Sámedikki jahkedieđáhusa lea bušehta raporteren. Jahkedieđáhusa bokte raporterejuvvojit doaimbajibut juohke jagi.

Dasa lassin evttohuvvo bidjat ovdan dásseárvopolitihkalaš čilgehusa oktalaččat. Dainna lágiin loktejuvvo digaštallan sohka bealedásseárvvu birra Sámedikki dievasčoahkkimii.

Ovttasbargu

Ráđđehusas dat lea bajimus ovddasvástádus das ahte bearráigeahččat sin geat vealahuvvojit sohka beali geažil sámi servodagain. Danne ferte Sámediggi gulahallat Ráđđehusain dásseárvoáššiin. Čoahkkimiid ja gulaskuddamiid bokte mii fertet váikkuhit ráđđehusa dásseárvopolitihka nu ahte dat maid váldá goziha sámi servodagaid dásseárvohástalusaid. Dárbbu mielde mii fertet geavahit Sámedikki ja Ráđđehusa gaskasaš konsultašuvdnašiehtadusa dasa ahte juksat sohka bealedásseárvvu sámi servodagain.

Čoahkkimiin Mánáid- ja dásseárvodepartemeanttain lea sámediggeráđđi válđán ovdan dan ahte Dásseárvo- ja vealahusáittardeaddjái leat boahán uhcán oktavuodaváldimat sámi geavaheddjiin, ja ahte sámi dásseárvoorganisašuvnnat eai leat mielde dásseárvobarggus davviriikkalaš dásis ja mo sámi oaidnu sáhtá válđojuvot mielde ráđđehusa riikkaidgaskasaš dásseárvobargui. Mii ain fertet atnit fuomášumi dasa min gulahallamis nationála eiseválddiiguin.

Sámedikkis lea nana sadi riikkaidgaskasaš álgoálbmotbarggus. Riikkaidgaskasaš šiehtadusat, julggaštusat ja arenat leat deatalaš váikkuhangaskaoamit barggus sohka bealedásseárvvuin.

Sámi organisašuvdnaeallin

Sámi dásseárvoorganisašuvnnat ovddastit siviila sámi servodaga. Sámediggái lea deatalaš doalahit buori gulahallama sámi guovtti dásseárvoorganisašuvnnain, Sámi Nisson Forumiin ja Sáráhkáin. Jahkásaš čoahkkimiin organisašuvnnaiguin mii digaštallat Sámedikki doarjaga organisašuvnnaide ja oppalačča dásseárvopolitihkalaš áššiid. Sámediggeráđđi atná árvvus go organisašuvnnat hástalit min dásseárvogažaldagain ja ahte sii ovddidit dásseárvopolitihkalaš áššiid sámi servodagas muđui.

Loahpageahčen 2014 ásahuvvui organisašuvdna Queering sámit. Dát organisašuvdna galgá bargat sámi servodaga lesbaid, homofiillaid, bifiillaid ja tránssaid ovddas. Lahtut bohtet Ruotas, Suomas ja Norggas. Sámediggeráđđi háliida váikkuhit dasa ahte organisašuvdna sáhtá bargat árrjalaččat sohka bealeáššiin Sámis.

Maiddá eará oassálastit sáhttet leat mielde vuosttaldeamen sohka bealevealaheami sámi servodagain. Nuoraidorganisašuvnnain lea juo árrjalaš rolla. Muhto maiddá ealáhusorganisašuvnnain ja kultur- ja valáštallanorganisašuvnnain lea ovddasvástádus.

Sámediggi háliida nana ja mánggabealat organisašuvnnaid. Danne addit doarjaga iešguđetlágan organisašuvnnaide Sámedikki bušehta bokte. Mii fertet bearráigeahččat ahte sis leat buorit rámmat sin doaimmaide, ja mii fertet ovttasbargat organisašuvnnaiguin iežamet dásseárvobarggus.

Seammás ii sáhte Norgga beale Sámediggi leat áidna juolludeaddjin organisašuvnnaid rámmaeavttuide. Maiddá nationála juolludeaddjit ja juolludeaddjit eará riikkain gos sápmelaččat ássat, fertejit válđit ovddasvástádusa. Dan áigu sámediggeráđđi ain válđit ovdan Ráđđehusain ja

Sámi parlamentáralaš ráđiin.

Ekonomalaš váikkuhangaskaoamit

Sámedikki bušeahta rámma lea badjel 426 000 000 ru. Dás lea 286 000 000 ru iešguđet váikkuhangaskaoamit ohcanvuđot doarjagiidda, njuolggadoarjagiidda dahje prošeavttaide. Das leat njuolggadoarjagat sámi dásseárvorganisašuvnnaide.

Sámediggeráđđi háliida digaštallama dan birra mo mii sáhttit geavahit min ekonomalaš váikkuhangaskaomiid dasa ahte ovddidit sohkabealedásseárvvu.

Ovdal lei mis sierra doarjjapoasta dásseárvodoaimbajuide. Ekonomalaš váikkuhangaskaomiin sáhttet maid leat láidestusat mat sáhttet ovddidit dásseárvvu. Sáhtta ovdamearkka dihtii leat nu ahte mii njuolggadoarjagiin ásahusaide dahje organisašuvnnaide gáibidit ahte galgá lea 40-60 % sohkabealeovddastus stivrrain. Dan ferte maddái Sámediggi bearráigeahččat iežas nammademiin. Nuppi ovdamearka sáhtta leat ahte mii bidjat mihttomearrin ahte dihto oassi doarjagis vuoddoealáhusaide galgá várrejuvot ohcciide geat leat nissonolbmot.

Seamma deatalaš lea ahte das galget leat váikkuhusat go rihkku Sámedikki vejolaš láidestusaid.

Sámedikki doarjjaortnegat evaluerejuvvojit oktilaččat. Mii leat mearridan ahte evalueremat galget geahčadit mo doarjjaortnegat váikkuhit sohkabeliide. Dattetge lea boahtá ovdan ahte Sámedikkis eai leat doarvái buorit vuogit mihtidit vejolaš dásseárvováikkuhusaid. Dan háliida sámediggeráđđi njulget.

Evttohus viidáset čuovvoleapmái

Dát čilgehus galgá čuovvoluvvot mánggajahkásaš dásseárvodoaimbaplánain maid sámediggeráđđi galgá mearridit. Dát doaimbaplánat galget čuovvoluvvot Sámedikki jahkásaš bušeahtain. Mii leat dán čilgehusas váldán ovdan sierranas čuolbmačilgehusaid mat gusket sohkabeallái sámi servodagain. Loahpas čájehit áŋgiruššansuorgevttohusa ja mihttomeriid viidáset bargui sohkabealedásseárvvuin Sámedikkis.

Sámedikki dásseárvobarggu váldomihttomearri lea:

- Dásseárvosaš sámi servodat mas leat seamma vuogatvuodát, geatnegasvuodát ja vejolašvuodát buohkaide beroskahtta sohkabealis.

Dásseárvu lea stuorra ja fágaidrasttideaddji servodatsuorgi ja gullá Sámedikki buot politihkkasurggiide. Juksan dihtii dán váldomihttomeari mii fertet válljet iešguđet áŋgiruššansurggiid dásseárvobarggus. Sámediggeráđđi evttoha čuovvovaš áŋgiruššansurggiid:

1. Searvan mearrádusproseassaide
2. Searvan ealáhus- ja bargoeallimii
3. Veahkaválddi vuosttaldeapmi lagas gaskavuodain
4. Vuosttaldit sohkabealestereotiippaid
5. Iešguđet seksuála sojut sámi servodagain
6. Vuosttaldit sohkabealevealaheami álgoálbmotservodagain

Áŋgiruššansuorgi 1: Searvan mearrádusproseassaide

Mihttomearri: Sihke nissonolbmot ja almmáiolbmot galget leat mielde dahkamin mearrádusaid

sámi servodagain

Oassemihttomearit:

1. Ain sohka bealedássedeaddu Sámedikkis
2. Nana organisašuvnnat mat barget sohka bealeáššiiguin
3. Sohka bealedássedeaddu sámi organisašuvnnain

Ángiruššansuorgi 2: Searvan ealáhus- ja bargoeallimii

Mihttomearri: Sohka bealli ii galgga hehttet searvama ealáhus- ja bargoeallimii sámi servodagain

Oassemihttomearit:

1. Nissonolbmuid attus ja searvan vuoddoealáhusaide nannejuvvo ja oainnusindahkkojuvvo.
2. Uhcit sohka bealevuđot ealáhus- ja bargoeallin sámi guovlluin.
3. Sámedikki ekonomalaš váikkuhangaskaoamit geavahuvvojit árjjalaččat caggat dáhtokeahtes sohka bealeearuid.
4. Bargovejolašvuohta sámi servodagain, beroškeahtta sohka bealis.

Ángiruššansuorgi 3: Veahkaválddi vuosttaldeapmi lagas gaskavuodain

Mihttomearri: Veahkaváldi lagas gaskavuodain sámi servodagain ii galgga dohkkehuvvot man ge láhkai.

Oassemihttomearit:

1. Buoret máhttu veahkaválddi birra lagas gaskavuodain sámi servodagain.
2. Veahkkeapparáhta veahkaválddi gillájeddjiid várás mii lea heivehuvvon sámi álbmogii
3. Rabasvuohta veahkaválddi birra lagas gaskavuodain sámi servodagain

Ángiruššansuorgi 4: Vuosttaldit sohka bealestereotiippaid

Mihttomearri: Rabasvuohta sohka bealeidentitehtaid šláddivuođa birra sámi servodagain ja dan dohkeheapmi.

Oassemihttomearit:

1. Máhttu sohka bealeidentitehta birra sámi servodagain
2. Terminologijaovddideapmi iešguđet sohka bealeidentitehtaid birra sámi servodagain
3. Almmáiolbmorolla čalmmustahttin sámi servodagain

Ángiruššansuorgi 5: Iešguđet seksuála sojuid sámi servodagain

Mihttomearri: Sámi servodagaid iešguđet seksuála sojuid dohkeheapmi ja gierdan

Oassemihttomearit:

1. Máhttu sámi servodagaid iešguđet seksuála sojuid birra
2. Nana organisašuvnnat mat barget sámi servodagaid iešguđet seksuála sojuiguin

Ángiruššansuorgi 6: Vuosttaldit sohka-bealevealaheami álgoálbmotservodagain

Mihttomearri: Álgoálbmogat eai galgga vealahuvvot iežaset sohka-beali dahje seksuála soju geažil

Oassemihttomearit:

1. Solidaritehta ja ángiruššan álgoálbmotnissoniid vuoigatvuodaiguin
2. Organiseret barggu álgoálbmotnissoniid vuoigatvuodaiguin
3. Solidaritehta ja ángiruššan lesbaid, homofiillaid ja tránssaid vuoigatvuodabargguin álgoálbmotservodagain

Sámedikki dievasčoahkkin - 006/15

Mearkkašupmi: Ovddádusbellodat, áirras Aud Marthinsen bokte

Sámediggeráđi čilgehus sohka-bealdásseárvvu birra 2015

Ovddádusbellodaga leat buot olbmot ovtadássásaččat. Ovddádusbellodat lea fuobmán ahte Norgga bargomárkan lea mihá muddui sohka-bealiid mielde juhkojuvvon. Ovddádusbellodaga mielas ii lea goitge almmolašvuoda bargu ráhkadit lágaid, gildosiid ja gohččumiid, rievdadandihte dán dili. Sohka-bealiid, joavkkuid ja ovttaskas olbmuid gaskka berre danin heivehit lunddolaččat bargoeallimis, astoáiggis ja priváhta eallimis, nu ahte almmolaš orgánat eai seaguhuvvo dasa.

Ovddádusbellodat áigu ovddidit ovtadássásašvuoda ja sihkkarastit ovtta meari vejolašvuodaid ja vuoigatvuodaid oassálastit servodagas buohkaide, sorjavaš doaibmanvejolašvuoda. Gilvu miellidibuktá beroštumi fitnodagaide sihkkarastit alces nu buriid mielbargiid go vejolaš, almmá geahččamis makkár sohka-bealli olbmot lea dahje makkár jovkui gullá. Gilvu luovos márkaneconomalaš vuogádagas lea danin buoremus dáhkádus vealaheami vuostá. Ovddádusbellodat ii dohkket vealaheami. Buot olbmot leat ovtadássásaččat, danin eai berre lágat, láhkaásahusat ja njuolggadusat vealahit earremuddema bokte.

Obbalaččat áigu Ovddádusbellodat anjke čuočuhit ahte Ovddádusbellodaga mielas sohka-beale dásseárvvu čalmusteapmi Norgga lea dakkár rikkesriikkaid digaštallan mas lea dušše sáhka iešbuorin doallamis ja gáddálasvuodas. Málmmis gos nuorra nieiddaid vuolledábiid vahágahttet, gos nuorra nissonat leat gávpegálvvut ja sexašlávát mátkkoštanindustriijas, ja gos ekstrema servodatvuogádagat ja ideologijat váldet eret buot vuoigatvuodaid maid mii oarjin váldit diehttelassan, ja gos nissonat leat dievduid opmodat ja rievtti haga, šaddá Norgga digaštallan ja fokus givssálaš ja veahtas. Oaidnit spáiddarvázima oasseáiggebarggu vuostá maid ii leat válljen eaktodáhtolaččat, ja vásihit Norgga ovtadássásašbáلكádigaštallama, lea njuolgut buohcalas go diehtit makkár dilli stuora osiin máilmmis lea.

Ášši meannudeapmi álggahuvvui 04.03.15 dii. 16.00.

III Jienasteapmi

39 áirasis ledje 32 čoahkis. Dán áššis ii jienastuvvon.

IV Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

V Sáhavuorrolistu ja replihkat

	Sáhavuorru	Replihkka
1	Henrik Olsen	
2	Kirsti Guvsam	Vibeke Larsen
		Mariann Wollmann Magga
	Kirsti Guvsam	
3	Kjellrun Wilhelmsen	
4	Vibeke Larsen	Mathis Nilsen Eira
		Inger Eline Eriksen
	Vibeke Larsen	
5	Johan Vasara	Inger Eline Eriksen
		Beaska Niillas
6	Inger Eline Eriksen	Marit Kirsten A. Gaup
		Vibeke Larsen
		Nora Marie Bransfjell
	Inger Eline Eriksen	
7	Kjetil Romsdal	Vibeke Larsen
	Kjetil Romsdal	
8	Viktor Inge Paulsen	Kjellrun Wilhelmsen
	Viktor Inge Paulsen	
9	Nanna Thomassen	Inger Eline Eriksen
		Vibeke Larsen
		Kjetil Romsdal
	Nanna Thomassen	
10	Arthur Johan Tørfoss	Mariann Wollmann Magga
		Christina Henriksen
		Ronny Wilhelmsen
	Arthur Johan Tørfoss	
11	Christina Henriksen	
12	Anita P. Ravna	
13	Jovna Zakarias Dunfjell	
14	Kjellrun Wilhelmsen	
15	Thomas Åhrén	
16	Henrik Olsen	
17	Mariann Wollmann Magga	
18	Nora Marie Bransfjell	

DC - Mearrádus:

Sámediggi lea ságaškuššan Sámediggeráđi čilgehusa sohkaaldásseárvvu birra 2015. Čielggadus čuovvu mielddusin protokollii.

Sámediggeráđi čilgehus sohkaaldásseárvvu birra 2015

Álggahus

Sámediggi háliida dásseárvosaš sámi servodaga seamma vuoigatvuođaiguin, geatnegasvuođaiguin ja vejolašvuođaiguin buohkaide. Dás čilgejuvvo mo mii bargat ja áigut bargat ollašuttin dihtii dán mihttomeari sohkaelliid ektui.

Sámedikki dásseárvobarggu vuođđun lea ahte dásseárvu guoská buot servodatsurggiide ja galgá leat oassin min barggus. Sohkaelliid ii galgga leat hehttehussan dasa ahte buohkain galget leat seamma vuoigatvuođat, geatnegasvuođat ja vejolašvuođat buot sámi servodagaid servodatsurggiin. Vai Sámedikkis galgá leat legitimehta sámi álbmogis, de lea deatalaš ahte sámedipolitiikka guoská buohkaide, beroškeahhtá sohkaellis.

Sámedikki dásseárvodoaimaplána 2009-2013 lea leamaš Sámedikki dásseárvobarggu vuođđun manimus jagiid. Dan doaimaáigodat lea nohkan ja danne álggaha sámediggeráđđi ođđa dásseárvopolitiikka konkreta doaimabijuiiguin. Dát čilgehus galgá čuovvoluvvot mánggajahkásaš doaimaplánain maid sámediggeráđđi mearrida. Doaimaplána doaimabijut váldojuvvojit mielde Sámedikki jahkásaš bušehtaide.

Čilgehusas váldá Sámediggeráđđi ovdan iešguđet surggiid main sohkaelliid sáhtá leat hehttehussan dásseárvui. Muhtun suorggit váldet ovdan mo mii eastadit sohkaelevealaheami oppalaččat. Sáhtá ovdamearkka dihtii leat oassálastin mearrádusorgánaide ja ealáhuseallimii ja váikkuhangaskaomiid geavaheapmi. Dasa lassin mii leat válljen dakkár surggiid go sohkaeleidentitehta, veahkaválddi lagas birrasiiin ja seksuála soju.

Sámediggeráđđi sávvá ahte mii dán čilgehusa vuođul oazžut buori digaštallama Sámedikki boahttevaš dásseárvopolitiikka birra ja cealkámušaid ja evttohusaid dasa sohkaelliid dáfus.

Sámedikki dásseárvopolitiikka stáhtus ja hástalusat

Sámedikkis lea golmma válggas manjalaga leamaš sullii sohkaeleidásseadeaddu Sámedikki áirasiid gaskkas. Oazžut gal atnit dan diehttalassan, muhto dat goittotge lea áidnalunddot. Mii galgat leat rámis dainna, muhto mii eat galgga dan bohtosa atnit diehttalassan. Sohkaeleidásseadeaddu vuolggá dan dásseárvobarggus maid sii leat čađahan, geat ceggejit listtaid sámediggeválgii ja das ahte dievasčoahkkinn mearrádusaid bokte lea duostan gáibidit ahte galgá leat uhcimusat 40-60 % sohkaeleidásseadeaddu listtain. Ovdat 2013 válgga ávžžuhuvvui dán mearrádusas ahte sii geat ceggejit listtaid, maiddá galge fuomášit eará joavkkuid mat ledje unnitlogus. Sámedikki válgortnega rievdeapmi 2008:s, mii mielddisbuvttii stuorát válgabiirriid, lea dagahan ahte juohke listtas válljejuvvojit eanet olbmot. Dat lea maid buoridan sohkaeleidásseadeattu.

Álbmotválljen áirasiid sohkaeleovddastus ii dattetge mearkkaš ahte mii leat čaovdán sámi servodaga dásseárvohástalusaid. Bohtosat sorjájit oktilaš barggus dásseárvuinn.

Mis leat dattetge vásáhusat maid Sámediggi sáhtá geavahit eará surggiin go guoská dásseárvui. Barggusteamet sohkaeleidásseadeattu buoridemiin mii leat oahppan ahte mis fertejit leat čielga mihttomearit sohkaeleidásseadeattu juksamis ja ahte mii fertet dihtomielaččat geavahit daid váikkuhangaskaomiid mat mis leat min mihtomeriid juksamii.

Searvan mearrádusproseassaide

Oassálastin mearrádusproseassaide lea deatalaš dásseárvoášši go guoská sohkaelliide. Ii leat dušše sáhka vuoiggalašvuođas dahje demokratijas, muhto dat lea dárbbášlaš eaktun go buohkaid beroštumiid galgá vuhtiiváldit.

Mii leat alceseamet bidjan dan gáibádusa ahte Sámedikki dievasčoahkkimis galgá uhcimusat 40-60 % sohkaeleidásseadeaddu. Mii sáhttit váikkuhit dasa ahte maiddá eará sáhttet ollašuttit dákkár

mihttomeari.

Sámi ásahusat leat deatalaš oassálastit sámi servodagas. Ovddit doaibmaplána lei okta doaibmabijuin dat ahte Sámedikki bušeahtas lei gáibádus daidda ásahusaide mat ožžot doarjaga Sámedikki bušeahtas, ahte sis galgá leat uhcimusat 40-60 % sohka-bealedássedeaddu sin stivrrain. Dán berre Sámediggi ain gáibidit. Sámediggi ferte ieš leat dihtomielalaš dán sohka-bealegáibádussii min nammademiin, muhto maiddái bearráigeahččat ahte dán gáibádus leat váikkhusat ásahusaide.

Eaktun dasa ahte oažžut dásseárvvu vuodđoealáhusaide lea ahte nissonolbmot fertejit leat mielde doppe gos mearrádusat dahkkojuvvojit. Min cealkámušain ovdamearkka dihtii boazodoallošiehtadallamiidda ja min gulahallamis ráđđehusain vuodđoealáhusaid birra, mii fertet ain čalmmustahttit dán ášši.

Sohka-bealedássedeattu gáibádusa mearrádusas sámediggeválgii lei mis ovddit válggas ávžžuhus ahte sii geat ceggejit listtaid galget váldit vuhtii maiddái eará unnitloguovvukuid. Dan mii berret joatkit boahte válgii.

Searvan ealáhus- ja bargoeallimii

Sohka-bealli lea maid deatalaš oassálastima oktavuodas ealáhus- ja bargoeallimii. Seamma láhkai go Norgga servodagas ge oppalaččat, de válljejit sámi servodaga nissonolbmot ja almmáiolbmot árbevirolaččat sihke go guoská ealáhusdoaimmaheapmái ja bargoeallimii oassálastimii muđui ge. Sámi nissonat lea stuorra unnitlogus sámi vuodđoealáhusain, ja fitnodeaiggeávdin sámi ealáhuseallimis.

Vuodđoealáhusat leat deatalaččat sámi guovlluin. Boazodoalu 2018 logut čájehit ahte 553 siidaoasseaiggeávdin boazodoalus eaiggeávdusššet nissonolbmot 75 (13 %) oasi. Eanadoalus sámi guovlluin lea nissonolbmuid oassi sullii 25 % sis geat eaiggeávdusššet doaluid main lea konsešuvdnageatnegasvuhta. Ollu nissonat barget vuodđoealáhusain, muhto sin bargu ii boađe ovdan dahje ii adno árvvus. Dain ohcamiin mat bohtet Sámediggái ovdamearkka dihtii eanadoalus, mii oaidnit ahte doallu lea registrerejuvvo ovttaolbmofitnodahkan, almmáiolbmo namas. Nissonolbmo bargu ja eaiggeávdus ii boađe ovdan. Dás lea stuorra váikkhusat nissoniid penšuvdnii.

Nissonolbmui eai leat álo seamma doaimmat go almmáiolbmui boazodoalus, muhto árbevirolaččat lea sin bargu leamaš deatalaš ja dárbbaslaš. Nissonat barget náhkkiiguin ja bierggiiguin ja fievriddit máhtu viidaseappot mánáide ja nuoraide. Nissonat háhket maiddái ruđaid boazodollui báikká bokte eará bargguin olggobealde ealáhusa. Duodji lea ealáhus mas lea lagas čatnaseapmi boazodollui. Das lea nissonat eanetlogus. Jáhkkin lea nu ahte struktuvrralaš doaibmabijut (lágat, hálddašeapmi ja rámmasirdimat), ovttas demográfalaš rievdadusaiguin, lea dagahan ahte nissoniid vejolašvuhta searvat dáidda ealáhusaide lea hedjonan. Earret eará mielddisbuvttii 1978 mannaš boazodoalloláhkka ahte ásahuvvojedje siidaoasit mat eanaš registrerejuvvojedje almmáiolbmo nammiin. Vaikke vel rievdadusat boazodoallolággas maŋŋá lea viiddidan definišuvnna nu ahte náittosguoimmit/elošteaddjit sáhttet doaimmahit siidaoasi ovttas, de dat ii lea buoridan dađi eanet nissoniid vuoigatvuodaid ja saji boazodoalus. Uhcán ođđa siidaoasit lea juhkkjuvvo maŋimus 20 jagi. Danne lea nissoniin uhccán vejolašvuoddat álgit boazodollui iežaset siidaoasiin.

Mii fertet bargat dainna áigumušain ahte nissonolbmot geat háliidit doaimmahit vuodđoealáhusaid, eai galgga bissehuvvot struktuvrralaš hehttehusaid dahje negatiiva guottuid geažil nissonolbmuid vuodđoealáhusas. Dan oktavuodas lea Sámedikki cealkámuš boazodoallošiehtadussii hui deatalaš. Nissoniin ja albmáin galget lea seamma vejolašvuoddat oassálastit ja nissoniid bargu ferte adnojuvvo árvvus.

Maiddái eará oasit sámi guovlluid bargo- ja ealáhuseallimis lea juhkkjuvvo sohka-bealliid dáfus. Minerálaealáhusas, masa dál lea stuorra beroštupmi, lea eanaš almmáiolbmot. Mátkealáhusas ja

kulturrealáhhusain leat nissonolbmot čielga eanetlogus. Das lea Sámediggi ángiruššan. Sámi ásašhusain, dás maiddái Sámedikkis, barget eanet nissonat go almmáiolbmot. Sámi guovlluid nissonat váldet oahpu. Seammás leat eanaš gáanddat geat heitet gaskan joatkkaskuvllas. Danne ferte Sámediggi geavahit daid váikkuhangaskaomiid mat mis leat dasa ahte buoridit sohkabealedássedeattu.

Eretfárren sámi guovlluin lea eará hástalus mii guoská sihke sohkabeallái ja bargoeallimii. Ollugat sámi guovlluin válljejit fárret gávpojiidda. Ja ohpit, nissonat dat dábálaččat fárrejit, muhto maiddái albmát geain lea alla oahpu. Fertet jearrat manne erenoamážit nissonat válljejit fárret eret sámi guovlluin. Eai go leat miellagiddevaš barggut? Li go adnojuvvo árvvus sin máhttu? Eai go sámi servodagat geasut nissoniid geain lea alla oahppu?

Seammás ferte Sámediggi leat mielde láchčimin dasa ahte sii geat fárrejit, lea vejolašvuhta geavahit sámegeiela ja ahte lea vejolaš oážžut giellaoahpahusa doppe gosa sii fárrejit.

Veahkaváldi lagas gaskavuodain

Iskkadeamit leat čájehat ahte:

- Veahkaváldi lagas gaskavuodain máksá Norgga servodahkii gaskal 4,5 ja 6 miljárdda ruvnnu jahká.
- Lea árvoštallojuvvon ahte gaskal 75 000-150 000 olbmo Norggas jahkásaččat gillájit veahkaválddi lagas gaskavuodain.
- Lagabui 10 % nissoniin Norggas leat veagalváldjuvvon, bealli dain ledje vuollel 18 jagi.
- Eatnašat dain geat veagalváldjuvvojit, dovdet vearddahkki ovddežis.
 - Dušše 11 % veagalváldimiin váidojuvvojit.

Mis ii leat siva navdit ahte dilli lea earálágan sámi servodagain.

Veahkaváldi lagas gaskavuodain guoská maid sohkabealeáššái ja lea duodalaš dásseárvočuolbma. Dat ahte nu ollu nissonat Norggas leat gillá veagalváldima, muitala ollu daid guottuid birra mat leat nissoniidda. Dat ahte nu ollu nissonolbmot eai dieđit veahkaválddi ja veagalváldima birra, muitala ollu dan sivalašvuodadovdu birra mii ollugiin sis lea, geat gillájit veahkaválddi ja veagalváldima. Go vaikke seamma ollu nissonat go albmát vásihit veahkaválddi guoibmevuodadiis, de leat eanaš nissonat geat veagalváldjuvvojit ja nissonat geat vásihit vearrámus veahkaválddi.

Sámediggi dárbaša máhtu go galgá leat mielde eastadeamen veahkaválddi nissoniid vuostá.

“Veahkaváldi lagas gaskavuodain sámi servodagain” lea prošeakta mas Sámedikkis ja Justiisa- ja gearggusvuodadepartemeanttas lea ovtasbargu. Prošeavtta ulbmil lea kártet guđe bealit sámi servodagas dat leat mat vuolgahit veahkaválddi lagas gaskavuodain. Prošeakta galgá maiddá geahčadit mo dán veahkaválddi galgá fuobmát ja mo eastadandoaimbajuid ja veahkkedoaimmaid galgá láchčit buoremus lági mielde sámi álbmoga várás. Prošeavtta galgá nátionála gealboguovddáš veahkaválddi ja traumáhtalaš hušša birra čađahit. Prošeakta álggahuvo ođđajagimánus 2015.

Dasa lassin mii fertet duostat hállat dán ášši birra. Li leat álki. Veahkaváldi dáhpuhuvvá olbmuid gaskkas geain leat lagas gaskavuodat ja dakkár arenain mat adnojuvvojit priváhtan. Dattetge ii leat veahkaváldi lagas gaskavuodain priváhtaášši. Dat lea rihkolaš dahku ja dainna ferte dađi mielde meannudit. Politihkalaš orgánan Sámediggi sáhtta váldit dán ášši ovdan. Dan mii leat dahkan earret eará dakko bokte ahte čalmmustahtimmet veahkaválddi lagas gaskavuodain ovtas politijain Finnmárrkus dievasčoahkkimis

njukčamánuš 2014. Sámediggj lea juolludan ruđaid politiija bargui dáinna áššiin.

Dárbbášuvvo maiddái guottuidovddidanbargu nuorra albmáid ektui dakkár áššiin go veahkaválddi ja rájáid birra. Mii feret duostat dieđihit go oaidnit ahte almmáiolbmot eai ane árvvus nissonolbmuid rájáid. Mii galgat leat buorrin ovdagovvan boahte bulvii das mo galgá meannudit nieiddaid ektui. Dat mo mii hálldašit almmáiolbmorolla, mearkkaša ollu dásseárvui Sámis.

Sohkabealeidentitehta

Go lea sápmelaš, de deaivida čađat stereotiippaiguin ja vuordámušaiguin das maid dat mearkkaša leat sápmelažžan. Midjiide cogget mihtilmasvuodaid ja iešvuodaid mat adnojuvvojit lea oktasaččat sámi kultuvrras. Dát mihtilmasvuodat leat dávjá dakkár mihtilmasvuodat mat earránit nu ollu go vejolaš eará kultuvrrain ja eallinvugiin. Sámepolitihkalaš rahčamušas lea leamaš dárbu ovdandoallat dihto mihtilmasvuodaid go deaivvadit earáiguin. Mii lea ferten gillá garra deattu ja vealaheami, mii lea bággen min searvevuhtii.

Ollu dain mihtilmasvuodain sáhttet leat duohta, muhto dieđusge eai guoskka buot sápmelaččaide. Dan dihtet buohkat geat gullet searvevuhtii. Dattetge addit mii sidjiide geat hálldašit dahje guddet dáid kulturmihtilmasvuodaid alit árvvu ja árvvusatnima.

Sámediggeráđđái lea deatalaš ahte sámi servodat ja sámi searvevuhta galgá leat rabas, gierdevaš ja searvadahtti. Ii oktage galgga olgguštuvvot, jaskkoduvvot oalát ii ge dovdat iežas uhcit árvvus sámi servodaga oassálastin. Buohkaide galgá leat sadji.

Ollu kulturmihtilmasvuodat čatnasit sohkabeallái sámi servodagain. Dain leat ollu mat bohtet ovdan karikatuvran. Sámi albmát govvejuvvojit dávjá “liekkus ráikun”, mas lea nana čatnaseapmi lundui. Sámi almmáikonferánssas 2012 daddjojuvvui ahte sámi almmáiorollii leat čadnojuvvon ollu myhtat, ja dávjá váilu duohtavuolta, viidodat ja nyánssat. Sámi nissonis lea mángga dáfus stuorát doaimmanviidodat, muhto maiddái sutnje leat čadnon vuordámušat.

Dat ahte mis leat dušše guokte sohkabealeidentitehta sáhttá maid leat myhta. Go mis han leat sápmelaččat geat eai dovdda iežaset almmáiolmmožin eai ge nissonolmmožin, eai ge goappašiid lághanat. Ollugat ráhkistit iežaset beallelačča, beroškeahtá sohkabealis. Maid bat mii diehtit mo sohkabealedoahpagat leat rievdan sámi historjjás? Mis sáhttet leat almmáiolbmot geat dovdet iežaset nissonolmmožin ja nissonolbmot geat dovdet iežaset almmáiolmmožin, dahje háliidit váldit stuorát oasi nuppi sohkabeali árgabeaivvis. Ii dáidán mearkkašit nu ollu. Go mii geavahit persovnnalaš pronomena gielas, de mii eat earut albmá ja nissona eat ge dan mii ii leat ii almmái ii ge nisu. Soaitá ahte dasa lea sivva?

Tránša govve dakkár sohkabealeidentitehta mii ii leat ii almmái ii ge nisu. Dat govve dakkár neagu dahje identitehta mii sulastahtá nuppi sohkabeali go dat mii lei registrerejuvvon riegeadeamis. Doaba ii govve seksualitehta. Tránssat sáhttet leat lesbbat, hetero-, bi- dahje homofiillat, aiddo nu mo almmáiolbmot ja nissonolbmot sáhttet leat. Bonju dahje queer lea oktasašdoaba dan joavkku birra mii ii gula heteronorbmii ja/dahje árbevirolaš sohkabealenamahusaide – homofiila, lesba, bifiila, tránša.

Mii eat dieđe olus dán fáttá birra sámi servodagain. Mis váilot sihke sánit ja máhttu. Dan maid mii diehtit lea ahte ollu sápmelaččat eai dovdda iežaset bures bohtima dahje ruovttus sámi searvevuodas sin sohkabealeidentitehta geažil, ja ahte sin birra ii hállojuvvo. Dan ii sáhte min searvevuolta dohkkehít.

Mii fertet duostat hállat sohkabealeidentitehta birra sámi servodagas. Sihke dan birra ahte eallit almmáiolmmožin, eallit nissonolmmožin ja ahte ii dovdda iežas ii goappá ge

sohkabeallái – dahje dovdat iežas gullat goappašiid sohkabeliide.

Seksuála sodju

2009:s ilmmai raporta "Lesber og homofiler i Sápmi. En narrativ levekårsundersøkelse". Rapportas bohtá ovdan ahte njeallje ihtaga leat dábálaččat jearahallamis lesbbaiguin ja homofiillaiguin sámi servodagas. Dat leat jávohisvuohta homoseksualitehta birra, garra oskkolašvuohta, identitehta ja gullevašvuohta mánnga unnitlohku, ja olggušteapmi ja sosiála olggušteapmi. Iskkadeamis bohtá maid ovdan ahte lea álkit leat rabas lesban go homofiilan. Sivvan sáhtta leat ahte almmáirolla sámi servodagain sáhtta vásihuvvot oalle gáržin.

Sámediggeráđdi háliida stuorát dihtomielalašvuođa ja rabasvuođa daid hástalusaid birra mat lesbain, homofiillain ja bifiillain leat sámi servodagain. Gažaldat lea dat ahte lea go du guoimmi sohkabealli mielde gáržžideamen vejolašvuođa dohkkehuvvot ja beassat oassálastit sámi servodagain?

Dávjá dohkkehuvvot homofiillaid jávohisvuođain, ii ge hálljuvvo rahpasit dan birra. Ja aiddo dán jávohisvuođa sáhtta leat váttis hálddašit lesban, homofiilan dahje bifiilan sámi servodagain. Dáruiduhttináiggi eat hállan dan birra ahte mii leat sápmelaččat. Muhto buohkain lea dárbu oainnusin dahkat iežamet ja mitalit geat mii leat, ja dohkkehuvvot dan geažil.

Mii maid navdit ahte bearaš lea nanus ollu sámi servodagain. Bearrašat main leat lesbbat ja homofiillat, eai heive árbevirolaš jurddašanvuohtái das mii sámi bearaš galgá leat.

Prošeakta "Queering Sapmi" lea deatalaš doaibmabidju rabasvuođa várás. Dán prošeavttas leat lesbbat, homofiillat, bifiillat ja tránssat sámi servodagain ožžon sáni saji ja beassan mitalit iežaset historjjá sihke girjjis ja čájáhusas. Buot Sámedikki áirasat leat ožžon gáhppálaga dás girjjis. Sámediggi lea maid dorjon prošeavtta ekonomalaččat.

Dán suorggis lea posiitiiva ovdáneapmi. Ođđa organisašuvdna lesbbaid, homofiillaid, bifiillaid ja tránssaid várás Queering sámit, ásahuvvui 2014:s. Sierra Sápmi pride lea lágduvvon. Arvedávgeleavggain lea levgejuvvon sámediggevistti olggobealde Kárášjogas. Sámediggeráđdi háliida ain váikkuhit posiitiiva ovdáneami lesbbaid, homofiillaid ja bifiillaid várá sámi servodagain.

Riikkaidgaskasaš bargu sohkabealevealaheami vuostá

Norgga beale Sámedikki árrasin mii leat maiddái álgoálbmotáirasat ovttá máilmmi riggámus riikkain. Go mii hállat dásseárvvu birra, de mii váldit vuolggasaji privilegerejuvvon dilis go buohtastahit iežamet ollu eará álgoálbmogiiguin. Mis lea buot vuodđodárbbut gokčojuvvon. Mii oassálastit buot Norgga čálgoortnegiin, skuvla lea nuvtá, dearvašvuođabálvalusat leat nuvtá, mii oazžut bargguhisvuođaoaju ja eará sosiála buriid.

Min dásseárvobarggus mis lea solidáralaš ovddasvástádus das ahte veahkehit daid álgoálbmogiid mat vealahuvvot sohkabeali geažil eará sajiin máilmmis.

Álgoálbmotnissonat lea geafimusaid gaskka máilmmi geafimusain. ON-raporta "State of the worlds indigenous peoples" (2010) čájeha ahte álgoálbmogiid oassi lea dušše 5 % máilmmi álbmogis oppalohkái, muhto dan 900 miljon olbmo gaskkas mat leat buot geafimusat, lea goalmmát oassi álgoálbmogat. Geafivuotta lea dasa lassin čadnojuvvon dásseárvui ja nissonolbmuid vuoigatvuođaide. Sullii miljárda olbmo ellet dál issoras geafivuodas. Čiežalogi proseantta dán leat nissonat ja nieiddat, vaikke vel sii dahket guokte goalmmát oasi barggus. Nissonolbmui lea maid uhcit váikkuhus dállođu ekonomijii. Lea čájehuvvon

ahte doppe gos nissonolbmot stivrejit bearraša ekonomijja, doppe vuoruhuvvo borramuš ja mánáid oahppu eanet go doppe go almmáiolbmot mearridit. Danne lea geafivuodavuosttaldeapmi buorre nissonpolitihkka.

Álgoálbmotnissonat leat háreve mielde mearridanproseassain. Áššit mat gusket álgoálbmotnissoniidda čihkkojuvvojit dávjá riikkaidgaskasaš vuoigatvuodaproseassain. Dasa lassin čihkkojuvvojit áššit mat gusket álgoálbmotnissoniidda daid arenain gos álgoálbmot áššit váldojuvvojit ovdan eksplisihhta. Bohtet garraseabbo ja garraseabbo gáibádusat álgoálbmotnissoniin ahte sii galget beassat searvat mearrádusproseassaide ja daid arenaide mat gusket álgoálbmogiidda.

Sámediggeráđdi lea duhtavaš dainna go stáhtat álgoálbmogiid máilmmikonferánsa loahppadokumeanttas dorjot álgoálbmotnissoniid dievaslaš ja beaktilis searvama mearrádusproseassaide buot dásiin ja buot surggiin sihke politihkalaš, ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš eallimis.

Sámediggeráđdi háliida searvat riikkaidgaskasaš arenaide gos sohkaabealeáššit leat fáddán. Mii háliidit maiddá čalmustahttit sohkaabealevealaheami iežamet oppalaš riikkaidgaskasaš barggus. Dát bargu ferte vuodđuduvvot min čielga dásseárvopolitihka mihttomeriide, ja ferte vuodđuduvvot álgoálbmotnissoniid gaskasaš organiserejuvvon ovttasbargui.

Álgoálbmotservodagaid lesbbaid, homofiillaid, bifiillaid ja tránssaid dilli ii leat baljo namuhuvvon álgoálbmogiid riikkaidgaskasaš vuoigatvuodabarggus. Davvi-Amerihkás hálet two-spirited people birra. Sámediggi berre leat ovdagovvan dan barggus ahte searvadit sohkaabealeidentitehta ja seksuála soju min riikkaidgaskasaš bargui. Ii ge dušše oktasašnamahussan álgoálbmotservodagaid erenoamžit áitojuvvon joavkkuin (nissoniin, mánáin, nuorain, doaibmavádjigiin, lesbbain, homofiillain jna.), muhto iešguđet joavkun main leat iežaset sierra hástalusat maiguin bargat sierra.

Váikkuhangaskaoamit dásseárvobargui

Dán čilgehusa meannudeapmi galgá leat vuodđun odđa dásseárvodoaibmaplánii. Go galgat hábmet buriid dásseárvodoaibmabijuid, de mii galgat čielgasit dadjat guđe váikkuhangaskaomiid mii sáhttit geavahit dásseárvopolitihkas ollašuhhtin dihtii mihttomeriideamet. Váikkuhangaskaoamit sáhttet leat ovdamearkka dihtii ekonomalaš váikkuhangaskaoamit, lágat, konsultašuvdnaortnegat ja báikkálaš, regionála ja riikkaidgaskasaš ovttasbargu ja organiseren.

Dásseárvu Sámedikki stivrendokumeanttain

Manjimus jagiid lea Sámedikki dásseárvodoaibmaplána 2009-2013 leamaš vuodđun Sámedikki dásseárvobargui. Doaibmaplána lea leamaš buorre stivrendokumeanta Sámediggái, ja mii leat maid vásihan mii dat doaibmá ja mii dat ii doaimma.

Stuorámus hástalusat oazžumis buriid bohtosiid doaibmaplána vulget Sámedikki organiseremis. Min ulbmil lea leamaš ahte dásseárvu galgá leat beallin buot Sámedikki politihkasurggiin. Dattetge lea gártan nu ahte dat lea meannuduvvon sierra fágasuorgin. Nubbi hástalus lea leamaš ahte mii eat leat doarvái dihtomielalaččat das guđe váikkuhangaskaomiid mis leat go galgat ovddidit dásseárvvu sámi servodagain.

Sámediggeráđdi háliida konkrehta dásseárvopolitihka mii addá bohtosiid. Danne galget doaibmabijut dásseárvvu várás váldojuvvojit mielde Sámedikki deataleamos stivrendokumentii, bušehttii.

Sámedikki bušeahtta lea rievdaduvvon das ahte doaibmat dakkár dokumeantan mii vuostazeittiin lea čalmmustahttán Sámedikki doarjjaortnegiid, dasa ahte doaibmat Sámedikki doaibmaplánan olles min doibmii bušeahttajagis. Sierranas ossodagain lea váldoovddasvástádus bušeahta doaibmajuid iežaset fágasurggiin, ja danne das lea buorre čatnaseapmi olles organisašuvnnas. Danne háliida Sámediggeráđđi ahte bušeahtta maiddái galgá doaibmat Sámedikki jahkásaš doaibmaplánan dásseárvvu várás. Sámedikki jahkediđáhusa lea bušeahta raporterren. Jahkediđáhusa bokte raporterejuvvojit doaibmajut juohke jagi.

Dasa lassin evttohuvvo bidjat ovdan dásseárvopolitihkalaš čilgehusa oktalaččat. Dainna lágiin loktejuvvo digaštallan sohkabealedásseárvvu birra Sámedikki dievasčoahkkimii.

Ovttasbargu

Ráđđehusas dat lea bajimus ovddasvástádus das ahte bearráigeahččat sin geat vealahuvvojit sohkabeali geažil sámi servodagain. Danne ferte Sámediggi gulahallat Ráđđehusain dásseárvoáššiin. Čoahkkimiid ja gulaskuddamiid bokte mii fertet váikkuhit ráđđehusa dásseárvopolitihka nu ahte dat maid váldá goziha sámi servodagaid dásseárvohástalusaid. Dárbbu mielde mii fertet geavahit Sámedikki ja Ráđđehusa gaskasaš konsultašuvdnašiehtadusa dasa ahte juksat sohkabealedásseárvvu sámi servodagain.

Čoahkkimiin Mánáid- ja dásseárvodepartemeanttain lea sámediggeráđđi váldán ovdan dan ahte Dásseárvo- ja vealahusáittardeaddjai leat bohtán uhcán oktavuodaváldimat sámi geavahedjiin, ja ahte sámi dásseárvoorganisašuvnnat eai leat mielde dásseárvobarggus davviriikkalaš dásis ja mo sámi oaidnu sáhttá váldojuvvot mielde ráđđehusa riikkaidgaskasaš dásseárvobargui. Mii ain fertet atnit fuomášumi dasa min gulahallamis nationála eiseválddiiguin.

Sámedikkis lea nana sadji riikkaidgaskasaš álgoálbmotbarggus. Riikkaidgaskasaš šiehtadusat, julggáštusat ja arenat leat deatalaš váikkuhangaskaoomit barggus sohkabealedásseárvvuin.

Sámi organisašuvdnaeallin

Sámi dásseárvoorganisašuvnnat ovddastit siviila sámi servodaga. Sámediggái lea deatalaš doalahit buori gulahallama sámi guovtti dásseárvoorganisašuvnnain, Sámi Nisson Forumiin ja Sáráhkáin. Jahkásaš čoahkkimiin organisašuvnnaiguin mii digaštallat Sámedikki doarjaga organisašuvnnaide ja oppalačča dásseárvopolitihkalaš áššiid. Sámediggeráđđi atná árvvus go organisašuvnnat hástalit min dásseárvogažaldagain ja ahte sii ovddidit dásseárvopolitihkalaš áššiid sámi servodagas muđui.

Loahpageahčen 2014 ásahuvvui organisašuvdna Queering sámit. Dát organisašuvdna galgá bargat sámi servodaga lesbaid, homofiillaid, bifiillaid ja tránssaid ovddas. Lahtut bohtet Ruotas, Suomas ja Norggas. Sámediggeráđđi háliida váikkuhit dasa ahte organisašuvdna sáhttá bargat árrjalaččat sohkabealeáššiin Sámis.

Maiddái eará oassálastit sáhttet leat mielde vuosttaldeamen sohkabealevealaheami sámi servodagain. Nuoraidorganisašuvnnain lea juo árrjalaš rolla. Muhto maiddái ealáhusorganisašuvnnain ja kultur- ja valáštallanorganisašuvnnain lea ovddasvástádus.

Sámediggi háliida nana ja mánggabealat organisašuvnnaid. Danne addit doarjaga iešguđetlágan organisašuvnnaide Sámedikki bušeahta bokte. Mii fertet bearráigeahččat ahte sis leat buorit rámmat sin doaimmaide, ja mii fertet ovttasbargat organisašuvnnaiguin iežamet dásseárvobarggus.

Seammás ii sáhte Norgga beale Sámediggi leat áidna juolludeaddjin organisašuvnnaid rámmaeavttuide. Maiddái nationála juolludeaddjit ja juolludeaddjit eará riikkain gos sápmelaččat ášset, fertejit váldit ovddasvástádusa. Dan áigu sámediggeráđđi ain váldit ovdan Ráđđehusain ja Sámi parlamentáralaš ráđiin.

Ekonomalaš váikkuhangaskaoamit

Sámedikki bušeahta rámma lea badjel 426 000 000 ru. Dás lea 286 000 000 ru iešguđet váikkuhangaskaoamit ohcanvuđot doarjagiidda, njuolggadoarjagiidda dahje prošeavttaide. Das leat njuolggadoarjagat sámi dásseárvorganisašuvnnaide.

Sámediggeráđđi háliida digaštallama dan birra mo mii sáhttit geavahit min ekonomalaš váikkuhangaskaomiid dasa ahte ovddidit sohka bealedásseárvvu.

Ovdal lei mis sierra doarjjapoasta dásseárvodoaibmabijuide. Ekonomalaš váikkuhangaskaomiin sáhttet maid leat láidestusat mat sáhttet ovddidit dásseárvvu. Sáhtta ovdamearkka dihtii leat nu ahte mii njuolggadoarjagiin ásahusaide dahje organisašuvnnaide gáibidit ahte galgá lea 40-60 % sohka bealeovddastus stivrrain. Dan ferte maiddái Sámediggi bearráigeahččat iežas nammademiin. Nuppi ovdamearka sáhtta leat ahte mii bidjat mihttomearrin ahte dihto oassi doarjagis vuodđoaláhusaide galgá várrejuvot ohcciide geat leat nissonolbmot.

Seamma deatalaš lea ahte das galget leat váikkuhusat go rihkku Sámedikki vejolaš láidestusaid.

Sámedikki doarjjaortnegat evaluerejuvvojit oktilaččat. Mii leat mearridan ahte evalueremat galget geahčadit mo doarjjaortnegat váikkuhit sohka bealiide. Dattetge lea boahtá ovdan ahte Sámedikkis eai leat doarvái buorit vuogit mihtidit vejolaš dásseárvováikkuhusaid. Dan háliida sámediggeráđđi njulget.

Evttohus viidáset čuovvoleapmái

Dát čilgehus galgá čuovvuluvvot mánggajahkásaš dásseárvodoaibmaplánain maid sámediggeráđđi galgá mearridit. Dát doaibmaplánat galget čuovvuluvvot Sámedikki jahkásaš bušeahtain. Mii leat dán čilgehusas váldán ovdan sierranas čuolbmačilgehusaid mat gusket sohka beallái sámi servodagain. Loahpas čájehit áŋgiruššansurgeevttohusa ja mihttomeriid viidáset bargui sohka bealedásseárvvuin Sámedikkis.

Sámedikki dásseárvobarggu váldomihttomearri lea:

- Dásseárvosaš sámi servodat mas leat seamma vuoigatvuodát, geatnegasvuodát ja vejolašvuodát buohkaide beroskahtta sohka bealis.

Dásseárvu lea stuorra ja fágaidrasttideddji servodatsuorgi ja gullá Sámedikki buot politihkkasurggiide. Juksan dihtii dán váldomihttomeari mii fertet válljet iešguđet áŋgiruššansurggiid dásseárvobarggus. Sámediggeráđđi evttoha čuovvovaš áŋgiruššansurggiid:

1. Searvan mearrádusproseassaide
2. Searvan ealáhus- ja bargoeallimii
3. Veahkaválddi vuosttaldeapmi lagas gaskavuodain
4. Vuosttaldit sohka bealestereotiippaid
5. Iešguđet seksuála sojut sámi servodagain
6. Vuosttaldit sohka bealevealaheami álgoálbmotservodagain

Áŋgiruššansuorgi 1: Searvan mearrádusproseassaide

Mihttomearri: Sihke nisssonolbmot ja almmáiolbmot galget leat mielde dahkamin mearrádusaid sámi servodagain

Oassemihhtomearit:

1. Ain sohka bealedássedeaddu Sámedikkis
2. Nana organisašuvnnat mat barget sohka bealeássiiguin
3. Sohka bealedássedeaddu sámi organisašuvnnain

Áŋgiruššansuorgi 2: Searvan ealáhus- ja bargoeallimii

Mihttomearri: Sohka bealli ii galgga hehttet searvama ealáhus- ja bargoeallimii sámi servodagain

Oassemihhtomearit:

1. Nisssonolbmuid attus ja searvan vuodđoealáhusaide nannejuvvo ja oainnusindahkkojuvvo.
2. Uhcit sohka bealevuđot ealáhus- ja bargoeallin sámi guovlluin.
3. Sámedikki ekonomalaš váikkuhangaskaoamit geavahuvvojit árjjalaččat caggat dáhtokeahtes sohka bealeearuid.
4. Bargovejolašvuotta sámi servodagain, beroškeahtá sohka bealis.

Áŋgiruššansuorgi 3: Veahkaválddi vuosttaldeapmi lagas gaskavuodain

Mihttomearri: Veahkaváldi lagas gaskavuodain sámi servodagain ii galgga dohkkehuvvot man ge láhkai.

Oassemihhtomearit:

1. Buoret máhttu veahkaválddi birra lagas gaskavuodain sámi servodagain.
2. Veahkkeapparáhta veahkaválddi gillájeddjiid várás mii lea heivehuvvon sámi álbmogii
3. Rabasvuotta veahkaválddi birra lagas gaskavuodain sámi servodagain

Áŋgiruššansuorgi 4: Vuosttaldit sohka bealestereotiippaid

Mihttomearri: Rabasvuotta sohka bealeidentitehtaid šláddjivuoda birra sámi servodagain ja dan dohkeheapmi.

Oassemihhtomearit:

1. Máhttu sohka bealeidentitehta birra sámi servodagain
2. Terminologijaovddideapmi iešguđet sohka bealeidentitehtaid birra sámi servodagain
3. Almmáiolbmorolla čalmustahttin sámi servodagain

Áŋgiruššansuorgi 5: Iešguđet seksuála sojut sámi servodagain

Mihttomearri: Sámi servodagaid iešguđet seksuála sojuidda dohkeheapmi ja gierdan

Oassemihhtomearit:

1. Máhttu sámi servodagaid iešguđet seksuála sojuidda birra

2. Nana organisašuvnnat mat barget sámi servodagaid iešguđet seksuála sojuiguin

Ángiruššansuorgi 6: Vuosttaldit sohka-bealevealaheami álgoálbmotservodagain

Mihttomearri: Álgoálbmogat eai galgga vealahuvvot iežaset sohka-beali dahje seksuála soju geažil

Oassemihttomearit:

1. Solidaritehta ja ángiruššan álgoálbmotnissoniid vuoigatvuodáiguin
 2. Organiseret barggu álgoálbmotnissoniid vuoigatvuodáiguin
- Solidaritehta ja ángiruššan lesbaid, homofiillaid ja tránssaid vuoigatvuodábargguin álgoálbmotservodagain

Ášši meannudeapmi loahpahuuvui 06.03.15 dii. 14.50.

Ášši 007/15	Sámedikki dievasčoahkkín
-------------	--------------------------

Ášši 001/15	Plána- ja finánsalávdegoddi
-------------	-----------------------------

Sámedikki jahkedieđáhus 2014

	Áššer. 14/6306
--	-------------------

1 Álggahus

Jahki 2014 lea leamaš dáhpáhusrikkis jahki. Mii leat ávvudan Sámedikki 25-jagi doaluiguin ja mii leat searvan Vuodđolága 200-jagi ávvudoaluide.

Čakčamánu ledjen mun okta sáhkavuoruid dolliid gaskkas ON válđočoahkkima máilmmikonferánssa rahpamis álgoálbmogiid vuoigatvuođaid birra. Máilmmikonferánssa mearridii loahppadokumeantta mas stáhtat váfistit dáhtu ja háliidusa heivehit ON álgoálbmotvuoigatvuođaid julggaštusa sihke riikkaidgaskasaš ja nátionála dásis. Dát lea buorre vuodđu viidáseappot bargui álgoálbmogiid vuoigatvuođaid.

Miessemánu deaivvadiin mun Dalai Lamain Oslos. Tibehtalaččain ja sámii lea oktasaš ášši nannet dan, ahte álbmogiin ja olbmui lea vuoigatvuohta friijavuhtii ja vuoigatvuohta suodjalit sin kultuvrra ja servodateallima. Dat lei maiddái válđofáddán ságastallamis Dalai Lamain.

Sámegiela leat sámii servodagas deataleamos vuodđogaskaomiid gaskkas. 2014:s nammaduvvui almmolaš lávdegoddi mii galgá geahčadit gustovaš ortnegiid, doaibmajuid ja njuolggadusaid mat leat sámegielaid várás Norggas. Mis leat stuorra vuordámušat dán lávdegoddi.

Sámi kulturmuittuid suodjaleapmi ja hálddašeapmi lea stuorra oassi min doaimmas. Min fágaolbmot suorggis čađahit jahkásaččat geahčademiid ja registreremiid guovllus masa gullet badjel 134 suohkana Hedmárkku rájes lullin gitta Finnmárkku rádjai davvin. Vistesuodjalanprošeakta lea mielde dán barggus. Ovttasbargguin Riikaantikvárain registreret mii sámii visttiid mat leat huksejuvvon ovdal jagi 1925. Dát lea áidnalunddot prošeakta mas mii oažžut deatalaš máhtu.

Dát leat dušše oasážat Sámedikki viiddis doaimmas. Dán jahkedieđáhusas muitalit mii min doaimma birra 2014:s. Dás gávnnat movt ovttaskas fágasurggiid válđomihttomearit ja oassemihttomearit čuovvuluvvojit ja movt váikkuhangaskaoamit geavahuvvojedje jagi 2014 bušehtas.

Aili Keskitalo
Sámedikki presideanta

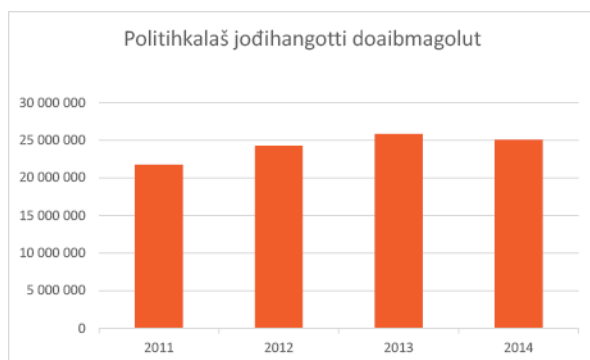
2 Sámedikki rámmaeavttut

Sámedikki reviderii 2014 bušehta, ja oktiibuot váldojuvvui 6 969 773 ru sisa.

Dán oktavuodas vuoruhii Sámediggi unnidit

- Stuorámus ohcanvuđot doarjaortnegiid.
- Daid ortnegiid main lei stuorámus liigegeavaheapmi 2013:s.
- ležas proševttaid mat eai lean álggahuvvon.
- Ovddidandoarjaga gielddaide sámegeiela hálddašanguovllus.

Politiikkaš dásis válljii Sámediggi bidjat oktii lávdegodde- ja dievasčoahkkinvahkuid skábmamánus ja juovlamánus seamma vahkkui, ii ge nugo lei plánejuvvon guovtti vahku badjel. Dasto bissehuvvojedje ruđat lávdegottiid mátkkiide ja semináraide ja konferánssaide searvamii fágálávdegottiin. Čájeha ahte oktiibuot doaibmagolut politiikkaš dásis 2014:s unniduvvojedje sullii 700 000 ruvnnuin jagi 2013 ektui.

Hálddahusdási doaibmagolut unniduvvojedje 1 000 000 ruvnnuin reviderejuvvon 2014 bušehtas.

Hálddahus válljii vuoruhit čuovvovaš doaibmajuid goluid unnideami:

- 2014:s ii lágiduvvon bargiidseminára.
- Mii unnideimmet dulkon/jorgalangoluid.
- Unnit investeremat.

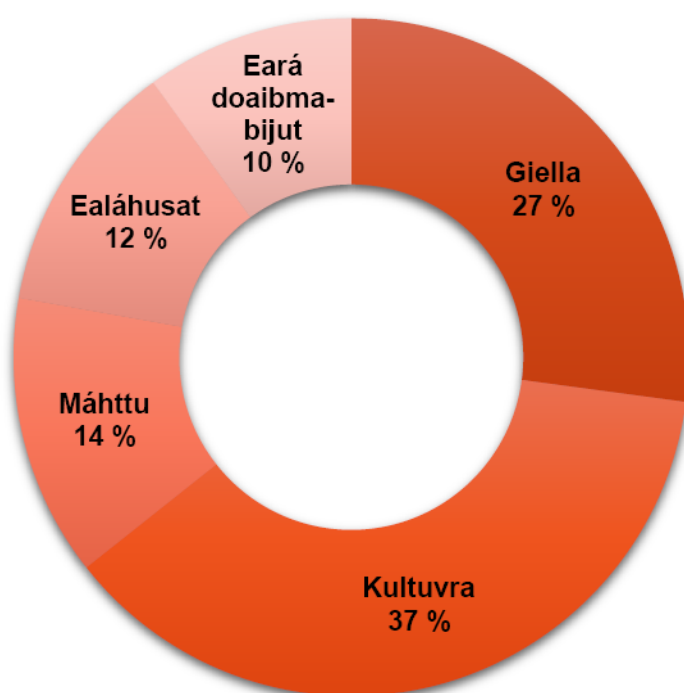
Sámedikkis ledje 2014:s girjejuvvon juolludusat 421 268 000 ru. Ovddit jagi ollislaš juolludeami ektui lea lassáneapmi 11 374 000 ru dahje 2,8 %. Juolludusat juohkásit sierra departemeanttaid gaskka čuovvovaččat:

	2013	2014	Erohus	i %
Ođasmahttin-, hálddahus- ja girkodepartemeanta	260 560 000	266 540 000	5 980 000	2,3 %
Máhtodepartemeanta	38 723 000	39 043 000	320 000	0,8 %
Máhtodepartemeanta	14 647 000	15 160 000	513 000	3,5 %
Birasgáhtendepartemeanta	3 195 000	3 307 000	112 000	3,5 %
Kulturdepartemeanta	73 402 000	77 952 000	4 550 000	6,2 %
Dearvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta	6 036 000	5 247 000	-789 000	-13,1 %
Mánáid-, dásseárvo- ja searvadahttindep.	1 000 000	1 000 000	0	0,0 %
Eanandoallo- ja biebmodep	6 000 000	6 000 000	0	0,0 %
Oljo- ja energijjidepartemeanta	331 000	1 019 000	688 000	207,9 %
Olgoriikadepartemeanta	6 000 000	1 000 000	-5 000 000	-83,3 %
Submi	409 894 000	416 268 000	6 374 000	1,6 %
Sámeálbmotfoanda	0	5 000 000	-5 000 000	
Submi	409 894 000	421 268 000	11 374 000	2,8 %

Váikkuhangaskaomiid golaheapmi juohkásii ná:

	2013	2014	Erohus	%
Kultuvra	94 370 852	104 115 013	9 744 161	10,3 %
Giella	73 326 708	75 823 916	2 497 207	3,4 %
Máhttu	45 509 304	37 603 803	-7 905 501	-17,4 %
Ealáhusat	35 663 118	34 194 270	-1 468 849	-4,1 %
Eará doaibmajijut	45 959 946	27 867 863	-18 092 083	-39,4 %
	294 829 929	279 604 864	-15 225 064	-5,2 %

Geavaheapmi – 2014 váikkuhangaskaomiid juogadeapmi

2.1 Sámediggi bargoaddi

31.12.2014 muttus ledje Sámedikki hálddahas 141 jahkedoaimma. Tabeallas vuolábealde oidno bargiidlogu juohkáseapmi nisssonolbmuid ja almmáiolbmuid gaska.

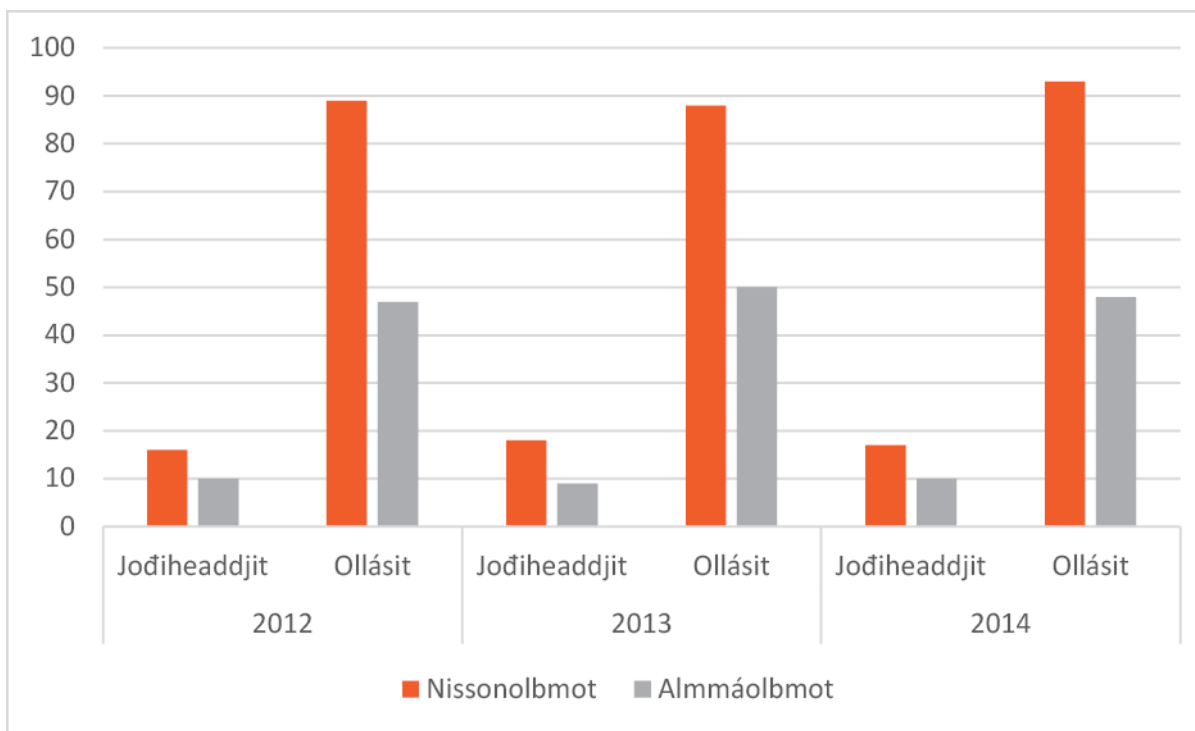
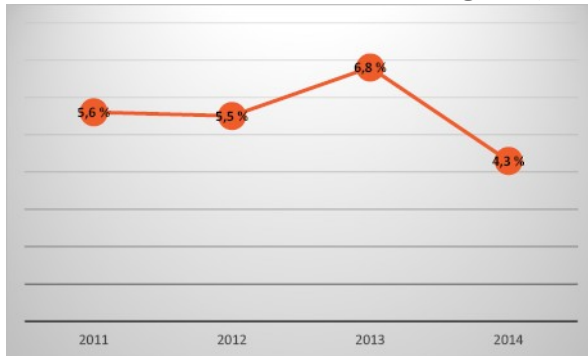
Sámediggi čadahii bargobirasikkadeami jagi 2013 loahpas. Iskkadeamis konkluderejuvvo ahte Sámedikkis bargit leat hui duhtavaččat bargguin. Sámedikkis leat eanet bargit geat leat rámis, geain lea ambassadevradáhttu ja lojalitehta go buohtastahtta sullasaš organisašuvnnaiguin. Iskkadeamis oaidnit maiddái makkár surggiid galgat bisuhit ja maid fas buoridit. Iskkadeami bohtosiid čuovvleapmái leat ráhkaduvvon doaibmaplánat.

Bealit Sámedikkis, bargoaddi ja bargiidorganisašuvnnaat leat ovtta ráhkadan Sámedikki bajimus bargiid- ja bálkápolitihka dokumeantta, mii lea ođasmahttojuvvon. Dás mearrida Sámediggi daid mihttomeriid, prinsihpaid ja árvvuid mat galget gustot bargiid ja doaimma gaskasaš oktavuodas.

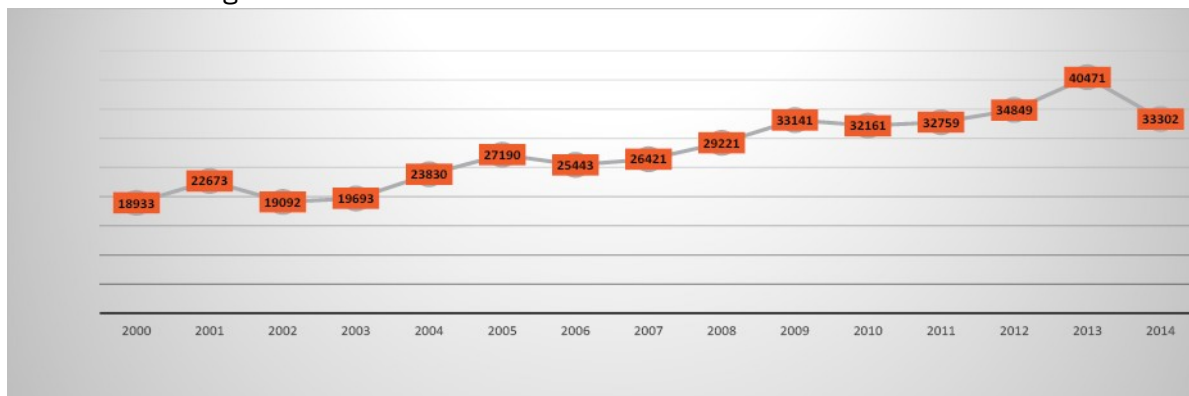
Sámedikki bargiidnjuolggadusat ođasmahttojuvvojedje 2014:s. Dát ođasmahttojuvvon veršuvdna lea veaháš muddejuvvon guovddáš njuolggadusaid ektui. Sámediggi lea maiddái rievdadan čoahkkinortnega 2014:s, man oktavuodas váldi virgáibidjat direktivrra sirdojuvvui eret Sámedikki dievasčoahkkimis viđa olbmo lávdegoddái, mii válljejuvvo Sámedikki áirasiid gaskkas. Dasto sirdojuvvui bargiidnjuolggadusaid mearridanváldi dievasčoahkkimis Sámediggeráđđái. Dát rievdadusat leat dál mielde bargiidnjuolggadusain.

Doaktára dieđihan buozalmasvuoda geažil jávkán 2014:s lei 4,3 % ja Sámedikki ulbmilin lea ahte dat ii galgga leat badjel 5,6 %. Vuolábealde sáhtát geahččat man ollu doaktára dieđihan buozalmasvuoda geažil jávkán lei jagiin 2011 – 2014.

Doaktára dieđihan buozalmasvuoda geažil jávkán %.

2.2 Dokumeantalogut

Govvosis bajábealde sáhtát oaidnit man ollu dokumeanttat leat bohtán ja mannán Sámedikki arkiivavuogádaga bokte. Jagit 2001, 2005, 2009 ja 2013 leat válgajagit, dasa lea čilgehus manne dáin jagiin leat ollu lassánan dokumeanttat.

Sámedikkít dokumeanttat leat manjimuš 15 jagis gaskamearáláččat lassánan gaskal 5 ja 10 proseantta. Dát addá gova Sámediggái lassánan vuordámušain. Dárbu ja beroštupmi Sámedikki bálvalusaide ja bargui lea dađistaga lassánan.

2.3 Sámedikki guossit

Sámedikkis ledje ollu guossit Vuodđolága 200-jagi čalmmusteami ja Sámedikki 25-jagi ávvudeami oktavuodas. Sin gaskkas lei Stuorradiggepresideanta Olemic Thommessen.

Čuovvovaš stáhtaráđit fitne Sámedikki guossis:

- Gielda- ja ovttahttinministtar Jan Tore Sanner,
- Eanadoalloministtar Sylvi Listhaug
- Guolástusministtar Elisabeth Aspaker.
- Oljo- ja energijaministtar Tord Lien.

Odđajagimánus 2014 finai Stuorradikki bearaš- ja kulturlávdegoddi Sámedikki guossis.

Sámediggi institušuvdnan oažžu ollu fuomášumi guhkás olggobeallái Norgga rájái. Ollu sierra stáhtaid almmolašvuoda ja riikkaidgaskasaš organisašuvnnaid ovddasteaddjit fitnet Sámedikki guossis.

Mánggat ambassadevrrat, main lea erenoamáš beroštupmi álgoálbmogiid ja árktalaš politihkas, sáddejit iežaset ambassadevrraid Sámediggái. Norgga Austrália ambassadevra finai guossis 2014:s. Ruonáeatnama parlameantta sáttagoddi galledii Kárášjogas čakčamánuš 2014. Dasa lassin lei okta Perua álgoálbmotdelegašuvdna Sámedikki guossis ja UNPFII-lahttu Oliver Loode.

Vuollel 5 000 olbmo gallededje Sámedikki 2014:s, ollugat sis ledje turisttat.

2.4 Stáhta eiseváldiid ja Sámedikki gaskasaš konsultašuvdnašiehtadus

SSámediggi lea oaidnán ahte konsultašuvdnaprošedyrat leat nannen ráđđehusa ja Sámedikki gaskasaš oktavuoda ja ovttasbarggu sámeapolitihkas. Sámediggi lea oaidnán ahte buorit konsultašuvnnaid unnidit giččuid ja váikkuhit buoret legitimitehta sámi servodagas stáhta eiseváldiid dahkan mearrádusaide. Sámediggi lea movtta go ráđđehus iežas politihkalaš vuodđogaskaoamis nu čielgasit lea dovddahan ahte konsultašuvdnaortnet galgá bisuhuvvot. Dattetge lea deatalaš ahte goappašagat bealit doahhtalit konsultašuvdnašiehtadusa, ja ahte beliin lea oktasaš áddejupmi das movt konsultašuvdnašiehtadus geavahas galgá doaimmat. Mii oaidnit ahte dán oktavuodas leat stuorámuš hástalusat Sámedikki ja stáhta eiseváldiid gaskasaš ovttasdoaimmamis.

Konsultašuvnnaid leat buorit ja deatalaš gaskaoamit main Norgga eiseváldiid leat beaggán

riikkaidgaskasaččat. Deatalaš lea deattuhit ahte ieš konsulterengeatnegasvuohta lea leamaš Norggas dan rájes go Norga 1990:s vuosttaš stáhtan dohkkehii ILO konvenšuvnna 169.

Maŋŋá álgoáigodaga vuosttaš jagiin eat álohii lean ovttamielalaččat das movt konsultašuvdnaprošedyráid galggai dulkot, muhto dađistaga lea ásaiduvvan geavahus eanaš departemeanttaiguin. Mis leat dál ollu ovdamearkkat buriin ja konstruktiivva konsultašuvnnain ráđđehusapparáhta sierra osiiguin, man oktavuodas Gielda- ja ođasmahttindepartemeanttas lea deatalaš rolla oktiordnendepartemeantan.

Čujuhettiin Sámedikki maŋimuš raportii ILO áššedovdilávdegoddái, eat leat dattetge lihkestuvvan gávdnat doarvái buriid konsultašuvdnaprošedyráid Eanadoallo- ja biebmodepartemeantta ovddasvástádussuorggis ja Norgga Čáhce- ja Energiijadoaimmahagain. Dát lea ain váttisvuohta.

Eanaš surggiin lea ásahuvvon geavahus ja goappašiid guvlui áddejupmi das ahte Sámedikki áddejupmi dat galgá biddjojuvvot vuodđun dalle go galgá konsulterejuvvot. Ollu áššit maŋimuš áiggis leat dattetge buktán fuola Sámediggái, go sierra departemeanttat ja stáhtaráđit ieža okto leat biehttalan Sámedikkiin konsultašuvnnaid áššiin mat áibbas čielgasit guoskkahit sámi beroštumiid. Dát rihkku čielgasit sihke konsultašuvdnašiehtadusa ja geatnegasvuođaid mat Norggas leat álbmotrievtti mielde.

Dasto lea maiddái dáhpáhuvvan nu ahte Sámedikki politihkalaš jođiheddjiide dahje hálddahussii lea njálmmálaččat váldojuvvon oktavuohka doaibmabijuid birra maid ráđđehusapparáhta lea juo álggahan dalle go dát doaibmabijut leat šaddan almmolaččat, mii lea čielgasit vuostá konsultašuvdnašiehtadusa čuoggá ollislaš diehtujuhkima birra ášši buot muttuin. Dán lágan geavahus rihkku sihke konsultašuvdnašiehtadusa ja álbmotrievtti. Sámediggi deattuha ahte konsultašuvdnašiehtadusas deattuhuvvo beliid gaskasaš perspektiiva ja dan vuodul ii sáhte ráđđehus ieš okto dahkat disposišuvnnaid.

Sámediggi lea oaidnán ahte áššiin main ii soabaduvvo dahje addojuvvo ovdagihtii friija dieđihuvvon miehtan Sámedikki beales, lea konsultašuvdnaprošessas leamaš váilevaš diehtujuohkin ja Sámediggi lea maŋŋit searvuhuvvon. Dáin áššiin lávejit eiseválddit juo dahkan mearrádusa, dahje váldán almmolaš oainnu, ovdal go konsultašuvnnaid álggahuvvojit dahje dan botta go leat konsultašuvnnaid. Sámediggi oaivvilda ahte dát rihkku duodalaččat daid geatnegasvuođaid mat čuvvot ILO-169 guđát ja čihččet artihkkaliid.

Konsultašuvdnageatnegasvuohta álbmotrievtti mielde guoská maiddái Stuorradiggái. Stuorradiggi lea ovdal unnán geavahan dan. Sámedikki árvvoštallama mielde ferthešii geavatlaš ovttasbarggu Stuorradikki ja Sámedikki gaskka viidáseappot ovddidit gozihan dihte álbmotrievtti konsultašuvdnageatnegasvuođa áššiid meannudeamis mat gusket sámiide njuolga.

Sámediggi doaivu ahte mii soabadivččiimet áiggis ovddas guvlui buori konsultašuvdnageavahusa Sámedikki ja stáhta eiseválddiid gaskka buot surggiin mat gusket sámiide njuolga.

2.5 Bušeahttaprošedyrat

Sámediggi lea čoahkkimis finánsaministariin ja gielda- ja ođasmahttinministariin guovvamánus 2014 evttohan ahte buot stáhta juolludusat Sámediggái sirdojuvvošedje dálá sierra fágadepartemeanttain, ovttá bušeahttapostii Gielda- ja ođasmahttindepartemeanttas. Gulahallan ja proseassa Sámedikki bušeahta oktavuodas unnošii dalle prosessii Sámedikki ja ovddasvástideaddji departemeantta gaskka.

Sámediggi válddii ášši fas ovdan čoahkkimis, mii dollojuvvo juohke jagi, stáhtaráđiin Jan Tore Sanneriin juovlamánus 2014.

Gielda- ja hálddašanlávdegotti árvalusas Sámedikki 2013 doaimma birra boahotá ovdan ahte Gielda- ja ođasmahttindepartemeanta árvvoštallá ášši ovttas Sámedikkiin ja guoskevaš fágadepartemeanttaiguin. Lávdegotti eanetlohku, buohkat earret Olgešbellodaga ja Ovddádusbellodaga lahtut, bivdá ahte dán barggu čuovvoleapmi válddahuvvo stuorradiggedieđáhusas Sámedikki doaimma birra dán jagi.

3 Giella

Váldomihttomearri:

Eanet giellageavaheaddjit ja eambo giellageavaheapmi

3.1 Ovddasvástádus ja rámmaeavttut

3.1.1 Sámedikkis lea ovddasvástádus sámegeielaid ovdánahttimis

3.1.1.1 Guorahallat sámegeielaid dili

Demográfalaš rievdadusat, almmolaš eiseváldiid organisašuvdnarievdadusat, ja riikkaidgaskasaš vuogiatvuodaovdáneapmi leat dagahan ođđa dárbbuid ja dat gáibidit ahte rámmaeavttuid ferte rievdat. Sámedikki mieas lei danne dárbu guorahallat lágaid, doaimmaid, ja ortnegiid mat gusket sámegeielaide. Sámediggi lea digaštallan dán ráđđehusain, ja das lei bođusin ahte ráđđehus lea ásahan almmolaš lávdegotti mii galgá guorahallat dáid áššiid. Sámediggi ja ráđđehus leat konsultašuvnnain soahpan lávdegotti mandáhta. Sámediggi lea maid árvalan lahtuid lávdegodái. Lávdegotti áshii ráđđehus čakčamánu 2014:s ja raporta galgá gárvis guovvamánu 15. b. 2016:s.

3.1.1.2 Giellasoahpamuš

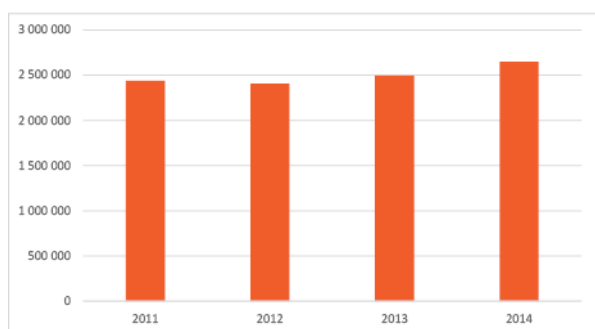
Ráđđehus lea sádden 6. raportta Eurohpáráđđái mas čilgejit sámegeielaid stáhtusa eurohpálaš minoritehtaid- ja regiovnagielaide giellasoahpamuša vuodul. Dán oktavuodas lea Sámediggi sádden suoivvaraporta. Sámediggi lea vuosttaš gearddi sádden dákkár raportta. Suoivvaraporttastis čállá Sámediggi ahte julev- ja máttasámegeiela stáhtus ii leat áibbas čielggas giellasoahpamušas. Dáid gielaide eai leat čilgen dan láhkai ahte dain lea seamma stáhtus go davvisámegeielas. Ii nuortalašgiellage leat namuhuvvon. Sámediggi maid ávžžuhii ahte giellasoahpamuš guoskkašii kvenagílliige.

3.2 Giellageavaheadjit

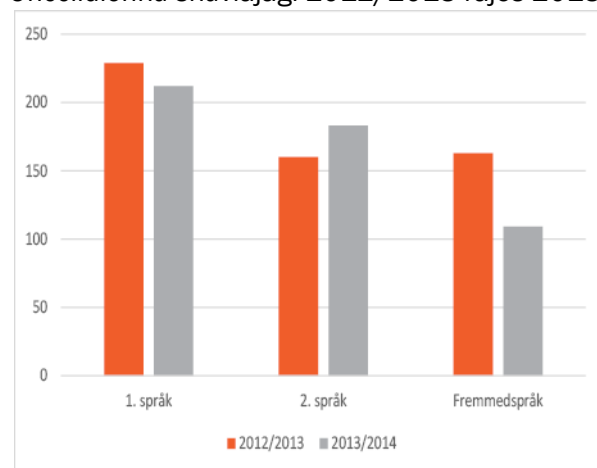
3.2.1 Joatkkaskuvlaohppiid stipeanda

Vátnon leat oahppit, guhte leat ohcan stipeanda oahppat sámegeiela vuosttaš- ja amasgiellan. Seammás lea lassánan ohccit geain lea sámegeiella nubbingiellan.

Geavaheapmi - stipeanda ohppiide geain lea sámegeiella fágan joatkkaskuvllas

Ohcciidlohku skuvlajagi 2012/2013 rájes 2013/2014 rádjai:

3.2.2 Giellafágalaš ovdáneapmi

3.2.2.1 Daviriikkalaš giellaovttasbargu

Sámi Giellagáldu máttasámegeiela giellajuogus lea 2014:s dohkkehan logi ođđa tearbmalistu, oktiibuot 899 tearpma ja 144 ođđa riikkanama leat dohkkehuvvon. Julevsámi giellajuogus lea ges dohkkehan 392 ođđa

tearpma. Sámi Giellagáldu lea oktan gielladutkiin kárten ja guorahallan mo heivehit julevsámegeillii, erenoamážit vokálaid, ruota- ja dárogiela loatnasániid. Sámi Giellagáldu lea maid lágidan giellaseminára mas fáddán leat loatnasánit, goallossánit ja báikenamat.

Davisámegeiela giellajuogus lea 2014:s dohkkehan 29 tearpma ja normeren 193 stáhta nama. Nuortalašgiela giellajuogus lea normeren 229 suoma loatnasáni čállinvuogi ja 107 oanádusa. Anárašsámegeiela juogus lea dohkkehan 221 tearpma, normeren suomagiela namaid sojahanhámiid, ođasmahtánanárašsámegeiela alfabehtalaš ortnega ja muhtin sojahemiid main lea -is/-es geažus.

Sámi Giellagáldu lea maid ráhkadan ođđa neahttasiidduid, giella.org. Fálloteavsttat leat mátta-, julev-, davvi-, anáraš-, ja nuortalašgiellii, ja dasa lassin vel dáro-, ruota-, ja suomagiellii. Buot ođđa tearpmat, normeremat ja čoahkkingirjjit leat almmuhuvvon dáin neahttasiidduin. Sámi Giellagáldu lea maid aktiivvalaččat bargan giela gáhttet ja fállan giellabálvalusa sosiála mediain. www.facebook.com/SamiGiellagáldu. Dán siiddus ledje 1190 čuovvut 2014 loahpas.

Sámi Giellagáldu prošeaktaáigodat nogai 30.6.2014, muhto Sámi Parlamentáralaš ráđdi lea mearridan guhkidit barggu 2014 lohppii.

SPR lea maid mearridan sihkkarastit bastevas ruhtadeami, nu ahte Sámi Giellagáldus šattašii bastevas doaimba. Ruhtadeapmi ii leat vel čielgan, muhto dáinna leat bargamin.

3.2.2.2 Sámi terminologija- ja giellaovdánahttinbargu

Sámediggi lea oktan Divvumiin ja Sámi Giellateknoin Romssa Universiteahtas almmuhan ođđa digitála sátnegirjji sátni.org – báiko.org – baakoe.org. Dát girji lea bohtán risten.no sadjái.

Sámediggi lea ođasmahttimin girjji Čállinrávagirji. Dát girji lea veahkkeneavvun sidjiide geat čállet davvisámegeillii. Galget almmuhit golbma giheppaga, čállinrávagiheppaga, giellagáhttingiheppaga ja sámi báikenammaheppaga.

Sámediggi maid joatká bargat davvisámegeiela hállansyntesain, dán barggu álggahii 2013:s ja lea dál loahpahan muttos. Gárvis buvttá galgá almmuhuvvot 2015 álggus. Dát lea giellateknologalaš reaidu buohkaide geain lea lohkan- ja čállinváttisvuodát, ja daidda geat man nu sivas rahčēt lohkat.

3.2.2.3 Sámi báikenamat

Sámediggi lea oktan Sámi Giellagálduin nevvon áššis mii guoská Skoltebyen nuortalašgielat nammii. Máttá-Várjjat gielda lea mearridan geavahit nuortalašgiellii Sää`msijdd dán gili namman. Dasa lassin lea Sámediggi árvalan čállinvugiid almmolaš geaidno- ja guovllučujuhusaide Omasvuona, Kárášjoga, Deanu ja Mátlatvuomi gielddain. Dasa lassin lea Sámediggi nevvon áššiin mat gusket luonddunamaide ja gilinamaide Gáivuonas ja Fuoskkus. Sámediggi lea álggahan báikenammaáššiid Álttá suohkanis, dáid gaskkas namat mat lea báikenammaševttaid bokte čohkkejuvvon. Fuoskku gielda lea maid mearridan geavahit julevsámi paralleallanama Fauske – Fuosko.

Sámediggi lea oasálastán jahkásaš, oktasaš ráđđádallančoahkkimis Stáhta Kártadoaimmahagain, ja eará báikenammakonsuleanttaiguin mat bohtet miehtá Norgga. Čoahkkima fáddán lei báikenammalága rievdadeapmi. Sámediggi loktii ášši mii guoská nuortalašgielat báikenamaide, ja Sámediggi dáhtošii ahte nuortalašgiella maid galggašii namuhuvvot ja suodjaluvvot báikenamalága bokte.

Sámediggi lea maid oasálastán 28. UNGEGN (United Nations Group of Experts on Geographical Names) sešuvnnas. Sámediggi lea rapporteren sámi báikenamaid dilis ja muitalan váilevas báikenammalága implementeremis mii guoská sámi báikenamaide.

3.3 Sámegeiela geavaheapmi

3.3.1 Dihtomielaláš jurddašepmi sámegeiela birra

Giellakampánnja, "Sámás muinna" lea baktán stuorra beroštumi, ii dušše Norggabeale, muhto maid Suomaja Ruotabeale. Ollugat jearahit kampánjabuktagiid ja miehtá Sámi leat olbmot gallestallan ruovttusiiddu.

Kampánnja lea sosiála mediain ovddiduvvon, ja gávdno sihke facebookas ja Instagrammas. Lea maid ráhkaduvvon sierra kámpannjablogga, mas nuorat ieža besset almmuhit teavsttaid. 24 giellaambassadevrra,

maid Sámediggi nammadii 2013:s, leat leamaš kampánnja ovdavázzit. Sii leat ovddidan ja juohkán dieđuid kampánnjás. Ambassadevrrat leat eaktodáhtolaččat ja ángirit bargan olles áigodaga.

Statistihkka čájeha ahte kampánnja lea olahan eanemus olbmuid 18-44 jagi gaskka, ja eanemusat nissoniid.

3.3.2 Sámegeiela hálddašanguovlu

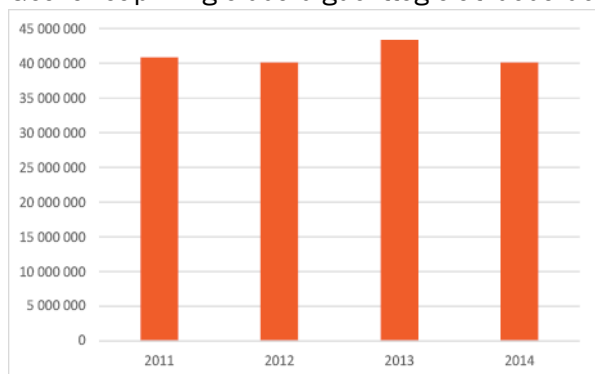
3.3.2.1 Guovttegielatdoarjja sámi hálddašanguovllu gielddaide

2014:s ožžo 10 gieldda ja njeallje fylkkagieldda guovttegielatdoarjaga Sámedikkis, oktiibuot 48 429 000 ruvnnu. Dán doarjaga lea máksán ovtasbargošiehtadusaid vuodul maid vuolláičálle 2012:s, ja sáddejuvvon aktivitehtaplánaid rapporterejuvvon bohtosiid vuodul mat sáddejuvvojedje 2013:s.

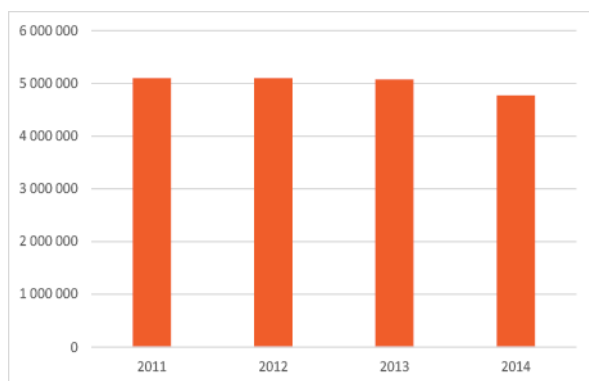
Ovdánahttinruđa juohkin čájeha ahte gielddat ja fylkkagielddat, mat aktiivvalaččat ovddidit sámegeiela, ožžot stuorát oasi ovdánahttinjoarjagis. Dát soahpá sámedikki áigumušain čalmmustahttit ja lasihit giellageavaheami sámi hálddašanguovllus.

Ovtasbargošiehtadusat gielddaiguin ja fylkkagielddaiguin biste 2014 lohppii. Sámediggi lea čielggadan gielddaiguin ja fylkkagielddaiguin ja guhkidan šiehtadusaid 2015 lohppii. Seammás galget ovtasbargošiehtadus ja rehkenuštinjuolggadusat árvoštallot 2015:s.

Geavaheapmi - gielddaid guovttegielatvuodá doarjjar

Geavaheapmi - Fylkkagielddaid guovttegielatvuodá doarjjar

3.3.2.2 Čállin- ja lohkanveahkki vuorrasiidda

Sámediggi ja Guovdageainnu suohkan leat evalueren 3-jagi ovddasmanniprošeavtta “Lohkan- ja čállinveahkki vuorrasiidda”.

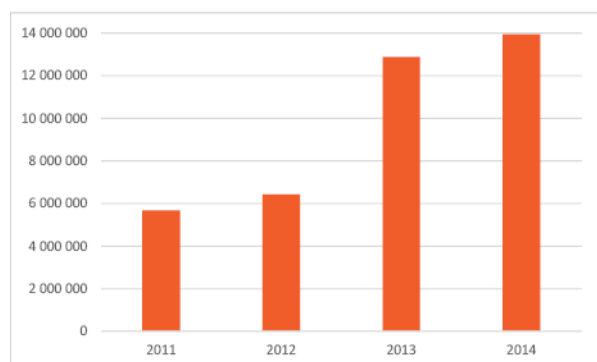
Dás lea boađusin ahte gielddat sáhttet ohcat ruđa giellaprošeavttaid doarjagis.

3.3.3 Sámi giellaguovddážit

Maŋŋil go giellaguovddážit evaluerejuvvojedje 2012:s, de leat giellaguovddážit cealkán ahte háliidit eanet einnostahtti rámmaeavttuid. Sámediggi lea lasihan njuolggodoarjaga 100.000 ruvnnuin juohke guovddáži, nu ahte juohke guovddáš oažžu dál 825 000 ruvna. Dasa lassin lea Sámediggi várren 3 miljovna giellaguovddážiidda aktivitehtaplánaid vuodul maid giellaguovddážit leat sádden sisa.

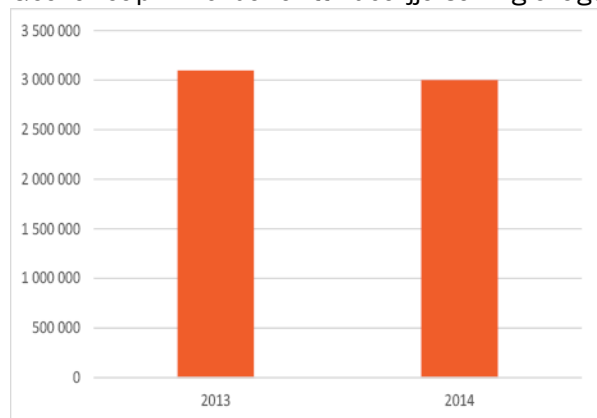
Oktiibuot ledje 13 giellaguovddáža mat ožžo njuolggadoarjaga Sámedikkis. Giellaguovddážiid doaimmat; giellakurssat, giellaarenat, ávdnasat ja buktagat čájehit ahte dát barget ánggirit giellaovddidemiin iežaset doaibmaguovlluin.

Geavaheapmi - doarjja sámi giellaguovddážiidda

Sivvan stuorámus lassáneapmái 2012 rájes 2013 rádjai leat ovddidandoarjagat

Geavaheapmi - ovdánahttindoarjja sámi giellaguovddážiidda

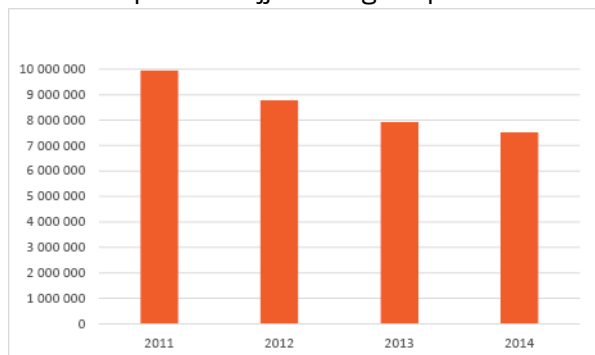

3.3.4 Sámi giellaproševttat

Sámediggi lei 2014:s várren 7,9 miljovna ruvnnu doarjjan giellaproševttaide. Doarjagat galge veahkin nu ahte sámegeiela geavahuvvo eanet, eanet olbmot ohppet sámegeiela ja ahte huksejuvvojit eanet arenat gos geavaha sámegeiela.

2014:s bohte 80 ohcamuša miehtá riikka. Odđa trendan lei ahte bohte ollu ohcamušat doarjagaga oažžut ráhkadit odđa applikašuvnnaid fiehttotelefuovvnaide ja dihtordulbosiidda. Sámedikki ii nagodan buot dáid doarjut vátna veahkkeváriid geažil. Sámediggi lea maid juolludan doarjaga nannet giela sihke gávpogiin ja čoahkkebáikkiin. Dasa lassin doarjjui sámediggi ruđain giellaleairraid ja giellaarenaid miehtá riikka. Dán lea Sámediggi jo dahkan mánga jagi.

Geavaheapmi - doarjja sámi giellaprošeavttaide

4 Kultuvra

Váldomihttomearri:

Ealli ja girjás sámi dáiddár- ja kulturbiras mas lea buorre dássi ja mii lea olahanmuttus buohkaide.

4.1 Čielgaseappo ovddasvástádus sámi kultuvrras

4.1.1 Sámi kultuvrras lea lunddolaš ja deatalaš sadji ráđđehusa oppalaš ja bajimuš kulturpolitihkas

Sámedikkis leat hálddahuslaš oktavuoha čoahkkimat Kulturdepartemeanttain oktii juohke jahkebealis, gos juohkit dieđuid ja ságaškuššat áigejuovdilis áššiid birra. Go Sámediggi lei bivdán, de dollojuvvui čoahkkin kulturministariin Thorhild Widvey i 2014. Soabaimet das ahte ásahuvvo fásta ortnet čoahkkimiid várás politihkalaš dásis Kulturdepartemeanttain.

Gulahallamis guovddáš eiseválddiiguin kulturáššiid birra lea Sámediggi váldán ovdan Saemien Sijte huksema, Beaivváš Sámi Našunála teáhtera ovddidanplánaid, sámi museaid rámmaeavttuid muđui norgga museaid ektui ja Bååstede máhchanprošeavtta.

Sámediggi lea čielgasit dadjan ahte kulturáŋgiruššamis lea áigumuš addit:

- sámi dáiddáriidda ovddidanvejolašvuođaid dáiddáršiehtadusa bokte
- sámi kulturásahusaid ohcanvuđot ortnegiid bokte buriid rámmaeavttuid.

4.1.1.1 Sámi álbmoga ávvudeapmi 2017:s

Guovvamánu 6. b. 2017 lea 100 jagi áigi das go sámi álbmoga vuosttaš riikkačoahkkin dollojuvvui Troanddimis. Dat lea deatalaš dáhpáhus, maid Sámediggi áigu čalmustahttit, sihke oktasaš sámi ávvudemiin ja nationála ávvudemiin. Ávvudeami ulbmilin lea gaskkustit máhtu sámi kultuvrra ja historjjá birra, ja čájehit historjjálaš ovdáneami mearkkašumi sámiide go lea álgoálbmot.

Sámediggi lea ovdanbuktán ávvudanplánaid Stuorradikki presideantagoddái ja Gielda- ja ođasmahttindepartementii. Dáid ovdanbuktimiid vuodul lea Sámediggi ohcan ruđaid Gielda- ja ođasmahttindepartemeanttas jagiide 2015-17 hálddahussii ja čalmusteami plánemii.

Lea ásahuvvon stivrenjoavku mas oasseváldin leat Troanddima suohkan, Máttá-Trøndelága fylkkasuohkan ja Sámediggi, ja dasto prošeakta Sámi Latnja. Sámediggái lea leamaš deatalaš sihkkarastit báikkálaš ja regionála fakki prošeavttas.

4.1.2 Regionála ja báikkálaš eiseválddit ovttaš váikkuhit sámi dáidaga, kultureallima ja sámi kulturásahusaid ovddideami

Sámedikkis lea maiddái 2014:s leamaš buorre ovttašbargu Norgga kulturráđiin, mii lea váikkuhan sámi kultuvrra nannema, maiddái ávnnaskehtes sámi kulturárbbi.

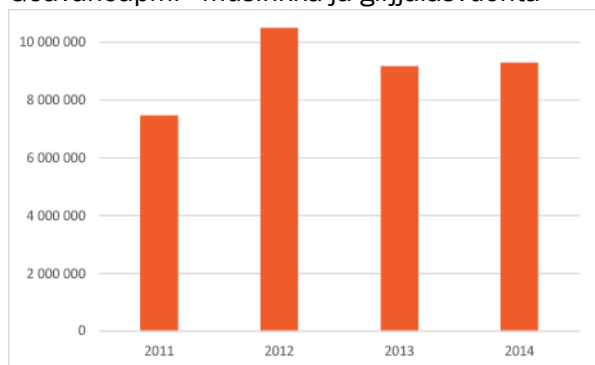
4.2 Buorit rámmaeavttut sámi dáiddáriidda

4.2.1 Nana ja árjjalaš sámi kulturorganisašuvnnat

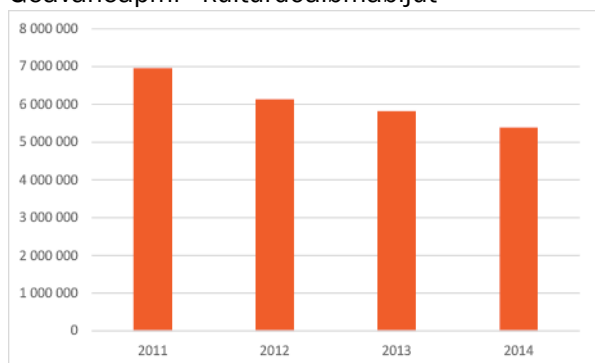
Sámediggi lea ollu jagiid bargan vuogádatlaččat ovttašbarggu nannemiin Sámi dáiddárráđiin (SDR) ja láchán diliid nu ahte SDR ja dan vuollásaš ráđit sáhttet ovddidit iežaset. Dáiddáršiehtadus lea leamaš guovddáš gaskaoapmi dán barggus ja maiddái 2014:s ledje buorit siehtadallamat maid boađus lei buorre ja mainna bealit ledje duhtavaččat.

Sámi dáiddárráđđi ja Sámediggi lágideit oktasaš dáiddárkonferánssa juohke nuppi jagi. Jagi 2014 dáiddárkonferánssa dollojuvvui Guovdageainnus, gosa ledje bohtán sámi dáiddárat viidát. Konferánssa fáddán ledje luohiti, visuála dáidda ja sámi filmmat. Sámi dáiddáriid mielas lei deatalaš gozihit sin vuogiatvuodaid dáid dáiddasurggiid siskkoale, sihke nationála ja riikkaidgaskasaš rievtti ektui ja sámi riekteádejeumi ektui.

Geavaheapmi - musihkka ja girjjálašvuota

Geavaheapmi - kulturdoaimbajut

4.2.2 Ovdánahttit kvalitehta dáfus buori girjjálašvuoda mii lea olámuttus sámegeillii

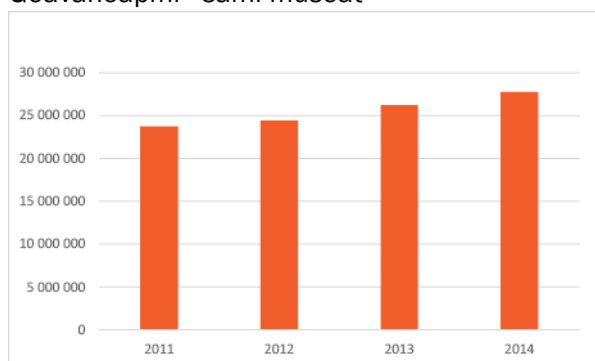
Sámediggi lea 2014:s álggahan plánet girječálliprošeavtta. Prošeavtta ulbmilin lea movttiidahttit eanet almmuhit čáppagirjjálašvuoda dan bokte ahte rekruttere girječálliid geat čállet sámegeillii. Prošeavtta bokte galggašedje nuorat girječállit oažžut duohta vejolašvuoda mánusa čállimii bagadeami, gelbbolašvuoda ovdideami ja fierpmádatčoahkkanemiid bokte. Sámedikkis lea ovttasbargu Sámi dáiddárráđiin prošeavtta čađaheamis ja administreremis.

4.3 Sámi kulturásahusat sámi kulturgaskkustan- ja vásihanarenan

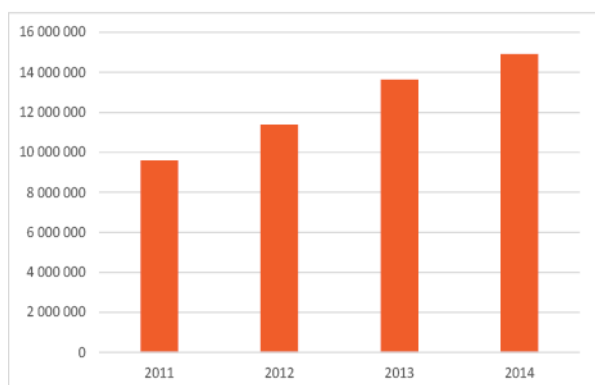
Mii leat joatkán ovttasbarggu ja gulahallama sámi kulturásahusaiguin 2014:s, ja Sámedikkis leat leamaš gulahallančoahkkimat ollu ásahusaiguin. Sámediggi lea ráhkadišgohtán sámediggediedáhusa sámi kulturásahusaid birra, mii galgá gárvvistuvvot 2015:s. Dan oktavuodas lea Sámedikki dievasčoahkkin geassemánus meannudan čilgehusa sámi kulturásahusaid birra, ja Sámediggi lea doallan rávačoahkkinii sámi kulturásahusaiguin.

4.3.1 Fágalaččat nana sámi kulturásahusat Faglig sterke samiske kulturinstitusjoner

Geavaheapmi - sámi museat

Geavaheapmi- kulturviesut ja kulturgaskkustanarenat

4.3.1.1 Saemien sijte

Saemien Sijte Snoasas dárbbasa divdna ođđa vistti, gos lea vejolašvuohta gaskkustit máttasámi kultuvrra ja historjjá, muhto maiddá eanet ángiruššat mátkeealáhusaiguin ja barggolašvuođain guovllus.

Ođđa vistti ruhtadeapmi viessoláigoortnega bokte ii vuoruhuvvon jagi 2015 stáhtabušehtas. Sámediggi lea bivdán Stuorradikki oazžut Ráđđehusa čielggadit ođđa Saemien Sijte stáhtusa ja ahte čilgejuvvošii ovdánanplána birra dálá huksenplána ođđa molssaeaktun jagi 2015 áigge.

4.3.1.2 RiddoDuottarMuseat

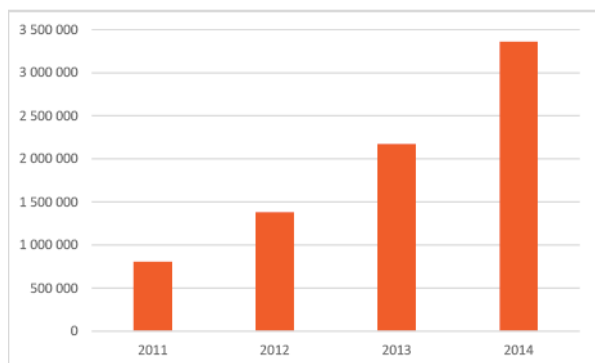
Sámediggi lea maiddá 2014:s bargan árjjalaččat buoridan dihte ovtasbargodiliid RiddoDuottarMuseas. Dan vuodul lea Sámediggi ráhkadan raportta RiddoDuottarMusea birra 2014:s. Raporttas rávvejuvvo earret eará ahte

- vuodđudusas ásahuvvo ráđđi
- stivra viiddiduvvo nu ahte buot eaiggádiin lea ovdasteaddji
- museaid báikkálaš faggi nannejuvvo
- fuolahuvvo buresdoaimbi stivrenorgána

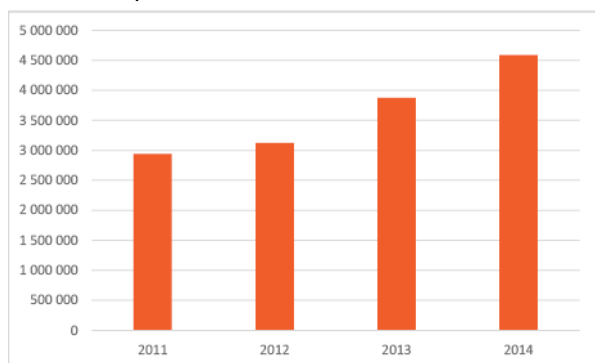
Ođđa stivra lea välljejuvvon. Sii barget dál dáid rávvagiid čađahemiin, ja buoret ovtasbargodiliid láchčimiin RDM:s ja og fokusere musea ovdideami.

RDM hálddaša Sámedikki dáiddaoastinortnega ja sisaoastinlávogoddi lea maiddá 2014:s oastán árvvolaš dáidaga čoahkkádussii. Hástalussan lea dat go árvvolaš dáiddačoahkkádussii eai leat dál doarvái buorit dahje stuorra rájadanvejolašvuođat Sámi Vuorkádávviin Kárášjogas. Sámediggi ja RDM álggahedje 2014:s proseassa dainna áigumušain ahte láigohit eará lokálaid dáiddačoahkkádussii. Algá leat hoahppu bargagoahtit fas prošeavttain Sámi dáiddamusea.

Geavaheapmi- kulturviesut ja kulturgaskkustanarenat

Geavaheapmi - festiválat

4.3.1.3 Nuortasámi musea

Sámedikkis lea buorre ja lávga gulahallan Deanu ja Várjjat musea siiddain (DVMS) man oassi Nuortasámi musea lea. DVMS lea maiddái 2014:s bidjan ollu resurssaid Nuortasámi musea gárvvisteapmái. Ođđa tehnikkalaš hástalusat museas leat dađistaga manjidahttán gárvvisteami. Sámediggi ja DVMS leat muitalan čielgasit Stáhta huksenfitnodahkii, mas lea ovddasvástádus virsti gárvvisteamis, ahte mii eat leat duhtavaččat ovdánemiin. Jagi 2014 loahpas dagai Stáhta huksenfitnodat juoga dan oktavuodas mainna Sámediggi ja DVMS leat duhtavaččat.

4.3.1.4 Båástedde - sámi kulturárbbi máhcaheapmi

Sámediggi lea dahkan šiehtadusa das ahte sámi dávvirat mat leat Norgga álbmotmuseas ja Kulturhistorijjálaš museas máhcahuvvojit sámi museaide. Mii leat bálkáhan bargi ráhkkanit dán bargui, muhto konserveren ja magasineren goluid ruhtadeapmi ii leat čovdojuvvon. Sámediggi ii nagot dán okto čovdit ja lea bivdán guovddáš eiseválddiid gávdnat čovdosa.

4.3.1.5 Prosjekteren Beaivváš Sámi Našunálateáhter

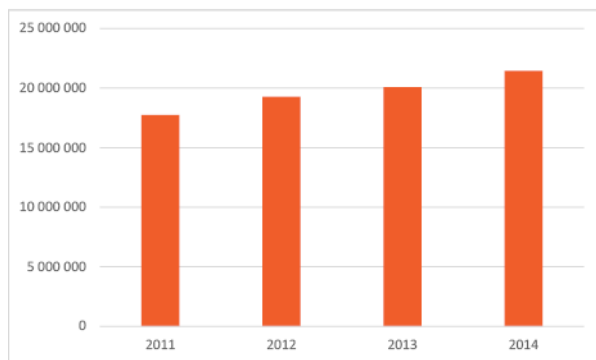
Sámedikki dievasčoahkkin lea meannudan Beaivváš Sámi Našunálateáhtera ođđa teáhtervistti huksenprográmmaproševtta. Sámediggi doarjui ahte huksenproševttain jotkojuvvo ovdaprošeaktan, 25.10.11 huksenprográmma rámmaid siskkobealde.

Sámediggi lea gearggus váldit hálldašanoovddasvástádusa Beaivváš Sámi Našunálateáhteris dan bokte ahte geatnegahtta iežas nannet ja ovddidit doaimabušehta dalle go teáhtervistti duohtan dahkkojuvvo. Mihttomearrin lea oažžut várrejuvot ruđaid stáhtabušehtas ovdaprošekterema álggaheapmái, ohcama vuodul mii lea sáddejuvvon Kulturdepartementii.

4.3.1.6 Várdobáiki Sámi guovddáš

Várdobáiki Sámi guovddáš márkasámi guovllus lea dán jagi čađahan ođđasis organiseren- ja ovddidanproseassa dainna ulbmilin ahte ráhkkanahttit guovddáša huksema. Ođđasis organiseren Oasussearvin lea čađahuvvon Sámedikki ruhtademiin.

Geavaheapmi - teáhterat

4.3.2 Sámi ásausat leat sámi dáidaga ja kultuvrra deatalaš gaskkusteaddjat

4.3.2.1 Sámi teáhterat

Sámedikkis lea oktasaš álgga Davvi-Trøndelága Allaskuvllain ja Beaivváš Sámi Našunálateáhteriin ja leat ovttas mearridan álggahit prošeavtta sámegeilat neavttároahpu ektui. Prošeavtta mihttomearrin lea oažžut neavttáriid geaid bargogiella lea sámegeiella, go dakkár olbmot váilot sakka.

4.3.2.2 Sámi filmmat

Sámi filmmain lea buorre ovdáneapmi ja dain leat buorit buvttadeamat 2014:s ja maid ollu nuorra sámi buvttadeaddjit leat dahkan. Sámediggi doarju barggu davviriikkalaš sámi filmbabuvttadeami ovddidemiin nu ahte mis leat eaiggátoasit ođđa Riikkaidgaskasaš sámi filmainstituhtas.

4.4 Sámi valáštallan

4.4.1 Viiddes ja buorre valáštallanfálaldat sámi álbmoga várás

2014:s ledje ollu buorit ohccit Sámedikki kultur- ja valáštallanstipendii. Sin gaskkas váljjiimet vihtta dáiddára ja valáštalli oažžut stipeandda, 25 000 ru juohkehažži.

4.4.1.1 Arctic Winter Games

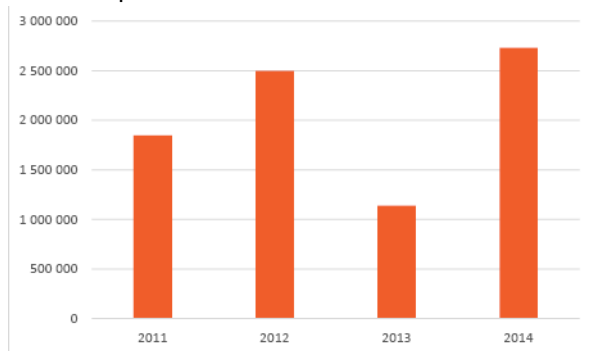
Arctic Winter Games (AWG) lágiduvvui njukčamánu 2014 Fairbanks nammasaš báikkis Alaskas. Sámiid valáštallanlihttu searvvai ja mielde ledje čuoigat, spábbačiekčit ja dáiddárat sihke Norgga, Ruota ja Suoma beale Sámis. Sámi oassálastit ožžo ollu medáljaid ja ovddastedje sámi álbmoga goargadis vuogi mielde.

Sámedikki presideanta lei mielde doaluin ja beasai deaivvadit lágideddjiid ovddasteddjiiguin ja oasseváldi surggiid ovddasteddjiiguin.

4.4.1.2 Spábbačiekčan

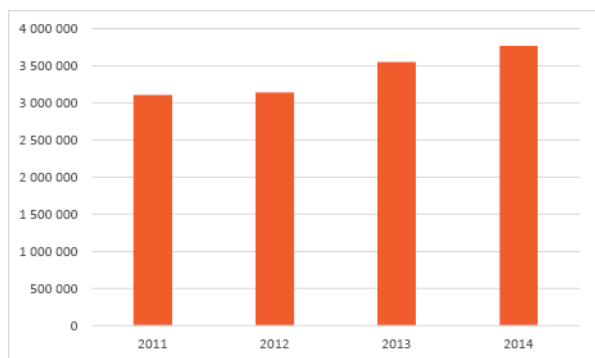
2014:s ásaheavvui ođđa sámi spábbačiekčansearvi, FA Sápmi. Dát searvi organisere sámi spábbačiekčandoaimmaid govodat- ja njunušdásis. FA Sápmi lea CONIFA lahttu mii organisere spábbačiekčama daid riikkaid ja guovlluid várás mat eai leat UEFA/FIFA lahtut. 2014:s lágiduvvui Conifa World cup Staares Ruota bealde, ja FA Sápmi searvvai dáid čiekčamiidda ovttain dievdojoavkkuin.

Geavaheapmi - sámi valáštallan

4.5 Sámi mediat

Sámediggi lea 2014:s joatkán eanaš áŋgiruššamiiguin sámi mediaid ektui ja lea dasa lassin addán prošeaktadoarjaga earret eará Guovdageainnu lagaš radioi ja Siellaga ođđasiidda. Goappašagat dáin mat leat namuhuvvon leat buorit ovdamearkkat deatalaš oalgebuktagiidda sámi mediamáilmmis.

4.5.1 Hukset ja ovddidit sámi mediaid servodatáŋgiruššama oassin

4.5.1.1 Gulaskuddanvástádus NRK-plakáhtii

Sámediggi lea addán gulaskuddanvástádusa Kulturdepartementii NRK-plakáhta birra. Sámediggi deattuhit erenoamážit plakáhta sisdoalu gulaskuddanvástádusas. Dasto deattuhii Sámediggi daid prinsihpalaš vuogitvuodaid ja gáibádusaid mat sámi álbmogis leat go guoská ollislaš mediafálaldahkii.

Čoahkkimis NRK-stivrrain lea Sámediggi dovddahan makkár vuordámušat das leat NRK:ii. Sámediggi deattuhii ahte lea dárbu nannet mánáid-tv fálaldaga ja viiddidit govvodaga ja eanet čieknudeami sierra áššesurggiid siskkobealde sámi oainnu vuodul. Dat makkár mearkkašupmi NRK:s lea sámegeielaid ovddideamis ja goziheamis váldojuvvui maiddái ovdan, mii eaktuda nannet ja buoridit mediafálaldaga sámi álbmoga várás.

5 Bibliotehka

Váldomihttomearri:

Buorre sámi bibliotekafálaldat.

5.1 Gaskkustandoaibma

5.1.1 Girjebusset

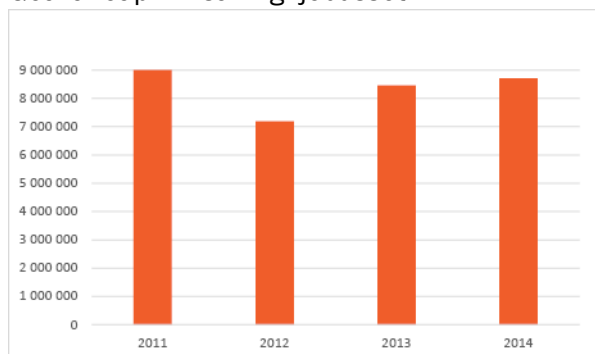
Sámediggi lea addán njuolggadoarjaga gávccii sámi girjebussii 2014:s. Oktiibuot dát doarjja lei 8 711 000 ru.

Sámedikkis lea 2014:s leamaš okta oktavuohačoahkkin bussiid bargiiguin. Muhtun busset doibmet kulturbussen, main lea stuorát fokus čájáhusaide ja sierra doaluide busse luoikkaheami lassin. Árbevirolaš girjebusset leat gáržžit čájáhusaide ja doaluide, ja daid váldodoaibman lea luoikan. Eanaš busiin lea bargiin

sámi gelbbolašvuotta, dahje lea ovttasbargu sámi ásašusain gos vižžet dárbbášlaš sámi gelbbolašvuoda.

Sámediggi lea rievddadan girjebussedoarjaga juolludaneavttuid 2012:s. Ođđa eavttuid mielde galget girjebusset buktit statistihka man ollu dain leat sámi mediat ja man ollu leat daid luoikan. Čájeha ahte girjebussiin lea váttis buktit statistihka sámi ávdnasiid oastimiin ja luoikamiin, danne go bibliotekavuogádat ii sirre dan. Sámediggi áigu ain bargat dan ala ahte šattašii vejolaš oážžut statistihka sámi girjjálašvuodas ja eará mediain.

Geavaheapmi - sámi girjebusset

5.1.2 Sámedikki bibliotekka

Sámedikki girjerádjju galgá nannet ja ovddidit bibliotekafálaldaga sámi álbmoga várás. Girjerádjju lea sámi girjjálašvuoda ja sámi bibliotekabálvalusa máhttuovddáš, ja lea Sámedikki politihkkariid ja bargiid hálddašanbibliotekka.

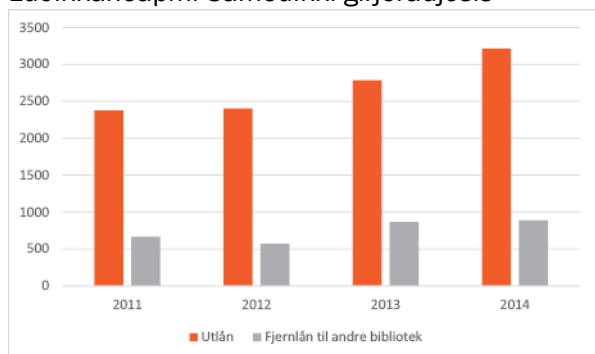
Čoahkkádusas leat eanemusat girjjálašvuotta, musihkka, jietnagirjjit ja filmmat sámegeillii ja sámi diliid birra guđe gillii ihkinassii.

Oassi luoikkaheamis dingojuvvojit eará fága- ja álbmotbibliotekaid bokte. Sámedikki girjerádjju luoiká girjebáhkaid girjebussiide ja eará bibliotekkaide.

Ovttas Deichmann mánggagielat bibliotekain Oslos sádde Sámedikki bibliotekka sámi girjjálašvuoda girjebáhkaid miehtá riikka čalmmustahttin dihtii eatnigiela beaivvi guovvamánus 2015.

Bibliotekka lea 2014:s geargan registreremiin boarráset, árvvolaš girjjiid mat gullet spesiálačoakkáldahkii. Dáid sáhtta ohcat girjerádjjuvuogádagas.

Luoikkaheapmi Sámedikki girjerádjjos

5.2 Bibliotekkaovddideapmi

Sámediggi lágiidii Sámi girjjálašvuodabeivviid čakčamánuš Sámedikki bibliotekkas. Sámediggái lea deatalaš

ahte bibliotekkat ieža váldet ovddasvástádusa sámi girjjálašvuoda ovddideamis ja gaskkusteamis. Sámedikki bibliotekka váikkuha dasa dakko bokte ahte lágida fágalaš semináraid lokten dihtii bibliotekáraid ja earáid gelbbolašvuoda sámi girjjálašvuodas ja kultuvrras.

Ollu min sámi girječállin, geat leat leamaš nominerejuvvon Davviriikkalaš ráđi girjjálašvuodabálkkašupmái, ledje bovdejuvvon seminárii. Sii ledje hui giitevaččat go besse bidjat ovdan girjjiideaset, ja oassálastit ledje hui duhtavaččat prográmmain.

Sámedikki bibliotekka lei ovddidan cealkámušaid ja evttohusaid Finnmárkku riikkaidgaskasaš girjjálašvuodafestivála sámi ovdanbuktimiidda. Festivála lágiduvvui Álttás skábmamánu, ja doppe lei buorre ja mánggabealat prográmma ja girječállit miehtá Davviriikkaid oassálaste.

6 Máhttu

Váldomihttomearri:

Sámi álbmogis leat máhttu, gelbbolašvuoha ja gálggat mat gáibiduvvojit jus galgá sáhttit gáhttet ja ovddidit sámi servodaga, ja vai sáhtta aktiivvalaččat oassálastit sámi, našunála ja riikkaidgaskasaš servodagas.

6.1 Mánáidgárdi

Doarjjaortnegiid bokte mat mis leat, lea mánáidgárddiin main lea sámegielválaldat, vejolašvuoha ohat doarjaga. Vásihusat mánáidgárddiin muitalit ahte doarjjaortnegat leat stuora ávkin mánáidgárddiide vai sáhttet čalmmustahttit sámi perspektiivva mánáidgárddis. Doarjjaortnegat leat dál árvoštallama vuolde, ja Nordlandsforskning čadaha dán barggu.

Sámediggedieđáhusa čuovvoleapmái sámi mánáidgárdefálaldaga birra, lea Sámedikkis dál jođus proseassa hábmet doaibmaplána. Doaibmaplána lea fokus dihto doaimmaide mat galget biddjot johtui boahte njeallje jagi. Jus galgá nagodit olahit mihttomeari ahte ásahit buriid bajásšaddaneavttuid sámi mánáidgárdefálaldaga bokte, de lea guovddáš ášši ahte sáhtta bargat struktuvrralaččat nu ahte doaimmat biddjojit johtui.

6.1.1 Mánáidgárddi sisdoallu

Deháleamos váikkuhangaskaomiin mánáidgárdesuorggis leat doarjjaortnegat sámi mánáidgárddiide ja mánáidgárddiide main lea sámegiellossodat. Rapportaid bokte maid mánáidgárddit addet midjiide, diehtit mii ahte ruđat geavahuvvojit bálkáhít kulturguđiid geat sáhttet gaskkustit sámi kultuvrra, muhto maiddái čalmmustahttit sámi kultuvrra oinnolaš áđaid ja dovdomearkkaid bokte.

Sámedikki diehtujuohkingihpa sámi mánáidgárdefálaldaga birra lea ođasmahttojuvvon, ja gihpa lea ávkkálaš go galgá juohkit dieđuid sámi mánáid vuoigatvuodaid birra oazžut sámegielválaldaga mánáidgárddis. Sámedikkis lea ovttasbargu fylkkamánniiguin Trøndelágas, Nordlánddas, Romssas ja Finnmárkku viidáset kártema birra buot suohkaniin gos leat sámi mánát geat háliidit sámegielválaldaga.

Sámedikki neahttsiiddu mánáidgárddiid birra lea ođasmahttojuvvon ja addet dehálaš dieđuid áigejuovdilis bealálaččaide. Mánáidgárdečálus “stullan” lea dakko bokte lotnahuvvon eret digitála neahttsiidduiguin.

Sámediggi lea 2014:s lágidan guokte mánáidgárdeseminára mánáidgárdebergiid várás. Mii leat lágidan lullisámi seminára ovttasbarggus Davvi- ja lulli-Trøndelága ja Nordlándda fylkkamánniiguin, gosa čoahkkanedje sullii 30 oasseváldi. Seminára fáddán lei kulturdiehtu, -máhttu ja -ipmárdus ja gielladikšun mánáidgárddis. Lullisámi giellaambassadevrrat ovdanbukte Sámedikki giellakampánja “Sámás muinna” semináras.

Nubbi mánáidgárdeseminára lágiduvvui Álttás ja doppe ledje sullii 100 oasseváldi. Fáddán ledje giella, kulturipmárdus mánggakultuvrralaš servodagas ja digitála oahppanressat. Eai goasse ovdal leat leamaš ná ollu oasseváldit ovtta mánáidgárdesemináras. Dát čájeha ahte mánáidgárdebergiin geat barget sámi mánáidgárdefálaldagain, lea dárbu oktasaš arenai gos deaivvadit. Goappašiid semináraid manjil muitaledje oasseváldit ahte ledje duhtavaččat semináraid sisdoaluin ja ahte seammás lei ávkkálaš deaivvanbáiki vásihuslonohallamii, gelbbolašvuoda loktemii ja kvalitehtaovddideapmái.

6.1.2 Giellamovttiideapmi mánáidgárddis

Sámediggi lea lágidan giellamovttidanseminára Romssas skábmamánu, ovttasbarggus Finnmárkku ja Romssa fylkkamánniiguin ja Lohkanguovddážiin. Seminára fáddán ledje giellabargu mánáidgárddis ja geahčadeapmi muhtin mánáidgárddiid giellabargguin. Seminárii oassálaste sullii 40 olbmo.

Okta deháleamos váikkuhangaskaomiin dasa ahte mánát ožžot nannejuvvot giellamovtta davvi-, lulli- ja

julevsámegiela lea doarjjaortnet sámi giellaoahpahussii. 2014:s ledje 127 máná geat ožžo sámegielloahpahusfálaldaga dáža mánáidgárddiin. 106:s sis ožžo davvisámegielloahpu, ovccis ožžo julevsámegielloahpu ja 12 ožžo fálaldaga lullisámegielloahpu. Mánáidgárddiid lohku gos fáallet sámegielloahpahusa rievddada jagis jahkái.

2013 ja 2014 loguin oaidná Sámediggi ahte mánáidgárddiid lohku lea veahá njiedjan Finnmárkkus, muhto lea lassánan Romssas, Nordlánddas ja Lulli- Trøndelágas. Oktiibuot ožžo 26 mánáidgárddi doarjaga sámegielloahpahussii 2014:s, ja 22 mánáidgárddi ožžo 2013:s.

Mánáidgárddiid raporttaid vuodul oaidnit mii ahte ruđat geavahuvvojit vuosttažettiin giellaovttasbargiid báikkágoaluide.

6.1.3 Giellalávgunmodeallat

Sámediggi lea bargame ovddidit buriid ovddidanmodeallaid giellaoahppamii mánáidgárddiide gos lea sámegielfálaldat. Dáid galgá sáhttit geavahit ovttaskas olbmo gielladili mielde ja báikkálaš diliid ektui.

2014:s juolluduvvo giellaprošeaktaruđat báikkálaš ovdánahttinprošeavttaide oktiibuot lahka 1 000 000,- ruvno ovddas. Dát muitala ahte mánáidgárddiin main lea sámegielfálaldat lea dárbu ovdánahttinprošeavttaide main sáhttet atnit vuodđun daid eavttuid mat mánáidgárddis leat. Oktasaš ášši dáin prošeavttain lea ahte biddjojit searat sámi giellaoahpahussii.

6.1.4 Pedagogalaš reaiddut ja duhkorasat

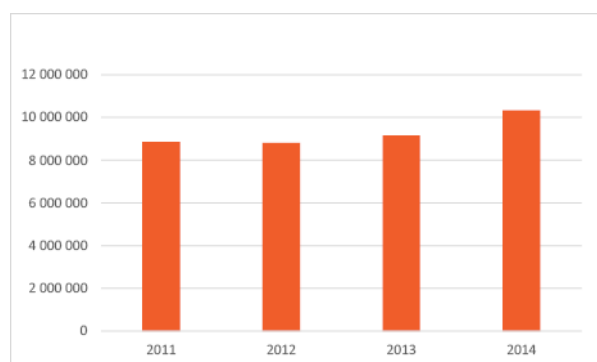
Sámediggi lea 2014:s kárten pedagogalaš reaidduid, duhkorasaid ja oahppanressurssaid oaivvilduvvon mánáidgárddiide. Dán kártemis leat sullii 350 nama. Namat leat kategoriserejuvvon fágasurggiid mielde mánáidgárddi rámmaplána mielde. Kárten čájeha ahte gávdnojit sullii 150 fáddághippaga, sullii 140 máinnasgirjji, sullii 20 doasa main leat koarttat/ ságastallankoarttat, unnit go logi spealu ja jietnagirjji ja sullii 10 cuoigungirjji.

1 289 000 ruvno doarjja juolluduvvui pedagogalaš reaidduide ja duhkorasaide, golmma prošeaktii. Dát ledje konkretiserenreaiddut ja applikašuvnnat main lea fokus sámi gillii. Sisa bohte ohcamat 1,5 ja 1,7 miljovna ruvno ovddas doarjjaohcamiin jorgaleapmái ja heiveheapmái digitála reaidduin sámegillii, dáidda ii lean Sámedikkis ruhta.

6.1.5 Ovttasbargu ja oktavuoha gaskal ruovttu, mánáidgárddi ja skuvlla

Sámediggi áigu sihkkarastit oktavuoha ja ovdáneami oahpposisdoalus mánáidgárddis skuvlii, nu ahte lea kontinuitehta sámi giela ja kultuvrra barggus. Sámediggi áigu eanet konkrehta searvat prosessii ja lea dan oktavuodas gulahallan earret eará Romssa ja Finnmárkku fylkkamánniiguin. Viidáset lea Sámedikkis leamaš áirras mánáidgárddiid váhnenlávdegottis našunála dásis. Sámediggái lea dehálaš sihkkarastit “sámi váhnenjiena” áigeovuodilis mánáidgárdepolitihkalaš áššiin.

Geavaheapmi - sámi mánáidgárdefálaldat

6.2 Vuodđooahpahus

6.2.1 Sámi skuvlla sisdoallu ja árvovuodđu

6.2.1.1 Doarjja sámi oahppanressurssaide

Váldoáŋgiruššan dábálaš oahpponeavvuin vuodđooahpahussii lea ollásit gokči oahpponeavvut sámegielas nubbigiellan, go dát fága lea mas oahppoplána lea eanemusat rievdan manjil oahppoplánaodasteami 2012:s ja 2013:s. Proseanttaid mielde lea maid ohppiid lohku njiedjan sin gaskkas geain lea sámegiella nubbigiellan manjil Máhttoloktema doaibmama.

Erenoamážit heivehuvvon oahpponeavvuid gaskkas lea Sámediggi vuoruhan oahppanressasaid raporterejuvvon dárbbuid mielde molssaevttolaš ja lasiheadji gulahallama várás. Doarjja lea juolluduvvon ollásin oažžut kártenreaidduid giellaovddideami várás ja ollásin oažžut ráiddu mas leat girjjit maid lea geahpas lohkat. Dasa lassin lea juolluduvvon doarjja digitála oahpponeavvuide lohkan/čállinváttisvuodaid suorggis ja matematihkas.

3 323 000 ruvdno lei várrejuvvon viidásetfievrrideapmái matematihkkagirjjiid Multi jorgaleamis vuodđoskuvlla várás. 2014:s leat Multi-girjjit 1.-7. jahkecehkiide válbmejuvvon davvisámegillii.

Matematihkkagirjjiid Sirkel, 8.-10 jahkecehkiid várás, leat dál jorgaluvvon. Dál leat vel báhcán jorgalit Multi-girjjiid 1.-7. jahkecehkiid várás julev- ja lullisámegillii. Dát bargu lea váldán guhkit áiggi go plánejuvvon, go fágas lea váilon terminologija.

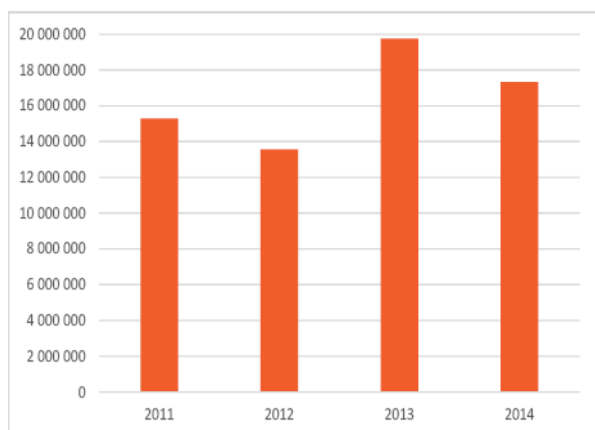
6.2.1.2 Oahpponeavvuid buvttadeami doaibmaplána 2015-2018

Sámedikki dievasčoahkkín mearridii golggotmánu 2014 Sámedikki doaibmaplána oahpponeavvo buvttadeami várás 2015-2018. Doaibmaplánas leat višuvnnat, doaibmabijut ja fokussuorggit sámi oahpponeavvuid buvttadeamis gustovaš plánabuktosa ektui vuodđooahpahussii ja láidesta danin Sámedikki barggu ođđa sámi oahpponeavvuid buvttadeamis.

Sámediggi lea 2014:s deattuhan váilivuoda sámi oahpponeavvuin ruhtadanministarii, máhttoministarii, gieldda- ja ođasmahttinministarii ja Stuoradikki gieldda- ja hálddašanlávdegoddái, muhto eat ožžon eanet ruđaid oahpponeavvuid buvttadeapmái.

Dasa lassin lea dat váldon bajás čoahkkimiin bearaš- ja kulturlávdegottiin.

Geavaheapmi - oahpporesurssaid ráhkadeapmi

6.2.1.3 Sámi oahpponeavvoportála - Ovttas-Aktan-Aktesne

Sámedikkis lei maid 2014:s ovttasbargu Sámi allaskuvllain oahpponeavvoportála birra. Oahpponeavvuid mat gávdnojit portálas sáhtta oažžut luoikkas, dat gávdnojit Sámedikki oahpponeavvohagas, gos buot luoikkaheapmi hálddašuvvo.

6.2.1.4 Árbodiehtu ja sámi meahcásteapmi vuodđoskuvllas

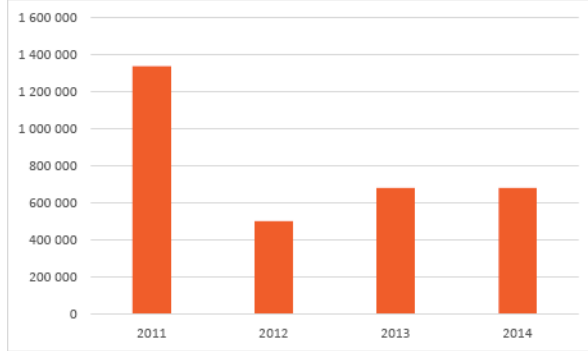
Sámediggi lea 2014:s juolludan ruđa:

Billávuona mearrasámi bajásšaddanguovddáži
Deanu sámeskuvlii
Guovdageainnu mánáidskuvlii
Tárnet skuvlii

Máze lagasbirasguovddáži

Earret eará lea Billávuona mearrasámi bajásšaddanguovddáš ožžon doarjaga prošehtii mii galgá lasihit skuvlla, oahppi ja oahpaheaddji gelbolašvuoda ávkkástallat biebmoressursain lagasbirrasis. Buot dát galgá addit skuvlii stuorát vejolašvuoda ávkkástallat báikkálaš resurssain ja báikkálaš máhtus, mat leat oassin mihtuin Máhttolokten - sámis.

Geavaheapmi - árbediehtu ja sámi meahcásteapmi vuodđoskuvllas

6.2.1.5 Lullisámi tearbma- ja oahpponeavvovuttadeapmi

Sámediggi lea šiehtadusáigodagas juolludan 2 miljovna ruvno dán ovttasbargui. Šiehtadusa doaibmaáigodat lea 2013-2015. Sámedikkis lea mihttomearri váikkuhit dasa ahte šiehtadus ođastuvvo 2015:s.

6.2.1.6 Sámi lohkanguovddáš

Sámediggi lea čoahkkimis gieldda- ja ođasmahttindepartemeanttain ovddidan min oainnu Sámi lohkanguovddáša rolla ja stáhtusa birra. Go geahččá guovddáša viiddis mandáhta ja dili mas sámi gielat leat, de lea váttis ipmirdit manin vuodđojuolludus guovddáži lea ollu badjel 4 miljovna unnit go eará našunála guovddážiidda.

Sámediggi lea danin bivdán ahte guovddáš galgá oažžut seamma stáhtusa ja rámmaid go muđui našunála guovddášat.

6.2.1.7 Gáiddusoahpahus

Fylkkamánneámmáhat Nordlánddas ja Finnmárkkus leat bargame sámi gáiddusoahpahusáššiin. Sámediggi lea bivdán oažžut dieđuid barggu birra ja áigu bivdit konsultašuvvna sámi gáiddusoahpahusa rámmabuktosa birra, ovdal go dat loahpalaččat mearriduvvo.

6.2.2 Sámi oahppi vuoigatvuođat ja oahppanbiras

Sámediggi lea 2014:s bargan dan nala ahte buot mánáin ja nuorain galgá leat riekti bajásšaddan- ja oahppanbirrasii gos ii gávdno givssideapmi dahje vealaheapmi.

6.2.2.1 Sámedikki doaimmat buori ja oadjebas oahppanbirrasa ektui

Sámediggi lea 2014:s čađahan gilvuu, gos skuvllat ja skuvlaluohkát hástaluvvo ráhkadit plakáhta givssideami vuostá barggu birra. Vuoitit šadde 2A luohkká Kárášjoga mánáidskuvllas ja 6A luohkká Gyllenberg skuvllas Romssa suohkanis ja sii juogadedje vuoittu mii lei 10 000 ruvno. Vuoitoplakáhtat bohtet geavahuvvot Sámedikki barggus givssideami vuostá sihke báikkálaččat ja našunála dásis.

Sámedikkis lea leamaš čoahkkinn Djupedal- lávdegottiin. Lávdegoddi galgá geahčadit movt sáhtta buoridit skuvlabirrasa ja unnidit givssideami. Čoahkkima fáddán lei ohppiid psykososiála biras ja digítála givssideapmi. Sámediggi buvtii cealkámuša lávdegoddi hástalusaid birra givssideamis sámi skuvlaárgabeaivvis, ja buvtii evttohusa movt sáhtta easttadit ja garvit givssideami. Sámediggi searvvai maid dalle go Djupedal- lávdegottiin lei rabas digaštallan fáttá birra Litteraturviesus Oslos.

Sámediggi lea buktán čálalaš cealkámuša Ludvigsen- lávdegotti bargui, ja lea leamaš mielde gulahallankonferánssas man lávdegoddi lágidii. Ludvigsen- lávdegoddi galgá árvvoštallat vuodđooahpahusa fágaid gelbolašvuoda gáibádusaid ektui servodat- ja bargoeallimii boahteáiggis. Sámediggái lea dehálaš ahte gávdno skuvlastruktuvra mii vuhtiváldá sámi ohppiid rievtti oahpahussii gielas ja kulturárvvuin, sámi ovttasbarggus riikarájaid rastá, dálkkádaga ja birrasa birra, árbevirolaš máhtu birra, areála- ja

kulturgaskkusteami birra, iešmearrideami birra, álgoálbmotpolitihka birra ja diđolaš giellaoahpahusa ja – hálddašeami birra.

6.2.2.2 Sámegieloahpahusa fierpmádat, NetSam

Sámegieloahpahusa fierpmádat, NetSam, mii vuodđuduvvui 2013:s, lea riikaviidosas ja galgá leat ávkin oahpaheddjiide ja earáide geat barget oahpahusain sámegielas ja sámegillii. Lea leamaš stuora beroštupmi fierpmádahkii, ja dál leat badjel 80 oahpaheaddji ja earát geat barget sámegieloahpahusain, searvan miellahttun.

Sámi lohkanguovddáš Sámi allaskuvllas lea čállingoddi ja oktiiheiveha fierpmádaga. Sámediggi juolludii 300 000 ruvno 2014:s fierpmádahkii. Sámi allaskuvllain lea čállojuvvon šiehtadus dan birra movt ruđat galget geavahuvvot.

6.2.3 Oahpahusa lágalaš ja struktuvrralaš rámmat

6.2.3.1 Lágaid ja lánkaásahusaid ođasmahttin

Sámediggi lea buktán gulaskuddancealkámušaid ja gulahallan ráđđehusain go lágat ja lánkaásahusat rivdet oahpahusa suorggis.

Sámedikki dievasčoahkkimis miessemánu 2014 meannuduvvui ášši oahpahusláhka ja priváhtaskuvlalahka – sámi ohppiid vuoigatvuodát. Mearrádusas lohka Sámediggi ahte sámi mánáid ja nuoraid vuoigatvuodát mat leat vuodđuduvvon vuodđolágas ja riikkaidgaskasaškonvenšuvnnain ja julggaštusain, eai boađe doarvái bures ovdan dálá oahpahus- ja priváhtaskuvlalahkas. Sámediggi gáibida ollislaš geahčadeami ja ođasmahttima oahpahuslágas ja priváhtaskuvlalahkas, man ulbmil lea sihkkarastit ja nannet sámi ohppiid rievtti oahpahussii sámegielas ja sámegillii, ja sámi kulturárvvuid vuodul.

Vai dievasčoahkkimearrádus doaibmagoahtá, de lea Sámedikkis leamaš čoahkkinn máhttominstariin 2014:s, gos dát ášši ovdanbuktojuvvoi ja gos ministtar bivdojuvvoi ođasmahttit oahpahuslága ja priváhtaskuvlalahka sámi mánáid vuoigatvuodaid ektui. Sámediggi áigu čuovvolit ášši 2015:s

6.2.3.2 Oahppoplánaid ulbmilolahusa dovdomearkkat

Sámediggi lea hábmen ulbmilolahusaid dovdomearkkaid maŋŋil 10- luohká sámegielas vuosttašgiellan, ja maŋŋil 3. ja 6. dási sámegielas nubbigiellan. Dovdomearkkat muitalit kvalitehta das maid oahppi hálddaša go geahččá obbalaččat gelbbolašvuodamihtuid ja dát galget leat veahkkinn oahpaheaddjái árvvoštallanbarggus.

6.2.4 Sámedikki rolla ja váldi

6.2.4.1 Sámi joatkkaskuvllaid stivrra bagadus

Sámediggi ja máhttodepartemeantta leat 2014:s konsulteren “ Sámi joatkkaskuvllaid stivrra bagadusa” birra. Sámediggái lea dehálaš ahte Sámediggi nammada lahtuid stivrii.

6.3 Alit oahpahus ja dutkan

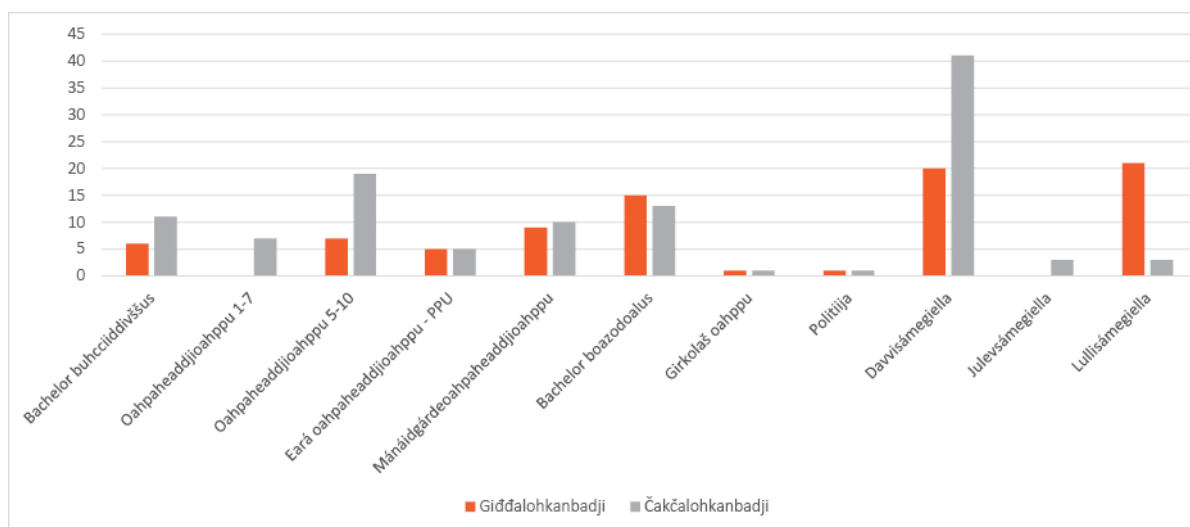
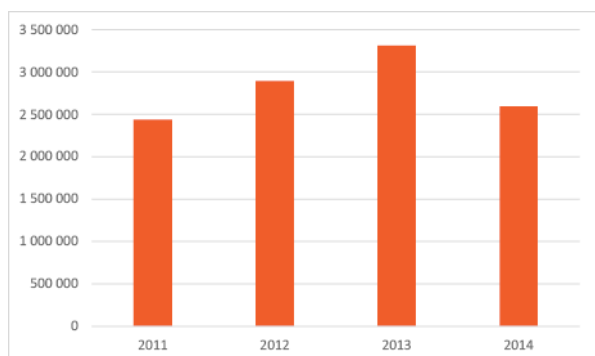
Sámediggi lea 2014:s lágidan álggahanseminára Sámediggediedáhusa hábmemma oktavuodas alit oahpu ja dutkama várás.

6.3.1 Rekrutereren alit ohppui ja dutkamii

Sámediggi lea áici Ovttasbargoorgánas sámi oahpaheaddjioahpporegiovnas, SAK 7 – sihke rekruterema bargjoavkkus ja stivrenjoavkkus mas lea bajimus ovddasvástádus. SAK 7s lea leamaš ovddasvástádus “Našunála rekruterenstrategiija sámi alit ohppui 2011 – 2014”. SAK s lea 2014:s lágidan árvvoštallankonferánssa rekruterenstrategiija birra, gos Sámediggi bivddii ain ovttasbarggu vai olaha mihttomeari oázžut eanet studeanttaid sámi alit ohppui.

6.3.1.1 Stipeanda alit ohppui

Stipeanddat leat juhkkojuvvon čuovvovaš oahpuide:

6.3.2 Sámi alit oahppu

6.3.2.1 Ovttasbargu oahpahusásahusaiguin

Sámedikkis lea leamaš čoahkkin rektoriiguin Sámi allaskuvllas ja UiT, Norgga árktalaš universitehtas, ja maid Nordlándda universitehta rektoriin. Fáddán čoahkkin lea leamaš earret eará ásahusaid ánggiruššan sámi gielas ja fáttáin, vejolašvuohta eanalonuhanduopmáriid oahpus, sámi oahpaheaddjioahppu ja ođđa rámmaplána sámi sisdoalu čuovvleapmi oahpaheaddjioahpus ja mánáidgárdeoahpaheaddjioahpus. Sámediggi lea maid gaskkustan vuordámušaid dan birra ahte álgoálbmotperspektiivva oidnošii ásahusaid fágalaš ánggiruššamis.

6.3.2.2 Čuovvunjoavku ođđa mánáidgárdeoahpaheaddjioahpus

Sámedikkis lea okta áirras čuovvunjoavkkus ođđa mánáidgárdeoahpaheaddjioahpus (FG-BLU). Čuovvunjoavkkus lea lágidan konferánssa buot oahpahusásahusaide Norggas, gos maŋimus raportta geigejuvvui. Konferánssas lei Sámedikkis sáhkavuorru sámi perspektiivva birra mánáidgárdeoahpaheaddjioahpus.

6.3.2.3 Oahpaheaddjioahpu riikaráđđi (NRLU)

Sámediggi lea searvan dárkojeaddjin NRLUs.

Čoahkkima guovddáš fáddá lei goappaš 4-jahkasaš vuodđoskuvlaoahpaheaddjioahpuid rievdat 5-jahkasaš masteroahppun. Dát šaddá maid hástalussan sámi oahpaheaddjioahpuide maid Sámi allaskuvla lea áidna ásahus mii fállá.

6.3.2.4 Butenschøn-lávdegotti čielggadeami čuovvleapmi

Čuovvleapmin Butenschøn-lávdegotti čielggadeamis, lea Máhttodepartemeanta 2014 reviderejuvvon bušehtas juolludan 250 000 ruvno nammadit fágastrategalaš ovtadaga sámi alit oahpu ja dutkama várás

Universitehta- ja allaskuvlaráđđái (UHR).

Fágastrategalaš ovtadaga ásaheami oktavuodas lea Sámedikkis leamaš čoaččinn Máhttodepartemeanttain ja UHR ja lea maid digaštallan ásaheami čoaččinn Sámi allaskuvllain. Sámediggi lea, ovttas máhttodepartemeanttain ja Gieldda- ja ođasmahtindepartemeanttain, oassálastán dárkodeaddjin álggahančoaččinn fágastrategalaš ovtadagas. Čoaččinn oassálastit ledje Romssa ja Nordlándda universitehtat, Davvi-Trøndelága allaskuvla ja Sámi allaskuvla. Fágastrategalaš ovtadaga ásaheami sámi alit oahpu ja dutkama várás UHR:s lea áidna Butenschøn-lávdegotti árvalusain mii dássáži lea čuovvoluvvon.

Sámediggi lea gulahallan máhttodepartemeanttain eará doaibmabijuid čuovvoleami birra Butenschøn-lávdegotti čielggadeamis. Máhttodepartemeantta lea čájehan unnán beroštumi čuovvolit čielggadeami árvalusain. Departemeanta oaivvilda ahte muhtin árvalusat lávdegottis sáhttet ipmirduvvot sierraortnegin ja dan sivas eai leat departemeantta ovddasvástádussuorggis.

6.3.2.5 Strukturiedáhus alit oahpu várás

Sámedikkis lea leamaš čoaččinn Máhttodepartemeantta politihkalaš jodiheddjiin ja iešguđet lágan berošteaddjiorganisašuvnnaiguin, dan oktavuodas go máhttodepartemeanta lea hábmeme strukturiedáhusa alit oahpu várás. Stáhtačáli deattuhii ahte sámi allaskuvlii eai čuoza árvaluvvon strukturiedadusat njuolga.

6.3.2.6 Kvalifiseren- ja rekruterenprográmma sámi giela várás alit oahpus

Kvalifiseren- ja rekruterenprográmma válbmanii 2014:s. Sáhtá lohkat ahte prográmma lea bures lihkestuvvan. Sámi allaskuvla lea čađahan prográmma, ja loahpparaportta geigejuvvui juovlamánu 2014. Raporttas bohtá ovdan ahte 491 studeanta leat oassálastán prográmmas jagiid 2009 – 2014. Sin gaskkas leat 360 čađahan ja ceavzán eksámena. Sámi allaskuvla lea prográmmaáigodagas ovtasbargan logiin sámi giella- ja kulturguovddážiin.

6.3.3 Sámi dutkan

6.3.3.1 Akkrediteren PhD- oahpus sámeielas ja girjjálašvuodas

Sámediggi lea gulahallama bokte Máhttodepartemeanttain rahčan ahte Sámi allaskuvla oazžu sierralobi Našunála orgánas oahpaha kvalitehtas (Nasjonalt organ for kvalitet i utdanningen (NOKUT) mastergrádaohppiid logu gáibádusas ásaheami. NOKUTA áššedovdi lávdegoddi konkluderii ahte PhD-prográmma lea fágalaččat erenoamáš buorre. Go Sámi allaskuvla ii sáhte duhtadit gáibádusa ahte leat unnimusat 15 PhD- studeantta badjel vihtta jagi, de ii sáhte akkrediteren rávvejuvvot. Seammás ávžžuhii lávdegoddi ahte Sámi allaskuvlii addo sierralohpi kvantitatiiva gáibádusain.

Sámediggi lea 2014:s ovddidan doarjaga ohcamii ja ávžžuhan máhttodepartemeantta čuovvolit ášši, kvalitehtasihkkarastima ja kvalitehtaovddideami lánkaasahusa ektui alit oahpuid ja fágaskuvlaoahpuid várás.

6.3.3.2 Gulahallan Sámedikki stivraiguin ja ráđiin

Lea čađahuvvon čoaččinn stivraáirasiiguin ja várrelahtuiguin maid Sámediggeráđđi lea nammadan, Regionála dutkanfoandaid stivrrain Gaska- ja Davvi- Norggas. Sámediggi lea ásaheami fástá gulahallančoaččinn Dutkanráđi báikkálaš áirasiin Finnmárkkus, VRI Finnmark:in (Virkemidler for regional FoU og innovasjon), ja Regionála dutkanráđiin Davvi- Norggas Finnmárkkus.

6.3.3.3 Árbedieđu kárten

Sámediggi lea juolludan ruđa Sámi allaskuvlii vai beassá duođaštit ja gaskkustit sámi árbedieđu.

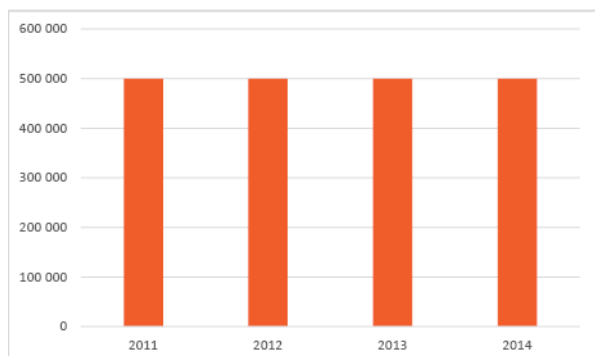
Árbedieđu-prošeavttat leat mielddisbuktán ahte lea huksejuvvon erenoamáš gelbbolašvuhta Sámi allaskuvlii, ja mii lea mielddisbuktán ahte dat dál sáhtá fállat oahpu árbedieđu. Oahppu galgá addit formálalaš oahpu duođašteamis ja gaskkusteamis árbedieđu, ja addá 30 oahppočuoggá. Oahpu olahusjovkui gullet hálldašeaddjit, oahpaheaddjit ja earát geain lea beroštupmi árbedieđui. Ođđa lohkanbadji mas leat 22 oahppi álggahuvvui 2014 čavčča.

Prošeakta manná dál loahpavuolui, ja lea dárbbalaš veardádallat prošeavtta boahpteáiggi.

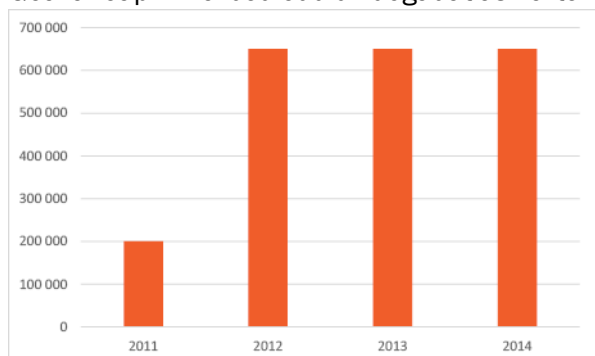
6.3.3.4 Árbedieđu suddjen

Sámediggi searvvai Norgga delegašuvnii čoaččinn Ávnnaskehtes rievtti máilmmiorganisašuvnnain (WIPO) árbedieđu birra njukčamánu 24.-28.b. 2014.

Geavaheapmi - sámi luonddudoalu gelbbolašvuodaguovddáš

Geavaheapmi - árbedieđuid vuogádatlaš kárten

7 Dearvašvuhta ja sosiála

Váldomihttomearri:

Dásseárvosaš dearvašvuoda- ja sosiálabálvalusat sámi álbmogii sámi giela ja kultuvrra vuodul. Bálvalusat galget heivehuvvot sámi álbmoga vuoigatvuođaid ja dárbbuid mielde.

7.1 Ekonomalaš váikkuhangaskaoamit 2014:s

Sámediggái leat bohtán 27 doarjjaohcama dearvašvuoda- ja sosiálaprošeavttaide, maid submii oktiibuot lea 6 808 300 ru. 2 883 500 ru juolluduvvui doarjjan 19 prošeaktii. Dán jagi lea eanaš prošeavttain leamaš áigumuš ovdánahttit máhtu sámi giela ja kultuvrra birra dálá dearvašvuoda- ja sosiálafálaldagas. Dát dávista doarjjaortnega váldomihttomearrii, ja váikkuha dásseárvosaš dearvašvuoda- ja sosiálafálaldaga sihkkarastima sámi álbmoga várás.

Dasto lea Sámediggi juolludan 547 000 ru njuolggadoarjjan Várdobáiki sámi guovddáži Evenášši suohkanis geavaheaddjioiddot doaimbajuiide sámi boarrásiid várás, ja 150 000 ru Sámi doavttersearvái sámedielat dearvašvuoda bargiid rekrutteremii.

7.2 Dásseárvosaš dearvašvuoda- ja sosiálabálvalus

7.2.1 Sámi pasieanttaid vuoigatvuođat ja dárbbut dásseárvosaš dearvašvuoda- ja sosiálabálvalusaide

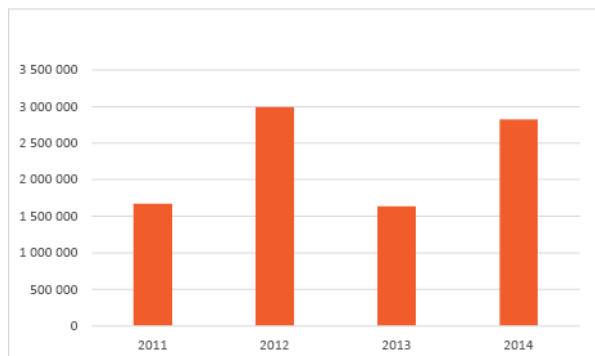
Sámediggái ferte addojuvvot duohta vejolašvuhta váikkuhit dearvašvuoda- ja sosiálafálaldagaid ovddideapmái sámi álbmoga várás. Danne lea Sámediggi váldán ovdan dearvašvuodaministariin ahte regionála ja vuollásaš dearvašvuodadoaimmahagain ferte leat sámi ovddastus maid Sámediggi lea nammadan.

Sámediggi lea bivdán nu árrat go vejolaš beassat searvat bargui dalle go Ráđđehus áigu ovddidit nationála dearvašvuoda- ja buohcciviesoplána, mas analyseret spesialistadearvašvuoda stáhtusa ja hástalusaid 2015:s. Sámediggi lea maid bivdán oazžut sámi ovddastusa Ráđđehusa áššedovdijovkui plána ektui, muhto dadí bahát eat leat ožžon dasa vástádusa.

Sámediggi diehtá ahte Ráđđehus áigu ovddidit dieđáhusa vuoddearvašvuodabálvalusa birra ja lea dan oktavuodas dahkan mearrádusa dievasčoahkkimis. Mearrádusas čujuhit ahte dárbu lea odđasis ja ollislaččat ánggiruššat vuoddearvašvuoda bálvalusain maid sámi álbmoga várás. Sámediggi lea bivdán ahte ráhkaduvvošii odđa doaimaplána dearvašvuoda bálvalusaid birra sámi álbmoga várás, go ovddit plána

(Máנגgabealatvuohta ja ovttadássásašvuohta) heittii gustomis 2005:s.

Geavaheapmi - dearvvašvuođa- ja sosiálaprošeavttat

Geavaheapmi - geavaheaddjifálaldagat boarráset sámiide

7.2.2 Eanet máhttu sámi pasieanttaid dárbbu birra dearvvašvuođa- ja sosiálabálvalusas buot dásiin

Sámedikki oaivila mielde lea dárbbu buoritid máhttu sámi pasieanttaid dárbbu birra dearvvašvuođabálvalusain. Danne lea Sámediggi searvan Davviriikkalaš álbmotdearvvašvuođa konferánsii, mas mii, ovttasbargguin Sámi dearvvašvuođa dutkama guovddážiin ja Sámi nationála psyhkalaš dearvvašvuođa gealboguovddážiin (SÁNAG), lágideimmet seminára álbmotdearvvašvuođa ja álbmotdearvvašvuođa dutkama birra sámi álbmoga gaska.

Sámediggi lea maiddái searvan seminárii maid Árktalaš ráđđi doalai, mas beaiveortnegis lei psyhkalaš dearvvašvuohta ja iešsoardimiid eastadeapmi cirkumpolára guovlluin. Sámediggái lea deatalaš bidjat fokusa movt rasisma, stigmatiseren ja hástalusat árbevirolaš ealáhusain váikkuhit sámi mánáid ja nuoraid psyhkalaš dearvvašvuhtii.

Sámedikki oaivila mielde lea maiddái deatalaš ahte máhttu sámi pasieanttaid ja eará bálvalusdárbbášeddjiid dárbbu birra gozihuvvo iešguđege oahpuin. Kvalitehta dáfus buorre bálvalusfálaldat sámi pasieanttaide ja geavaheddjiide sorjá das ahte mis leat fágaolbmot geain lea máhttu sámi gielaid ja kultuvrra birra. Dál váilot ollu sámegeielat fágaolbmot sihke dearvvašvuođa- ja fuolahussuorggis ja eará bálvalusfálaldagain. Earret eará sierra sámi buohccidivššároahppu sáhtášii váikkuhit eanet gielalaččat ja kultuvrralaččat heivehuvvon dikšun- ja fuolahusfálaldaga sámi pasieanttaide. Danne lea Sámediggi válljen váikkuhit strategiijaseminárain ja fágaovddidanprošeavttain sierra profešuvdnoahpuin, ja nie lokten dán hástalus oahppobirrasiidna. Sámi gielddain leat hástalusat nugo earret eará ahte váilot kártenreaidut mat leat heivehuvvon sámi demansaolbmuide, váilot sámegeielat bargit ja gelbbolašvuođa buorideapmi váilu.

7.2.3 Spesialistadearvvašvuođa bálvalusfálaldat sámi pasieanttaide

Sámediggi oaivvilda ahte Sámi nationála gealboguovddázis – psyhkalaš dearvvašvuođa suodjalus ja gárrendili dikšun (SÁNAG) lea guovddáš rolla dikšunfálaldagaid ovddideamis sámi pasieanttaid várás psyhkalaš dearvvašvuođas ja gárrendili dikšumis. Danne lea Sámediggi duhtavaš go mii konsultašuvnnaid bokte leat nagodan formaliseret SÁNAG stáhtusa nationála gealboguovddázis gárrendili dikšumis ja

psykiatriija siskkobealde, ja ahte eará regionála dearvvašvuoda doaimmahagat geatnegahttojuvvojit soahpat ovttasbarggu Dearvvašvuota Davvin/SÁNAG:in, vai SÁNAG fáladat buktojuvvo buot sámi pasieanttaid olámuddui.

Sámediggi lea čoahkkimis guovddáš eiseválddiiguin ja Dearvvašvuota Davvin RHF:in čujuhan ahte sámi pasieanttaid somáhtalaš spesialistafálaldahkii ferte bidjat eanet fuomášumi. Erenoamážit lea dárbu buoridit fálddaga surggiin nugo geriatriija ja demeansa čielggadeapmi, vuoinjašvigat dahje eará dávdmaid mat kognitiivvalaččat váikkuhit, lášmmodahttin ja guhkálmás dávddaiguin birgen, ja fálddaga sámi mánáide ja doaibmahehttejuvomiidda. Sámediggi lea váldán dán ovdan konsultašuvnnain regionála dearvvašvuodadoaimmahagaid barggahandokumeanttaid ektui ja lea duhtavaš go Dearvvašvuota Davvin 2015:s lea ožžon bargun ásahit dakkár fálddaga geriatriija ja lášmmodahttima siskkobealde mas gozihuvvo sámi giella ja kulturáddejupmi.

Sámediggi lea čoahkkimis dearvvašvuodaministariin váldán ovdan min vuorjašuvvama dan ektui ahte dađistaga bidjet gažaldagaid láchčojuvvon bálválsdárbbu ektui sámi pasieanttaide dalle go odđasis organiseren ja seastinproseassat álggahuvvojit. SÁNAG lea ekonomalaččat ja organiserema dáfus lágiduvvon Finnmárkku buohcciviesu vuollásažžan ja odđasis organiserenproseassas lea SÁNAG 2014:s mángii evttohuvvon vuoruhuvvot bodná. Sámediggi lea čujuhan ahte lea nationála ovddasvástáduš láchčit bálválsfálddagaid sámi pasieanttaide, ja ii ge sáhte leat ovttaskas báikkálaš doaimmahaga ekonomalaš dili ja vuoruhemiid duohken.

Sámediggi deattuha ahte lea dárbu jurddašit ollislaččat ja bajimus dásis sámi pasieanttaid bálválsfálddagaid organiserema ja ovddideami oktavuodas. Danne lea Sámediggi maiddá čujuhan ahte lea dárbu oktii organiseret somáhtalaš fálddaga ja psykálaš dearvvašvuoda ja gárrendili fálddaga sámi pasieanttaid várás. Dát lea deatalaš sihke rekrutteremii ja nana sámi fágabirrasiid ovddideapmái ja fágaresurssaid dávgasis geavaheapmái.

Sámegiela pasieanttaid vejolašvuota geavahit sámegiela spesialistadearvvašvuodabálváls lea ráddjejuvvon. Sámediggi lea mánggaid jagiid bargan dán buoridemiin ja lei danne duhtavaš go Dearvvašvuota Davvin dulkaprošeakta, mii čađahuvvui áigodagas 2011-2013, galggai jotkojuvvo 2014:s. Šállošit go prošeakta ii leat jotkojuvvon, ja ággan dasa lei dat go doaimmaheadji dearvvašvuodadoaimmahat ii lean dan vuoruhan. Dán šálloša Sámediggi ja lea duhtavaš go dulkaprošeakta čuovvoluvvo fas 2015 barggahandokumeanttain.

7.2.4 Gielalaččat ja kultuvrralaččat heivehuvvon dearvvašvuoda- ja fuolahusbálváls sámi pasieanttaide gielddain

Sámedikkis leat 2014:s leamaš čoahkkimat sierra gielddaiguin earret eará dan dihte ahte bidjat fuomášumi sámi pasieanttaid dárbbuide. Lea buorre go gielddalaš ovttasbargoprošeavttat sámi guovlluin, nugo gielddaidgaskasaš medisiinnalaš guovddáš Evenášši, Dielddanuori ja Skániid suohkaniin, háliida searvvaht Sámedikki sin bargui sámi geavaheddjiid goziheami várás.

Sámedikki vásihusat čájehit maiddá ahte lea erohus sámi ássiid vuordámušain dearvvašvuoda- ja fuolahusbálválsii ja das maid gielddat fáallet. Guovlomedisiinnalaš guovddáža ásahandárbu julevsámi guvlui lea ovdamearka das go sámi ássit oaivvildit ahte sin giella ii guldal sin. Dán áššis lea Sámediggi leamaš gulahallanguoibmin. Dearvvašvuoda- ja fuolahusfálddat sámi pasieanttaide gozihuvvo danne maiddá Sámedikki barggus ovttasbargošiehtadusain gávpogiiguin mat háliidit dahkat šiehtadusa Sámedikkiin.

7.3 Dásseárvosaš mánáidsuodjalanbálváls

Sámediggi lea addán gulaskuddancealkámuša láchkaásahussii mánáid vuoigatvuoda birra leat mielde váikkuheamen ja mánáid vejolašvuoda birra oažžut sierra luohttámušolbmo iežas mánáidsuodjalanáššis. Sámediggi lea duhtavaš go láchkaásahusas čuožžu ahte máná etnihkalaš, oskkoldat, kultuvrralaš ja gielalaš duogáš, maiddá sámi mánáid giella ja kultuvra, galgá gozihuvvot mielde váikkuheamis.

Sámediggi diehtá maiddá ahte ráđdehus lea álkiduhttimin mánáidsuodjalanlága ja ahte dan oktavuodas lea nammaduvvon láchkálávdegoddi. Sámi mánáid vuoigatvuodaid sihkkarastima goziheami geažil lea Sámediggi bivdán konsultašuvnnaid áššis. Mii leat bivdán oažžut sámi ovddastusa láchkálávdegoddá, muhto šállošit go dasa ii leat bohtán vástáduš.

Sámedikkis lea maiddá leamaš čoahkkin Norgga Biebmuoktoserviin, mas fáddán lei sámi giela ja kultuvrra goziheapmi mánáin geat leat biebmoruovttus.

7.4 Dásseárvosaš heahthedieđihanbálvalus

Heahthedieđihanbálvalusa buorideami ja organiserema oktavuodas boahteáiggis, lea Sámedikkis leamaš gulahallančoahkkin servodatsihkarvuoda ja gearggusvuoda direktoráhtain, gielddaiguin mat gullet sámegeielaid hálddašanguvlui ja 110-guovddážiiguin mat bálvalit dáid gielddaid heahthedieđáhusaiguin. Sámediggi áigu doalvut gulahallančoahkkimis bohtán hástalusaid ja oainnuid viidáseappot konsultašuvnnaide Ráđđehusain.

7.5 Dásseárvosaš gednendilli sámi fánnggaid

Sámediggi lea 2014:s ovttasbargan Davvi guovllu rihkusfuolahusain ja leat ráhkadan doaimbaidjoplána sámi fánnggaid ja gednemii dubmejuvvomiid várás. Okta doaimbajuiin pláνας lea ahte čoahkket daid ovttasbargoguimmiid main lea gelbbolašvuohta suorggis fierpmádatseminárii juohke jagi. Sámediggi lea 2014:s searvan rihkusfuolahusa fierpmádatseminárii Romssas.

Siviiláittardeaddji lea ásahan eastadanovttadaga sin várás geain lea friijavuolta rivvejuvnon biinnideami ja olmmošmeahtun meannudeami geažil. Sámediggi lea addán rávvagiid movt sámiid vuoigatvuodaid sáhtášii gozihit friijavuoda rivvema oktavuodas ja lea bivdán dieđuid sámi fánnggaid gednendilli birra, Romssa giddagasa vuosttaš raportta vuodul.

Sámediggi lea addán rávvagiid movt sámiid vuoigatvuodaid sáhtášii gozihit friijavuoda rivvema oktavuodas ja lea bivdán dieđuid sámi fánnggaid gednendilli birra, Romssa giddagasa vuosttaš raportta vuodul.

8 Areálat ja biras

Váldomihttomearri:

Guoddilis luonddu ja resursavuodu hálddašeami vuodul sihkkarastit ja ovddidit sámi kultuvrra, ealáhusbarggu ja servodateallima.

8.1 Rámmaeavttut

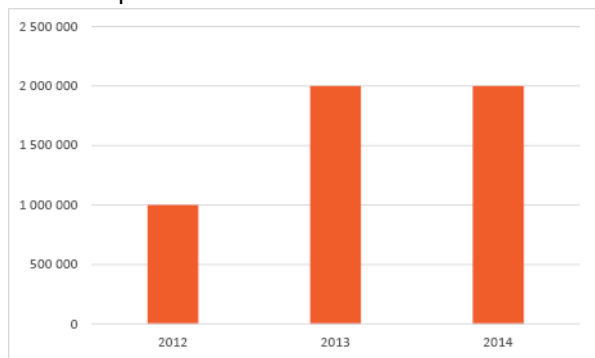
8.1.1 Protect Sápmi

Protect Sápmi lea vuodđudus maid Norgga Boazodoallosámiid Riikasearvi ja Ruota Sámiid Riikasearvi leat álggahan. Sámediggi nammada ovttá áirasa stivrii. Vuodđudus galgá fágalaččat veahkkin fuolahit sámi vuoigatvuodalaččaid areálaberoštumiid, eana- ja resursavuoigatvuodaid ja ovdánahttinvejolašvuodaid.

Dán barggu ektui oazžu Protect Sápmi njuolggodoarjaga vai sámi vuoigatvuodalaččat sáhttet addit friddja ja ovddalgihit dieđihuvvon mieđiheami huksehusáššiin. 2014:s leat Protect Sámis 4 olbmo mat servet doaimmahusa barggus.

Sámediggi bidjá vuodđun ahte Protect Sápmi vuodđudussii ferte eanet ja eanet vuodđoruhtadeapmi boahtit eará almmolaš ja/dehe eahpealmmolaš eiseváldiin, nu ahte Sámedikki ruhtadanoassi dađistaga sáhtta unniduvvot. Sámediggi lea mángga dilálašvuođas, maŋemus juovlamánu 8. b. 2014 čoahkkimis ealáhusministariin, sihtan ráđđehusa veahkehit Protect Sápmi vuodđoruhtademiin.

Geavaheapmi - Protect vuodđudus

8.2 Areálaid hálddašeapmi

Moatti 2014 areálaplánain lea Sámediggi árvoštallan nu ahte plánat livčče sáhtán buktit mearkkašahtti váikkuhusaid sámi kultuvrii dehe ealáhusaide. Danin leat mii geavahan min váidinrievtti. Váidinrievttit leat konkrehtalaččat ovddiduvvon boazodoalu, árbevirolaš riddoguołasteami ja kulturmuitoárvvuid dihte. Áššit leat čoavdašuvvan dássáži dialoga bokte suohkaniiguin dehe soabademiin Fylkkamánni bokte.

Ođđa areálageavahanvuogit dagahit lossa noađi árbevirolaš sámi guovlluide. Dát sáhtttá leat sakka hástaleaddji sámi árbevirolaš ealáhusaide, ja sáhtttá muhtin dilálašvuodain dagahit soahpameahttun beroštusriidduid. Dakkár áššin oaidná Sámediggi ahte lea dehálaš go lea buorre dialoga plánaiseválddiiguin juo plánabarggu álggaheamis.

8.2.1 Bádádjo suohkana 2014-2026 suohkanplána areáloassi

Vuosttaldeapmi ovddiduvvui sihkkarastin dihte luondduvuođu sámi kultuvrii, ealáhusdoaimmaide ja servodateallimii oppalaččat, dasto vel earenomážit sámi kulturmuittuide ja boazodoalloealáhussii. Ášši čovdojuvvui dialoga ja soabadeami bokte Fylkkamánniin. Plána heivehuvvui nu ahte luondduvuođu lea doarvái sihkkarastojuvvon nu ahte vuosteággii ii leat šat vuoddu.

8.2.2 Suortta gávpotplána, Blåbyen 2014-2026 suohkanplána

Vuosteákkat ovddiduvvojedje boazodoalu dihte, ráddjejuvvon dan plánaoassái mii gullá linnasullui. Sámedikki, Suorta suohkana ja guoskevaš boazodoalloorohagaid gaskkas lea gulahallan. Sis lea ovttaoavilvuohhta gávdnat konkrehta molssaeavttuid plánaide ja proseassaide mii čoavdá vuosteákkaid. Dát ášši čatnasa Hålogaland-geainnu huksemii, mii manná čađa plánaguovlu, ja dan boazodoallofágalaš váikkuhančielggadeapmái maid dál hábmejít geaidnoprošektii.

8.2.3 Riddoavádat árbevirolaš sámi guovlluin

Sámediggái lea deatalaš sihkkarastit areálaid árbevirolaš bivdosajiide ja gođdosajiide. Dát guovllut leat resursavuodđun eallinnávccalaš guołasteapmái sámi riddo- ja vuotnaguovlluin. Sámediggi lea ávžžuhan gielddaid váldit atnui ovddalgihtii várrugasvuoda prinsihpa go áigot guovlluid váldit atnui akvakultuvrralaš áigumušaide. Dakkár diliin go ođđa geavahanvuogit áitet árbevirolaš bivdosajiid ja gođdosajiid dahje sáhttet mielddiset buktit ahte ii leat vejolaš máhcahit báikkálaš guołasteami vahágahttima, de lea Sámediggi válljen vuostaldit plána. Dasa lassin leat mii ávžžuhan gielddaid váldit atnui árbedieđu ja báikkálaš máhtu riddo- ja mearraguovlluid geavaheami birra plánaproseassas.

8.3 Luondduressurat

8.3.1 Konsešuvdnaáššiid čuovvoleapmi

Sámediggi lea buktán cealkámuša bieggafápmoprošeavttaide Øyfjellet bieggafápmorusttegi, Riehppi bieggafápmorusttegi, Kopperaa bieggafápmorusttegi ja Markavola, Hyllfjellet ja Sognvola bieggafápmorusttegiidda. Buot daidda prošeavttaide leat ovddiduvvon vuosteákkat.

Konsultašuvnnat leat čadahuvvon Norgga čázádat- ja energijadirektoráhtain (NČE) Mussere bieggafápmorusttega ja Øyfjellet bieggafápmorusttega oktavuodas, dasto vel Kopperaa, Markavola, Hyllfjellet ja Sognvola prošeavttaid oktavuodas. Konsultašuvnnain ii boađe ovdan makkár mearrádusa NČE dahká. Danin ii sáhte árvvoštallat leago eiseváldiin ovttaoaivilvuohhta vai ii.

Jagi 2014 mielde lea Sámediggi ovddidan vuosteákkaid smávvaápmorusttega ohcamiidda Fuoskku, Bådådjo ja Báhcavuona suohkaniin ja Oarje-Finnmárkkus. Sámedikkis lea dat ipmárdus ahte dát doaimmat eai leat árvvoštallon noadđin boazodollui. Ja dasto ii leat árvvoštallon leat go makkár ge mearkkašahtti negatiivvaš váikkuhusat smávvaápmohuksemis boazodollui. NČE lea sádden dáid ohcamiid gulaskuddamii oktan eanet seamma guovllu smávvaápmorusttetoahkamiiguin ja mat leat meannuduvvon oktanaga. Dakkár oktasaš áššemeannudeapmi addá eanet vejolašvuoda fuobmát man stuoris noadđi oppalohká gárte boazodollui go geahččá stuorát guovllu.

Ráđđádallama oktavuodas NČE:in smávvaápmorusttegiid birra ii leat NČE geažuhan mii šattašii boađusin. Sámediggi oaivila mielde eai leat konsultašuvnnat čadahuvvon dainna áigumušain ahte juksat soabalašvuoda.

8.3.2 Mineráladoaimmat sámi guovlluin

Sámediggi lea 2014:s mearrádusastis sihtán ráđđehusa jođánit váldit iniciatiivva konsultašuvnnaide minerálaš rievdeame dihte nu ahte dat eahpitkeahhtá lea siskobealde álbmotrievtti. Dát lea earenoamážit čadnon geatnegasvuhtii mas galgá váldit sámi kultuvrra vuhtii buot sámi guovlluin, rievttit mineráladoaimmaid konsultašuvnnaide ja ásaheapmi ovdamunneortnegiid mii mielddisbukta ahte ávkkástallanárvu ruvkedoaimmain boahká buorin sámi servodahkii ja vuoigatvuodalaččaide.

Ráđđehus lea borgemánus 2014 dohkkehan ON Olmmošvuoigatvuodarádi ávžžuhusa ovddidit dialoga oážžun dihte ovttaoaivilvuoda mineráladoaimmaid birra davvin. Sámediggi vuohtá maid ahte Stuuradikki gieldda- ja hálddašankomitea Evt. 57 S (2014-2015) mieđiha ahte lea dehálaš oážžut oktasaš ipmárdusa movt minerálaressurat sámi guovlluin galget hálddašuvvot ja mii maid sáhtta ovtastuvvot boazodoaluin, ja dát ferte fuolahuvvot dialoga bokte gaskal eiseváldiid ja Sámedikki. Čoahkkima bokte lea Sámediggi ovddidan ealáhusministarii minerálaš rievdamaga gažaldaga. Ealáhus- ja guolástusdepartemeanta ii leat addán makkárge signálaid das ahte áigot go árvvoštallat rievdadit minerálašaga.

Dát dilli dagaha hui váttisin Sámediggái addit makkárge mieđiheami mineráladoaimmaide sámi guovlluin. Sámedikki minerálaveahki lea dárbu ovdánahttit dakkár minerálapolitihkalaš lávdin mii lea eanet čadahuvvon ja ođasmahtton. Dán ferte eanet heivehit fuolahat dihte nu ahte váldet vuhtii guoskevaš sámi beroštumit ja vuoigatvuodalaččaid.

Gieldda- ja ođasmahttindepartemeanta (GOD) ii leat váldán vuhtii Sámedikki váidalusa Nussira ja Gumpenjuni ruvkedoaimma regulerenplánii Falesnuori suohkanis. GOD dohkkehii regulerenplána maŋjel čoahkkima gielddaministariin, muhto almmá dan konsultašuvnnaid haga. Sámediggi lea álggahan konsultašuvnnaid Birasdirektoráhtain Nussir ASA ohcama birra oážžut ohcanlobi nuoskidanlága vuodul. Loahpalaš mearrádus Nussira ja Gumpenjuni ruvkeplánaid ektui ovddiduvvo sierrá áššin Sámedikkis.

8.3.3 Finnmarkolága čuovvoleapmi

Sámediggi lea guorahallan Finnmarkolága ollislaččat. Sámedikki meannudeapmi guoská dasa movt Finnmarkoláhka čuovvoluvvo praktihkalaččat ii ge dasa makkár dárbu lea rievdadit lága.

Sámedikkis lea leamaš politihkalaš ja hálddahuslaš dialoga Finnmárkkuopmodagain movt čuovvolit dievasčoahkkinmearrádusa ja vásiha dán dialoga nu konstruktiván ahte berre joatkit.

Eatnamiid ja resurssaid kárten- ja dohkkehanbargui Finnmárkolága ektui lea juolluduvvon menddo uhcán ruhta. Sámediggi lea sihtán stádabušeahta olis várret ruđa Finnmárkokommišuvnna bargui sierra poasttas.

Sámediggi oaivvilda ahte muhtun lágalaš árvoštallamat maid Finnmárkokommišuvdna lea dahkan, leat moaittehahttit. Danne lea Sámediggi deattuhan ahte ovdalaš stádalaš hálddašemiid ferte dulkot álbmotrievtti rihkkun- ja vealahansuodjalusa vuodul go vuollásaš rievttit galget kártejuvvot ja dohkkehuvvot. Dát ferte gullat dan oapmerievttálaš árvoštallamii mii dáhkkojuvvo Finnmárkokommišuvnna barggus. Stuuradiggi lea bidjan vuodđun ahte sápmelaččain ja sámi báikegottiin lea oktasaš oamastanvuoigatvuohta Finnmárkku guovlluide, ja sihkkarit maid siseatnan osiide Finnmárkkus (gč. Finnmárkolága §§ 5, 9 ja 10 ja justiisalávdegotti čálloša beaiváduvvon 21.03.05). Dasa ferte Sámedikki oainnu mielde biddojuvvot stuorát mearkkašupmi Finnmárkokommišuvnna árvoštallamiin go identifiserejit vuoigatvuođaid Finnmárkkus.

8.3.4 Giđđalodden

Sámediggi oaivvilda ahte otnáš geahččalanortnet ii leat vuodđuduvvon árbevirolaš giđđaloddema vieruiduvvan vugiide. Dán lea Sámediggi dovddahan ILO-konvenšuvnna nr. 169 Norgga raporterema bokte. Sámedikki sávaldat lea ahte giđđalodden galgá dohkkehuvvot sámi árbevirolaš kulturguoddin ja ahte loddenrámmat viiddiduvvot nu ahte dat lea árbevirolaš vuogi mielde, muhto seammás leat siskkobealde dan mii adnojuvvo biologalaš ceavzilín.

Sámedikkis leat leamaš čoahkkimat Dálkkádat- ja birasgáhttendepartemeanttain gos soabadedje ahte máhtolašvuodávuodđu ferte buoriduvvot. Birasdirektoráhtta lea ožžon barggu čielggadit vejolašvuoda heivehit bivdorámmaid nu ahte dat leat árbevirolaš giđđaloddenvugiid mielde nugo árbevirolaččat lea bivdojuvvon buolvvas bulvii.

8.4 Luondduvalljodat

2014:s nammaduvvui álbmotmeahcce- ja suodjalusguovlostivrraide ođđa sámi stivraáirasat. 20 dán oktiibuot 39 álbmotmeahcce- ja suodjalusguovlostivrra sámi áirasis ledje válggas. Sámediggi lei duhtavaš go Birasdirektoráhtta čuovvolii Sámedikki nammadanárválus. Nannen dihtii suodjalusguovlostivrraid sámi stivralahtuid čuovvoleami ráhkaduvvui bagadallangihpa Sámedikki nammadan stivralahtuid várás.

Sámediggi háliida láchit eanet oktavuoda ja fierpmádathuksema suodjalusguovlo- ja álbmotmeahcestivrraid sámi áirasiid gaska. Sámediggi lea álggahan digaštallanforumas sosiála medias áirasiid várás.

Femundsmarka álbmotmeahci ja daidda lagas eanasuodjalusguovlluid hálddašanplána birra lea Sámediggi leamaš konsultašuvnnain Birasdirektoráhtain. Dáid konsultašuvnnaid oktavuodas ollašuvai ovttaoavilvuohta hálddašanplána ektui. 12. oasehasčoahkkimii oassálastima bokte dán jagi lea Sámediggi čuovvolan biologalaš šláddjivuoda konvenšuvnna (CBD) artihkal 8 (j) barggu. Oasehasčoahkkin mearridii ahte tearbma indigenous peoples and local communities galgá geavahuvvot boahttevaš mearrádusain mat gullet konvenšuvdnii. Sámediggi lea šiehtadan Suoma ja Ruota bealde Sámedikkiiguin guorahallat vejolašvuođaid lagat ovttasbargui áššiiguin mat gusket konvenšuvnna 8 (j) artihkkalii, ja dasto vel Nagoya-protokolla birra.

8.5 Sámi vuoigatvuođalávdegoddi

Sámediggi dovddaha vuorjašumi váilevaš áššejođu geažil sámi vuoigatvuođalávdegoddi bargguin ja atná unohassan go sámiid oktasaš ja oktagaslaš eana- ja resursavuoigatvuođat olggobealde Finnmárkku eai leat vel čielggaduvvon.

Seammás go sámi vuoigatvuođalávdegoddi ii čuovvoluvvo, de lassána deaddu sámi kultuvrra, ealáhusdoaimmaheami ja servodateallima areála- ja resursavuodđui. Ráđđehus álggaha proseassaid ja doaimmaid mat váikkuhit njuolggá čuolbmačilgehusaide maid Sámi vuoigatvuođalávdegoddi lea čielggadan. Dát gustojit mohtorjohtolatlága rievdadeapmái, meahcchálddahusa álkideapmái ja mehciid priváhtan dahkamii ja daid sárggáid vuovdimii maid Statskog SF hálddaša.

8.5.1 Mehciid dahkat priváhtan ja daid sárggáid vuovdin maid Statskog hálddaša

Statskog joatká nu gohččoduvvon sárgávuovdimiin. Sámediggi lea dovddahan ahte lea prinsihpalaččat vuostá dakkár eananvuovdima sámi guovlluin ovdalgo dát leat kártejuvvon nu go Sámi vuoigatvuodálávdegoddi lea mearridan ja álbmotriekti eaktuda. Ovttasbargošiehtadus Sámedikki ja Statskog gaská ii dasto fátmmas konsultašuvnnaid dakkár vuovdimii birra maid Sámediggi lea prinsihpalaččat vuostá. Eanan- ja biebmodepartemeantta gohččun Statskog SF stivrii ahte privatiseret doaimmahanveara vuvddiid, fátmmaasta maid sámi guovlluid ja sáhtá dieđusge váikkuhit sámi vuoigatvuodaide ja beroštumiide almmá Sámedikkiin konsulterema haga. Eanan- ja biebmodepartemeanta lea dieđihan Sámediggái ahte jus vuovdin árvvoštallo áššeguovdiliin dán guovlluin, de galget čađahuvvot konsultašuvnnaid. Sámediggi ii oainne ahte dakkár vejolaš vuovdin dehe oasseprivatiseren dávasta álbmotrievtti geatnegasvuodaide sámi álbmoga ektui ja dan proseassaipmárdussii mii olles áiggi lea leamaš vuodđun Sámi vuoigatvuodálávdegotti ásaheapmái ja čuovvoleapmái.

8.5.2 Meahcchálldahusa álkideapmi

Sámediggi ii konsulterejuvvon dan fágajoavkku mandáhta ja oktiibidjama birra. mii galggai addit raportta meahcchálldahusa álkideami birra. Gieldda- ja ođasmahttinministtar válljii dieđihit Sámediggái ahte Sámediggi konsulterejuvvo jus leat vejolaš doaimmat mat sáhttet guoskat sámi beroštumiide. Sámedikkis lea leamaš hálddahuslaš suokkardallančoahkkkin fágajoavkkuin ja áigu addit gulaskuddancealkámuša raportii mii ovddiduvvui juovlamánus 2014. Sámedikki čielgá oaiivil lea ahte álkidandoaimmat galget leat mielde nannemin sámi álbmoga oassálastima meahccherussaid hálddašeapmái, eai ge láivudit dan.

8.5.3 Mohtorjohtolatlága rievdateapmi

Sámedikkis leat leamaš konsultašuvnnaid Birasgáhttenpartemeanttain skohterláhtuid birra suodjalanguovlluin Finnmárkkus ja Davvi-Romssas. Sámediggi doarju johtolatgildosa suodjalanguovlluin, muhto oaiivvilda ahte berrešii addot liiba dán árvvoštallat suodjalanguovlluid ásaheami oktavuodas ja bidjat lálkkaásahusmearrádušaid dasa. Sámediggi deattuha ahte gielddus sáhtá dagahit hástalusaid Finnmárkkus gos juo leat láhtut suodjalanguovlluin.

Go gusto dasa ahte miehtát mohtorjohtolahiid stáhta oktasašmehciin, de ii hálit Sámediggi ahte ráđđehus galgá dahkat rievdateadusaid das gii dat galgá addit lobi mohtorjohtolahiid stáhta oktasašmehciin dál. Gažaldat ferte guorahallot sámi vuoigatvuodálávdegotti 2 čuovvolanbarggu oktavuodas.

Dán gažaldaga oktavuodas ferte Sámediggi konsulterejuvvo. Oppalaččat lea midjiide deatalaš ahte eai lihkahallojuvvo vuollášaš oamastan- ja geavahanvuoigatvuodas mat eai leat vel kártejuvvon ja identifiserejuvvon.

9 Kulturमितosudjalus

Váldomihhtomearri:

Duodáštít, gaskkustit ja hálddaštít daid dieđuid vássánaiggis boahteáiggi várás, maid sámi kulturmuittut ja kulturbirrasat ovddastit.

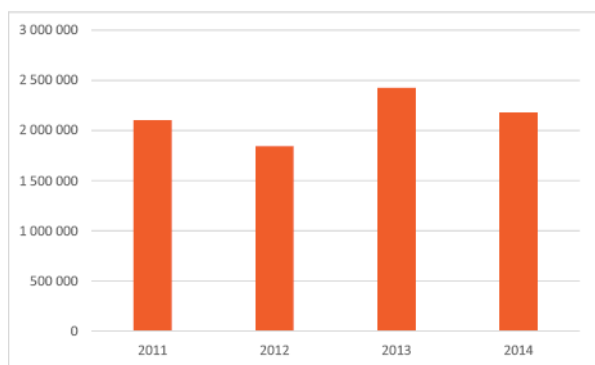
Sámi kulturमितosudjaleamis leat leamaš ollu doaimmat 2014:s. Sámedikkis lea leamaš oktavuodas informánttaiguin, giliserviiguin, boazodoalloorohagaiguin, gielddaiguin ja ovttaskas olbmuiguin. Mis leat leamaš 152 geahčadeami, man oktavuodas leat registrerejuvvon kulturमितosudjaleamis sámi kulturmuittuiguin, mat buot leat biddjojuvvon Riikaantikvára kulturमितosudjaleamis Askeladdenii. Namuhuvvon lokalitehtaid siskobealde leat registrerejuvvon 6047 ođđa dahje rievdan ovttaskas muittu, 413 dáid gaskkas leat gávdnon Noiddiidčearus (Várnjárdgas) ráhkkaneaddji máilmmiárbeabarggu oktavuodas.

Norlándda davit oasis leat čađahuvvon 15 geahčadeami ovttas iešguđege informánttaiguin, ja registrerejuvvojedje 46 ođđa ovttaskas muittu, 12 lokalitehtas. Dát registreremat leat eanaš dahkkojuvvon dan geažil go báikkálaš ovttaskas olbmot geain lea beroštupmi kulturमितosudjaleamis leat váldán oktavuodas Sámedikkiin. Buorre ovttasbargu jagiid mielde lea buvttihan duodáštuvvon árvvolaš ođđa máhtu.

Sámediggi lea prošeavtta “sámi visttiid identifiseren ja registreren” bokte jagi 2012 rájes registreren birrasii 600 sámi vistti, main sullii 210 leat áittit ja sullii 180 leat ássanviesut. Dát prošeakta lea deatalaš sámi ássama duodašteapmái.

Registreremat ja doaimma muđui kulturमितobarggus čájeha ahte Sámediggi buori vuogi mielde lea leamaš mielde duodašteamen, gaskkusteamen ja hálddašeamen máhtu sámi kulturmittuid ja kulturbirrasiid birra Norggas. Mii oaidnit dattetge ahte gávdnojit suorggít sámi kulturमितosuodjalusa siskkoabealde maidda ain lea dárbu bidjat eanet fuomášumi. Dat guoská ovdamearka dihte ávnnaskeahces kulturmittuide, maiguin ain ferte ángiruššat juksan dihte biddjojuvvon mihttomeari.

Geavaheapmi - sámi kulturमितosuodjalus

9.1 Sámi kulturमितosuodjalusa rámmaeavttut

Ohcanvuđot ruđaid leat eanaš ožžon museat dahje eará sámi organisašuvnnat. Čuovvovaččat leat muhtun ovdamearkkat 2014:s:

- Aajege giellaguovddáš oaččui ruđaid sámi visttiid registreremii Mearohkes, cukcasiid ja muitalusaid duodašteapmái Rööroses, ja kulturmittuid lámčimii báikkis Forollhogna.
- Saemien Sijte oaččui ruđaid registreret kulturmittuid jasain. Rievdan dálkkádaga geažil suddá eanet muhta ja jiekŋa, ja danne sáhttet ihtit boarráset sámi dávvirat iešgudege báikkiin.
- Spittá gilisearvi oaččui doarjaga eanadatarkiteakta goluid máksimii detáljja dási plána ráhkadeami oktavuodas guovžahávdidiid sihkarastimis kulturbálgá guoras.
- Árran julevsámi guovddáš oaččui ruđaid joatkit mánggga jagáš soahtemittuid registreremiid, ja dasto duodaštít bálvvosbáikki Oarje-Fuolldás.
- Gaska-Romssa musea oaččui ruđaid sámi vistti ođasteapmái Gahpervákkis.

Riikaantikvára suodjalanprográmmas juolluduvojedje ruđat ráfáidahttojuvvon priváhta visttiide. Stuurát ođastanprošeavttaid gaskkas maidda juolluduvojedje ruđat, leat Gaskabivuoŋmi Ráisavuonas, Fjellidal Rivttáin, Kjelvik nammasaš láigodálolašsadjji Oarje-Fuolldás, Tuva Hápmiris, Tolkkuset - Buorresárku Unjárggas ja skielttarskadjá Deanus.

Go guoská sámi huksensuodjalussii muđui, de lea Varsi-viessu Sirmás ceggejuvvon šihttojuvvon tomtii, ja vistti gárvvistemiin leat bargamin. Viessoeaiggát lea maiddá ožžon doarjaga Norgga kulturमितofoanddas ceggemii. Menna-viessu Sandnes (Goađát) báikkis Mátta-Várjjaga gielddas lea maiddá divoduvvon olggobealde, plána mielde maid Sámediggi lea dohkkehan ja lea addán doarjaga.

9.1.1 Sámi perspektiiva nationála ja regionála kulturमितosuodjalusas

Sámediggi lea searvan Goarahaga ja Njárgga, Válljejuvvon kultureanadaga Finnmarkkus regionála

stivrenjovkui ovttas Finnmarkku fylkkagielddain, Fylkkamánniin ja FeFo:in. Sámediggi lea leamaš mielde guovllu oktasaš geahčadeamis, ja lea searvan kulturmitovánddardeapmái ovttas preassain ja báikkálaš ovttasbargojoavkkuin. Sámediggi lea maiddá juolludan ruđaid Mearrasámi gelbbolašvuođaguovddáži, vai dát sáhttet registreret kulturmuittuid guovllus. Dieinna lágiin sáhttit oainnusmahttit mearrasámi perspektiivva riddokultureanadagas.

Sámediggi lea 2014:s nammadan Sverre Fjellheim Sámedikki ođđa ovddasteaddjin Röörose Bergstad ja birrasa máilmmiárberáđđái. Dát searvan lea deatalaš máttasámi kultuvrra oainnusmahttimii máilmmiárbeguovllus Rööroses.

9.1.2 Sámi kulturmuittuid beaktilis ja dávgasis hálddašeapmi

Sámediggi lea buktán árvalusaid Riikaantikvára 2015 vuoruhanreivii ja lea earret eará čujuhan ahte bidjat sámi vistesuodjaleami ja Várjjat Siidda UNESCO máilmmiárbelistii áigejuovdilis áššin maiguin Sámediggi bargá árjjalaččat viidáseappot.

Go guoská Sámedikki hástalusaid, de leat mii erenoamážit čujuhan 100 jagi rádjái kulturmitolágas sámi kulturmuittuid ektui ja Askeladden kulturmitobása kvalitehta dárkkisteami ja áigejuovdilastima ektui.

9.2 Sámi kulturmuittuid hálddašeapmi

9.2.1 Funkšuvnnaš ja einnostan vejolaš hálddašeapmi kulturmitolága ja plána- ja huksenlága mielde

Sámediggi lea ovttasbargguin Finnmarkku fylkkagielddain (FFG) guovtti gieddeáigodagas dievasmahtán registreremiid Inggášguolbana ja Hálkavári báhčin- ja hárhállanšiljuin Porsáŋggu gielddas. 2014:s leat registrerejuvvon 56 sámi kulturmuittu. Oktiibuot leat ođđaregistreremat 82 kulturmuittu, ja dasa lassin diehtit ahte báhčin- ja hárhállanšiljus leat badjelaš 430 ovttaskasmuittu. Eatnašiin dain sáhtta leat sámi oktavuoha.

Sámediggi lea 2014:s gilván ođđasis kulturmitoguovllu Høyvikhøyden báikkis Čáhcesullo gielddas. Guovllus leat earret eará ollu sámi dološhávdit. Vahágat šadde dalle go Avinor divui čuovggaid Čáhcesullo girdigiettis 2007:s. Bioforsk nammasaš fitnodat čađahii geavatalaš barggu. Ášši lea jorran kulturmitohálddašeamis mánggaid jagiid, ja dat lea dál loahpahuvvon dilálašvuođaid mielde dohkálaš vugiin.

Sámediggi oaččui 2014:s doarjaga Riikaantikváras bearráigehččojuvvon kulturmuittuide Lenesjávrris/Leinavann Bearddus. Prošeakta lei ovttasbargu Romssa fylkkasuohkaniin. Dán jagáš registreremiid ulbmilin lei oažžut áigejuovdilis geahčastaga kulturmuittuin ja oažžut daid kártejuvvot ođđa teknologijja vehkiin (jierbmás GPS). Iskkadeamit duođastit dan maid leimmet jáhkán ahte Lenesjávrris leat ollu kulturmuittu ja stuorra variašuvdnagovdodat ja áigeolli kulturbirrasis. Barggu bohtosiin ledje sullii 50 registrerejuvvon kulturmuittu, main 32 ovtta ja seamma sullos (Duopmáasuolu/ Tomasholmen). Ođđa máhtu geažil defineriimet maiddá ođđasis kulturmuittuid. Čájeha ahte sullos maid ovdal gieddebarggu oktavuodas dovddaimet hávdesuolun, ledjege maiddá boares ovdahistorjjálaš goddebivdolokaltehtat.

Go Norlánda fylkkamánni bivdii, de lea Sámediggi 2014:s registreren kulturmuittuid Møysalen álbmotmeahcis ja eanadatsuodjalanguovllus. Møysalen álbmotmeahcci galgá oktiibuot sihkarastit stuorát, oktalaš luondu- ja kultureanadatguovllu.

Válljiimet golbma ráddjejuvvon guovllu Møysalen álbmotmeahci siskobealde Sámedikki gieddebarggu várás, doppe registreremiid 23 kulturmuittu. Dát kulturmuittu čatnasit boarráset sámi boazodollui, dat leat árranat, goahtesajit ja állit; kulturmuittu mat čatnasit boarráset sámi dálolaččaide ja kulturmuittu mat čatnasit šerpe-/ruvkedoimii 1900-logu álggus. Dán jagi kulturmitoregistreremat leat leamaš árvvolaččat ja deatalaččat go guoská boarráset sámi ássama ja sámi kulturmuittuid oainnusmahttimii dán guovllus Sámis.

Stuorámuš registrerenprošeakta máttasámi guovllus 2014:s lea dahkkojuvvon plánejuvvon 420 kV elrávdnjelinjá oktavuodas Fovsenis. Doppe registrerejuvvojedje vihtta automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon sámi kulturmuittu, daid gaskkas guokte gáetie-sijjeh/goahtesaji, okta gaelmie/dološhávdii, okta aernie/dollasadji ja okta tsiegle/mearkageađgi. Registreremat leat deatalaš duođastusat boarráset áiggiid

sámi geavahas ja ássamis Fovsen-njaarke guovllus. Sámediggi lea maiddá, Statnett siehtadusaid mielde, rievdatan elrávdnjedoaimbajuid amas oktage dáin kulturmuittuin rihkkašuvvat dahje biliduvvot elrávdnjelinjá huksema oktavuodas.

9.2.2 Sámi virstiid registreren ja identifiseren

Prošeavtta oktavuodas, sámi virstiid identifiseren ja registreren, leat 2014:s čadahuovvon geahčadeamit Guovdageainnu, Leangáviikka, Ránáidsullo, Birgi, Mátavuomi, Ráisavuona, Divrráid, Ivvárstáddi, Siellaga ja Loabaga suohkaniin. Gieddeáigodagas leat geahčaduvvon 180 virsti.

Oktiibuot 180 virsti geahčaduvvojde, konkluderejuvui ahte dáin leat 107 sámi virsti. Eará virstiid ektui lea veaháš árrat konkluderet, muhto várra birrasii beali dáin sáhtá rehkenastit sámi virstin. Oktiibuot lea sáhka sullii 51 viesus/barttas, earát leat áittit, návehat/stállat/láđut, ja loahppa eará unnit olgovirstit ja goadit. 42 virsti dan 145 virsti gaskkas lea dárbu divodit ollu ja bidjat johtilis doaibmajuid daid gádjumii. Ollu virstit lohkkovirstit sámi virstin, jorbassii go rehkenastá de lea 40 virstis dilledássi TG3, mii mearkkaša dan ahte dát virstit dárbbasit jođánis doaibmajuid ja ollu divoduvvot.

9.2.3 Kulturbiras nuortalaš gillis

Nuortalaš gili dikšun 2014:s lea čadahuovvon plánaid mielde ja loahppaboadus lea buorre. Eanadat lea dikšovuvvon, bohtut leat čuhppovuvvon ja gieddečorgenmašiidna lea geavahuovvon dulbet gázzáris bovnnaid. Svanhovd birasguovddáš lea bálkahuovvon šaddadit báikái heivvolaš siepmániid mat leat gilvovuvvon hávdedievvá.

Dasto lea Sámediggi fuolahat dan ahte St. Georg kapealla lea buollinsihkarastovuvvon. Dan oktavuodas lea biddjovuvvon čieva virsti birra hehttet gullubuollima leavvamis kapellii. Leat maiddá bálkahan bohcebidji divvut Halonen-virsti čáhcerusttega.

Sámediggi lea gulahallama bokte Stáhta geaidnodoaimmahagain ja Mátta-Várjjaga gielddain čielggadan ahte Nuortalaš gillái biddjovuvvo golmmagielat báikenammagalba.

Plána ahte buohkat galget beassat Geavvngis nammasaš bivdosadjái, lea gárvis ja sáddejuvvo fáldaga viežžama várás.

9.3 Kulturmuittuid oainnusmahttin

9.3.1 Sámi kulturmuittut geavahuovvot duodaštit máhtu resursa ja eanadaga heiveheami birra

Sihke Sámediggi ja Riikaantikvára leat juolludan doarjaga Árran julevsáme guovddázii prošeavtta joatkimii, Soahtemuittut Davvi Sálttus, mii lea oassi árvoháhkamis kulturmuittoguvllus. Prošeavtta bohtosat gaskkustuvvot earret eará blogga bokte, krigsminner.blogspot.no. Fáddá lea leamaš erenoamáš áigejuovdii nuppi máilmmisoadi fuomášumi oktavuodas 2014:s.

9.3.2 Sámediggi váldoaktevran sámi kulturárbbi gaskkusteamis

Prošeakta sámi kulturmuittuid registreremis miehtá 420 kV elrávdnjelinjá Báhcavuonas – Hámmárfestii lea loahpahuovvon. Registrerenprošeavttas lea ráhkaduvvon loahpparaporta. Registrerenprošeakta lei áigodagas 2010-2012, ja birrasii 1000 sámi kulturmuittu leat registrerejuvvon. Loahpparaporttas oidno boarráset sámi geavahas ja ássan guoskevaš guovlluin rittus duoddarii ja buktá nie eanet máhtu kulturhistorjjá birra Sámis.

Guovddáš kulturmuittopolitihka boadusin lea Riikaantikvára álggahan mánja suodjalanprográmma kulturmuittuid várás. Okta dain lea suodjalanprográmma válljejuvvon arkeologalaš kulturmuittuide 2010-2020 (BARK). Sámediggi lea ožžon juolludusa Riikaantikváras BARK bargui, ja mii leat ráhkadan guhkesáiggi dikšunplána sámi kulturmuittuid várás.

Sámediggi lea 2014:s sihkkarastán, láchčán ja galben sámi kulturmuittuid Spittás ja girkogárddiin báikkiin Nuortarávdnji ja Skárfu Návuona suohkanis, Sarinanjuanas Raavrhvijkke suohkanis ja dasto lea sihkkarastán sámi kulturmuittuid Kluppus Unjárgga gielddas, ja lea juohkán dieđuid daid birra. Buot proševttain lea báikkálaš faggi ja leat deatalaččat sámi kulturmuittuid ja kulturbirrasa láchimii ja gaskkusteapmái báikkálaš dásis.

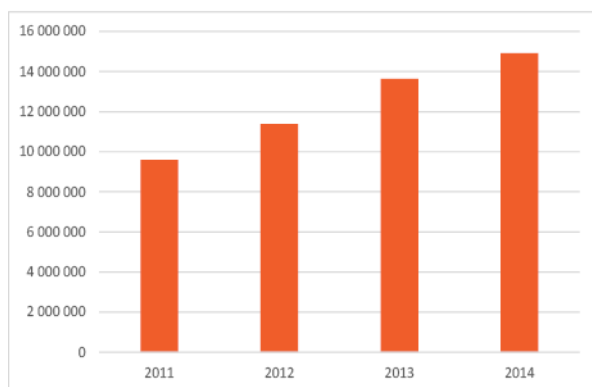
10 Ealáhusat

Váldomihttomearri:

Nana ja juohkelágan ealáhuseallin mii vuodđuduvvá sámi kultuvrii, lundui ja birrasii ja vuhtii váldá daid, ja lea vuodđun eallinfámolaš báikegottiide gos olbmot háliidit ássat.

10.1 Vuodđoealáhusaid rámmaeavttut

Geavaheapmi - doarjja vuodđoealáhusaide

10.1 Vuodđoealáhusaid rámmaeavttut

10.1.1 Mariidnaealáhusat

Sámediggi lea 2014:s áŋgiruššan hui ollu mearrasámi hástalusaiŋuin. Earret eará leat lágiduvvon máŋga álbmotčoahkkima mearrasámi giliin. Čoahkkimiin lea leamaš hui buorre ávki dán suorggi oktílaš politihka ovdideapmái. Sámediggi lea fuomášan ahte Ealáhus- ja guolástusdepartemeanttas leat leamaš eahpedábalaš ollu áššit, gulaskuddamat, proposišuvnnat ja sullasaččat 2014:s. Sámediggi lea buoremus vejolaš vuogi mielde addán buriid ja konstruktiiva rávvagiid mariidnasuorggi guovddáš politihkkasurggiide 2014:s.

10.1.1.1 Guolástusreguleremat

Sámediggi lea searvan guolástusreguleremiidda ja lea addán rávvagiid áššiide mat gusket riddo- ja vuotnaguovlluide, sihke regulerenčoahkkimiid bokte guolástusdirektevrrain ja Norgga-ruošša guolástuskommišuvnna bokte. Vuotnaguolástuslávdegoddi lea nammaduvvon ja lea álggahan barggus 2014:s, ja Sámedikkis leat stuorra vuordámušat lávdegotti bargui guolástushálddašeami ektui.

Sámediggi ja Ealáhus- ja guolástusdepartemeanta čađahit juohke čavčča politihkalaš konsultašuvnna čuovvovaš jagi guolástusreguleremiid birra. Ovdal politihkalaš konsultašuvnnaid leat maiddá dollojuvvon hálddahušlaš konsultašuvnnat gonagasreabbáhálddašeami ođđa stuorradiggedieđáhusa birra. 2015:s joatkit Gonagasreabbadieđáhuseain konsulteremiin. Sámediggi oaivvilda ahte buot fatnasat mat leat vuollel 15 mehtera, main leat reaidut ja main lea vejolaš bivdit gonagasreappáid galget sáhttit dan bivdit. Sámediggi ii leat duhtavaš go konsultašuvnnat dás eai ovdánan ja Ealáhus- ja guolástusdepartemeantta hilggui daid.

Ráđđehus háliida 2014:s rievdatit oassálastinlága. Sámediggi doarju dáid rievdadusaid, ja lea bivdán konsultašuvnnaid ráđđehuseain, muhto ii leat ožžon.

10.1.1.2 Luossabivdu

Sámediggi lea 2014:s evttohan ahte Finnmárkkuopmodat (FeFo) ja Finnmárkku fylkkagiella ovttas ovddidit rekruiterenortnega mearraluossabivddus luossasajiid várremiid bokte nuoraide ja ahte mearraluossabivdu biddjojuvvo joatkaskavulla diibmoplánii. Dát lea čuovvoluvvon FeFo luossasajiid juolludannjuolggadusain.

Sámedikkis lea ovddastus Norgga delegašuvnnas mii šiehtadallá ođđa rádjasoahpamuša Deanujohkii. Delegašuvdna ii leat lihkestuvvan soahpat movt reguleret turistabivddu ja movt buoridit báikegottiid olbmuid beassama árbevirolaš bivdosajiide rádjajogas.

Norgga beale Sámedikkis lea dárkojeaddjistáhtus The North Atlantic Salmon Conservation Organization (NASCO) nammasaš organisašuvnnas. Sámediggi lei mielde NASCO 2014 jahkečoahkkimis. Dán jagi sešuvdna dollojuvui Saint-Malos, Frankriikkas geassemánu 3.- 6. b. Sámedikkis lei iežas rahpansáhkavuorru.

10.1.1.3 Mariidnaealáhusaid ekonomalaš váikkuhangaskaoamit

Nugo ovddit jagiin, de leat ollugat ohcan investerendoarjaga sihke fanasinvesteremiidda ja vuostáiváldinrusttega huksemii. Ollugat áigot ain álgit guolásteaddjin ja vuosttaš gearddi investeret alcceseaset fatnasa, ja lonuhit fatnasa beavttálmahttin dihte ja nannen dihte bivdo- ja guolástusdoaimma. Sin gaskkas leat olu nuorra bivdit geaidda Sámedikki investerendoarjaga lea addán vejolašvuoda oažžut doarjaga eará ruhtadaninstánsasain vai sáhttet bivdigoahtit iežaset fatnasiiguin.

Sámediggi lea juolludan doarjaga oktasaš bálvalusrusttegiidda guolásteddjiide vai sii sáhttet láchit beaktileappo doaimma ja seammás lea šaddan oktavuoha báikkálaš guolástusbirrasis. Sámediggi áigu váldit ovdan ahte lea váikkuhan vuostáiváldinrusttega huksema Silvetvágis Návuona suohkanis. Vuostáiváldinrusttet lea deatalaš vuotna- ja gáddelagaš fatnasiid guolleuvodimii Davvi-Romssa regiovnnas. Báikkálaš fatnasiid sturrodaga geažil livččii unnán oiddolaš fievrridit guliid rusttegiidda mat leat guhkin eret báikkis, ja badjelaš 50 % sállášiin Návuona suohkanis leat buktojuvvon dán rusttegi.

10.1.2 Eanadoallu

10.1.2.1 Árktalaš eanadoallu

2014 lei manjmuš jahki go Árktalaš eanadoalu prográmma sáhtii ruhtadit ođđa prošeavttaid. Sámediggi lea searvan sihke ruđaid hálddašeapmái ja prográmma stivrenjovkui. Hálddašanjoavkkus leat fylkkaeanadoalldirektevrrat, boanddaidorganisašuvnnat, Norgga boazosápmelaččaid riikkasearvi (NBR) ja Sámediggi. Stuorát prošeavttaid gaskkas maid joavku ruhtadii, ledje earret eará bohccobierggu ođđa luohkávuogádat, árktalaš ruonasbuvttadeapmi, groavafuodarbuvttadeapmi ja gárdemuorjijt árktalaš guovllus.

10.1.2.2 Eanadoalu ekonomalaš váikkuhangaskaoamit

Jagi 2015 eanadoallošiehtadusas heaittihuvvui ortnet masa Sámediggi láve oažžut oktiibuot 4 miljon ru váikkuhangaskaomiid. Dát čuočcá sámi guovlluid eanadollui ja Sámediggi ii leat nu duhtavaš go vejolašvuodát oažžut doarjaga doallohukseimiidda sámi guovlluin jagi 2015 leat váldojuvvon eret.

Nugo 2013:s ge de ohce ollugat doarjaga eanadoalu investeremiidda. Mánja gáicadoalli, geat leat ferten njuovvat elliid ja saneret doaimbavistti dávdmaid geažil, leat ožžon vistedoarjaga. Sámediggi lei ožžon 2 miljon ru árktalaš eanadollui. 1 miljon ru fievrriduvvui árktalaš eanadoalu hálddašanjovkui, ja 1 miljon ru geavahuvvui sierra prošeavttaide maid Sámediggi ieš ruhtadii. Earret eará juolludii Sámediggi ruđaid Ávjovári prošeavtta joatkimii, mas Porsáŋggu ja Kárášjoga gielddat ja Guovdageainnu suohkan leat mielde.

10.1.3 Boazodoallu

10.1.3.1 Boazolohkoheiveheapmi Finnmárkkus

Sámediggi oaidná ahte boazodoalus lea stuorra eahpesihkarvuoha das makkár váikkuhusat ja viidáseappot čuovvoleapmi šaddá manjá go geahpedanáigodat nohká. Danne lea Sámediggi bivdán ahte boazolohkoheivehanproseassa evaluerejuvvo, ja ahte álggahuvvo jođáneamos lági mielde bargu einnostan vejolaš čovdosiid áсахemiin vejolaš boazolohkogeahpedemiid várás boahhteáiggis, nu ahte dain lea legitimatehta ealáhusas. Sámediggi lea maidái čujuhan ahte boazologu mearrideapmi mii galgá váldit vuolggasaji buot jahkeáigodatguohtumiin, ja ahte riektedilli dálveguohtoneatnamiin guoskevaš guovlluin ii leat čielggaduvvon. Dát ferte dahkkojuvvot vai nagodit oažžut stabiila ja einnostan vejolaš rámmaid boazodollui.

10.1.3.2 Gulahallančoahkkin boazoorohagaiguin

Sámediggi čadahii 2014 ođđajagimánus njukčamánnui gulahallančoahkkimiid orohagaiguin buot boazoguohtunguovlluin. Ulbmilin lei ja lea ásahit oktavuoda ja gulahallama boazoguohtunguovlluiguin. Váldofáddán buot gulahallančoahkkimiin lea leamaš boazodoalu areálavuodu sihkkarastin. Ollugat boazoguohtunguovlluin leat fuolastuvvan boazodoalu areála suodjaleami geažil ođđa regionála hálddašeamis ja guovllustivrraid heaittiheami geažil. Boazoguohtunguovllut leat erenoamážit fuolas go fylkkamannit eai doarvái bures geavat vuosteháhkoinstituhta. Buot boazoguohtunguovllut leat čujuhan ahte resurssaid dáfus lea hástaleaddji guovlluide čuovvut buot plánaproseassaid, ja ahte dát funida boazodoalu riektesihkarvuoda.

10.1.3.3 Norgga Boazosápmelaččaid Riikkasearvi (NBR)

Sámediggi lea ovttas Norgga Boazosápmelaččaid Riikkaserviin (NBR), Eanadoallo- ja biebmodepartemeanttain (EBD), fylkkamánniiguin ja Boazodoallohálddahasain searvan rámmaovddidanprosessii sámi ja boazodoallofágalaš mieldeváikkuhepmái boazodoalu regionála hálddašeamis. Bargojoavku geigii raporttas EBD:ii geassemánu vuosttaš beaivvi 2014. Bargojoavkku Sámedikki ja NBR ovddasteddjiide lei deatalaš ahte áshuvvojit buorit rutiinnat oktavuhtii boazodoaluin ja dan searvamii hálddašeamis.

Norgga Boazosápmelaččaid Riikkasearvi lea álggahan organisašuvdnaovddidanbarggu, ja Sámediggi lea juolludan ruđaid dán barggu doarjuma várás. Sámediggi lea maiddá juolludan ruđaid Gáldui seminára lágideapmái boazodoallolága ja álbmotrievtti birra. Dát leat deatalaččat boazodolliid gelbbolašvuoda buorideapmái sin vuoigatvuodaidda birra.

10.1.3.4 Juolludusa heaittihepmi boazodoallošiehtadusa bokte

Jagii 2014 boazodoallošiehtadallamiin válljejedje šiehtadusbealit heaittihit juolludusa jagii 2015 rájes. Sámediggi lea fuolastuvvan go oaidná ahte ráđdehusa almmolaš hálddašeamis beavttálmahttin, jagii 2015 rájes čuohcá Sámedikki vejolašvuodaide bargat sámi árbevirolaš ealáhusa árvoháhkamiin.

10.1.3.5 Norgga-Ruota boazoguohtunkonvenšuvdna

Sámediggi lea koordineren ja searvan sámi bargojovkui mii lea buktán evttohusa Norgga-Ruota boazoguohtunkonvenšuvdna rievdadusaide. Bargojoavku lea geigen árvalusas Norgga ja Ruota ráđdehusaide njukčamánu 2014.

Dalle go bargojoavku evttohusa geigedettiinis doalai sáhkavuoru de deattuhii dat ahte lea dárbu rievdatit konvenšuvdnateavstta, ja ahte lea deatalaš álggahit proseassaid konvenšuvdnaoasi riektečielggadeamis. Areáladohtademiid vuostá suodjaleapmi ja buorre boraspirepolitihkka leat maiddá vealtameahttun deatalaččat rájárastideaddji boazodollui boahteáiggis. Sámediggi lei mielde evttohusa geigemis ja deattuhii ahte lea dárbu ahte guoskevaš ráđdehusat čuovvolit bargojoavkku evttohusa. Sámediggi vuordá ahte Ráđdehus konsultere min proseassas viidáseappot Norgga-Ruota boazoguohtunkonvenšuvdna ektui.

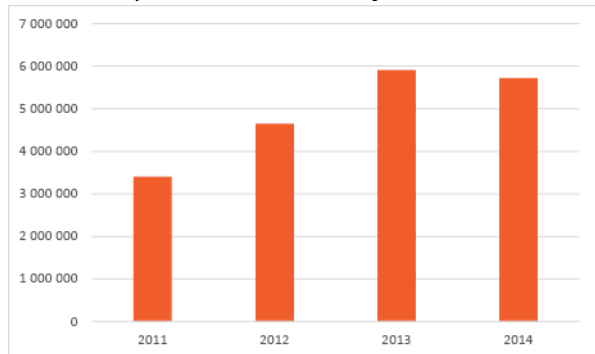
10.1.4 Boraspiret

Sámediggi lea doallan seminára regionála boraspirelávdegottiid nammadan lahtuidasas. Ulbmilin lei oažžut ovttalágan áddejumi das mii Sámedikki boraspirepolitihkka lea.

Sámediggi lea duhtameahttun stáhta boraspirepolitihkain go ealáhusberoštumit boraspirepolitihkas eai doarvái váldojuvvo vuhtii. Dálkkádat- ja birasdepartemeanta lea álggahan barggu gumpeavádaga árvvoštallama ektui. Okta evttohus lea viiddidit avádaga Máttá-Norgga nuortaguovllus, ja Sámediggi lea dovddahan eahpádusaidis dán viiddideapmái.

10.2 Geasuheaddji báikegottit

Geavaheapmi - ealáhuseallin ja fitnodatovddideapmi

Sámediggi lea leamaš mielde ruhtadeamen ovddidandoaimbajuid ja investeremiid mat leat hui ollu váikkuhan fitnodatovddideami. Earret eará oħcalit olbmot investerendoarjaga guolástusturismii. Sámedikki oaivila mielde váikkuhit dāt doarjagat riskka unnideami ovttaskas fitnodagas, ja dieinna lágiiin váikkuhit ealli báikegottiid sámi guovlluin.

Sámediggi lea searvan ollu buriid proševttaid ruhtadeapmái, sihke fitnodatdásis ja eanet láchčči proševttaid. Sámediggi oažžu ollu buriid ruovttoluotta dieđuid. Ollu unnit fitnodatovddidanproševttaid ii livččii lean vejolaš čađahit Sámedikki veahki haga. Sámedikki ruhtadeapmi lea maiddái hui ollu oktavuodain dagahan ahte proševttat ja fitnodagat ožžot eará priváhta ja almmolaš ruhtadeami.

10.3 Kulturealáhusat

2014:s lea Sámediggi áŋgiruššan erenoamážit gelbbolašvuoda bajidemiin, fierpmádathukseamiin ja gánnáhahttivuodain kulturealáhusaid ovddideamis. Oassin dán áŋgiruššamis lea Dáhttu fitnodatovddidanprográmma álggahuvvon. Dát prográmma lea ovddiduvvon erenoamážit kulturealáhusuorggi várás. 2014:s álggahii Sámediggi golbma sierra prográmma. Dáhttu 1 Finnmárku, Dáhttu 2 Romsa ja okta prográmma erenoamážit duojáriid várás miehtá riikka, Dáhttu Duodji. Oktiibuot 36 sámi kulturealáhusaktevrra leat däl ovddideamen fitnodaga dán prográmma bokte. Juohke prográmma bistá jagi ja dain leat golbma čoagganeami maid fáddán leat fitnodatjurdda, ásaheami ja strategijaovddideapmi.

Dasa lassin ožžot buot oasseváldit 50 rávadiimmu guhtege. Prográmma čohkke sin geat beaivválaččat barget okto ja geográfalaččat bieđgguid, ja nannejit sin vejolašvuoda šaddat buorin ealáhusaktevran.

Sámediggi lágidii sámi kulturealáhuskonferánssa Guovdageainnus ja lea dorjon Kultursiidda ásaheami, sámi kulturealáhusfierpmádaga Davvi-Romssas.

Sámediggi álggahii 2014:s ovttasbarggu Sámi dutkamiid guovddážiin Norgga árktalaš universitehtas (UiT) ráhkadan dihte stáhtusraportta sámi kulturealáhusaid várás.

10.3.1 Duodji

Sámediggi sáddii gulaskuddamii ášši dan birra movt buoridit duoji doarjjaortnegiid. Sámediggi lea doallan maiddái seminára seamma fáttá birra. Notáhtas árvoštallojuvvojedje sierra molssaeavttut doaimmadoarjjaortnega várás. Okta molssaeavttuin lei sirdit olles ortnega duodjeorganisašuvnnaide. Dát molssaeaktu lea čuovvoluvvon ja bargojoavku galgá árvoštallat leago dan vejolaš čađahit.

Sámediggeráđđi ráhkadii čilgehusa duoji birra. Čilgehusas leat duodjeealáhusa mihttomearit bisuhuvvon nu go dat ledje. Mihttomearrin lea ovddidit ealáhusvuodot duoji mas lea buoret gánnáhahttivuohta ja ieš buvttaduvvon gálvvuid vuovdin.

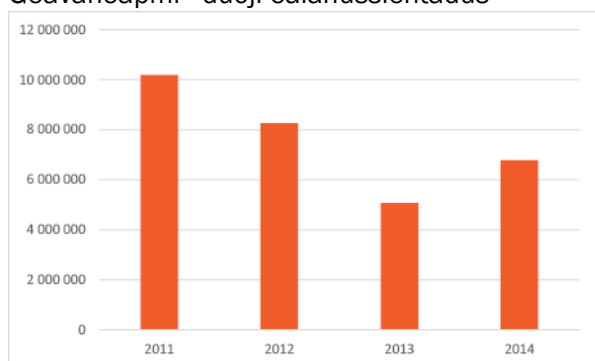
Sámediggi dagai duoji ealáhusšiehtadusa Sámiid dujiin ja Duojáriid ealáhusserviin jagi 2014 várás. Ealáhusšiehtadusa mihtomearrin lea ovddidit ealáhusvuđot duoji mas lea buoret gánnáhahttivuohta ja ieš buvttaduvvon gálvvuid vuovdin. Rámman lei 9,4 miljon ru 2014:s.

Nugo 2013:s de lei investerenruđaid jearaheapmi unnit go mii lei biddjojuvvon šiehtadusas. Golahus lei lagabui 3 miljon ru. Stuorámus doarjja lei 1 miljon ru bagadanprošeavtta joatkimii Gaska- ja Nuorta-Finnmárkkus. Mearkagálvoprošeakta duojs, mii álggahuvvui 2013:s, lea doaisttázii bissánan, muhto organisašuvnnain lea áigumuš álggahit barggu fas.

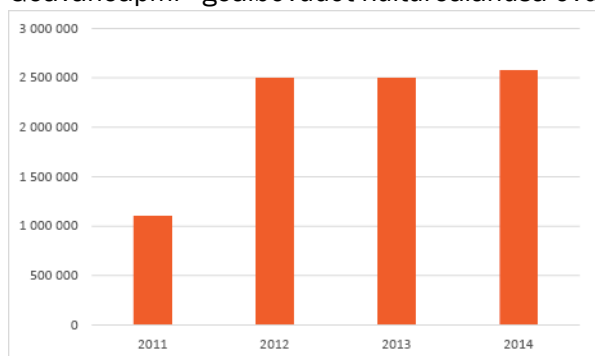
2014:s ruhtaduvvojedje mánga kulturvuđot duodjekurssa ealáhuskapihttalis. Kurssat ledje oanehaččat ja dain lei unnán oktavuoha ealáhusovddideapmái.

Rehketdoallofitnodat bearráigeahčai 10 ohcci 2014:s doaibmadoarjjaortnegis. Guhttasii dáin rávvii rehketdoallofitnodat rehketdoaludárkkisteami.

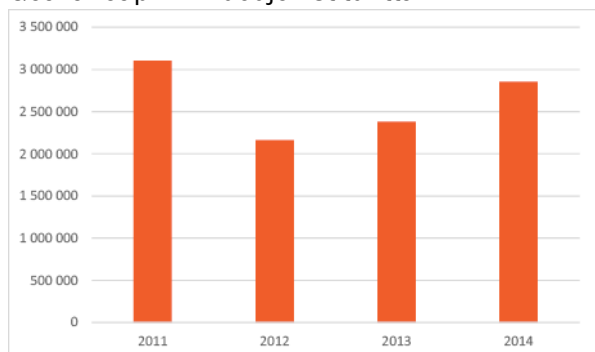
Geavaheapmi - duoji ealáhusšiehtadus

Geavaheapmi - gealbovuđot kulturealáhusa ovddideapmi

Geavaheapmi - Duodjeinstituhtta

10.4 Árvoháhkkan ja ođđa ásaheamit

Sámi mátkeealáhusaid ovddidanprošeavttas Davvi Norggas leat 36 fitnodaga mielde, 7 Norlánddas, 7

Romssas ja 22 Finnmárkkus. Dát čájeha ahte lea stuorra beroštupmi ealáhusas ovddidit sámi mátkeealáhusa. 2014:s juolludii Sámediggi doarjaga 867 000 ru goalmát ja maŋimuš jagi čađaheapmái Sámi mátkeealáhusain.

Golggotmánus 2014 dollojuvvui Sámi mátkeealáhuskonferánssa. Konferánssa lágidii Sámi Mátkeealáhusat Davvi Norggas Máhttopárkka Origo jodihemiin. Konferánssa lei dievva ja das ledje 71 oasseváldi. Konferánssa bisttii guokte beaivvi ja sáhkavuoruid doppe dolle sihke dutkanbiras ja mátkeealáhusfitnodaga.

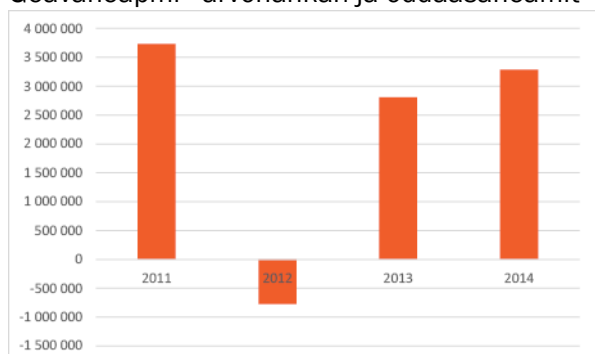
Sámediggi lea addán 350 000 ru Biebmofestiválie Márkomeannu HERSKO. Dán biebmofestiválas ledje guovddázis sámi biebmui ja sámi biebmooárbevierut Davit Norlánddas ja Lulli Romssas. Dán lágan lágideamit leat hui deatalaččat mátkeealáhusaid ovddideapmái ja sámi biepmuin ángiruššamii sámi guovlluin dán regiuvnnas.

Sámediggi lea juolludan álggahandoarjaga ja doarjaga sámi mátkeealáhusfitnodagaid álggaheapmái ja ovddideapmái, lotnolasealáhusaide ja doaibmabijuide mat nállašuhttet sámi guovlluide ráhkadanávnnasiid.

Karášjogas ja Sis-Finnmárkkus álggahuvvui ásaheaddjiid čuovvoleapmi ja oahpahuš 2014:s. Sámediggi lea dahkan rámmašiehtadusa olggobeali konsuleanttain, mii čađahii prográmma Sámedikki ovddas. Ásaheaddjiid oahpahuš ja čuovvoleapmi geahččaluvvui álggahuvvot maiddái Lulli-Romssas, muhto Sámediggi ii dađi bahábut ožžon doarvái olbmuid searvat.

Sámedikkis lea fokus meahcceealáhusaide ja biepmu viidáseappot nállašuhttimii sámi guovlluin, ja attii 2014:s doarjaga mángga prošeaktii mat čatnasit meahcceealáhusaide, boazodoalovuđot turismii ja sámi mátkeealáhusaide. Sámediggi lea bidjan merkii ahte aktevrat geat háliidit ángiruššat meahcceealáhusaiguin, vuosttažettiin dahket dan fárrolaga mátkeealáhusain.

Geavaheapmi - árvohákan ja ođđaásaheamit

1 544 067 ru lea gessojuvvon ruovttoluotta dán doarjjaortnegis 2012:s.

11 Regionála ovddideapmi

Váldomihttomearri:

Árjjalaš ja ulbmillaš ovttasbarggu bokte regionála- ja báikkálaš eiseválddiiguin nannet ja ovddidit sámi kultuvrra, giela ja servodateallima.

Čoačkimiin gielddaiguin ja fylkkagielddaiguin lea Sámediggi čujuhan ahte ollu sámi ásaheapmi ja organisašuvnnain váilu báikkálaš ja regionála ruhtadeapmi, erenoamážit musea bealde. Davvinorgga kulturšiehtadus lea buorre ovdamearka das ahte ovttasbargu golmma davimus fylkkagielddaiguin ja Sámedikkiin lea buktán buoriid bohtosiid.

11.1 Ovttasbargošiehtadusat fylkkagielddaiguin

Sámediggi lea álggahan proseassa regionála ovttasbargošiehtadusaid geahčademiin vai daid sáhtta dárbbaslaččat divodit jos lea dárbu. Sámedikkis ja Romssa fylkkasuohtkanis lea leamaš čoaččkin politihkalaš dásis skábmamánus 2014. Bealit leat duhtavaččat šiehtadusain dán rádjai ja háliida geahčadit šiehtadusa 2015:s.

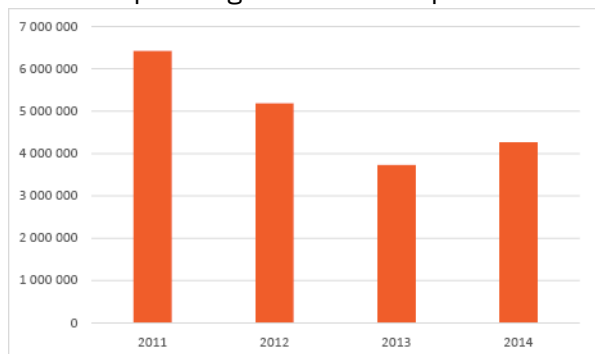
Sámedikkis ja Finnmárkku fylkkagielddas lei čuovvolančoaččkin politihkalaš dásis cuoŋománus šiehtadusa birra gos sohppojuvvui doaibmaplána jahkái 2014.

Ollu gelddolaš proševttat leat ruhtaduvvon Finnmárkku, Romssa, Norlándda ja máttasámi ovttasbargošiehtadusain, earret eará:

- Bálgáid ja vázzinluottaid merken ja graderen Finnmárkkus Finnmárkku fylkkagieldda bokte

- Lara & Leisa II Máttasámi mánáid-Tv maid TMM Produksjon AS bokte
- Sámi ášahusovddideapmi Rööroses Máttá-Trøndelága fylkkagieldda ja Aajege bokte
- Sámi kultuvra Youtubes Várdo báikki bokte
- Prošeakta árktalaš gihcebiergu Sáččá joatkaskuvlla bokte ja sámi mátkeealáhusaid ovddideapmi Árrana bokte.

Geavaheapmi - regionálaovddidanprošeavttat

11.2 Ovttasbargošiehtadusat gielddaiguin

Sámediggi ja Romssa suohkan dolle álbmotčoahkkima borgemánus mas ovttasbargošiehtadus lei fáddán.

Oaččuimet buriid dieđuid vásihusain šiehtadusa ektui ja buriid rávvagiid šiehtadusa čuovvoleapmái. Earret eará lea stuorra beroštupmi oazžut ášahuvvot deaivadanbáikki Romsii, ja lea álggahuvvon bargu čuovvolan dihte dán.

Sámediggi lea ságastallagohtán gávpotgielddaiguin Álttáin ja Bådáddjoin dainna áigumušain ahte soahpat ovttasbarggu. Ovttasbargošiehtadusat galget nannet ja gozihit sámi giela ja kultuvrra namuhuvvon gávpotgielddain. Mis leat maiddái fásta čoahkkimat Oslo gielddain oktii jahkebealis.

Sámediggi lea maiddái 2014:s geavahan viehka ollu návccaid čuovvolit ahte sámi geavaheddjiid vuogatvuodát gielddain ollašuttuuvvojit iešguđege lágaid ektui. Ovdamearkan dasa leat dakkár oahpahusvuogatvuodta dahje mánáidgárdesadji mii goziha sámi mánáid dárbbu oazžut heivehuvvon giellafálaldaga mánáid kulturduogáza mielde.

Sámediggi oaidná ahte eahpitkeahhtá heajos gieldeaekonomiija sáhtá čuohtat gielddalaš fálaldagaide sámi geavaheddjiid várás eanet, ja juo gáržžes gielddalaš fálaldagat sámi geavaheddjiid várás gártet gáržžideami oaffarin. Skuvlastruktuvra lea dáid áššiid gaskkas. Dain oktavuodain go Sámedikkis lea ovttasbargošiehtadusat gielddaiguin rahpasit uvssat lágga gulahallamii daid gielddaiguin maid dat guoská. Sámedikkis lea buorre vejolašvuodta ángiruššat dán lágan áššiin maiddái hálldašanguovllu gielddaiguin. Dán lágan áššit sáhttet boahit ovdan maiddái sáme giela hálldašanguovllu olggobealde ja gielddain main Sámedikkis eai leat ovttasbargošiehtadusat, muhto gos Sámediggi ángiruššá sierranas sivaidd geažil.

Sámedikki oaivila mielde leat dat muhtun hástalusat maid maiddái sáhtá geahčadit gielddaođastusa oktavuodas. Sámediggi vuordá ahte almmolaččat nammaduvvon giellalávdegoddi guorahallá dáid hástalusaid ja buktá čoavddusevttohusa sierra NAC:s mii galgá geigejuvvot manjimuštá guovvamánus 15. b. 2016.

11.3 Gielddaođastus

Sámediggi lea gielddaođastusproseassain deattuhan ahte barggus fertejit gozihuvvot ja viidáset ovddiduvvot sámi bálvalusfálaldagat ja ahte mihttomearrin ferte leat sámi giela, kultuvrra ja servodateallima ovddideami sihkkarastin nu ahte dat dávista stáhta sáme politihkkii álbmotrievtti ja Vuoddlága § 108 vuodul.

Sámedikki dievasčoahkkinn meannudii vuosttaš ášši gielddaođastusa birra juovlamánus 2014. Dás mearridii dievasčoahkkinn prinsihpaid prosessiid viidáseappot gielddaođastusain. Prinsihpat dás leat ahte sáme giela

hálddašanguovlu ii galgga gáržžiduvvot, sámi vuoigatvuodát fertejit gozihuvvot, ja ulbmilin ferte leat láhkadahkosiid buorideapmi, vai sámi álbmot oažžu vel ain buoret fáaldaga sámegeiلاس. Sámi pasieanttain lea vuoigatvuohta oažžut dakkár dearvvašvuođa- ja fuolahusbálvalusa mii váldá vuolggasaji sámi gielas ja kultuvrras. Buot gielddain ii leat seammalágan dihtomielalašvuohta ja máhttu sámi pasieanttaid vuoigatvuodaid ja dárbbu birra. Dát ferte vuhtii váldojuvvot nationála čanastagain ja láhkadahkosiin boahhteáiggi gieldaorganiserema oktavuodas.

Mearrádusas deattuhuvvo ahte Sámedikkis galgá leat árijalaš rolla gjeldaodastusproseassas viidáseappot ja ahte Sámediggi galgá konsulterejuvvot ovdal go vejolaš mearrádusat dahkkojuvvojit Stuorradikkis dahje gielddain. Mearriduvvui maidái ahte Sámediggi galgá dahkat čielggadusa daid sámi áššiid birra mat čatnasit gieldaodastussii.

11.4 Interreg 2014 - 2020

Bargojoavku, Sámedikki searvamiin, lea ráhkadan prográmmaevttohusa sierra sámi oasseprográmma várás odđa Interreg V-A Nord 2014 – 2020 prográmma siskkobealde.

Temáhtalaš ulbmilsuorggit sihke Davvi- ja Sápmi-prográmmas leat čuovvovaččat:

- Dutkan, teknologijja ovddideapmi ja innovašuvdna.
- Ealáhuseallima/ealáhushutkama ovddideapmi.
- Kultur- ja birassuodjaleapmi.
- Oktasaš bargomárkana ovdánahttin riikarájaid rastá.

12 Sámi ovttasbargu ja riikkaidgaskasaš bargu

Váldomihttomearri:

Álgoálbmogat mearredit iežaset ahtanuššama ja sis lea vejolašvuohta gozihit iežaset beroštumiid riikkaidgaskasaččat.

12.1 Riikkaidgaskasaš bargu

12.1.1 ON álgoálbmogiid máilmmikonferánssa

Sámedikki riikkaidgaskasaš barggus 2014:s leat searat leamaš čohkkejuvnon ON álgoálbmogiid máilmmikonferánssa proseassa ektui. Sámedikkis lea leamaš hui árijalaš rolla dán proseassas jagi 2011 rájes.

ON álgoálbmotáššiid bissovaš forumis miessemánus 2014 lei deataleamos ášši gávdnat dohkálaš čovdosa movt álgoálbmogat galggašedje searvat máilmmikonferánssaprosessii ja máilmmikonferánssa loahppadokumeantta šiehtadallamiidda.

Dán barggus bohte bohtosat. Forumis nammadii ON váldočoahkkima presideanta guokte álgoálbmotráđđeaddi máilmmikonferánssaproseassa várás, geat ovttas dainna guvttiin nammaduvvon stáhtalaš ráđđeaddiin galge oktiordnet máilmmikonferánssaproseassa ja šiehtadallamiid loahppadokumeantta sisdoalu birra. Oanehis áiggi maŋŋá foruma loahpaheami ovdánii fas máilmmikonferánssaproseassa.

ON álgoálbmogiid máilmmikonferánssa lágiduvvui čakčamánu 2014. Sámediggi searvai máilmmikonferánssii Sámi parlamentáralaš ráđi bokte. Dasa lassin ledje Ruošša beale sámiin, sámi nuorain ja Sámiráđis ovddasteaddjit. Sámedikki presideanta sártnui máilmmikonferánssa rahpamis.

12.1.2 Máilmmikonferánssa loahppadokumeanta

Boađus golmma jagi proseassas lea máilmmikonferánssa loahppadokumeanta. Loahppadokumeanttas leat doaibmavuodot nationála ja riikkaidgaskasaš doaibmabijut ja Sámediggi áigu váikkuhit daid duohtan dahkama. ON váldočálii nammadii álgoálbmotkoordináhtora ON vuogádagas. Álgoálbmotkoordináhtor galgá evttohit doaibmaplána movt čadahit ON álgoálbmogiid vuoigatvuoda julggaštusa, ja raporteret dan čadaheami ovdáneami birra.

Loahppadokumeantta bokte leat lahttoriikkat geatnegahtán iežaset ráhkadit ja čadahit nationála doaibmaplánaid, strategijaid ja doaibmabijuid mat sihkkarastet ahte ON álgoálbmogiid vuoigatvuoda julggaštus čadahuvvo. Dát galgá dahkkojuvvot ovttasbargguin álgoálbmogiiguin. Loahppadokumeanta addá dasa lassin vejolašvuođa rievdatit ON álgoálbmotrivttiid áššedovdimekanisisma mandáhta, vai dan sáhtášii ovddidit bearráigeahččanorgánan, gosa stáhtat sáhttet raporteret ON álgoálbmogiid vuoigatvuoda julggaštusa čadaheami.

Máilmmikonferánša mearridii loahppadokumeantta konsensus vuogi mielde.

12.1.3 Raporteren - ILO konvenšuvdna nr. 169 álgoálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid hárrái iešmearrideaddji stáhtain

Sámediggi lea 2014:s gulahallan ILO:in raporteremiid birra mat gusket Sámedikki raportii ILO:i áigodagas 01.06.2008 – 31.05.2013.

Sámedikki raporta lea ráhkaduvvon ráđđehusa raportamálle mielde, ja čuovvu ILO-169 váldostruktuvrra, mas konsultašuvnnat deattuhuvvojat dábálaš njuolggadusaid vuolde. Raporta dán oasis raporterejuvvo maiddái sámediggeválgga, mánáidsuodjalusa, ja rihkkosiid ja ránggáštusa birra. Eana- ja resursavuoigatvuođat raporterejuvvojat oasis mii boahtá manábealde, mas maiddái leat luondduresurssaid geavaheami ja suodjaleami hálddašeapmái searvan. Dasto bohtet dearvvašvuohta, oahpahus ja oahppu, giella ja loahpas oktavuoha ja ovttasbargu riikarájáiid rastá, mas bargu Davviriikkalaš sámekonvenšuvnnain čilgejuvvo.

12.2 Sámi ovttasbargu

12.2.1 Sámi parlamentáralaš ráđđi

Njealját sáme-parlamentariihkkariid konferánša dollojuvui guovvamánus 2014 Ubmis Ruota bealde. Konferánssa fáddán lei luondduresurssaiguin ávkkástallan sámi guovlluin. Konferánssa cealkámušas nannejuvvo ahte sámiid iešmearridanvuoigatvuohta addá sámiide vuoigatvuođa ieža beassat mearridit makkár ovdáneami háliidit sámi servodagas ja movt háliidit hálddašit ja geavahit luondduresurssaid sámi guovlluin riikkaidgaskasaš álbmotrievtti ja sámiid vuoigatvuođaid vuodul. Cealkámuša vuodđun leat ovddit parlamentariihkkariid konferánssa julggáštusat.

Sáme-parlamentariihkkariid konferánša buvtii maiddái oktasaš cealkámuša davviriikkalaš sámekonvenšuvnna šiehtadallamiidda. Cealkámušas nannejuvvo ahte sámedikkiit gáibidit ovttamielalašvuođa čovdosa ektui ovdal jagi 2016 ja ahte sámedikkiit eai dohkket ahte šiehtadallamat ájihuvvojat dahje barggu ovdáneapmi cakkaduvvo. Sámi parlamentáralaš ráđđi lea leamaš ovddastuvon seminárain, konferánssain ja čoahkkimiin gos álgoálbmotpolitihkalaš áššit leat leamaš beaiveortnegis. Dán lágan deaivvadanbáikkit leat deatalaš arenat ovttasbarggu realiseremis riikarájáiid rastá ja sámiid beroštumiid goziheamis riikkaidgaskasaččat. Dát guoská sihke ON:i ja EO:i.

Davviriikkalaš ovttasbargu lea deatalaš Davviriikkaid ráđi bokte. Sámit eai leat váldojuvvon mielde ollesárvosaš lahttun Davviriikkaid rádis, muhto sámiin lea áicistáhtus ja sis lea hállanvuoigatvuohta Davviriikkaid ráđi jahkásaš sešuvnna váldoságastallamis.

12.2.2 Barentsovttasbargu

Sámediggi lea fuolastuvvan ovdáneami geažil Ruošša bealde danne go siviila- ja politihkalaš vuodđovuoigatvuođat goazahuvvojat. Mii oaidnit ovdamearkkaid das go Ruošša eiseválddit stivregohitet regionála álgoálbmotorganisašuvnnaid. Nu geavvá organisašuvnnain ja serviin RAIPONa oktavuodas, mii lea davviguovllu álgoálbmogiid arvesuodjeorganisašuvdna Ruošša bealde.

Mis lea leamaš ágga fuolastuvvat dan geažil go mii oaidnit ahte Ruošša eiseválddit geahččaledje hehttet Guoládaga Sámi searvvi ja Lujávri sámi servviid ovddasteddjiid beassamis searvat álgoálbmogiid máilmmikonferánsii. Sámediggi oaivvilda ahte dál lea deataleappot go goassige ovdal joatkit álbmogiid gaskasaš ovttasbarggu, kulturdoaimbajuid ja ealáhusovttasbarggu Barentsguovllus. Sámediggi áigu ain eanet bidjat searaid háhkat dohkálaš kapasitehta ja ekonomalaš resurssaid vai sámit Ruošša bealde ge sáhtášedje searvat politihkalaččat árjjalaš ja konstruktiva vuogi mielde Sámi parlamentáralaš rádis.

12.2.3 Davviriikkalaš sámekonvenšuvdna

Sámediggi ja Gielda- ja ođasmahttindepartemeanta leat 2014 soahpan rievdadit Norgga šiehtadallandegašuvnna mandáhta Davviriikkalaš sámekonvenšuvnna šiehtadallamiid ektui. Okta šiehtadallančoahkkin dollojuvui 2014:s

12.2.4 Árktalaš ráđđi

12.2.4.1 Árktalaš parlamentariihkkarlávdegoddi

2014:s ásahedje buot árktalaš stáhtaid ealáhuseallima ovddasteaddjit ja Árktalaš ráđi álgoálbmogiid ovddasteaddjit árktalaš ealáhusforuma (Arctic Economic Council, AEC). Ekonomalaš ráđi mihttomearrin lea ovddidit ekonomalaš ahtanuššama, ja dasto lánčit diliid sosiálalaš ahtanuššamii ja birrasa suodjaleapmái Árktisis

12.2.4.2 Árktalaš ealáhusforum (Arctic Economic Council, AEC)

2014:s ásahedje buot árktalaš stáhtaid ealáhuseallima ovddasteaddjit ja Árktalaš ráđi álgoálbmogiid ovddasteaddjit árktalaš ealáhusforuma (Arctic Economic Council, AEC). Ekonomalaš ráđi mihttomearrin lea

ovddidit ekonomalaš ahtanuššama, ja dasto láchčit diliid sosiálalaš ahtanuššamii ja birra suodjaleapmái Árttis.

12.2.5 Davviguovlopolitihkka

Sámediggi lea 2014:s árijalaččat searvan ollu arenaide davviguovlopolitihkka oktavuodas, earret eará searvan lágidemiide nugo Arctic Frontiers, Girkonjárgga konferánša, Agenda Davvi-Norga ja Davviriikkalaš sihkarvuodapolitihkalaš forum. Sámediggi oaivvilda ahte odđa ealáhusdoaimmas árbevirolaš álgoálbmotguovlluin galgá leat ávki ja dat galgá njuolga nannet ja ovddidit álgoálbmogiid kultuvrra ja báikegottiid. Sámediggi lea rávven ahte čađahuvvojit proseassat stáhta eiseválddiid, industriija ja álgoálbmogiid gaskka maid ulbmilin lea juksat ovddalgihtii dieđihuvvon miehtama guoskevaš álgoálbmogiid servodagain ja sin ovddastusorgánain, lágaide ja doaibmabijuide.

13 Dásseárvu

Sámediggi bargá dásseárvosaš sámi servodaga ovdii nu ahte buohkain leat seammalágan vuoigatvuodát, geatnegasvuodát ja vejolašvuodát, beroškeahttá sohka bealis.

Sámediggi bargá dásseárvuoin iešguđege surggiin. Lea mielde sihke arenain gos dásseárvoaššit váldojuvvojit ovdan, atná guovddázis dásseárvopolitihkalaš áššiid ja addá dasto ruđaid earáide geat barget dásseárvuoin.

13.1.1 Sámi dásseárvorganisašuvnnat

Dásseárvoaššiin ferte leat faggi siviila sámi servodagas. Danne addá Sámediggi doarjaga guovtti dásseárvorganisašuvnnii, mat leat Sámi NissonForum ja Sáráhká. Organisašuvnnat ovddidit dásseárvopolitihkalaš áššiid sámi servodagas ja hástalit Sámedikki ja addet mávssolaš rávvagiid Sámediggái dásseárvoaššiin. Bušeahhtajagi 2014 rájes lea doarjja organisašuvnnii šaddan njuolggá juolludussan. Dát addá stuorát einnostan vejolašvuoda organisašuvnnaide ja haddegoargŋun odđa bušeahhtajagis buhttejuvvo.

13.1.2 Veahkaváldi lagaš oktavuodain

Sámediggi ii dohkket veahkaválddi lagaš oktavuodain sámi servodagas ii álggage. Nissonbeaivvi oktavuodas 2014:s čalmmustii Sámediggi veahkaválddi lagaš oktavuodain dievasčoahkkima oktavuodas. Dat dahkkojuvvui ovttasbargguin Finnmárkku politiijaguin ja lei oassi sin kampánijas "Dolain duhkoraddat) Leker med ilden". Sámediggi lea juolludan doarjaga kampánijii. Rahpansáhkavuorus válddii sámediggeráđdi ovdan man deatalaš leat duostat hállat veahkaválddi birra lagaš oktavuodain. Juste jaskatvuoha fáttá birra hehte eanemusat veahkaválddi vuostálastima.

Maiddá váilevaš máhttu veahkaválddi birra lagaš oktavuodain sámi servodagas headušta min gávdnamis buriid doaibmabijuid veahkaválddi vuostá dáistaleamis. Sámediggi ja Justiisa- ja gearggusvuodadepartemeanta leat guhkká geahččalan oazžut áigái proševtta veahkaválddi birra lagaš oktavuodain sámi servodagas. 2014:s oáččui Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) nammasaš ásahus juolludusa prošektii, ja dat álggahuvvui odđajagimánus 2015. Proševtta bokte háliidivččiimet mii kártet mii sámi servodagas váikkuha dan ahte šaddá veahkaváldi lagaš oktavuodain. Proševtta bokte galgá maiddá geahčaduvvot movt fuomášit veahkaválddi, makkár eastadeaddji doaibmabijuid ja veahkkedoaimbajuid sáhtášii láchčit buoremus vuogi mielde sámi álbmoga várás.

13.1.3 ON nissonkommišuvnnii searvan

Sámediggi searvvai 2014:s ON Nissonkommišuvnna sešuvnnii mii dollojuvvo juohke jagi. Kommišuvnnas lea maiddá mandáhta čuovvolit ON nissonkonferánssa, mii dollojuvvui Beijing nammasaš báikkis (1995) doaibmaplána. Fáddán lei ON duhátjagimihtu olaheapmi nissonolbmuid ja neiddaid ektui. Duhátjagimihtun, leat gávccii konkrehta mihttomeari geafivuoda vuostá dáistaleamis, mii galgá olahuvvot ovdal jagi 2015.

Sámedikkis ledje guokte saji Norgga delegašuvnnas ja lei vejolašvuhta addit rávvagiid loahppadokumentii Norgga šiehtadalliid bokte. Dalle go duhátjagimihtut hábmejuvvojedje, de das eai lean mielde álgoálbmogat ja eará olggušuvvon joavkkut. Danne lei Sámediggái deatalaš ahte álgoálbmogiid nissonolbmuid erenoamáš dárbbut ja vuoigatvuodát, oainnusmahattojuvvojedje sešuvnna loahppajulggastusas ja viidáseappot barggus odđa ovddidanmihtuiguin. Mii vásiheimmet ahte Norga unnán gozihii álgoálbmotnissoniid šiehtadallamiin.

13.1.4 Lesbbat, homofiillat, bifiillat ja tránssat sámi servodagas

Sámediggi lea 2014:s álggahan barggu lesbaid, homofiillaid, bifiillaid ja tránssaid sámi servodagas hástalusaid bidjamiin politihkalaš beaiveortnegii. Sámediggi háliida stuorát dihtomielalašvuoda ja rabasvuoda daid hástalusaid ektui mat lesbain, homofiillain, bifiillain ja tránssain sámi servodagas leat. Mii leat searvan nu gohčoduvvon pride-doaluide, mii leat sádden preassadieđáhusaid ja mii leat levgen arvedávgeleavggain sámediggevisu olggobealde. Sámediggi lea movtta go lea ásahuvvon odđa organisašuvnna lesbaid, homofiillaid, bifiillaid ja tránssaid várás sámi servodagas, ja mii leat dovddahan sidjiide ahte mii háliidit

geahččalit oččodit organisašuvdnii rámmaeavttuid vai sáhttet doaimbat.

14 Sámeálbmotfoandda buvttadeapmi/reanttut

Sámeálbmotfoanda ásavuvvui 2000:s oktasaš buhtadussan daid vahágiid ja eahperievtti ovddas maid dáruiduhttinpolitihkka lea dagahan sámi álbmogii. Foanddas lei fásta vuodđokapitála 75 miljon ru, ja foandda buvttadeapmin mearriduvvui seamma reantu go 10 jagi áiggi stáhtaobligašuvnnain.. Foandda jahkásaš buvttadeapmi juolluduvvui Sámediggái.

Jagi 2014 rájes loahpavuvvui Sámeálbmotfoanda. Jahkásaš buvttadeami sadjái bohte dábálaš jahkásaš juolludusat. Juolludeapmi lei 2014:s 5 000 000 ru.

Juolludusa ulbmil ii leat rievdan ja Sámedikki dievasčoahkkin galgá ain stivret juolludusa. Juolludus galgá geavahuvvot sierralágan sámi gjele ja kultuvrra nannendoaimbajuide. Vuoruhemiid mearrida Sámediggí jahkásaš bušehtamearrádusain.

Jahkái 2014 lea várrejuvvon 5 000 000ru jahkásaš juolludusas ja 2 800 000 ru sestojuvvon buvttadeamis, oktiibuot 7 800 000 ru.

Go buohtastahtá bušehtain lea ollislaš liigegeavaheapmi 366 199 ru. Spiehkastagat čilgejuvvojit juohke fágakapihttalis Gártaduvvon buvttadeapmi 31.12.2014 nammii lea juolluduvvon Sámedikki 2015 bušehtas.

15 Politihkalaš dássi

15.1 Sámediggeráđđi

Sámediggeráđđi lea doallan čieža čoahkkima 2014:s. Dasa lassin leat ráđis telefončoahkkimat juohke vahkus. Oktiibuot lea ráđđi meannudan 614 ášši.

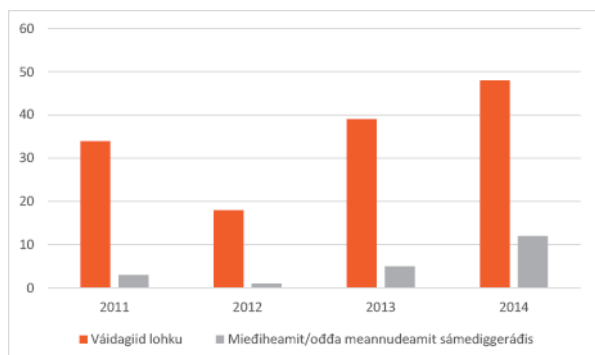
15.2 Sámedikki lávdegodde- ja dievasčoahkkimat

Sámediggí doalai 2014:s njeallje lávdegodde- ja dievasčoahkkima. Njukčamánu, golggoamánu ja juovlamánu ledje lávdegoddečoahkkimat seamma vahkus go dievasčoahkkin, jagi nuppi čoagganeamis dollojuvui lávdegoddečoahkkin miessemánu ja dievasčoahkkin geassemánu. Dievasčoahkkin meannudii buohkanassii 46 ášši.

15.3 Sámedikki váiddalávdegoddi doarjjaáššiid várás

Sámedikki doarjjaáššiid váiddalávdegoddi, maid Sámediggí ásavui 2011:s, galgá gozihit sin riektesihkarvuoda geat ohcet doarjaga Sámedikkis. Váiddalávdegoddi galgá meannudit váidojuvvon eančiláššiid ja nie ollašuttit váiddameannudeami hálddahušlága njuolggadusaid mielde.

Váiddalávdegoddi lea jagiin 2011-2014 meannudan buohkanassii 139 váidaga, ja váiddalohku juohkása čuovvovaččat:

Logut čájehit ahte váiddalohku lassána ja váidagat maidda miedihuvvo dahje ášši lea sáddejuvvon sámediggeráđdi odđa meannudeapmái, leat lassánan.

Sivva dasa go váidagat 2011:s ledje nu ollu, lea dat go mii jagi 2010 loahpas eat meannudan váiddaáššiid go vurddiimet dassáži go váiddalávdegotti ásahuvvui.

15.4 Deatalaš čalmmusteamit Sámedikkis

Geassemánu dievasčoahkkima oktavuodas lágidii Sámediggi ovttas Sámi allaskuvllain seminára Vuodđolága 200-jagi čalmmusteami dihte. Seminára fáddán lei sámiid kultuvrralaš ja ávnnaslaš vuoigatvuodas manjá 1814 Vuodđolága.

Sámediggi čalmmustii iežas 25-jagi, dan rájes go vuosttaš Sámediggi rahppojuvvoi, golggotmánu 9. b. 1989, ávvuseminárain Sámedikkis golggotmánu 9. b. 2014. Seminára fáddán lei Sámedikki 25 jagi historjá.

Ávvudeami oktavuodas almmuhuvvojedje maiddá guokte ávvugirjji, “Sámediggi 25 jagi” ja “Sámedikki Dáidda”.

15.5 Sámedikki nuoraidpolitihkalaš lávdegoddi, SáNuL

Sámi nuoraidpolitihkalaš lávdegoddái (SáNuL) nammaduvvojedje odđa lahtut áigodahkii 2014-2015. SáNuL doalai 2014:s njeallje čoahkkima. SáNuL čuovui Sámedikki dievasčoahkkima njukčamánu, das lei čoahkkin sámediggeráđiin, lágidii sámi nuoraide deaivvadeami Oslos, searvvai konferánssaide ja semináraide, ja lea maiddá doallan sáhkavuoruid. Sii leat maiddá searvan Sámi parlamentarihkarkonferánsii Ubmis, Raasten rastah máttasámi kulturfestiválii, globaliserenkonferánsii ja Eurohpáráđi ja Suoma Sámedikki seminárii Anáris sámi kultuvrra ja giela birra. SáNuL lei mielde Sámedikki delegašuvnnas ON álgoálbmogiid máilmmikonferánsas New York:s čakčamánu.

Čoahkkimis mii dollojuvvo juohke jagi Mánáidáittardeddiin válddii SáNuL ovdan sámi nuoraid psyhkalaš dearvašvuoda, filmmaid ja prográmmaid tekstema ja dubbema sámegillii.

SáNuL lea addán rávvagiid Sámedikki ealáhus- ja kulturlávdegoddái mineráladoaimma birra sámi guovlluin, ja rávvagiid Sámediggeráđái Sámedikki 2015 bušehtti. Sii muitaledje sámi nuoraid dili birra Norggas Arctic Focal Point:ii UN Indigenous Youth Caucus:s ja adde rávvagiid neahttasidui Ung.no dan oktavuodas go dat ledje ođasmahttimin ja kvalitehta dáfus dárkkisteamen iežasat artihkkaliid sámiid/ sámi fáttáid birra.

Ovttas Noereh! organisašuvnnain almmuhii SáNuL kronihka sámegiela, girjjálašvuoda jorgaleami ja filmmaid dubbema birra sámegillii. Sii sáddejedje maiddá reivve mángga norgalaš ja ruottilaš filmbabuvttadeddiide ja ávžžuhedje dubbet filmmaid sámegillii. SáNuL lei mielde árvvoštallanlávdegottis Sámedikki gilvvo oktavuodas givssidanplakáhta ráhkadeami oktavuodas.

15.6 Sámedikki vuorrasiidráđđi

Sámediggeráđđi lea nammadan Sámedikki vuorrasiidráđi áigodahkii 2014-2017. Vuorrasiidráđđi lea Sámediggeráđi ráđdeaddi orgána ja galgá veahkehit Sámediggeráđi Sámedikki vuorasolbmuid politihka hábmemis.

Sámedikki vuorrasiidráđđi háliida ovttasbarggu viđa davimus fylkkaid vuorrasiidráđiiguin. Sis lea 2014:s leamaš čoahkkin Davvi-Trøndelága vuorrasiidráđiin, ja fokusis lei ovttasbargu vuorrasiidráđiid ja sámi boarrásiid gaskka Davvi-Trøndelágas ja sámi ovddastus vuorrasiidráđđái. Vuorrasiidráđis leat maiddái leamaš čoahkkimat sámi álbmogiin mángga gielddas ja gielhálddahusain. Vuorrasiidráđđi háliida juohkit dieđuid sierra hástalusaid birra mat sámi vuorasolbmui leat, ja fuomášuhttit gielddaid ahte doppe ássá sámi álbmot.

Plána- ja finánsalávdegoddi - 001/15

PFL - Mearrádus:

Álggahus

Sámedikki plána- ja finánsalávdegoddi lea meannudan ášši 007/15 Sámedikki 2014jahkediđáhhus. Jahkediđáhhusas válddahuvvo Sámedikki ovddit jagi doaibma, ja jahkediđáhhus ovddiduvvo Stuorradiggái jahkásaš stuorradiggediđáhhusas Sámedikki doaimma birra.

Mearkkašumit

Lávdegoddi, earret Ovddádusbellodat ja Árja lahtut, Norgga sámiid riikasearvi lahtut Kirsti Guvsám, Anita P. Ravna, Áile Jávo, Pjera Heika Muotka ja Beaska Niillas, Bargiidbellodaga sámediggejoavkku lahtut Vibeke Larsen, Knut Store ja Ronny Wilhelmsen, Olgešbellodaga lahttu Hans Hatle, Áarjel-Saemiej Giel (ÅaSG) lahttu Jovna Z. Dunfjell ja Nordkalottfolket lahttu Åse Dahl ovddidit čuovvovaš mearkkašumi:

Dát lahtut oaivildit ahte Saemien Sijte huksema ruhtadeapmi ferte vuoruhuvvot 2016 stáhtabušehtas.

Duhátjagi boares máttasámi kulturárbi lea báhkkejuvvon ja coggojuvvon bráhkáide. Saemien Sijtes lea nationála ovddasvástádus máttasámi kultuvrras, muhto dáláš lokálat leat fuonit eai ge dohkke dán lágan doibmii. Dál lea báris áigi oažžut ođđa vistti.

Dát lahtut atnet heahpadin Norgii go Saemien Sijte dilli lea nu ahte bargit gártet bargat bráhkáin olggobealde dálá museavistti, ja dilli lea ain čielggatkeahttá. 25 jagi juo leat bargan oažžut stuorát ja eanet ođđaáigásaš vistti máttasámi čoahkkádusaide – visti mii galggašii loktet máttasámi kultuvrra ja váikkuhit máttasámegiela ja identitehta ealáskuhttima. Dál go prošeakta lea viidát čielggaduvvon ja gárvvis juohke dáfus, ii dáhtošii stuorradiggái ja ráđdehus duohtan dahkat prošeavtta.

Dát lahtut leat movtta go 2015 stáhtabušehtas lea juolluduvvon 3 miljon ru Saemien Sijte prošeaktii, ja konstaterejit ahte dás ii leat doarvái vistti ollásit duohtan dahkamii. Dát lahtut leat movtta go vistti realiseren lei mielde mángga Stuorradikki opposišuvdnabellodaga 2015 bušehttaevttohusas. Dán dulkojit dát lahtut nu ahte lea maiddái politihkalaš dáhttu duohtan dahkat ođđa vistti. Dát lahtut vurdet ahte Saemin Sijte ođđa visti duohtan dahkkojuvvo 2016 stáhtabušehta bokte.

Lávdegotti ráva

Lávdegottis eai leat eanet mearkkašumit dahje evttohusat ja rávve Sámedikki mearridit čuovvovaččat:

Sámediggái doarju muđui Sámediggeráđi mearrádusárvalusa.

Mearkkašupmi: Ovddádusbellodat, áirras Aud Marthinsen bokte

Sámedikki jahkedieđáhus ja rehketdoallu2014

Ovddádusbellodat lea guhká oaivvildan ahte ILO-konvenšuvdna 169 lea heivemeahtun reaidu muddet sámi ja dáža gaskasaš čearddalašvuoda min riikkas. Sihke sámi ja dáža jurddašeamis lea govtolašvuodaoidnu ja rehálašvuodadovdu hui árvvus. Ii goabbáge joavkkuid galgga oazžut sierrameannudeapmi gieladahje čearddalašvuoda geažil.

Ovddádusbellodat oaivvilda prinsihpalaččat ahte Norga galgá guođdit ILO-konvenšuvdna 169, ja maiddái vuostálastit eará konvenšuvdna- ja šiehtadusevttohusaid mat leat mielde nannemin dahje viiddideamen sierraortnegiid álbmoga sámi oassái, ovdamearkka dihtii davviriekkalaš sámekonvenšuvdna.

Sámediggii ii lihkostuva

Eanet ja eanet surggiin eahpelihkostuvvá Sámediggii oazžut doarjaga iežas oidnui konsultašuvnnain nationála eiseválddiiguin. “Sámi logut muitalit” raporttat čájehit ahte dakkár deatalaš surggiin go giella ja kultuvra, lea ovdáneapmi leamaš áibbas eará láhkai go Sámediggii ieš ja háliidan ja mearridan. Dánvuodul ferte eahpidit lea go Sámediggii rivttes reaidun dasa ahte gáhttet sámi giela, kultuvra, historjjá ja árbevieruid.

Ovddádusbellodat registrere ahte Sámedikkis lea leamaš dušše 25-30 duohta ášši meannudeapmái juohke jagi. Dasa dat geavaha 25 miljon ruvno dušše politihkalaš meannudeapmái. Duohtavuodas dat mearkkaša ahte juohke ášši máksá vearromáksiide sullii miljon ruvnu. Dasa lassin ahte dušše Sámedikki doaimmaheapmi muđui máksá lagabui 100 miljon ruvnu, dan oktiibuot 400 miljon ruvnnus maid Sturradiggii juolluda Sámediggái.

Ovddádusbellodat registrere ahte doaimbidjoeaiggádiid golut báikediđoštallamiid oktavuodas ledje badjel 2,6 miljon ruvnu. Ovddádusbellodaga oidnu lea ahte go almmolaš eiseválddit gáibidit báikediđoštallamiid ja iskkademiid, de berre almmolašvuodas dan máksit ieš, ii ge noađuhit eanaeaiggádiid ja doaimbidjoeaiggádiid dainna. Leš dal doaimbidjoeaiggát NČE, gielda vai priváhta.

Ovddádusbellodat lea sakka fuolastuvvan Sámedikki vuostaldanvuogavuoda geažil areálaáššiin, kulturmuitalága ja huksenlága vuodul. Dát lea hui unohas jagielddaid báikkálaš demokratiija ja iešstivrejumi rihkkun.

Sámedikki dievasčoahkkin - 007/15

III Jienasteapmi

39 áirasis ledje 33 čoahkis. Jienasteapmi dahkkojuvvui čuovvovaš vuogi mielde:

- Plána- ja finánsalávdegotti ráva mearriduvvui 30 jienain 3 jiena vuostá.

IV Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

V SÁHKAVUORROLISTU JA REPLIKKAT

	Sáhkavuorru	Replihkka
1	Piera Heaika Muotka, áššejođiheaddji	Arthur Johan Tørfoss
	Piera Heaika Muotka	
2	Laila Susanne Vars	Kirsti Guvsam
		Ann Mari Thomassen
3	Kirsti Guvsam	
4	Kjetil Romsdal	
5	Anita Persdatter Ravna	Mariann Wollmann Magga
		Johan Vasara
		Vibeke Larsen
	Anita Persdatter Ravna	
6	Per A. Bæhr	
7	Aud Marthinsen	Mariann Wollmann Magga
		Vibeke Larsen
		Kirsti Guvsam
	Aud Marthinsen	
8	Christina Henriksen	
9	Ronny Wilhelmsen	Hartvik Hansen
	Ronny Wilhelmsen	
10	Laila Susanne Vars	John Kappfjell
		Beaska Niillas
		Kirsti Guvsam
	Laila Susanne Vars	
11	Hans Hatle	Christina Henriksen
12	Silje Karina Muotka	
13	Vibeke Larsen	Sandra Márjá West
		Piera Heaika Muotka
	Vibeke Larsen	
14	Hartvik Hansen	Mariann Wollmann Magga
		John Kappfjell
		Kjetil Romsdal
	Hartvik Hansen	
15	Thomas Áhrén	
16	Knut Inge Store	
17	Mariann Wollmann Magga	Laila Susanne Vars
	Mariann Wollmann Magga	
18	Jovna Zakarias Dunfjell	
19	Aili Keskitalo	Mariann Wollmann Magga
20	Mathis Nilsen Eira	Vibeke Laren
		Johan Vasara
	Mathis Nilsen Eira	
21	Henrik Olsen	
22	Ann Mari Thomassen	Mariann Wollmann Maggga
	Ann Mari Thomassen	
23	Piera Heaika Muotka, áššejođiheaddji	

DC - Mearrádus:

VI Sámedikki mearrádus

1 Álggahus

Jahki 2014 lea leamaš dáhpáhusrikkis jahki. Mii leat ávvudan Sámedikki 25-jagi doaluiguin ja mii leat searvan Vuodđolága 200-jagi ávvudoaluide.

Čakčamánu ledjen mun okta sáhkavuoruid dolliid gaskkas ON váldočoahkkima máilmmikonferánssa rahpamis álgoálbmogiid vuoigatvuođaid birra. Máilmmikonferánssa mearridii loahppadokumeantta mas stáhtat váfistit dáhtu ja háliidusa heivehit ON álgoálbmotvuoigatvuođaid julggaštusa sihke riikkaidgaskasaš ja nátionála dásis. Dát lea buorre vuodđu viidáseappot bargui álgoálbmogiid vuoigatvuođai.

Miessemánu deaivvadiin mun Dalai Lamain Oslos. Tibehtalaččain ja sámiin lea oktasaš ášši nannet dan, ahte álbmogiin ja olbmui lea vuoigatvuohta friijavuhtii ja vuoigatvuohta suodjalit sin kultuvrra ja servodateallima. Dat lei maiddái váldofáddán ságastallamis Dalai Lamain.

Sámegiela leat sámi servodagas deataleamos vuodđogaskaomiid gaskkas. 2014:s nammaduvvui almmolaš lávdegoddi mii galgá geahčadit gustovaš ortnegiid, doaibmabijuid ja njuolggadusaid mat leat sámegielaide várás Norggas. Mis leat stuorra vuordámušat dán lávdegoddi.

Sámi kulturmuittuid suodjaleapmi ja hálddašeapmi lea stuorra oassi min doaimmas. Min fágaolbmot suorrggis čađahit jahkásaččat geahčademiid ja registreremiid guovllus masa gullet badjel 134 suohkana Hedmárkku rájes lullin gitta Finnmárkku rádjai davvin. Vistesuodjalanprošeakta lea mielde dán barggus. Ovttasbargguin Riikaantikvárain registreret mii sámi visttiid mat leat huksejuvvon ovdal jagi 1925. Dát lea áidnalunddot prošeakta mas mii oazžut deatalaš máhtu.

Dát leat dušše oasážat Sámedikki viiddis doaimmas. Dán jahkediđáhusas muitalit mii min doaimma birra 2014:s. Dás gávnnat movt ovttaskas fágasurggiid váldomihttomearit ja oassemihttomearit čuovvuvvojit ja movt váikkuhangaskaoamit geavahuvvojedje jagi 2014 bušeahtas.

Aili Keskitalo
Sámedikki presideanta

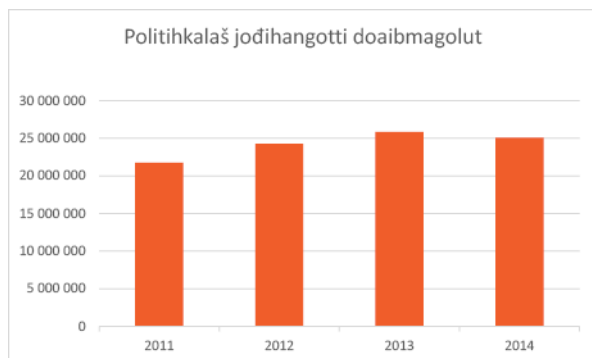
2 Sámedikki rámmaeavttut

Sámedikki reviderii 2014 bušeahta, ja oktiibuot váldojuvvui 6 969 773 ru sisa.

Dán oktavuodas vuoruhii Sámediggi unnidit

- Stuorámuš ohcanvuđot doarjjaortnegiid.
- Daid ortnegiid main lei stuorámuš liigegeavaheapmi 2013:s.
- ležas prošeavttaid mat eai lean álggahuvvon.
- Ovddidandoarjaga gielddaide sámegiela hálddašanguovllus.

Politiikkalaš dásis válljii Sámediggi bidjat oktii lávdegodde- ja dievasčoahkkinvahkuid skábmamánu ja juovlamánu seamma vahkkui, ii ge nugo lei plánejuvvon guovtti vahku badjel. Dasto bissehuvvojedje ruđat lávdegottiid mátkkiide ja semináraide ja konferánssaide searvamii fágálávdegottiin. Čájeha ahte oktiibuot doaibmagolut politiikkalaš dásis 2014:s unniduvvojedje sullii 700 000 ruvnnuin jagi 2013 ektui.

Hálddahusdási doaibmagolot unniduvvojedje 1 000 000 ruvnnuin reviderejuvvon 2014 bušehtas.

Hálddahus válljii vuoruhit čuovvovaš doaibmabijuid goluid unnideami:

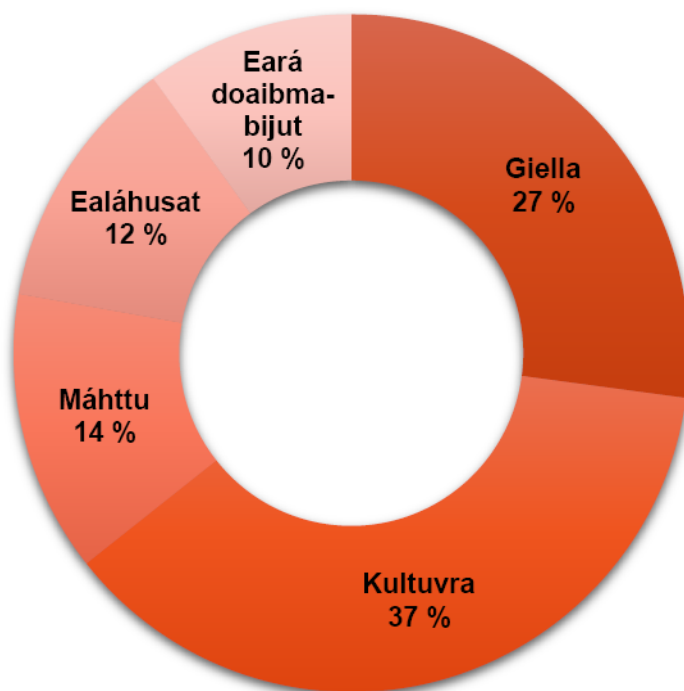
- 2014:s ii lágiduvvon bargiidseminára.
- Mii unnideimmet dulkon/jorgalangoluid.
- Unnit investeremat.

Sámedikkis ledje 2014:s girjejuvvon juolludusat 421 268 000 ru. Ovddit jagi ollislaš juolludeami ektui lea lassáneapmi 11 374 000 ru dahje 2,8 %. Juolludusat juohkásit sierra departemeantaid gaska čuovvovaččat:

	2013	2014	Erohus
Ođasmahttin-, hálddahus- ja girkodepartemeanta	260 560 000	266 540 000	5 980 000
Máhtodepartemeanta	38 723 000	39 043 000	320 000
Máhtodepartemeanta	14 647 000	15 160 000	513 000
Birasgáhttenpartemeanta	3 195 000	3 307 000	112 000
Kulturdepartemeanta	73 402 000	77 952 000	4 550 000
Dearvašvuođa- ja fuolahusdepartemeanta	6 036 000	5 247 000	-789 000
Mánáid-, dásseárvo- ja searvadahttindep.	1 000 000	1 000 000	0
Eanandoallo- ja biebmodep	6 000 000	6 000 000	0
Oljo- ja energijadepartemeanta	331 000	1 019 000	688 000
Olgoriikadepartemeanta	6 000 000	1 000 000	-5 000 000
Submi	409 894 000	416 268 000	6 374 000
Sámeálbmotfoanda	0	5 000 000	-5 000 000
Submi	409 894 000	421 268 000	11 374 000

Váikkuhangaskaomiid golaheapmi juohkásii ná:

	2013	2014	Erohus
Kultuvra	94 370 852	104 115 013	9 744 161
Giella	73 326 708	75 823 916	2 497 207
Máhttu	45 509 304	37 603 803	-7 905 501
Ealáhusat	35 663 118	34 194 270	-1 468 849
Eará doaibmabijut	45 959 946	27 867 863	-18 092 083
	294 829 929	279 604 864	-15 225 064

2.1 Sámediggi bargoaddi

31.12.2014 muttus ledje Sámedikki hálddahušas 141 jahkedoaimma. Tabeallas vuolábealde oidno bargiidlogu juohkáseapmi nisssonolbmuid ja almmáiolbmuid gaska.

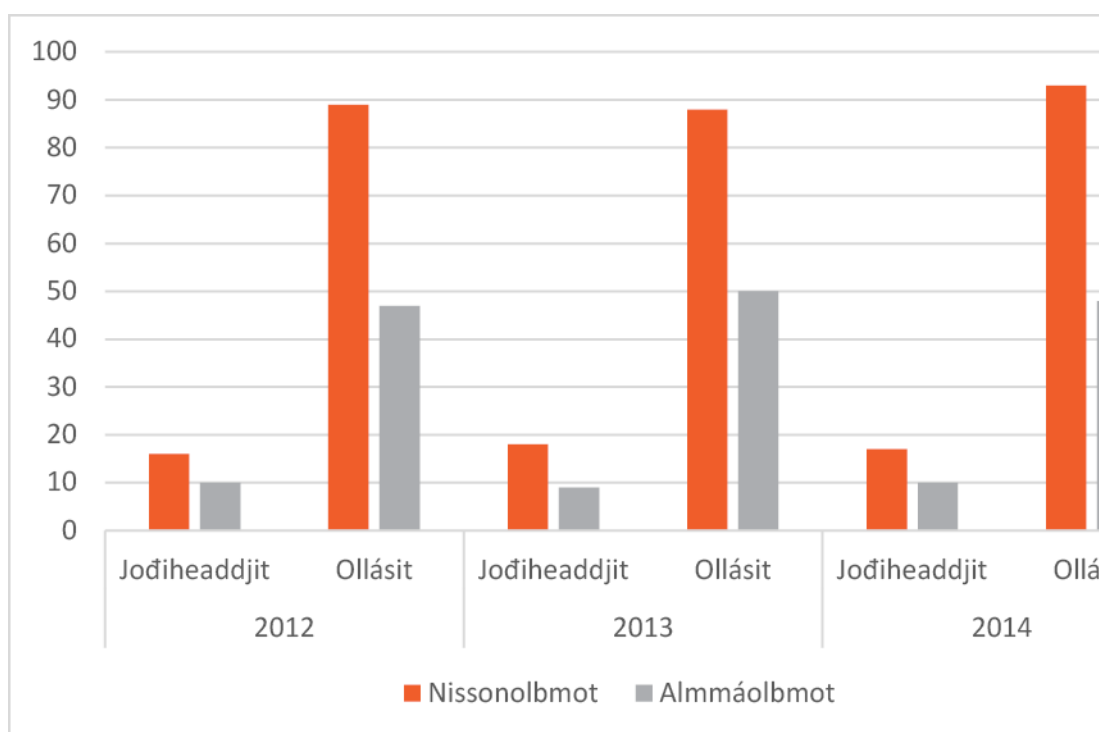
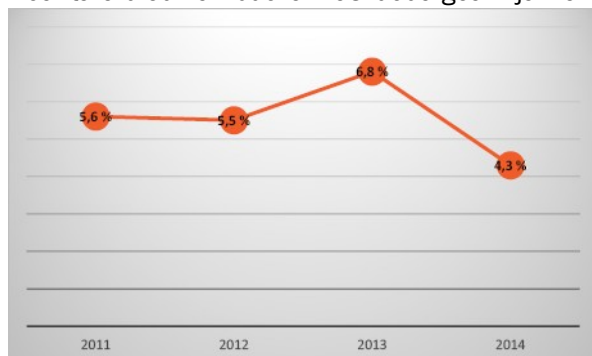
Sámediggi čađahii bargobirasiskkadeami jagi 2013 loahpas. Iskkadeamis konkluderejuvvo ahte Sámedikkis bargit leat hui duhtavaččat bargguin. Sámedikkis leat eanet bargit geat leat rámis, geain lea ambassadevradáhttu ja lojalitehta go buohtastahtá sullasaš organisašuvnnaiguin. Iskkadeamis oaidnit maiddái makkár surggiid galgat bisuhit ja maid fas buoridit. Iskkadeami bohtosiid čuovvoleapmái leat ráhkaduvvon doaibmaplánat.

Bealit Sámedikkis, bargoaddi ja bargiidorganisašuvnnat leat ovttas ráhkadan Sámedikki bajimuš bargiid- ja bálkápoltihka dokumeantta, mii lea ođasmahttojuvvon. Dás mearrida Sámediggi daid mihttomeriid, prinsihpaid ja árvvuid mat galget gustot bargiid ja doaimma gaskasaš oktavuodas.

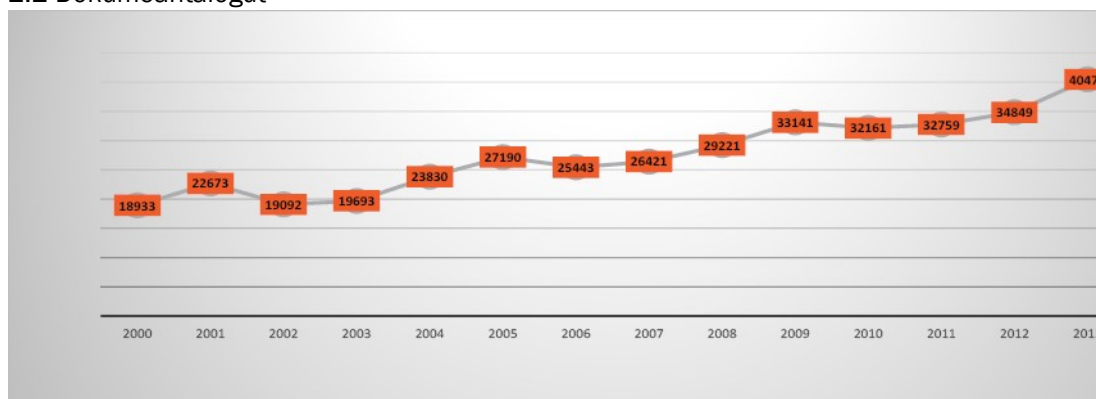
Sámedikki bargiidnjuolggadusat ođasmahttojuvvojedje 2014:s. Dát ođasmahttojuvvon veršuvdna lea veaháš muddejuvvon guovddáš njuolggadusaid ektui. Sámediggi lea maiddái rievddadan čoahkkinortnega 2014:s, man oktavuodas váldi virgáibidjat direktvrra sirdojuvvui eret Sámedikki dievasčoahkkimis viđa olbmo lávdegoddái, mii válljejuvvo Sámedikki áirasiid gaskkas. Dasto sirdojuvvui bargiidnjuolggadusaid mearridanváldi dievasčoahkkimis Sámediggeráđđái. Dát rievddadusat leat dál mielde bargiidnjuolggadusain.

Doaktára dieđihan buozalmasvuoda geažil jávkán 2014:s lei 4,3 % ja Sámedikki ulbmilin lea ahte dat ii galgga leat badjel 5,6 %. Vuolábealde sáhtát geahččat man ollu doaktára dieđihan buozalmasvuoda geažil jávkán lei jagiin 2011 – 2014.

Doaktára dieđihan buozalmasvuoda geažil jávkán %.

2.2 Dokumeantalogut

Govvosis bajábealde sáhtát aoidnit man ollu dokumeanttat leat boahtán ja mannán Sámedikki arkiivavuogádaga bokte. Jagit 2001, 2005, 2009 ja 2013 leat válgajagit, dasa

lea čilgehus manne dáin jagiin leat ollu lassánan dokumeanttat.

Sámedikkít dokumeanttat leat manjimus 15 jagis gaskamearálaččat lassánan gaskal 5 ja 10 proseantta. Dát addá gova Sámediggái lassánan vuordámušain. Dárbu ja beroštupmi Sámedikki bálvusaide ja bargui lea dađistaga lassánan.

2.3 Sámedikki guossit

Sámedikkis ledje ollu guossit Vuodđolága 200-jagi čalmmusteami ja Sámedikki 25-jagi ávvudeami oktavuodas. Sin gaskkas lei Stuorradiggepresideanta Olemic Thommessen.

Čuovvovaš stáhtaráđit fitne Sámedikki guossis:

- Gielda- ja ovttahttinministtar Jan Tore Sanner,
- Eanadoalloministtar Sylvi Listhaug
- Guolástusministtar Elisabeth Aspaker.
- Oljo- ja energiijaministtar Tord Lien.

Ođđajagimánus 2014 finai Stuorradikki bearaš- ja kulturlávdegoddi Sámedikki guossis.

Sámediggi institušuvdnan oažžu ollu fuomášumi guhkás olggobeallái Norgga rájaid. Ollu sierra stáhtaid almmolašvuodá ja riikkaidgaskasaš organisašuvnnaid ovddasteaddjit fitnet Sámedikki guossis.

Mánnggat ambassadevrrat, main lea erenoamáš beroštupmi álgoálbmogiid ja árkálaš politihkas, sáddejit iežaset ambassadevrraid Sámediggái. Norgga Austráalia ambassadevra finai guossis 2014:s. Ruonáeatnama parlameantta sáttagoddi galledii Kárášjogas čakčamánu 2014. Dasa lassin lei okta Perua álgoálbmotdelegašuvdna Sámedikki guossis ja UNPFII-lahttu Oliver Loode.

Vuollel 5 000 olbmo gallededje Sámedikki 2014:s, ollugat sis ledje turisttat.

2.4 Stáhta eiseválddiid ja Sámedikki gaskasaš konsultašuvdnašiehtadus

SSámediggi lea oaidnán ahte konsultašuvdnaprošedyrat leat nannen ráđđehusa ja Sámedikki gaskasaš oktavuodá ja ovttasbarggu sámeapolitihkas. Sámediggi lea oaidnán ahte buorit konsultašuvnnaid unnidit giččuid ja váikkuhit buoret legitimitehta sámi servodagas stáhta eiseválddiid dahkan mearrádusaide. Sámediggi lea movtta go ráđđehus iežas politihkalaš vuodđogaskaoamis nu čielgasit lea dovddahan ahte konsultašuvdnaortnet galgá bisuhuvvot. Dattetge lea deatalaš ahte goappašagat bealit doahttalit konsultašuvdnašiehtadusa, ja ahte beliin lea oktasaš áddejupmi das movt konsultašuvdnašiehtadus geavahas galgá doaibmat. Mii oaidnit ahte dán oktavuodas leat stuorámuš hástalusat Sámedikki ja stáhta eiseválddiid gaskasaš ovttasdoaibmamis.

Konsultašuvnnaid leat buorit ja deatalaš gaskaoamit main Norgga eiseválddit leat beaggán riikkaidgaskasaččat. Deatalaš lea deattuhit ahte ieš konsulterengeatnegasvuohka lea leamaš Norggas dan rájes go Norga 1990:s vuosttaš stáhtan dohkkehii ILO konvenšuvnna 169.

Manjá álgoáigodaga vuosttaš jagiin eat álohii lean ovttamielalaččat das movt konsultašuvdnaprošedyraid galggai dulkot, muhto dađistaga lea ásaiduvvan geavahus eanaš departemeanttaiguin. Mis leat dál ollu ovdamearkkat buriin ja konstruktiivva konsultašuvnnaid ráđđehusapparáhta sierra osiiguin, man oktavuodas Gielda- ja ođasmahttindepartemeanttas lea deatalaš rolla oktiordnendepartemeantan.

Čujuhettiin Sámedikki manjimus raportii ILO áššedovdilávdegoddái, eat leat dattetge lihkostuvvan gávdnat doarvái buriid konsultašuvdnaprošedyrat Eanadoallo- ja biebmodepartemeantta ovddasvástádussuorggis ja Norgga Čáhce- ja Energijadoaimmahagain. Dát lea ain váttisvuohta.

Eanaš surggiin lea ásahuvvon geavahus ja goappašiid guvlui áddejupmi das ahte Sámedikki áddejupmi dat galgá biddjojuvvot vuodđun dalle go galgá konsulterejuvvot. Ollu áššit manjimus áiggis leat dattetge buktán fuola Sámediggái, go sierra departemeanttat ja stáhtaráđit ieža okto leat biehtalan Sámedikkiin konsultašuvnnaid áššiin mat áibbas čielgasit guoskkahit sámi beroštumiid. Dát rihkku čielgasit sihke konsultašuvdnašiehtadusa ja geatnegasvuodaid mat Norggas leat álbmotrievtti mielde.

Dasto lea maiddái dáhpáhuvvan nu ahte Sámedikki politihkalaš jođiheddjiide dahje hálddahussii lea njálmmálaččat váldjuvvon oktavuoha doaibmabijuid birra maid ráđđehusapparáhta lea juo álggahan dalle go dát doaibmabijut leat šaddan almmolaččat, mii lea čielgasit vuostá konsultašuvdnašiehtadusa čuoggá ollislaš diehtujuohkima birra ášši buot muttuin. Dán lágan geavahus rihkku sihke konsultašuvdnašiehtadusa ja álbmotrievtti. Sámediggi deattuha ahte konsultašuvdnašiehtadusas deattuhuvvo beliid gaskasaš perspektiiva ja dan vuodul ii sáhte ráđđehus ieš okto dahkat disposišuvnnaid.

Sámediggi lea oaidnán ahte áššiin main ii soabaduvvo dahje addojuvvo ovdagihtii friija dieđihuvvon miehtan Sámedikki beales, lea konsultašuvdnaprošessas leamaš váilevaš diehtujuohkin ja Sámediggi lea manjit searvvahuvvon. Dáin áššiin lávejit eiseválddit juo dahkan mearrádusa, dahje váldán almmolaš oainnu, ovdal go konsultašuvnnaid álggahuvvojit dahje dan botta go leat konsultašuvnnaid. Sámediggi oaivvilda ahte dát rihkku duodalaččat daid geatnegasvuodaid mat čuvvot ILO-169 guđát ja čihččet artihkkaliid.

Konsultašuvdnageatnegasvuohta álbmotrievtti mielde guoská maiddái Stuorradiggái. Stuorradiggi lea ovdal unnán geavahan dan. Sámedikki árvvoštallama mielde feršešii geavatlaš ovttasbarggu Stuorradikki ja Sámedikki gaskka viidáseappot ovddidit gozihan dihte álbmotrievtti konsultašuvdnageatnegasvuoda áššiid meannudeamis mat gusket sámiide njuolga.

Sámediggi doaivu ahte mii soabadivččiimet áiggis ovddas guvlui buori konsultašuvdnageavahusa Sámedikki ja stáhta eiseválddiid gaskka buot surggiin mat gusket sámiide njuolga.

2.5 Bušehttaprosedyrat

Sámediggi lea čoahkkimis finánsaministariin ja gielda- ja ođasmahttinministariin guovvamánus 2014 evttohan ahte buot stáhta juolludusat Sámediggái sirdojuvvošedje dálá sierra fágadepartemeanttain, ovttá bušehttapostii Gielda- ja ođasmahttindepartemeanttas. Gulahallan ja proseassa Sámedikki bušehta oktavuodas unnošii dalle prosessii Sámedikki ja ovddasvástideaddji departemeantta gaskka.

Sámediggi válddii ášši fas ovdan čoahkkimis, mii dollojuvvo juohke jagi, stáhtaráđiin Jan Tore Sanneriin juovlamánus 2014.

Gielda- ja hálddašanlávdegotti árvalusas Sámedikki 2013 doaimma birra bohtá ovdan ahte Gielda- ja ođasmahttindepartemeanta árvvoštallá ášši ovttas Sámedikkiin ja guoskevaš fágadepartemeanttaiguin. Lávdegotti eanetlohku, buohkat earret Olgešbellodaga ja Ovddádusbellodaga lahtut, bivdá ahte dán barggu čuovvoleapmi válddahuvvo stuorradiggedieđáhusas Sámedikki doaimma birra dán jagi.

3 Giella

Váldomihttomearri:

Eanet giellageavaheaddjit ja eambo giellageavaheapmi

3.1 Ovddasvástádus ja rámmaeavttut

3.1.1 Sámedikkis lea ovddasvástádus sámegeielaid ovdánahttimis

3.1.1.1 Guorahallat sámegeielaid dili

Demográfalaš rievdadusat, almmolaš eiseválddiid organisašuvdnarievdadusat, ja riikkaidgaskasaš vuoigatvuođaovdáneapmi leat dagahan ođđa dárbbuid ja dát gáibidit ahte rámmaeavttuid ferte rievdadit. Sámedikki mielas lei danne dárbu guorahallat lágaid, doaimmaid, ja ortnegiid mat gusket sámegeielaide. Sámediggi lea digaštallan dán ráđđehusain, ja dás lei boađusin ahte ráđđehus lea ásahan almmolaš lávdegotti mii galgá guorahallat dáid áššiid. Sámediggi ja ráđđehus leat konsultašuvnnain soahpan lávdegotti mandáhta. Sámediggi lea maid árvalan lahtuid lávdegoddái. Lávdegotti ásahii ráđđehus čakčamánu 2014:s ja raporta galgá gárvvis guovvamánu 15. b. 2016:s.

3.1.1.2 Giellasoahpamuš

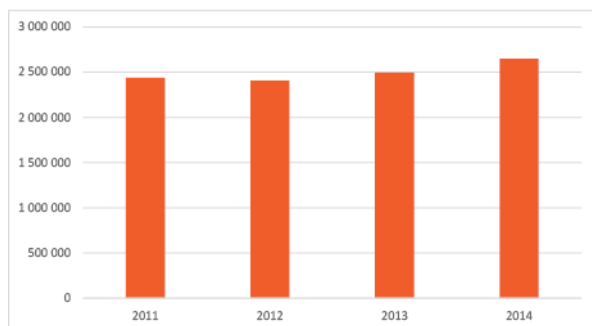
Ráđđehus lea sádden 6. raporta Eurohpáráđđái mas čilgejit sámegeielaid stáhtusa eurohpálaš minoritehtaid- ja regiovdnagielaide giellasoahpamuša vuodul. Dán oktavuodas lea Sámediggi sádden suoivvaraporta. Sámediggi lea vuosttaš gearddi sádden dákkár raporta. Suoivvaraporttastis čállá Sámediggi ahte julev- ja máttasámegeiela stáhtus ii leat áibbas čielggas giellasoahpamušas. Dáid gielaid eai leat čilgen dan láhkai ahte dain lea seamma stáhtus go davvisámegeielas. Ii nuortalašgiellage leat namuhuvvon. Sámediggi maid ávžžuhii ahte giellasoahpamuš guoskkašii kvenagilliige.

3.2 Giellageavaheaddjit

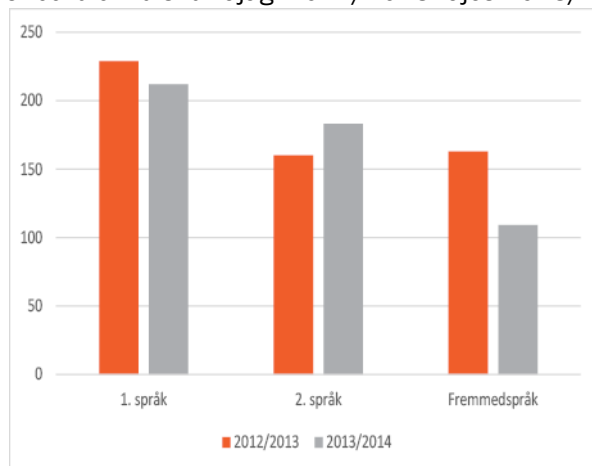
3.2.1 Joatkkaskuvlaohppiid stipeanda

Vátnon leat oahppit, guhte leat ohcan stipeandda oahppat sámegeiela vuosttaš- ja amasgiellan. Seammás lea lassánan ohccit geain lea sámegeiella nubbingiellan.

Geavaheapmi - stipeanda ohppiide geain lea sámegeiella fágan joatkkaskuvllas

Ohcciidlohku skuvlajagi 2012/2013 rájes 2013/2014 rádjai:

3.2.2 Giellafágalaš ovdáneapmi

3.2.2.1 Davviriikkalaš giellaovttasbargu

Sámi Giellagáldu máttasámegiela giellajuogus lea 2014:s dohkkehan logi ođđa tearbmalistu, oktiibuot 899 tearpma ja 144 ođđa riikkanama leat dohkkehuvvon. Julevsámi giellajuogus lea ges dohkkehan 392 ođđa tearpma. Sámi Giellagáldu lea oktan gielladutkiin kárten ja guorahallan mo heivehit julevsámegillii, erenoamážit vokálaid, ruoŋa- ja dárogiela loatnasániid. Sámi Giellagáldu lea maid lágidan giellaseminára mas fáddán leat loatnasániid, goallossániid ja báikenamat.

Davvisámegiela giellajuogus lea 2014:s dohkkehan 29 tearpma ja normeren 193 stáhta nama. Nuortalašgiela giellajuogus lea normeren 229 suoma loatnasáni čállinvuogi ja 107 oanádusa.

Anárašsámegiela juogus lea dohkkehan 221 tearpma, normeren suomagiela namaid sojahanhámiid, ođasmahttanánárašsámegiela alfabehtalaš ortnega ja muhtin sojahemiid main lea -is/-es geažus.

Sámi Giellagáldu lea maid ráhkadan ođđa neahttsiidduid, giella.org. Fálloteavsttat leat máttá-, julev-, davvi-, anáraš-, ja nuortalašgillii, ja dasa lassin vel dáro-, ruoŋa-, ja suomagillii. Buot ođđa tearpmat, normeremat ja čoahkkingirjjit leat almmuhuvvon dán neahttsiidduin. Sámi Giellagáldu lea maid aktiivvalaččat bargan giela gáhttet ja fállan giellabálvalusa sosiála mediain. www.facebook.com/SamiGiellagaldu. Dán siiddus ledje 1190 čuovvut 2014 loahpas.

Sámi Giellagáldu prošektaáigodat nogai 30.6.2014, muhto Sámi Parlamentáralaš ráđđi lea mearridan guhkidit barggu 2014 lohppii.

SPR lea maid mearridan sihkkarastit bastevaš ruhtadeami, nu ahte Sámi Giellagáldus šattašii bastevaš doaibma. Ruhtadeapmi ii leat vel čielgan, muhto dáinna leat bargamin.

3.2.2.2 Sámi terminologija- ja giellaovdánahttinbargu

Sámediggi lea oktan Divvumiin ja Sámi Giellateknoin Romssa Universitehtas almmuhan ođđa digitála sátnegirjji sátni.org – báhko.org – baakoe.org. Dát girji lea bohtán risten.no sadjái.

Sámediggi lea ođasmahttimin girjji Čállinrávagirji. Dát girji lea veahkkeneavvun sidjiide geat čállet davvisámegillii. Galget almmuhit golbma gihppaga, čállinrávagihppaga, giellagáhttengahppaga ja sámi báikenammagihppaga.

Sámediggi maid joatká bargat davvisámegiela hállansyntesain, dán barggu álggahii 2013:s ja lea dál loahpahan muttos. Gárvvis buvttá galgá almmuhuvvot 2015 álggus. Dát lea giellateknologalaš reaidu buohkaide geain lea lohkan- ja čállinváttisvuodát, ja daidda geat man nu sivas rahččet lohkat.

3.2.2.3 Sámi báikenamat

Sámediggi lea oktan Sámi Giellagálduin nevvon áššis mii guoská Skoltebyen nuortalašgielat nammii. Máttá-Várjjat gielda lea mearridan geavahit nuortalašgillii Sää`msijdd dán gili namman. Dasa lassin lea Sámediggi árvalan čállinvugiid almmolaš geaidno- ja guovllučujuhusaide Omasvuona, Kárášjoga, Deanu ja Mátlatvuomi gielddain. Dasa lassin lea Sámediggi nevvon áššiin mat gusket luonddunamaide ja gilinamaide Gáivuonas ja Fuoskkus. Sámediggi lea álggahan báikenammaáššiid Álttá suohkanis, dáid gaskkas namat mat lea báikenammaproševttaid bokte čohkkejuvvon. Fuoskku gielda lea maid mearridan geavahit julevsámi paralleallanama Fauske – Fuosko.

Sámediggi lea oasálastán jahkásaš, oktasaš ráđđádallančoahkkimis Stáhta Kártadoaimmahagain, ja eará báikenammakonsuleanttaiguin mat bohtet miehtá Norgga.

Čoahkkima fáddán lei báikenammalága rievdadeapmi. Sámediggi loktii ášši mii guoská nuortalašgielat báikenamaide, ja Sámediggi dáhtošii ahte nuortalašgiella maid galggašii namuhuvvot ja suodjaluvvot báikenamalága bokte.

Sámediggi lea maid oasálastán 28. UNGEGN (United Nations Group of Experts on Geographical Names) sešuvnnas. Sámediggi lea rapporteren sámi báikenamaid dilis ja nitalan váilevaš báikenammalága implementeremis mii guoská sámi báikenamaide.

3.3 Sámegiela geavaheapmi

3.3.1 Dihtomielalaš jurddašeapmi sámegiela birra

Giellakampánnja, "Sámás muinna" lea boktán stuorra beroštumi, ii dušše Norggabeale, muhto maid Suoma- ja Ruotabeale. Ollugat jearahit kampánjabuktagiid ja miehtá Sámi leat olbmot gallestallan ruovttusiiddu.

Kampánnja lea sosiála mediain ovddiduvvon, ja gávdno sihke facebookas ja Instagrammas. Lea maid ráhkaduvvon sierra kámpannjablogga, mas nuorat ieža besset almmuhit teavsttaid. 24 giellaambassadevrra, maid Sámediggi nammadii 2013:s, leat leamaš kampánnja ovdavázzit. Sii leat ovddidan ja juohkán dieđuid kampánnjás. Ambassadevrrat leat eaktodáhtolaččat ja ángirit bargan olles áigodaga.

Statistihkka čájeha ahte kampánnja lea olahan eanemus olbmuid 18-44 jagi gaskka, ja eanemusat nissoniid.

3.3.2 Sámegiela hálddašanguovlu

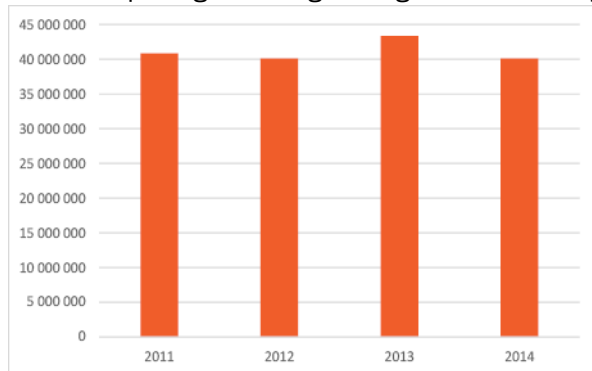
3.3.2.1 Guovttegielatdoarjja sámi hálddašanguovllu gielddaide

2014:s ožžo 10 gieldda ja njeallje fylkkagieldda guovttegielatdoarjaga Sámedikkis, oktiibuot 48 429 000 ruvnnu. Dán doarjaga lea máksán ovttasbargošiehtadusaid vuodul maid vuolláičálle 2012:s, ja sáddejuvvon aktivitehtaplánaid rapporterejuvvon bohtosiid vuodul mat sáddejuvvojedje 2013:s.

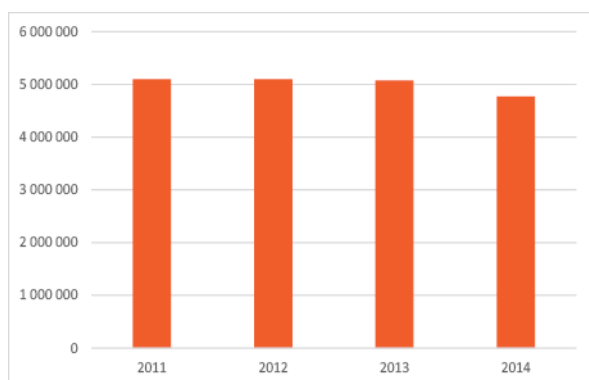
Ovdánahttinruđa juohkin čájeha ahte gielddat ja fylkkagielddat, mat aktiivvalaččat ovddidit sámegiela, ožžot stuorát oasi ovdánahttinjoarjagis. Dát soahpá sámedikki áigumušain čalmmustahttit ja lasihit giellageavaheami sámi hálddašanguovllus.

Ovttasbargošiehtadusat gielddaiguin ja fylkkagielddaiguin biste 2014 lohppii. Sámediggi lea čielggadan gielddaiguin ja fylkkagielddaiguin ja guhkidan šiehtadusaid 2015 lohppii. Seammás galget ovttasbargošiehtadus ja rehkkenuštinnjuolggadusat árvoštallot 2015:s.

Geavaheapmi - gielddaid guovttegielatvuođa doarjjar

Geavaheapmi - Fylkkagielddaid guovttegielatvuođa doarjjar

3.3.2.2 Čállin- ja lohkanveahkki vuorasiidda

Sámediggi ja Guovdageainnu suohkan leat evalueren 3-jagi ovddasmanniproševtta “Lohkan- ja čállinveahkki vuorasiidda”.

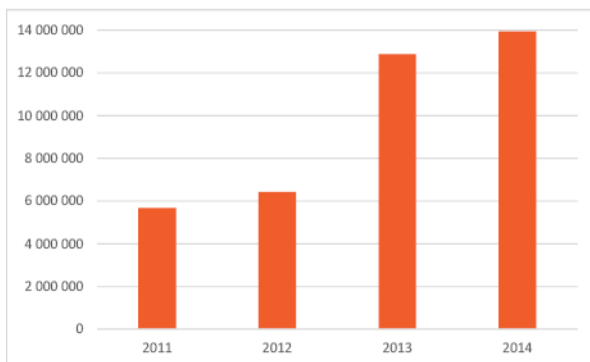
Dás lea boadusin ahte gielddat sáhttet ohcat ruđa giellaproševttaid doarjagis.

3.3.3 Sámi giellaguovddážit

Maŋŋil go giellaguovddážit evaluerejuvvojedje 2012:s, de leat giellaguovddážit cealkán ahte háliidit eanet einnostahtti rámmaeavttuid. Sámediggi lea lasihan njuolggodoarjaga 100.000 ruvnnuin juohke guovddáži, nu ahte juohke guovddáš oažžu dál 825 000 ruvna. Dasa lassin lea Sámediggi várren 3 miljovna giellaguovddážiidda aktivitehtaplánaid vuodul maid giellaguovddážit leat sádden sisa.

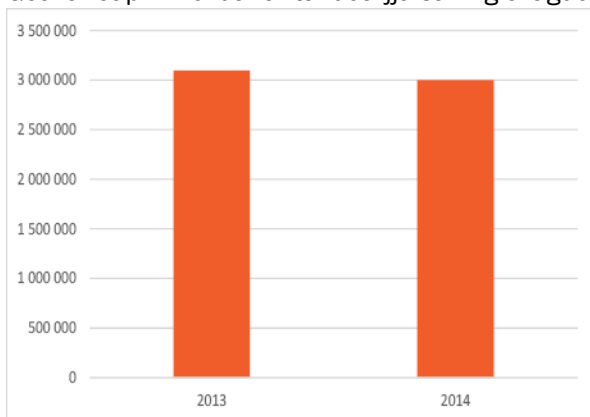
Oktiibuot ledje 13 giellaguovddáža mat ožžo njuolggadoarjaga Sámedikkis. Giellaguovddážiid doaimmat; giellakurssat, giellaarenat, ávdnasat ja buktagat čájehit ahte dát barget áŋgirit giellaovddidemiin iežaset doaimmaguovlluin.

Geavaheapmi - doarjja sámi giellaguovddážiidda

Sivvan stuorámus lassáneapmái 2012 rájes 2013 rádjai leat ovddidandoarjagat

Geavaheapmi - ovdánahttindoarjja sámi giellaguovddážiidda

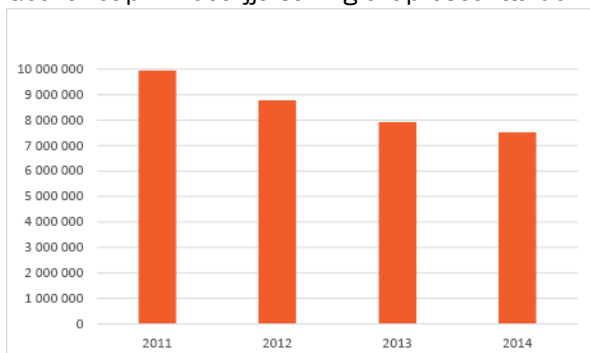

3.3.4 Sámi giellaproševttat

Sámediggi lei 2014:s várren 7,9 miljovna ruvnnu doarjjan giellaproševttaide. Doarjagat galge veahkkinn nu ahte sámegeiela geavahuvvo eanet, eanet olbmot ohppet sámegeiela ja ahte huksejuvvojit eanet arenat gos geavaha sámegeiela.

2014:s bohte 80 ohcamuša miehtá riikka. Ođđa trendan lei ahte bohte ollu ohcamušat doarjagaga oažžut ráhkadit ođđa applikašuvnnaid fiehttotelefovunnaide ja dihtordulbosiidda. Sámedikki ii nagodan buot dáid doarjju váttna veahkkeváriid geažil. Sámediggi lea maid juolludan doarjaga nannet giela sihke gávpogiin ja čoahkkebáikkiin. Dasa lassin doarjju sámediggi ruđain giellaleairraid ja giellaarenaid miehtá riikka. Dán lea Sámediggi jo dahkan mánnga jagi.

Geavaheapmi - doarjja sámi giellaproševttaide

4 Kultuvra

Váldomihttomearri:

- Ealli ja girjás sámi dáiddár- ja kulturbiras mas lea buorre dássi ja mii lea olahannuttus buohkaide.

4.1 Čielgaseappo ovddasvástádus sámi kultuvrras

4.1.1 Sámi kultuvrras lea lunddolaš ja deatalaš sadji ráđđehusa oppalaš ja bajimuš kulturpolitihkas

Sámedikkis leat hálddahaslaš oktavuoha čoahkkimat Kulturdepartemeanttain oktii juohke jahkebealis, gos juohkit dieđuid ja ságaškuššat áigeuovdilis áššiid birra. Go Sámediggi lei bivdán, de dollojuvvui čoahkkin kulturministariin Thorhild Widvey i 2014. Soabaimet das ahte ásahuvvo fásta ortnet čoahkkimiid várás politihkalaš dásis Kulturdepartemeanttain.

Gulahallamis guovddáš eiseválddiiguin kulturáššiid birra lea Sámediggi váldán ovdan Saemien Sijte huksema, Beaivváš Sámi Našunála teáhtera ovddidanplánaid, sámi museaid rámmaeavttuid muđui norgga museaid ektui ja Bååstede máhchanprošeavtta.

Sámediggi lea čielgasit dadjan ahte kulturáŋgiruššamis lea áigumuš addit:

- sámi dáiddáriidda ovddidanvejolašvuođaid dáiddáršiehtadusa bokte
 - sámi kulturásahusaid ohcanvuđot ortnegiid bokte buriid rámmaeavttuid.

4.1.1.1 Sámi álbmoga ávvudeapmi 2017:s

Guovvamánu 6. b. 2017 lea 100 jagi áigi das go sámi álbmoga vuosttaš riikkačoahkkin dollojuvvui Troanddimis. Dat lea deatalaš dáhpáhus, maid Sámediggi áigu čalmmustahttit, sihke oktasaš sámi ávvudemiin ja nationála ávvudemiin. Ávvudeami ulbmilin lea gaskkustit máhtu sámi kultuvrra ja historjjá birra, ja čájehit historjjálaš ovdáneami mearkašumi sámiide go lea álgoálbmot.

Sámediggi lea ovdanbuktán ávvudanplánaid Stuorradikki presideantagoddái ja Gielda- ja ođasmahttindepartementii. Dáid ovdanbuktimiid vuodul lea Sámediggi ohcan ruđaid Gielda- ja ođasmahttindepartemeanttas jagiide 2015-17 hálddahussii ja čalmmusteami plánemii.

Lea ásahuvvon stivrenjoavku mas oasseváldin leat Troanddima suohkan, Mátta-Trøndelága fylkkasuohkan ja Sámediggi, ja dasto prošeakta Sámi Latnja. Sámediggái lea leamaš deatalaš sihkarastit báikkálaš ja regionála fakki prošeavttas.

4.1.2 Regionála ja báikkálaš eiseválddit ovttas váikkuhit sámi dáidaga, kultureallima ja sámi kulturásahusaid ovddideami

Sámedikkis lea maiddá 2014:s leamaš buorre ovttasbargu Norgga kulturráđiin, mii lea váikkuhan sámi kultuvrra nannema, maiddá ávnnaskeahces sámi kulturárbbi.

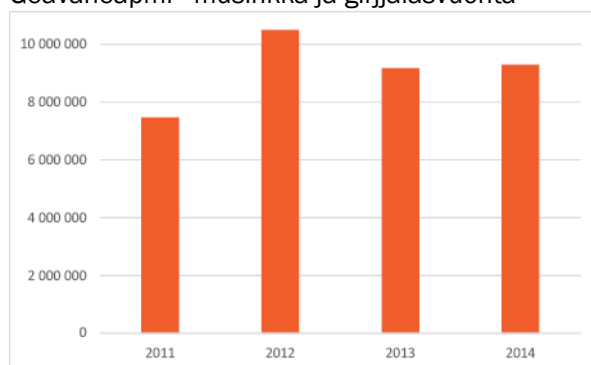
4.2 Buorit rámmaeavttut sámi dáiddáriidda

4.2.1 Nana ja árjjalaš sámi kulturorganisašuvnnat

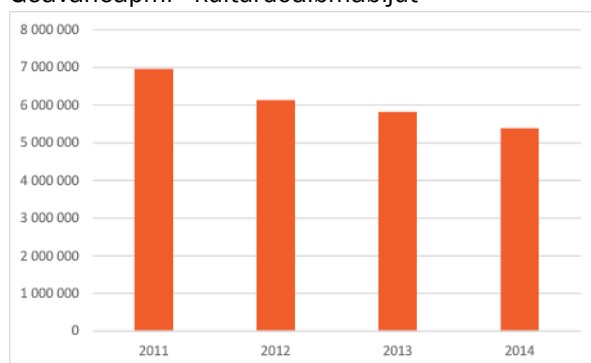
Sámediggi lea ollu jagiid bargan vuogádatlaččat ovttasbarggu nannemiin Sámi dáiddárráđiin (SDR) ja láchán diliid nu ahte SDR ja dan vuollásaš ráđit sáhttet ovddidit iežaset. Dáiddáršiehtadus lea leamaš guovddáš gaskaoapmi dán barggus ja maiddá 2014:s ledje buorit šiehtadallamat maid boađus lei buorre ja mainna bealit ledje duhtavaččat.

Sámi dáiddárráđdi ja Sámediggi lágidit oktasaš dáiddárkonferánssa juohke nuppi jagi. Jagi 2014 dáiddárkonferánssa dollojuvvui Guovdageainnus, gosa ledje boahtán sámi dáiddárat viidát. Konferánssa fáddán ledje luohiti, visuála dáidda ja sámi filmmat. Sámi dáiddáriid mielas lei deatalaš gozihit sin vuoigatvuođaid dáid dáiddasurggiid siskkobealde, sihke nationála ja riikkaidgaskasaš rievtti ektui ja sámi riekteáddejumi ektui.

Geavaheapmi - musihkka ja girjjálašvuhta

Geavaheapmi - kulturdoaimbajut

4.2.2 Ovdánahttit kvalitehta dáfus buori girjjálašvuoda mii lea olámuttus sámegillii

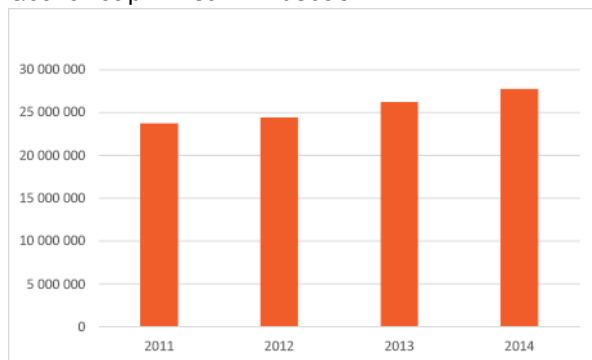
Sámediggi lea 2014:s álggahan plánet girječálliproševtta. Proševtta ulbmilin lea movttiidahttit eanet almmuhit čáppagirjjálašvuoda dan bokte ahte rekruttere girječálliid geat čállet sámegillii. Proševtta bokte galggašedje nuorat girječállit oažžut duohta vejolašvuoda mánusa čállimii bagadeami, gelbbolašvuoda ovddideami ja fierpmádatčoahkkanemiid bokte. Sámedikkis lea ovttasbargu Sámi dáiddárráđiin proševtta čađaheamis ja administreremis.

4.3 Sámi kulturásahusat sámi kulturgaskustan- ja vásihanarenan

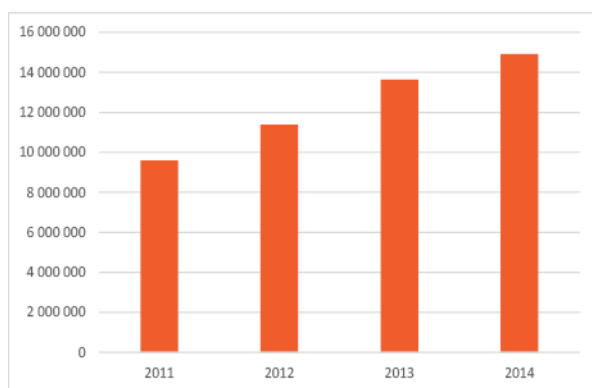
Mii leat joatkán ovttasbarggu ja gulahallama sámi kulturásahusaiguin 2014:s, ja Sámedikkis leat leamaš gulahallančoahkkimat ollu ásahusaiguin. Sámediggi lea ráhkadišgoahtán sámediggediedáhusa sámi kulturásahusaid birra, mii galgá gárvistuvvot 2015:s. Dan oktavuodas lea Sámedikki dievasčoahkkin geassemánus meannudan čilgehusa sámi kulturásahusaid birra, ja Sámediggi lea doallan rávačoahkimiid sámi kulturásahusaiguin.

4.3.1 Fágalaččat nana sámi kulturásahusat Faglig sterke samiske kulturinstitusjoner

Geavaheapmi - sámi museat

Geavaheapmi- kulturviesut ja kulturgaskkustanarenat

4.3.1.1 Saemien sijte

Saemien Sijte Snoasas dárbbáša divdna ođđa vistti, gos lea vejolašvuohta gaskkustit máttasámi kultuvrra ja historijá, muhto maiddá eanet áŋgiruššat mátkeealáhusaiguin ja barggolašvuođain guovllus.

Ođđa vistti ruhtadeapmi viessoláigoortnega bokte ii vuoruhuvvon jagi 2015 stáhtabušehtas. Sámediggi lea bivdán Sturradikki oazžut Ráđđehusa čielggadit ođđa Saemien Sijte stáhtusa ja ahte čilgejuvvošii ovdánanplána birra dálá huksenplána ođđa molssaeaktun jagi 2015 áigge.

4.3.1.2 RiddoDuottarMuseat

Sámediggi lea maiddá 2014:s bargan árjjalaččat buoridan dihte ovttasbargodiliid RiddoDuottarMuseas. Dan vuodul lea Sámediggi ráhkadan raportta RiddoDuottarMusea birra 2014:s. Raporttas rávvejuvvo earret eará ahte

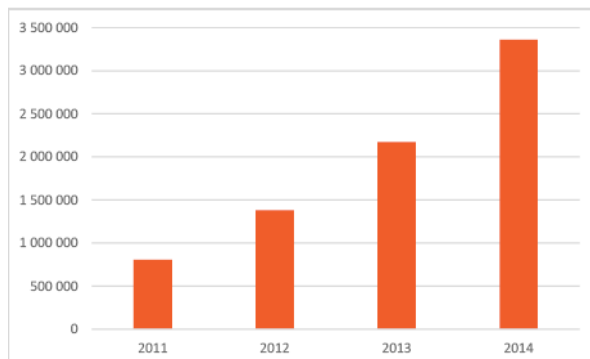
- vuodđudusas ásahuvvo ráđđi
- stivra viiddiduvvo nu ahte buot eaiggádiin lea ovddasteaddji
- museaid báikkálaš faggi nannejuvvo
 - fuolahuvvo buresdoaimbi stivrenorgána

Ođđa stivra lea välljejuvvon. Sii barget dál dáid rávvagiid čađahemiin, ja buoret ovttasbargodiliid lámčimiin RDM:s ja og fokusere musea ovddideami.

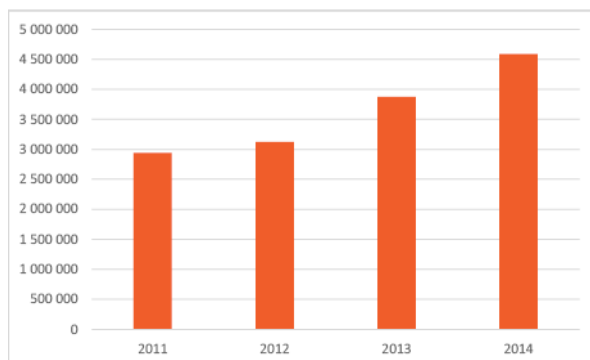
RDM hálddaša Sámedikki dáiddaoastinortnega ja sisaoastinlávogoddi lea maiddá 2014:s oastán árvvolaš dáidaga čoahkkádussii. Hástalussan lea dat go árvvolaš

dáiddačoahkkádussii eai leat dál doarvái buorit dahje stuorra rájadanvejolašvuodát Sámi Vuorkádávviiriin Kárášjogas. Sámediggi ja RDM álggahedje 2014:s proseassa dainna áigumušain ahte láigohit eará lokálaid dáiddačoahkkádussii. Álgá leat hoahppu bargaohtit fas proševttain Sámi dáiddamusea.

Geavaheapmi- kulturviesut ja kulturgaskkustanarenat

Geavaheapmi - festiválat

4.3.1.3 Nuortasámi musea

Sámedikkis lea buorre ja lávga gulahallan Deanu ja Várjjat musea siiddain (DVMS) man oassi Nuortasámi musea lea. DVMS lea maiddái 2014:s bidjan ollu resurssaid Nuortasámi musea gárvvisteapmái. Ođđa teknikkalaš hástalusat museas leat dađistaga mañjidahtán gárvvisteami. Sámediggi ja DVMS leat muitalan čielgasit Stáhta huksenfitnodahkii, mas lea ovddasvástádus vitti gárvvisteamis, ahte mii eat leat duhtavaččat ovdánemiin. Jagi 2014 loahpas dagai Stáhta huksenfitnodat juoga dan oktavuodas mainna Sámediggi ja DVMS leat duhtavaččat.

4.3.1.4 Bååstede - sámi kulturárbbi máhcaheapmi

Sámediggi lea dahkan šiehtadusa das ahte sámi dávvirat mat leat Norgga álbmotmuseas ja Kulturhistorjjálaš museas máhcahuvvojit sámi museaide. Mii leat bálkáhan bargi ráhkkaniit dán bargui, muhto konserveren ja magasineren goluid ruhtadeapmi ii leat čovdojuvvon. Sámediggi ii nagot dán okto čovvidit ja lea bivdán guovddáš eiseválddiid gávdnat čovdosa.

4.3.1.5 Prosjekteren Beaivváš Sámi Našunálateáhter

Sámedikki dievasčoahkkin lea meannudan Beaivváš Sámi Našunálateáhtera ođđa teáhtervisti huksenprográmaproševtta. Sámediggi doarjui ahte huksenproševttain jotkojuvvo ovdaprošektan, 25.10.11 huksenprográmma rámmaid siskkobealde.

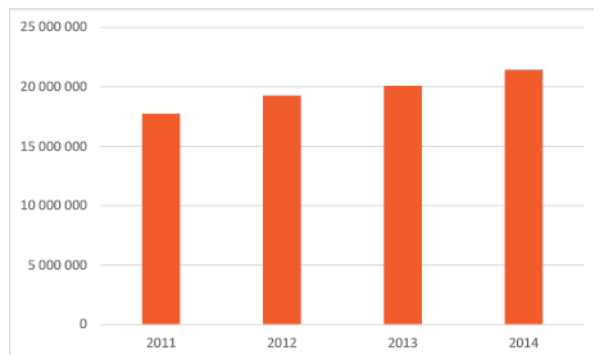
Sámediggi lea gearggus váldit hálddašnovddasvástádusa Beaivváš Sámi Našunálateáhteris dan bokte ahte geatnegahtá iežas nannet ja ovddidit doaibmabušeahtha dalle go teáhtervisti duhtan dahkkojuvvo. Mihttomearrin lea oážžut várrejuvnot ruđaid stáhtabušeahthas ovdaprošekterema álggaheapmái, ohcama vuodul

mii lea sáddejuvvon Kulturdepartementii.

4.3.1.6 Várdobáiki Sámi guovddáš

Várdobáiki Sámi guovddáš márkasámi guovllus lea dán jagi čađahan ođđasis organiseren- ja ovddidanproseassa dainna ulbmilin ahte ráhkkanahhtit guovddáža huksema. Ođđasis organiseren Oasusearvin lea čađahuvvon Sámedikki ruhtademiin.

Geavaheapmi - teáhterat

4.3.2 Sámi ásausat leat sámi dáidaga ja kultuvrra deatalaš gaskkusteadjit

4.3.2.1 Sámi teáhterat

Sámedikkis lea oktasaš álgga Davvi-Trøndelága Allaskuvllain ja Beaivváš Sámi Našunálateáhteriin ja leat ovttas mearridan álggahit proševtta sámegeielat neavttároahpu ektui. Proševtta mihttomearrin lea oažžut neavttáriid geaid bargogiella lea sámegeiella, go dakkár olbmot váilot sakka.

4.3.2.2 Sámi filmmat

Sámi filmmain lea buorre ovdáneapmi ja dain leat buorit buvttadeamit 2014:s ja maid ollu nuorra sámi buvttadeaddjit leat dahkan. Sámediggi doarju barggu davviriikkalaš sámi filmbabuvttadeami ovddidemiin nu ahte mis leat eaiggátoasit ođđa Riikkaidgaskasaš sámi filbmainstituhtas.

4.4 Sámi valáštallan

4.4.1 Viiddes ja buorre valáštallanfálaldat sámi álbmoga várás

2014:s ledje ollu buorit ohccit Sámedikki kultur- ja valáštallanstipendii. Sin gaskkas válljiimet vihtta dáiddára ja valáštalli oažžut stipeandda, 25 000 ru juohkehažžii.

4.4.1.1 Arctic Winter Games

Arctic Winter Games (AWG) lágduvvui njukčamánu 2014 Fairbanks nammasaš báikkis Alaskas. Sámiid valáštallanlihttu searvvai ja mielde ledje čuoigat, spábbačiekčit ja dáiddárat sihke Norgga, Ruota ja Suoma beale Sámis. Sámi oassálastit ožžo ollu medáljaid ja ovddastedje sámi álbmoga goargadis vuogi mielde.

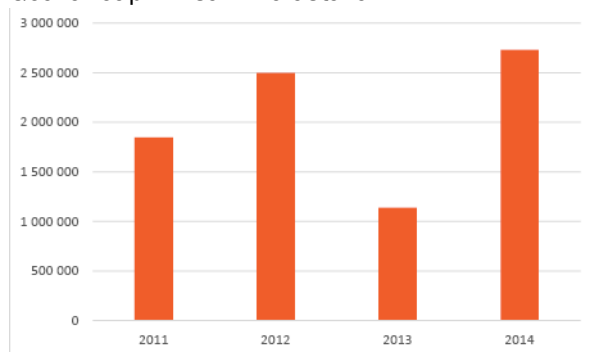
Sámedikki presideanta lei mielde doaluin ja beasai deaivvadit lágideddjiid ovddasteddjiiguin ja oasseváldi surggiid ovddasteddjiiguin.

4.4.1.2 Spábbačiekčan

2014:s ásašuvvui ođđa sámi spábbačiekčansearvi, FA Sápmi. Dát searvi organisere sámi

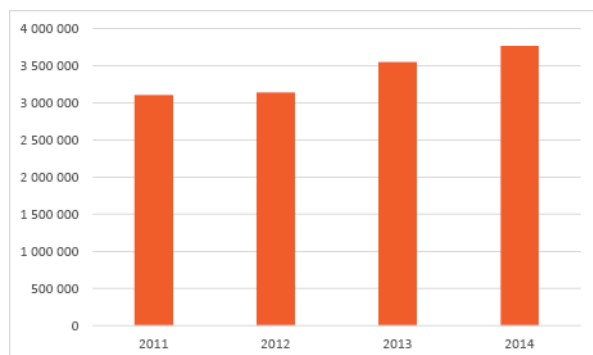
spábbačiekčandoaimmaid govdotat- ja njunušdásis. FA Sápmi lea CONIFA lahttu mii organisere spábbačiekčama daid riikkaid ja guovlluid várás mat eai leat UEFA/FIFA lahtut. 2014:s lágiduvvui Conifa World cup Staares Ruoŧa bealde, ja FA Sápmi searvvai dáid čiekčamiidda ovttain dievdojovvkuin.

Geavaheapmi - sámi valáštallan

4.5 Sámi mediat

Sámediggi lea 2014:s joatkán eanaš ángiruššamiiguin sámi mediaid ektui ja lea dasa lassin addán prošeaktadoarjaga earret eará Guovdageainnu lagaš radioi ja Siellaga ođđasiidda. Goappašagat dán mat leat namuhuvvon leat buorit ovdamearkkat deatalaš oalgebuktagiidda sámi mediamáilmmis.

4.5.1 Hukset ja ovddidit sámi mediaid servodatáŋgiruššama oassin

4.5.1.1 Gulaskuddanvástádus NRK-plakáhtii

Sámediggi lea addán gulaskuddanvástádusa Kulturdepartementii NRK-plakáhta birra. Sámediggi deattuhit erenoamážit plakáhta sisdoalu gulaskuddanvástádusas. Dasto deattuhii Sámediggi daid prinsihpalaš vuoigatvuođaid ja gáibádusaid mat sámi álbmogis leat go guoská ollislaš mediafálaldahkii.

Čoahkkimis NRK-stivrrain lea Sámediggi dovddahan makkár vuordámušat das leat NRK:ii. Sámediggi deattuhii ahte lea dárbu nannet mánáid-tv fálaldaga ja viiddidit govodaga ja eanet čiekŋudeami sierra áššesurggiid siskkobealde sámi oainnu vuođul. Dat makkár mearkkašupmi NRK:s lea sámegeielaid ovddideamis ja goziheamis váldjuvvui maidái ovdan, mii eaktuda nannet ja buoridit mediafálaldaga sámi álbmoga várás.

5 Bibliotehka

Váldomihttomearri:

Buorre sámi bibliotekafálaldat.

5.1 Gaskkustandoaibma

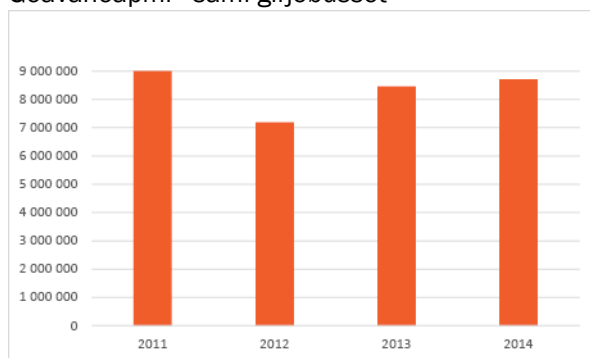
5.1.1 Girjebusset

Sámediggi lea addán njuolggadoarjaga gávccii sámi girjebussii 2014:s. Oktiibuot dát doarjja lei 8 711 000 ru.

Sámedikkis lea 2014:s leamaš okta oktavuohačoahkkin busiid bargiiguin. Muhtun busset doibmet kulturbussen, main lea stuorát fokus čájáhusaide ja sierra doaluide busse luokkaheami lassin. Árbevirolaš girjebusset leat gáržžit čájáhusaide ja doaluide, ja daid váldodoaibman lea luoikan. Eanaš busiin lea bargiin sámi gelbbolašvuhta, dahje lea ovttasbargu sámi ásašusain gos vižžet dárbbášlaš sámi gelbbolašvuoda.

Sámediggi lea rievddadan girjebusedoarjaga juolludaneavttuid 2012:s. Ođđa eavttuid mielde galget girjebusset buktit statistihka man ollu dain leat sámi mediat ja man ollu leat daid luoikan. Čájeha ahte girjebussiin lea váttis buktit statistihka sámi ávdnasiid oastimiin ja luoikamiin, danne go bibliotekavuogádat ii sirre dan. Sámediggi áigu ain bargat dan ala ahte šattašii vejolaš oažžut statistihka sámi girjjálašvuodas ja eará mediain.

Geavaheapmi - sámi girjebusset

5.1.2 Sámedikki bibliotekha

Sámedikki girjerádjju galgá nannet ja ovddidit bibliotekafálaldaga sámi álbmoga várás. Girjerádjju lea sámi girjjálašvuoda ja sámi bibliotekabálvalusa máhttuovddáš, ja lea Sámedikki politihkkariid ja bargiid hálddašanbibliotekha.

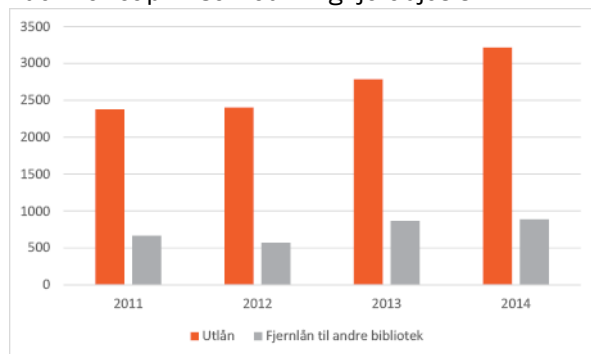
Čoahkkádusas leat eanemusat girjjálašvuoda, musihkka, jietnagirjiid ja filmmat sámegillii ja sámi diliid birra guđe gillii ihkinassii.

Oassi luokkaheamis dingojuvvojit eará fága- ja álbmotbibliotekaid bokte. Sámedikki girjerádjju luoiká girjebáhkaid girjebussiide ja eará bibliotekhaide.

Ovttas Deichmann mánggagielat bibliotekain Oslos sádde Sámedikki bibliotekha sámi girjjálašvuoda girjepáhkaid miehtá riikka čalmmustahttin dihtii eatnigiela beaivvi guovvamánus 2015.

Bibliotekha lea 2014:s geargan registreremiin boarráset, árvvolaš girjiid mat gullet spesiálačoakkáldahkii. Dáid sáhtta ohcat girjerádjjuvuogádagas.

Luoikkaheapmi Sámedikki girjerádjosis

5.2 Bibliotekoaovddideapmi

Sámediggi lágiiidii Sámi girjjálašvuodabeivviid čakčamánuš Sámedikki bibliotekas. Sámediggái lea deatalaš ahte bibliotekat ieža váldet ovddasvástádusa sámi girjjálašvuoda ovddideamis ja gaskkusteamis. Sámedikki bibliotekka váikkuha dasa dakko bokte ahte lágida fágalaš semináraid lokten dihtii bibliotekáraid ja earáid gelbbolašvuoda sámi girjjálašvuodas ja kultuvrras.

Ollu min sámi girječállin, geat leat leamaš nominerejuvvon Davviriikkalaš ráđi girjjálašvuodabálkkašupmái, ledje bovdejuvvon seminárii. Sii ledje hui giitevaččat go besse bidjat ovdan girjjiideaset, ja oassálastit ledje hui duhtavaččat prográmmain.

Sámedikki bibliotekka lei ovddidan cealkámušaid ja evttohusaid Finnmarkku riikkaidgaskasaš girjjálašvuodafestivála sámi ovdanbuktimiidda. Festivála lágiduvvui Álttás skábmamánuš, ja doppe lei buorre ja mánggabealat prográmma ja girječállit miehtá Davviriikkaid oassálaste.

6 Máhttu

Váldomihttomearri:

Sámi álbmogis leat máhttu, gelbbolašvuolta ja gálggat mat gáibiduvvojit jus galgá sáhttit gáhttet ja ovddidit sámi servodaga, ja vai sáhtttá aktiivvalaččat oassálastit sámi, našunála ja riikkaidgaskasaš servodagas.

6.1 Mánáidgárddi

Doarjaortnegiid bokte mat mis leat, lea mánáidgárddiin main lea sámegeielfálaldat, vejolašvuolta ohcat doarjaga. Vásihusat mánáidgárddiin muitalit ahte doarjaortnegat leat stuora ávkin mánáidgárddiide vai sáhttet čalmmustahttit sámi perspektiivva mánáidgárddis. Doarjaortnegat leat dál árvoštallama vuolde, ja Nordlandsforskning čađaha dán barggu.

Sámediggedieđáhusa čuovvoleapmái sámi mánáidgárdefálaldaga birra, lea Sámedikkis dál jođus proseassa hábmet doaibmaplána. Doaibmaplána lea fokus dihto doaimmaide mat galget biddjot johtui boahte njeallje jagi. Jus galgá nagodit olahit mihttomeari ahte ásahit buriid bajásšaddaneavttuid sámi mánáidgárdefálaldaga bokte, de lea guovddáš ášši ahte sáhtttá bargat struktuvrralaččat nu ahte doaimmat biddjojit johtui.

6.1.1 Mánáidgárddi sisdoallu

Deháleamos váikkuhangaskaomiin mánáidgárdesuorggis leat doarjaortnegat sámi mánáidgárddiide ja mánáidgárddiide main lea sámegeiellošodot. Rapportaid bokte maid mánáidgárddit addet midjiide, diehtit mii ahte ruđat geavahuvvojit bálkáhít kulturguddiid geat sáhttet gaskkustit sámi kultuvrra, muhto maiddá čalmmustahttit sámi kultuvrra oinnolaš áđaid ja dovdomearkkaid bokte.

Sámedikki diehtjuohkingihpa sámi mánáidgárdefálaldaga birra lea ođasmahttojuvvon, ja gihpa lea ávkkálaš go galgá juohkit dieđuid sámi mánáid vuoigatvuođaid birra oažžut sámegeielfálaldaga mánáidgárddis. Sámedikkis lea ovttasbargu fylkkamánniiguin Trøndelágas, Nordlánddas, Romssas ja Finnmárkkus viidáset kártema birra buot suohkaniin gos leat sámi mánát geat háliidit sámegeielfálaldaga.

Sámedikki neahttsiiddut mánáidgárddiid birra lea ođasmahttojuvvon ja addet dehálaš dieđuid áigequovdilis bealálaččaide. Mánáidgárdečálus “stullan” lea dakko bokte lotnahuvvan eret digitála neahttsiiduiguin.

Sámediggi lea 2014:s lágidan guokte mánáidgárdeseminára mánáidgárdebargiid várás. Mii leat lágidan lullisámi seminára ovttasbarggus Davvi- ja lulli-Trøndelága ja Nordlándda fylkkamánniiguin, gosa čoaikkanedje sullii 30 oasseváldi. Seminára fáddán lei kulturdiehtu, -máhttu ja -ipmárdus ja gielladikšun mánáidgárddis. Lullisámi giellaambassadevrrat ovdanbukte Sámedikki giellakampánja “Sámás muinna” semináras.

Nubbi mánáidgárdeseminára lágiduvvui Álttás ja doppe ledje sullii 100 oasseváldi. Fáddán ledje giella, kulturipmárdus mánggakultuvrralaš servodagas ja digitála oahppanressurssat. Eai goasse ovdal leat leamaš ná ollu oasseváldit ovttá mánáidgárdesemináras. Dát čájeha ahte mánáidgárdebargiin geat barget sámi mánáidgárdefálaldagain, lea dárbu oktasaš arenai gos deaivvadit. Goappašiid semináraid maŋgil muitaledje oasseváldit ahte ledje duhtavaččat semináraid sisdoaluin ja ahte seammás lei ávkkálaš deaivvadanbáiki vásihuslonohallamii, gelbbolašvuođa loktemii ja kvalitehtaovddideapmái.

6.1.2 Giellamovttiideapmi mánáidgárddis

Sámediggi lea lágidan giellamovttheadseminára Romssas skábmamánu, ovttasbarggus Finnmárkku ja Romssa fylkkamánniiguin ja Lohkanguovddážiin. Seminára fáddán ledje giellabargu mánáidgárddis ja geahčadeapmi muhtin mánáidgárddiid giellabargguin. Seminárii oassálaste sullii 40 olbmo.

Okta deháleamos váikkuhangaskaomiin dasa ahte mánát ožžot nannejuvvot giellamovtta davvi-, lulli- ja julevsámegeielas lea doarjjaortnet sámi giellaoahpahussii. 2014:s ledje 127 máná geat ožžo sámegeielloahpahusfálaldaga dáža mánáidgárddiin. 106:s sis ožžo davvisámegeielloahpu, ovccis ožžo julevsámegeielloahpu ja 12 ožžo fálaldaga lullisámegeielohppui. Mánáidgárddiid lohku gos fáallet sámegeielloahpahusa rievddada jagis jahkái.

2013 ja 2014 loguin oaidná Sámediggi ahte mánáidgárddiid lohku lea veahá njiedjan Finnmárkkus, muhto lea lassánan Romssas, Nordlánddas ja Lulli- Trøndelágas. Oktiibuot ožžo 26 mánáidgárddi doarjaga sámegeielloahpahussii 2014:s, ja 22 mánáidgárddi ožžo 2013:s.

Mánáidgárddiid raporttaid vuodul oaidnit mii ahte ruđat geavahuvvojit vuosttažettiin giellaovttasbargiid bálkágoluide.

6.1.3 Giellalávgunmodeallat

Sámediggi lea bargame ovddidit buriid ovddidanmodeallaid giellaoahppamii mánáidgárddiide gos lea sámegeielfálaldat. Dáid galgá sáhttit geavahit ovttaskas olbmo gielladili mielde ja báikkálaš diliid ektui.

2014:s juolluduvvo giellaprošeaktaruđat báikkálaš ovdánahttinprošeavttaide oktiibuot lahka 1 000 000,- ruvno ovddas. Dát muitala ahte mánáidgárddiin main lea sámegeielfálaldat lea dárbu ovdánahttinprošeavttaide main sáhttet atnit vuodđun daid eavttuid mat mánáidgárddis leat. Oktasaš ášši dáin prošeavttain lea ahte biddjojot searat sámi giellaoahpahussii.

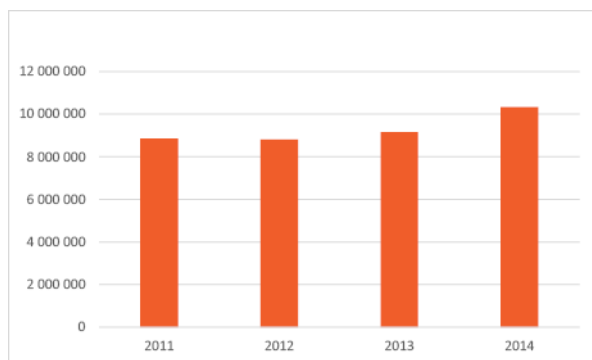
6.1.4 Pedagogalaš reaiddut ja duhkorasat

Sámediggi lea 2014:s kárten pedagogalaš reaidduid, duhkorasaid ja oahppanressasaid oavvilduvvon mánáidgárddiide. Dán kártemis leat sullii 350 nama. Namat leat kategoriserejuvvon fágasurggiid mielde mánáidgárddi rámmaplána mielde. Kárten čájeha ahte gávdnojit sullii 150 fáddáigihppaga, sullii 140 máinnasgírjji, sullii 20 doasa main leat koarttat/ ságastallankoarttat, unnit go logi spealu ja jietnagírjjiit ja sullii 10 cuoigungírjji.

1 289 000 ruvno doarjja juolluduvvui pedagogalaš reaidduide ja duhkorasaide, golmma prošehtii. Dát ledje konkretiserenreaiddut ja applikašuvnnat main lea fokus sámi gillii. Sisa bohte ohcamat 1,5 ja 1,7 miljovna ruvno ovddas doarjjaohcamiin jorgaleapmái ja heiveheapmái digitála reaidduin sámegeillii, dáidda ii lean Sámedikkis ruhta.

6.1.5 Ovttasbargu ja oktavuoha gaskal ruovttu, mánáidgárddi ja skuvlla Sámediggi áigu sihkkarastit oktavuoda ja ovdáneami oahpposisdoalus mánáidgárddis skuvllii, nu ahte lea kontinuitehta sámi giela ja kultuvrra barggus. Sámediggi áigu eanet konkrehta searvat prosessii ja lea dan oktavuodas gulahallan earret eará Romssa ja Finnmárkku fylkkamánniiguin. Viidáset lea Sámedikkis leamaš áirras mánáidgárddiid váhnenlávdegottis našunála dásis. Sámediggái lea dehálaš sihkkarastit “sámi váhnenjiena” áigeuovdilis mánáidgárdepolitihkalaš áššiin.

Geavaheapmi - sámi mánáidgárdefálaldat

6.2 Vuoddoahpahus

6.2.1 Sámi skuvlla sisdoallu ja árvovuoddu

6.2.1.1 Doarjja sámi oahppanressasaid

Válđoángiruššan dábálaš oahpponeavvuin vuoddoahpahussii lea ollásit gokči oahpponeavvut sámegeielas nubbigiellan, go dát fága lea mas oahppoplána lea eanemusat rievdan maŋŋil oahppoplánaodasteami 2012:s ja 2013:s. Proseanttaid mielde lea maid ohppiid lohku njedjan sin gaskkas geain lea sámegeiella nubbigiellan maŋŋil Máhttoloktema doaibmama.

Erenoamážit heivehuvvon oahpponeavvuid gaskkas lea Sámediggi vuoruhán oahppanressasaid raporterejuvvon dárbbuid mielde molssaevttolaš ja lasiheaddji gulahallama várás. Doarjja lea juolluduvvon ollásin oažžut kártenreaidduid giellaovddideami várás ja ollásin oažžut ráiddu mas leat girjjiit maid lea geahpas lohkat. Dasa lassin lea juolluduvvon doarjja digitála oahpponeavvuide lohkan/čállinváttisvuodaid suorggis ja matematihkas.

3 323 000 ruvno lei várrejuvvon viidásetfievrrideapmái matematihkkagirjjiid Multi jorgaleamis vuoddoskuvlla várás. 2014:s leat Multi-girjjiit 1.-7. jahkecehkiide válbmejuvvon davvisámegeillii.

Matematihkkagirjjiid Sirkel, 8.-10 jahkecehkiid várás, leat dál jorgaluvvon. Dál leat vel

báhcán jorgalit Multi- girjiid 1.-7. jahkecehkiid várás julev- ja lullisámegillii. Dát bargu lea váldán guhkit áiggi go plánejuvvon, go fágas lea váilon terminologija.

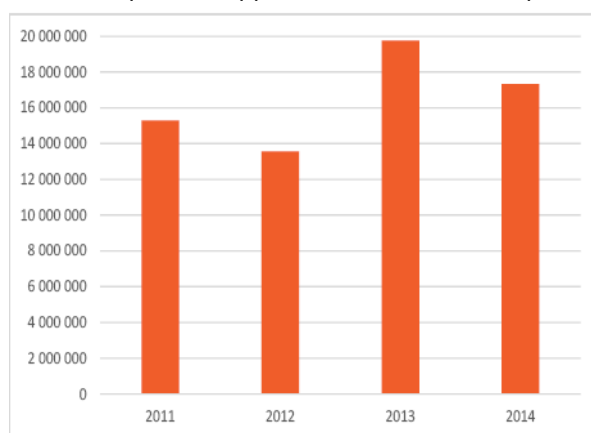
6.2.1.2 Oahpponeavvuid buvttadeami doaibmaplána 2015-2018

Sámedikki dievasčoahkkin mearridii golggoimánu 2014 Sámedikki doaibmaplána oahpponeavvo buvttadeami várás 2015-2018. Doaibmaplána leat višuvnna, doaibmabijut ja fokussuorggít sámi oahpponeavvuid buvttadeamis gustovaš plánabuktosa ektui vuodđooahpahussii ja láidesta danin Sámedikki barggu ođđa sámi oahpponeavvuid buvttadeamis.

Sámediggi lea 2014:s deattuhan váilivuođa sámi oahpponeavvuin ruhtadanministarii, máhttoimistarii, gieldda- ja ođasmahttoimistarii ja Stuoradikki gieldda- ja hálddašanlávdegoddái, muhto eat ožžon eanet ruđaid oahpponeavvuid buvttadeapmái.

Dasa lassin lea dat váldon bajás čoahkkimiin bearaš- ja kulturlávdegottiin.

Geavaheapmi - oahpporesurssaid ráhkadeapmi

6.2.1.3 Sámi oahpponeavvoportála - Ovttas-Aktan-Aktesne

Sámedikkis lei maid 2014:s ovttasbargu Sámi allaskuvllain oahpponeavvoportála birra. Oahpponeavvuid mat gávdnojit portálas sáhtta oážžut luoikkas, dat gávdnojit Sámedikki oahpponeavvohagas, gos buot luoikkaheapmi hálddašuvvo.

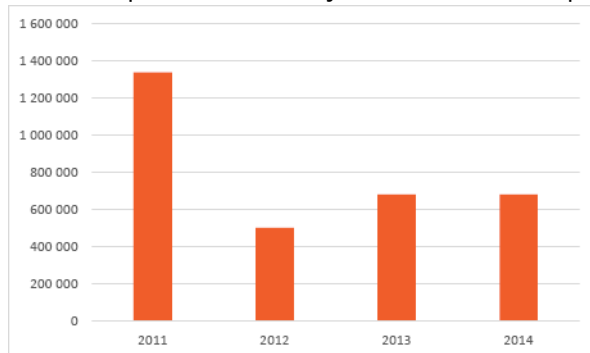
6.2.1.4 Árbiediehtu ja sámi meahcásteapmi vuodđoskuvllas

Sámediggi lea 2014:s juolludan ruđa:

- Billávuona mearrasámi bajásšaddanguovddáži
- Deanu sámeskuvlii
- Guovdageainnu mánáidskuvlii
- Tárnet skuvlii
- Máze lagasbirasguovddáži

Earret eará lea Billávuona mearrasámi bajásšaddanguovddáš ožžon doarjaga prošehtii mii galgá lasihit skuvlla, oahppi ja oahpaheaddji gelbbolašvuođa ávkkástallat biebmoresurssain lagasbirasis. Buot dát galgá addit skuvlii stuorát vejolašvuođa ávkkástallat báikkálaš resurssain ja báikkálaš máhtus, mat leat oassin mihtuin Máhttolokten - sámis.

Geavaheapmi - árbediehtu ja sámi meahcásteapmi vuodđoskuvllas

6.2.1.5 Lullisámi tearbma- ja oahpponeavvobuvttadeapmi

Sámediggi lea šiehtadusáigodagas juolludan 2 miljovna ruvno dán ovttasbargui. Šiehtadusa doaibmaáigodat lea 2013-2015. Sámedikkis lea mihttomearri váikkuhit dasa ahte šiehtadus ođastuvvo 2015:s.

6.2.1.6 Sámi lohanguovddáš

Sámediggi lea čoahkkimis gieldda- ja ođasmahttindepartemeanttain ovddidan min oainnu Sámi lohanguovddáža rolla ja stáhtusa birra. Go geahččá guovddáža viiddis mandáhta ja dili mas sámi gielat leat, de lea váttis ipmirdit manin vuodđojuolludus guovddáži lea ollu badjel 4 miljovna unnit go eará našunála guovddážiidda.

Sámediggi lea danin bivdán ahte guovddáš galgá oažžut seamma stáhtusa ja rámmaid go muđui našunála guovddážit.

6.2.1.7 Gáiddusoahpahus

Fylkkamánneámmáhat Nordlánddas ja Finnmárkkus leat bargame sámi gáiddusoahpahusáššiin. Sámediggi lea bivdán oažžut dieđuid barggu birra ja áigu bivdit konsultašuvna sámi gáiddusoahpahusa rámmabuktosa birra, ovdal go dat loahpalaččat mearriduvvo.

6.2.2 Sámi oahppi vuoigatvuođat ja oahppanbiras

Sámediggi lea 2014:s bargan dan nala ahte buot mánáin ja nuorain galgá leat riekti bajásšaddan- ja oahppanbirrasii gos ii gávdno givssideapmi dahje vealaheapmi.

6.2.2.1 Sámedikki doaimmat buori ja oadjebas oahppanbirrasa ektui

Sámediggi lea 2014:s čadahan gilvvu, gos skuvllat ja skuvlaluohkát hástaluvo ráhkadit plakáhta givssideami vuostá barggu birra. Vuoitit šadde 2A luohkká Kárášjoga mánáidskuvllas ja 6A luohkká Gyllenborg skuvllas Romssa suohkanis ja sii juogadedje vuoittu mii lei 10 000 ruvno. Vuoitoplakáhtat bohtet geavahuvvot Sámedikki barggus givssideami vuostá sihke báikkálaččat ja našunála dásis.

Sámedikkis lea leamaš čoahkkin Djupedal- lávdegottiin. Lávdegoddi galgá geahčadit movt sáhtá buoridit skuvlabirrasa ja unnidit givssideami. Čoahkkima fáddán lei ohppiid psykososiála biras ja digitála givssideapmi. Sámediggi buvtii cealkámuša lávdegoddi hástalusaid birra givssideamis sámi skuvlaárgabeaivvis, ja buvtii evttohusa movt sáhtá easttadit ja garvit givssideami. Sámediggi searvvai maid dalle go Djupedal- lávdegottis lei rabas digaštallan fáttá birra Litteraturviesus Oslos.

Sámediggi lea buktán čálalaš cealkámuša Ludvigsen- lávdegotti bargui, ja lea leamaš mielde gulahallankonferánssas man lávdegoddi lágidii. Ludvigsen- lávdegoddi galgá árvoštallat vuodđooahpahusa fágaid gelbbolašvuođa gáibádusaid ektui servodat- ja bargoeallimii boahhteáiggis. Sámediggái lea dehálaš ahte gávdno skuvlastruktuvra mii vuhtiiváldá sámi ohppiid rievtti oahpahussii gielas ja kulturárvvuin, sámi ovttasbarggus riikarájaid rastá, dálkkádaga ja birrasa birra, árbevirolaš máhtu birra, areála- ja

kulturgaskkusteami birra, iešmearrideami birra, álgoálbmotpolitihka birra ja diđolaš giellaoahpahusa ja –hálddašeami birra.

6.2.2.2 Sámegieloahpahusa fierpmádat, NetSam

Sámegieloahpahusa fierpmádat, NetSam, mii vuodđuduvvui 2013:s, lea riikaviidosaš ja galgá leat ávkin oahpaheddjiide ja earáide geat barget oahpahusain sámegielas ja sámegillii. Lea leamaš stuora beroštupmi fierpmádahkii, ja dál leat badjel 80 oahpaheaddji ja earát geat barget sámegieloahpahusain, searvan miellahtun.

Sámi lohkanguovddáš Sámi allaskuvllas lea čállingoddi ja oktiiheiveha fierpmádaga. Sámediggi juolludii 300 000 ruvno 2014:s fierpmádahkii. Sámi allaskuvllain lea čállojuvvon šiehtadus dan birra movt ruđat galget geavahuvvot.

6.2.3 Oahpahusa lágalaš ja struktuvrralaš rámmat

6.2.3.1 Lágaid ja lánkaásahusaid ođasmahttin

Sámediggi lea buktán gulaskuddancealkámušaid ja gulahallan ráđđehusain go lágat ja lánkaásahusat rivdet oahpahusa suorggjs.

Sámedikki dievasčoahkkimis miessemánu 2014 meannuduvvui ášši oahpahusláhka ja priváhtaskuvlalahka – sámi ohppiid vuoigatvuodát. Mearrádusas lohka Sámediggi ahte sámi mánáid ja nuoraid vuoigatvuodát mat leat vuodđuduvvon vuodđolágas ja riikkaidgaskasaškonvenšuvnnain ja julggaštusain, eai boađe doarvái bures ovdan dálá oahpahus- ja priváhtaskuvlalahkas. Sámediggi gáibida ollislaš geahčadeami ja ođasmahttima oahpahuslágas ja priváhtaskuvlalahkas, man ulbmil lea sihkkarastit ja nannet sámi ohppiid rievtti oahpahussii sámegielas ja sámegillii, ja sámi kulturárvvuid vuodul.

Vai dievasčoahkkinmearrádus doaibmagoahtá, de lea Sámedikkis leamaš čoahkkin máhttominstariin 2014:s, gos dát ášši ovdanbuktojuvvui ja gos ministtar bivdojuvvui ođasmahttit oahpahuslága ja priváhtaskuvlalahga sámi mánáid vuoigatvuodaid ektui. Sámediggi áigu čuovvolit ášši 2015:s

6.2.3.2 Oahppoplánaid ulbmilolahusa dovdomearkkat

Sámediggi lea hábmen ulbmilolahusaid dovdomearkkaid maŋŋil 10- luohká sámegielas vuosttašgiellan, ja maŋŋil 3. ja 6. dási sámegielas nubbigiellan. Dovdomearkkat muitalit kvalitehta das maid oahppi hálddaša go geahččá obbalaččat gelbbolašvuodamihtuid ja dát galget leat veahkkin oahpaheaddjái árvoštallanbarggus.

6.2.4 Sámedikki rolla ja váldi

6.2.4.1 Sámi joatkkaskuvllaid stivrra bagadus

Sámediggi ja máhttodepartemeantta leat 2014:s konsulteren “ Sámi joatkkaskuvllaid stivrra bagadusa” birra. Sámediggái lea dehálaš ahte Sámediggi nammada lahtuid stivrii.

6.3 Alit oahpahus ja dutkan

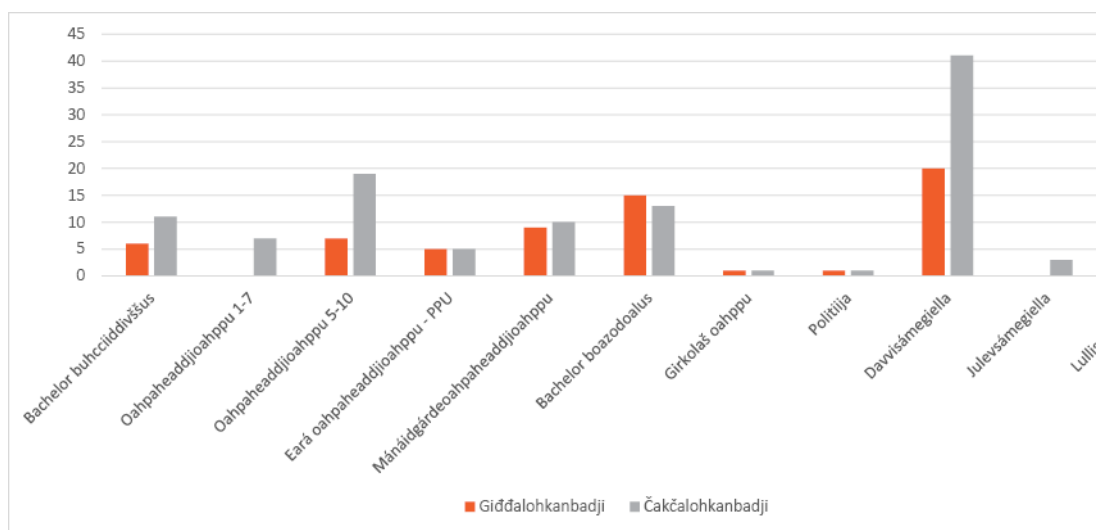
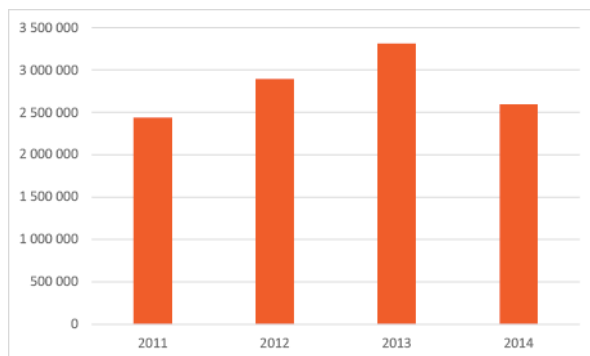
Sámediggi lea 2014:s lágidan álggahanseminára Sámediggediedáhusa hábmema oktavuodas alit oahpu ja dutkama várás.

6.3.1 Rekruteren alit ohppui ja dutkamii

Sámediggi lea áici Ovttasbargoorgánas sámi oahpaheaddjioahpporegiovnna, SAK 7 – sihke rekrutere ma bargojoavkkus ja stivrejoavkkus mas lea bajimus ovddasvástádus. SAK 7s lea leamaš ovddasvástádus “Našunála rekruterenstrategiija sámi alit ohppui 2011 – 2014”. SAK s lea 2014:s lágidan árvoštallankonferánsa rekruterenstrategiija birra, gos Sámediggi bivddii ain ovttasbarggu vai olaha mihttomeari oážžut eanet studeanttaid sámi alit ohppui.

6.3.1.1 Stipeanda alit ohppui

Stipeanddat leat juhkkuojuvvon čuovvovaš oahpuide:

6.3.2 Sámi alit oahppu

6.3.2.1 Ovttasbargu oahpahasáhusaiguin

Sámedikkis lea leamaš čoahkkin rektoriiguin Sámi allaskuvllas ja UiT, Norgga árttalaš universitehtas, ja maid Nordlándda universitehta rektoriin. Fáddán čoahkkimiin lea leamaš earret eará ášahusaid ángiruššan sámi gielas ja fáttáin, vejolašvuhta eanalonuhanduopmáriid oahpus, sámi oahpaheaddjioahppu ja ođđa rámmaplána sámi sisdoalu čuovvleapmi oahpaheaddjioahpus ja mánáidgárdeoahpaheaddjioahpus. Sámediggi lea maid gaskkustan vuordámušaid dan birra ahte álgoálbmotperspektiivva oidnošii ášahusaid fágalaš ángiruššamis.

6.3.2.2 Čuovvunjoavku ođđa mánáidgárdeoahpaheaddjioahpus

Sámedikkis lea okta áirras čuovvunjoavkkus ođđa mánáidgárdeoahpaheaddjioahpus (FG-

BLU).

Čuovvunjoavkkus lea lágidan konferánsa buot oahpahusasahusaide Norggas, gos manjimus raportta geigejuvvui. Konferánsas lei Sámedikkis sáhkavuorru sámi perspektiivva birra mánáidgárdeoahpaheaddjioahpus.

6.3.2.3 Oahpaheaddjioahpu riikkaráđđi (NRLU)

Sámediggi lea searvan dárkojeaddjin NRLUs.

Čoahkkima guovddáš fáddá lei goappaš 4-jahkasaš vuodđoskuvlaoahpaheaddjioahpuid rievdadit 5-jahkasaš masteroahppun. Dát šaddá maid hástalussan sámi oahpaheaddjioahpuide maid Sámi allaskuvla lea áidna ásahus mii fállá.

6.3.2.4 Butenschøn-lávdegotti čielggadeami čuovvoleapmi

Čuovvoleapmin Butenschøn-lávdegotti čielggadeamis, lea Máhttodepartemeanta 2014 reviderejuvvon bušeahas juolludan 250 000 ruvno nammadit fágastrategalaš ovtadaga sámi alit oahpu ja dutkama várás Universitehta- ja allaskuvlaráđđái (UHR).

Fágastrategalaš ovtadaga ásaheami oktavuodas lea Sámedikkis leamaš čoahkkin Máhttodepartemeanttain ja UHR ja lea maid digaštallan ásaheami čoahkkin sámi allaskuvllain. Sámediggi lea, ovtas máhttodepartemeanttain ja Gieldda- ja ođasmahttindepartemeanttain, oassálastán dárkodeaddjin álggahančoahkkimis fágastrategalaš ovtadagas. Čoahkkima oassálastit ledje Romssa ja Nordlándda universitehtat, Davvi-Trøndelága allaskuvla ja Sámi allaskuvla. Fágastrategalaš ovtadaga ásaheapmi sámi alit oahpu ja dutkama várás UHR:s lea áidna Butenschøn-lávdegotti árvalusain mii dássáži lea čuovvoluvvon.

Sámediggi lea gulahallan máhttodepartemeanttain eará doaimbajuid čuovvoleami birra Butenschøn-lávdegotti čielggadeamis. Máhttodepartemeantta lea čájehan unnán beroštumi čuovvolit čielggadeami árvalusain. Departemeanta oaiivvildá ahte muhtin árvalusat lávdegottis sáhttet ipmirduvvot sierraortnegin ja dan sivas eai leat departemeantta ovddasvástádussuorggis.

6.3.2.5 Strukturdieđáhus alit oahpu várás

Sámedikkis lea leamaš čoahkkin Máhttodepartemeantta politihkalaš jođiheddjiin ja iešguđet lágan berošteaddjiorganisašuvnnaiguin, dan oktavuodas go máhttodepartemeanta lea hábmeme strukturdieđáhusa alit oahpu várás. Stáhtačállá deattuhii ahte sámi allaskuvlii eai čuoza árvaluvvon strukturievdadusat njuolga.

6.3.2.6 Kvalifiseren- ja rekruterenprográmma sámi giela várás alit oahpus

Kvalifiseren- ja rekruterenprográmma válbmanii 2014:s. Sáhtá lohkat ahte prográmma lea bures lihkestuvvan. Sámi allaskuvla lea čađahan prográmma, ja loahpparaportta geigejuvvui juovlamánu 2014. Raporttas boahtá ovdan ahte 491 studeanta leat oassálastán prográmmas jagiid 2009 – 2014. Sin gaskkas leat 360 čađahan ja ceavzán eksámena. Sámi allaskuvla lea prográmmaáigodagas ovtasbargan logiin sámi giella- ja kulturguovddážiin.

6.3.3 Sámi dutkan

6.3.3.1 Akkrediteren PhD- oahpus sáme gielas ja girjjálašvuodas

Sámediggi lea gulahallama bokte Máhttodepartemeanttain rahčan ahte Sámi allaskuvla oazžu sierralobi Našunála orgánas oahpahusa kvalitehtas (Nasjonalt organ for kvalitet i utdanningen (NOKUT) mastergrádaohppiid logu gáibádusas ásahusas. NOKUTa áššedovdi lávdegoddi konkluderii ahte PhD- prográmma lea fágalaččat erenoamáš buorre. Go Sámi allaskuvla ii sáhte duhtadit gáibádusa ahte leat unnimusat 15 PhD-studentta badjel vihtta jagi, de ii sáhte akkrediteren rávvejuvvot. Seammás ávžžuhii lávdegoddi ahte Sámi allaskuvlii addo sierralohpi kvantitatiiva gáibádusain.

Sámediggi lea 2014:s ovddidan doarjaga ohcamii ja ávžžuhan máhttodepartemeantta

čuovvolit ášši, kvalitehtasihkkarastima ja kvalitehtaovddideami lánkaásahusa ektui alit oahpuid ja fágaskuvlaoahpuid várás.

6.3.3.2 Gulahallan Sámedikki stivraiguin ja ráđiin

Lea čađahuvvon čoaččkin stivraáirasiiguin ja várrelahtuiguin maid Sámediggeráđđi lea nammadan, Regionála dutkanfoanddaid stivrrain Gaska- ja Davvi- Norggas. Sámediggi lea ásahan fásta gulahallančoaččkimiid Dutkanráđi báikkálaš áirasiin Finnmárkkus, VRI Finnmark:in (Virkemidler for regional FoU og innovasjon), ja Regionála dutkanráđiin Davvi-Norggas Finnmárkkus.

6.3.3.3 Árbedieđu kárten

Sámediggi lea juolludan ruđa Sámi allaskuvlii vai beassá duođaštit ja gaskkustit sámi árbedieđu.

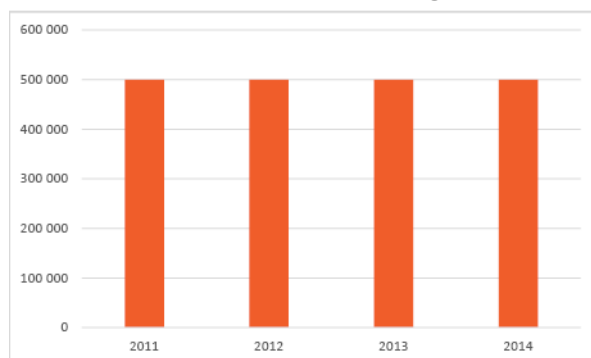
Árbediehtu-prošeavttat leat mielddisbuktán ahte lea huksejuvvon erenoamáš gelbbolašvuohta Sámi allaskuvlii, ja mii lea mielddisbuktán ahte dat dál sáhtta fállat oahpu árbedieđus. Oahppu galgá addit formálalaš oahpu duođašteamis ja gaskkusteamis árbedieđus, ja addá 30 oahppočuoggá. Oahpu olahusjovkui gullet hálddašeaddjit, oahpaheaddjit ja earát geain lea beroštupmi árbediehtui. Ođđa lohkanbadji mas leat 22 oahppi álggahuvvui 2014 čavčča.

Prošeakta manná dál loahpaguvlui, ja lea dárbašlaš veardádallat prošeavtta boahhteáiggi.

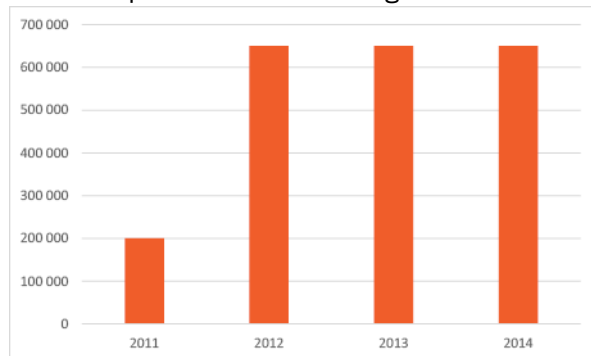
6.3.3.4 Árbedieđu suddjen

Sámediggi searvvai Norgga delegašuvdnii čoaččkimis Ávnnaskeahtes rievtti máilmmiorganisašuvnnain (WIPO) árbedieđu birra njukčamánu 24.-28.b. 2014.

Geavaheapmi - sámi luonddudoalu gelbbolašvuođuaguovddáš

Geavaheapmi - árbedieđuid vuogádatlaš kárten

7 Dearvašvuohta ja sosiála

Váldomihttomearri:

- Dásseárvosaš dearvašvuođa- ja sosiálabálvalusat sámi álbmogii sámi giela ja kultuvrra

vuodul. Bálváluosat galget heivehuvvot sámi álbmoga vuoigatvuodaid ja dárbbuid mielde.

7.1 Ekonomalaš váikkuhangaskaoamit 2014:s

Sámediggái leat bohtán 27 doarjjaohcama dearvvašvuoda- ja sosiálaprošeavttaide, maid submii oktiibuot lea 6 808 300 ru. 2 883 500 ru juolluduvvui doarjjan 19 prošeaktii. Dán jagi lea eanaš prošeavttain leamaš áigumuš ovdánahttit máhtu sámi giela ja kultuvrra birra dálá dearvvašvuoda- ja sosiálafálaldagas. Dát dávista doarjjaortnega váldomihttomearrái, ja váikkuha dásseárvosaš dearvvašvuoda- ja sosiálafálaldaga sihkkarastima sámi álbmoga várás.

Dasto lea Sámediggi juolludan 547 000 ru njuolggadoarjjan Várdobáiki sámi guovddáži Evenášši suohkanis geavaheaddjioiddot doaibmajuiide sámi boarrásiid várás, ja 150 000 ru Sámi doavtteseavvá sámegeilat dearvvašvuoda bargiid rekrutteremii.

7.2 Dásseárvosaš dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalus

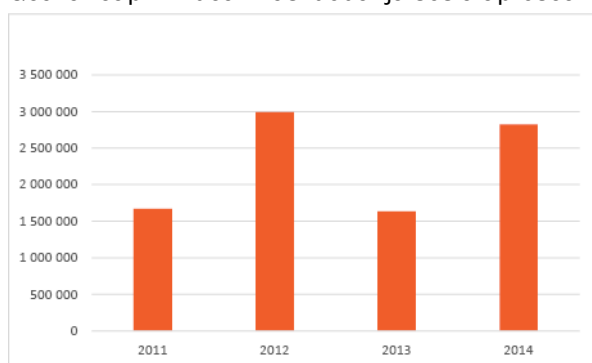
7.2.1 Sámi pasieanttaid vuoigatvuodát ja dárbbut dásseárvosaš dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaide

Sámediggái ferte addojuvvot duohta vejolašvuohta váikkuhit dearvvašvuoda- ja sosiálafálaldagaid ovddideapmái sámi álbmoga várás. Danne lea Sámediggi váldán ovdan dearvvašvuodaministariin ahte regionála ja vuollásaš dearvvašvuodadoaimmahagain ferte leat sámi ovddastus maid Sámediggi lea nammadan.

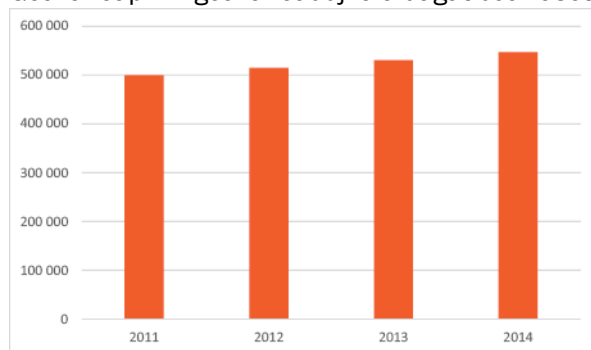
Sámediggi lea bivdán nu árrat go vejolaš beassat searvat bargui dalle go Ráđđehus áigu ovddidit nationála dearvvašvuoda- ja buohcciviessoplána, mas analyseret spesialistadearvvašvuoda stáhtusa ja hástalusaid 2015:s. Sámediggi lea maiddá bivdán oažžut sámi ovddastusa Ráđđehusa áššedovdijovkui plána ektui, muhto dađi bahát eat leat ožžon dasa vástádusa.

Sámediggi diehtá ahte Ráđđehus áigu ovddidit diedáhusa vuoddearvvašvuodabálvalusa birra ja lea dan oktavuodas dahkan mearrádusa dievasčoahkkimis. Mearrádusas čujuhit ahte dárbu lea ođđasis ja ollislaččat ángiruššat vuoddearvvašvuoda bálvalusain maiddá sámi álbmoga várás. Sámediggi lea bivdán ahte ráhkaduvvošii ođđa doaibmaplána dearvvašvuoda bálvalusaid birra sámi álbmoga várás, go ovddit plána (Mánngabealatvuohta ja ovtadássásašvuohta) heittii gustomis 2005:s.

Geavaheapmi - dearvvašvuoda- ja sosiálaprošeavttat

Geavaheapmi - geavaheaddjifálaldagat boarráset sámiide

7.2.2 Eanet máhttu sámi pasieanttaid dárbbu birra dearvašvuoda- ja sosiálabálvalusas buot dásiin

Sámedikki oaivila mielde lea dárbbu buoridit máhttu sámi pasieanttaid dárbbu birra dearvašvuodabálvalusain. Danne lea Sámediggi searvan Davviriikkalaš álbmotdearvašvuoda konferánsii, mas mii, ovttasbargguin Sámi dearvašvuoda dutkama guovddážiin ja Sámi nationála psyhkalaš dearvašvuoda gealboguovddážiin (SÁNAG), lágideimmet seminára álbmotdearvašvuoda ja álbmotdearvašvuoda dutkama birra sámi álbmoga gaska.

Sámediggi lea maiddái searvan seminárii maid Árktalaš ráđđi doalai, mas beaiveortnegis lei psyhkalaš dearvašvuoha ja iešsoardimiid eastadeapmi cirkumpolára guovlluin. Sámediggái lea deatalaš bidjat fokusa movt rasisma, stigmatiseren ja hástalusat árbevirolaš ealáhusain váikkuhit sámi mánáid ja nuoraid psyhkalaš dearvašvuhtii.

Sámedikki oaivila mielde lea maiddái deatalaš ahte máhttu sámi pasieanttaid ja eará bálvalusdárbbaseddjiid dárbbu birra gozihuvvo iešguđege oahpuin. Kvalitehta dáfus buorre bálvalusfálaldat sámi pasieanttaide ja geavaheddjiide sorjá das ahte mis leat fágaolbmot geain lea máhttu sámi gielaid ja kultuvrra birra. Dál váilot ollu sáme gielat fágaolbmot sihke dearvašvuoda- ja fuolahussuorggis ja eará bálvalusfálaldagain. Earret eará sierra sámi buohccidivššároahppu sáhtáši váikkuhit eanet gielalaččat ja kultuvrralaččat heivehuvvon dikšun- ja fuolahusfálaldaga sámi pasieanttaide. Danne lea Sámediggi välljen váikkuhit strategijaseminárain ja fágaovddidanprošeavttain sierra profešuvdnoahpuin, ja nie lokten dán hástalus oahppobirrasiid. Sámi gielddain leat hástalusat nugo earret eará ahte váilot kártenreaidut mat leat heivehuvvon sámi demeansaolbmuide, váilot sáme gielat bargit ja gelbbolašvuoda buorideapmi váilu.

7.2.3 Specialistadearvašvuoda bálvalusfálaldat sámi pasieanttaide

Sámediggi oaivvilda ahte Sámi nationála gealboguovddážiis – psyhkalaš dearvašvuoda suodjalus ja gárrendili dikšun (SÁNAG) lea guovddáš rolla dikšunfálaldagaid ovddeamis sámi pasieanttaid várás psyhkalaš dearvašvuodas ja gárrendili dikšumis. Danne lea Sámediggi duhtavaš go mii konsultašuvnnaid bokte leat nagodan formaliseret SÁNAG stáhtusa nationála gealboguovddážiin gárrendili dikšumis ja psykiatriija siskkobealde, ja ahte eará regionála dearvašvuoda doaimmahagat geatnegahttojuvvojit soahpat ovttasbarggu Dearvašvuoha Davvin/SÁNAG:in, vai SÁNAG fálaldat buktojuvvo buot sámi pasieanttaid olámuddui.

Sámediggi lea čoaikkimis guovddáš eiseválddiiguin ja Dearvašvuoha Davvin RHF:in čujuhan ahte sámi pasieanttaid somáhtalaš spesialistafálaldahkii ferte bidjat eanet fuomášumi. Erenoamážit lea dárbbu buoridit fálaldaga surggiin nugo geriatriija ja demeanssa čielggadeapmi, vuoiŋašvigit dahje eará dávddaid mat kognitiivvalaččat

váikkuhit, lášmmodahttin ja guhkálmás dávdđáiguin birgen, ja fálaldaga sámi mánáide ja doaimmahehttejuvomiidda. Sámediggi lea váldán dán ovdan konsultašuvnnain regionála dearvašvuodoaimmahagaid barggahandokumeanttaid ektui ja lea duhtavaš go Dearvašvuolta Davvin 2015:s lea ožžon bargun ásaht dakkár fálaldaga geriatriija ja lášmmodahttima siskkoabealde mas gozihuvvo sámi giella ja kulturáddejupmi.

Sámediggi lea čoahkkimis dearvašvuodaministariin váldán ovdan min vuorjašuvvama dan ektui ahte dađistaga bidjet gažaldagaid láchčojuvvon bálvalusdárbbu ektui sámi pasieanttaide dalle go ođđasis organiseren ja seastinproseassat álggahuvvojit. SÁNAG lea ekonomalaččat ja organiserema dáfus lágjduvvon Finnmárkku buohcciviesu vuollásážžan ja ođđasis organiserenproseassas lea SÁNAG 2014:s mángii evttohuvvon vuoruhuvvot bodnái. Sámediggi lea čujuhan ahte lea nationála ovddasvástádus láchit bálvalusfálaldagaid sámi pasieanttaide, ja ii ge sáhte leat ovttaskas báikkálaš doaimmahaga ekonomalaš dili ja vuoruhemiid duohken.

Sámediggi deattuha ahte lea dárbu jurddašit ollislaččat ja bajimus dásis sámi pasieanttaid bálvalusfálaldagaid organiserema ja ovddideami oktavuodas. Danne lea Sámediggi maiddá čujuhan ahte lea dárbu oktii organiseret somáhtalaš fálaldaga ja psykalaš dearvašvuoda ja gárrendili fálaldaga sámi pasieanttaid várás. Dát lea deatalaš sihke rekrutteremii ja nana sámi fágabirrasiid ovddideapmái ja fágaresurssaid dávgasis geavaheapmái.

Sámegiella pasieanttaid vejolašvuolta geavahit sámegiella spesialistadearvašvuodabálvalusas lea ráddjejuvvon. Sámediggi lea mánggaid jagiid bargan dán buoridemiin ja lei danne duhtavaš go Dearvašvuolta Davvin dulkaprošeakta, mii čađahuvvui áigodagas 2011-2013, galggai jotkojuvvo 2014:s. Šállošit go prošeakta ii leat jotkojuvvon, ja ággan dasa lei dat go doaimmaheadđi dearvašvuodoaimmahat ii lean dan vuoruhan. Dán šálloša Sámediggi ja lea duhtavaš go dulkaprošeakta čuovvovuvvo fas 2015 barggahandokumeanttain.

7.2.4 Gielalaččat ja kultuvrralaččat heivehuvvon dearvašvuoda- ja fuolahusbálvalus sámi pasieanttaide gielddain

Sámedikkis leat 2014:s leamaš čoahkkimat sierra gielddaiguin earret eará dan dihte ahte bidjat fuomášumi sámi pasieanttaid dárbbuide. Lea buorre go gielddalaš ovttasbargoprošeavttat sámi guovlluin, nugo gielddaidgaskasaš medisiinnalaš guovddáš Evenášši, Dielddanuori ja Skániid suohkaniin, háliida searvvaht Sámedikki sin bargui sámi geavahedđiid goziheami várás.

Sámedikki vásihusat čájeht maiddá ahte lea erohus sámi ássiid vuordámušain dearvašvuoda- ja fuolahusbálvalussii ja das maid gielddat fáallet. Guovlomedisiinnalaš guovddáža ásahtdárbu julevsámi guvlui lea ovdamearka das go sámi ássit oaivvildit ahte sin giella ii guldat sin. Dán áššis lea Sámediggi leamaš gulahallanguoibmin. Dearvašvuoda- ja fuolahusfálaldat sámi pasieanttaide gozihuvvo danne maiddá Sámedikki barggus ovttasbargošiehtadusain gávpogiiguin mat háliidit dahkat šiehtadusa Sámedikkiin.

7.3 Dásseárvosaš mánáidsuodjalanbálvalus

Sámediggi lea addán gulaskuddancealkámuša láchkaásahussii mánáid vuoigatvuoda birra leat mielde váikkuheamen ja mánáid vejolašvuoda birra oažžut sierra luohttámušolbmo iežas mánáidsuodjalanáššis. Sámediggi lea duhtavaš go láchkaásahusas čuožžu ahte máná etnikkalaš, oskkoldat, kultuvrralaš ja gielalaš duogáš, maiddá sámi mánáid giella ja kultuvra, galgá gozihuvvot mielde váikkuheamis.

Sámediggi diehtá maiddá ahte ráđđehus lea álkiduhttimin mánáidsuodjalanlága ja ahte dan oktavuodas lea nammaduvvon láhkalávdegoddi. Sámi mánáid vuoigatvuodaid sihkkarastima goziheami geažil lea Sámediggi bivdán konsultašuvnnaid áššis. Mii leat bivdán oažžut sámi ovddastusa láhkalávdegoddá, muhto šállošit go dasa ii leat bohtán vástáduš.

Sámedikkis lea maiddá leamaš čoahkkin Norgga Biebmoruoktoserviin, mas fáddán lei sámi giela ja kultuvrra goziheapmi mánáin geat leat biebmoruovttus.

7.4 Dásseárvosaš heahthedieđihanbálvalus

Heahthedieđihanbálvalusa buorideami ja organiserema oktavuodas boahhteáiggis, lea Sámedikkis leamaš gulahallančoahkkin servodatsihkarvuoda ja gearggusvuoda direktoráhtain, gielddaiguin mat gullet sámegeielaid hálddašanguvlui ja 110-guovddážiiguin mat bálvalit dáid gielddaid heahthedieđáhusaiguin. Sámediggi áigu doalvut gulahallančoahkkimis bohtán hástalusaid ja oainnuid viidáseappot konsultašuvnnaide Ráđđehusain.

7.5 Dásseárvosaš gednendilli sámi fánnggaide

Sámediggi lea 2014:s ovttasbargan Davvi guovllu rihkusfuolahusain ja leat ráhkadan doaimbaidjoplána sámi fánnggaid ja gednemii dubmejuvvomiid várás. Okta doaimbaidjuin plánas lea ahte čohkket daid ovttasbargoguimmiid main lea gelbbolašvuoha suorggis fierpmádatseminárii juohke jagi. Sámediggi lea 2014:s searvan rihkusfuolahusa fierpmádatseminárii Romssas.

Siviilaáittardeaddji lea ásahan eastadanovttadaga sin várás geain lea friijavuoha rivvejuvnon biinnideami ja olmmošmeahtun meannudeami geažil. Sámediggi lea addán rávvagiid movt sámiid vuoigatvuodaid sáhtášii gozihit friijavuoda rivvema oktavuodas ja lea bivdán dieđuid sámi fánnggaid gednendilli birra, Romssa giddagasa vuosttaš raportta vuodul.

Sámediggi lea addán rávvagiid movt sámiid vuoigatvuodaid sáhtášii gozihit friijavuoda rivvema oktavuodas ja lea bivdán dieđuid sámi fánnggaid gednendilli birra, Romssa giddagasa vuosttaš raportta vuodul.

8 Areálat ja biras

Váldomihttomearri:

Guoddilis luonddu ja resursavuodu hálddašeami vuodul sihkkarastit ja ovddidit sámi kultuvrra, ealáhusbarggu ja servodateallima.

8.1 Rámmaeavttut

8.1.1 Protect Sápmi

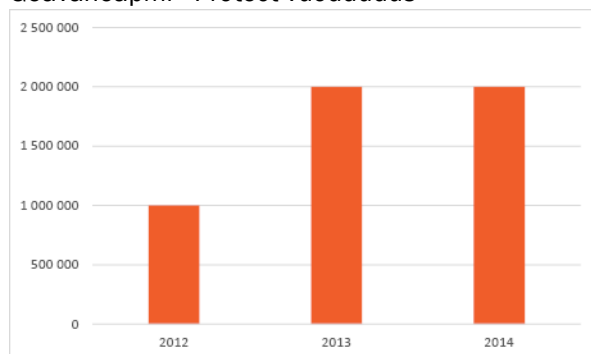
Protect Sápmi lea vuodđudus maid Norgga Boazodoallosámiid Riikasearvi ja Ruota Sámiid Riikasearvi leat álggahan. Sámediggi nammada ovttá áirasa stivrii. Vuodđudus galgá fágalaččat veahkkin fuolahit sámi vuoigatvuodalaččaid areálaberoštumiid, eana- ja resursavuogitvuodaid ja ovdánahttinvejolašvuodaid.

Dán barggu ektui oažžu Protect Sápmi njuolggodoarjaga vai sámi vuoigatvuodalaččat sáhttet addit friddja ja ovddalgjhtii dieđihuvvon miediheami huksehusáššiin. 2014:s leat Protect Sámis 4 olbmo mat servet doaimmahusa barggus.

Sámediggi bidjá vuodđun ahte Protect Sápmi vuodđudussii ferte eanet ja eanet vuodđoruhtadeapmi boahtit eará almmlaš ja/dehe eahpealmmolaš eiseválddiin, nu ahte Sámedikki ruhtadanoassi dađistaga sáhtta unniduvvot. Sámediggi lea mángga dilálašvuodas, maŋemus juovlamánu 8. b. 2014 čoahkkimis ealáhusministariin, sihtan

ráddehusa veahkehit Protect Sápmi vuodđoruhtademiin.

Geavaheapmi - Protect vuodđudus

8.2 Areálaid hálddašepmi

Moatti 2014 areálaplánain lea Sámediggi árvvoštallan nu ahte plánat livčče sáhtán buktit mearkkašahtti váikkuhusaid sámi kultuvrii dehe ealáhusaide. Danin leat mii geavahan min váidinrievtti. Váidinrievttit leat konkrehtalaččat ovddiduvvon boazodoalu, árbevirolaš riddoguolásteami ja kulturmuitoárvvuid dihte. Áššit leat čoavdašuvvan dássázii dialoga bokte suohkaniiguin dehe soabademiin Fylkkamánni bokte.

Ođđa areálageavahanvuogit dagahit lossa noađi árbevirolaš sámi guovlluide. Dát sáhtá leat sakka hástaleaddji sámi árbevirolaš ealáhusaide, ja sáhtá muhtin dilálašvuodain dagahit soahpameahttun beroštusriidduid. Dakkár áššin oaidná Sámediggi ahte lea dehálaš go lea buorre dialoga plánaeiseválddiiguin juo plánabarggu álggaheamis.

8.2.1 Bådáddjo suohkana 2014-2026 suohkanplána areálaoassi

Vuosttaldeapmi ovddiduvvui sihkarastin dihte luondduvuođu sámi kultuvrii, ealáhusdoaimmaide ja servodateallimii oppalaččat, dasto vel earenomážit sámi kulturmuittuide ja boazodoalloealáhusii. Ášši čovdojuvvui dialoga ja soabadeami bokte Fylkkamánniin. Plána heivehuvvui nu ahte luondduvuođu lea doarvái sihkarastojuvvon nu ahte vuosteággii ii leat šat vuodđu.

8.2.2 Suortta gávpotplána, Blåbyen 2014-2026 suohkanplána

Vuosteákkat ovddiduvvojedje boazodoalu dihte, ráddjejuvvon dan plánaoassái mii gullá linnasullui. Sámedikki, Suorta suohkana ja guoskevaš boazodoallorohagaid gaskkas lea gulahallan. Sis lea ovttaoavilvuohhta gávdnat konkrehta molssaeavttuid plánaide ja proseassaide mii čoavdá vuosteákkaid. Dát ášši čatnasa Hålogaland-geainnu huksemii, mii manná čađa plánaguovlu, ja dan boazodoallofágalaš váikkuhančielggadeapmái maid dál hábmejit geaidnoprošektii.

8.2.3 Riddoavádat árbevirolaš sámi guovluin

Sámediggái lea deatalaš sihkarastit areálaid árbevirolaš bivdosajiide ja godđosajiide. Dát guovllut leat resursavuodđun eallinnávccalaš guolásteapmái sámi riddo- ja vuotnaguovlluin. Sámediggi lea ávžžuhan gielddaid váldit atnui ovddalgihtii várrugasvuoda prinsihpa go áigot guovlluid váldit atnui akvakultuvrralaš áigumušaide.

Dakkár diliin go odđa geavahanvuogit áitet árbevirolaš bivdosajiid ja godđosajiid dahje sáhttet mielddiset buktit ahte ii leat vejolaš máhcahit báikkálaš guolásteami vahágahttima, de lea Sámediggi váljen vuosttaldit plána. Dasa lassin leat mii ávžžuhan gielddaid váldit atnui árbedieđu ja báikkálaš máhtu riddo- ja mearraguovlluid geavaheami birra plánaproseassas.

8.3 Luondduresurssat

8.3.1 Konsešuvdnaáššiid čuovvoleapmi

Sámediggi lea buktán cealkámuša bieggafápmoprošeavttaide Øyfjellet bieggafápmorusttegi, Riehppi bieggafápmorusttegi, Kopperaa bieggafápmorusttegi ja Markavola, Hyllfjellet ja Sognvola bieggafápmorusttegiidda. Buot daidda prošeavttaide leat ovddiduvvon vuosteákkat.

Konsultašuvnnat leat čađahuvvon Norgga čázádat- ja energijadirektoráhtain (NČE) Mussere bieggafápmorusttega ja Øyfjellet bieggafápmorusttega oktavuodas, dasto vel Kopperaa, Markavola, Hyllfjellet ja Sognvola prošeavttaid oktavuodas. Konsultašuvnnain ii boađe ovdan makkár mearrádusa NČE dahká. Danin ii sáhte árvoštallat leago eiseváldiin ovttaoavilvuolta vai ii.

Jagi 2014 mielde lea Sámediggi ovddidan vuosteákkaid smávvaápmorusttega ohcamiidda Fuoskku, Bådådjo ja Báhcavuona suohkaniin ja Oarje-Finnmárkkus. Sámedikkis lea dat ipmárdus ahte dát doaimmat eai leat árvoštallon noadđin boazodollui. Ja dasto ii leat árvoštallon leat go makkár ge mearkkašahtti negatiivvalaš váikkuhusat smávvaápmohukseamis boazodollui. NČE lea sádden dáid ohcamiid gulaskuddamii oktan eanet seamma guovllu smávvaápmorusttetohcamiiguin ja mat leat meannuduvvon oktanaga. Dakkár oktasaš áššemeannudeapmi addá eanet vejolašvuoda fuobmát man stuoris noadđi oppalohkái gárte boazodollui go geahččá stuorát guovllu.

Ráđđádallama oktavuodas NČE:in smávvaápmorusttegiid birra ii leat NČE geažuhan mii šattašii boadusin. Sámediggi oaivila mielde eai leat konsultašuvnnat čađahuvvon dainna áigumušain ahte juksat soabalašvuoda.

8.3.2 Mineráladoaimmat sámi guovlluin

Sámediggi lea 2014:s mearrádusastis sihtán ráđđehusa jođánit váldit iniciatiivva konsultašuvnnaide minerálalága rievdeame dihte nu ahte dat eahpitkeahttá lea siskkobealde álbmotrievtti. Dát lea earenoamážit čadnon geatnegasvuhtii mas galgá váldit sámi kultuvrra vuhtii buot sámi guovlluin, rievttit mineráladoaimmaid konsultašuvnnaide ja ásaheapmi ovdamunneortnegiid mii mielddisbuktá ahte ávkkástallanárvu ruvkedoaimmain boahdá buorin sámi servodahkii ja vuogatvuodalaččaide.

Ráđđehus lea borgemánus 2014 dohkkehan ON Olmmošvuogatvuodaráđi ávžžuhusa ovddidit dialoga oazžun dihte ovttaoavilvuoda mineráladoaimmaid birra davvin. Sámediggi vuohtta maid ahte Stuoradikki gieldda- ja hálddašankomitea Evt. 57 S (2014-2015) miediha ahte lea dehálaš oazžut oktasaš ipmárdusa movt minerálaressurssat sámi guovlluin galget hálddašuvvot ja mii maid sáhtta ovtastuvvot boazodoaluin, ja dát ferte fuolahuvvot dialoga bokte gaskal eiseváldiid ja Sámedikki. Čoahkkima bokte lea Sámediggi ovddidan ealáhusministarii minerálalága rievdamaga gažaldaga. Ealáhus- ja guolástusdepartemeanta ii leat addán makkárge signálaid das ahte áigot go árvoštallat rievdadit minerálalága.

Dát dilli dagaha hui váttisin Sámediggái addit makkárge mieđiheami mineráladoaimmaide sámi guovlluin. Sámedikki minerálaveahki lea dárbu ovdánahttit dakkár minerálapolitiikkaš lávdin mii lea eanet čadahuvvon ja ođasmahtton. Dán ferte eanet heivehit fuolahan dihte nu ahte váldet vuhtii guoskevaš sámi beroštumit ja vuoigatvuođalaččaid.

Gieldda- ja ođasmahttindepartemeanta (GOD) ii leat váldán vuhtii Sámedikki váidalusa Nussira ja Gumpenjuni ruvkedoaimma regulerenplánii Falesnuori suohkanis. GOD dohkkehii regulerenplána maŋgel čoahkkima gielddaministariin, muhto almmá dan konsultašuvnnaid haga. Sámediggi lea álggahan konsultašuvnnaid Birasdirektoráhtain Nussir ASA ohcama birra oažžut ohcanlobi nuoskidanlága vuođul. Loahpalaš mearrádus Nussira ja Gumpenjuni ruvkeplánaid ektui ovddiduvvo sierrá áššin Sámedikkis.

8.3.3 Finnmárolága čuovvoleapmi

Sámediggi lea guorahallan Finnmárolága ollislaččat. Sámedikki meannudeapmi guoská dasa movt Finnmároláhka čuovvovuođo praktihkalaččat ii ge dasa makkár dárbu lea rievdadit lága.

Sámedikkis lea leamaš politihkalaš ja hálddahušlaš dialoga Finnmárkuopmodagain movt čuovvolit dievasčoahkkinnmearrádusa ja vásiha dán dialoga nu konstruktiivian ahte berre joatkit.

Eatnamiid ja resurssaid kárten- ja dohkkehanbargui Finnmárolága ektui lea juolluduvvon menddo uhcán ruhta. Sámediggi lea sihtán stádabušeahta olis várret ruđa Finnmárokommisuvnna bargui sierra poasttas.

Sámediggi oaiivilda ahte muhtun lágalaš árvoštallamat maid Finnmárokommisuvdna lea dahkan, leat moaittehahttit. Danne lea Sámediggi deattuhan ahte ovdalaš stádalaš hálddašemiid ferte dulkot álbmotrievtti riikkun- ja vealahansuodjalusa vuođul go vuollásaš rievttit galget kártejuvvot ja dohkkehuvvot. Dát ferte gullat dan oapmerievttálaš árvoštallamii mii dáhkkovuođo Finnmárokommisuvnna barggus. Stuuradiggi lea bidjan vuođđun ahte sápmelaččain ja sámi báikegottiin lea oktasaš oamastanvuoigatvuohta Finnmárku guovlluide, ja sihkarit maid siseatnan osiide Finnmárkkus (gč. Finnmárolága §§ 5, 9 ja 10 ja justiisalávdegotti čálloša beaiváduvvon 21.03.05). Dasa ferte Sámedikki oainnu mielde biddujuvvot stuurát mearkkašupmi Finnmárokommisuvnna árvoštallamiin go identifiserejit vuoigatvuođaid Finnmárkkus.

8.3.4 Giđđalodden

Sámediggi oaiivilda ahte otnáš geahččalanortnet ii leat vuođđuduvvon árbevirolaš giđđaloddema vieruiduvvan vugiide. Dán lea Sámediggi dovddahan ILO-konvenšuvnna nr. 169 Norgga raporterema bokte. Sámedikki sávaldat lea ahte giđđalodden galgá dohkkehuvvot sámi árbevirolaš kulturguoddiin ja ahte loddenrámmat viiddiduvvojit nu ahte dat lea árbevirolaš vuogi mielde, muhto seammás leat siskkobealde dan mii adnojuvvo biologalaš ceavzilin.

Sámedikkis lea leamaš čoahkkimat Dálkkádat- ja birasgáhttindepartemeanttain gos soabadedje ahte máhtolašvuođavuođđu ferte buoriduvvot. Birasdirektoráhtta lea ožžon barggu čielggadit vejolašvuođa heivehit bivdorámmaid nu ahte dat lea árbevirolaš giđđaloddenvugiid mielde nugo árbevirolaččat lea bivdojuvvon buolvvas bulvii.

8.4 Luondduvalljodat

2014:s nammaduvvui álbmotmeahcce- ja suodjalusguovlostivrraide ođđa sámi stivraáirasat. 20 dái oktiibuot 39 álbmotmeahcce- ja suodjalusguovlostivrra sámi áirasis ledje válggas. Sámediggi lei duhtavaš go Birasdirektoráhtta čuovvolii Sámedikki nammadanárvalus. Nannen dihtii suodjalusguovlostivrraid sámi stivralahtuid čuovvoleami ráhkaduvvui bagadallangiha Sámedikki nammadan stivralahtuid várás.

Sámediggi háliida láchit eanet oktavuoda ja fierpmádathuksema suodjalusguovlo- ja álbmotmeahccestivrraid sámi áirasiid gaskka. Sámediggi lea álggahan digaštallanforumas sosiála medias áirasiid várás.

Femundsmarka álbmotmeahci ja daidda lagas eanasuodjalusguovlluid hálddašanplána birra lea Sámediggi leamaš konsultašuvnnain Birasdirektoráhtain. Dáid konsultašuvnnaid oktavuodas ollašuvai ovttaoaivilvuotta hálddašanplána ektui. 12. oasehasčoahkkimii oassálastima bokte dán jagi lea Sámediggi čuovvolan biologalaš šláddjivuoda konvenšuvnna (CBD) artihkal 8 (j) barggu. Oasehasčoahkkinn mearridii ahte tearbma indigenous peoples and local communities galgá geavahuvvot boahstevaš mearrádusain mat gullet konvenšuvdnii. Sámediggi lea šiehtadan Suoma ja Ruota bealde Sámedikkiiguin guorahallat vejolašvuodaid lagat ovttasbargui áššiiguin mat guset konvenšuvnna 8 (j) artihkkalii, ja dasto vel Nagoya-protokolla birra.

8.5 Sámi vuoigatvuođalávdegoddi

Sámediggi dovddaha vuorjašumi váilevaš áššejođu geažil sámi vuoigatvuođalávdegotti bargguin ja atná nohassan go sámiid oktasaš ja oktagaslaš eana- ja resursavuoigatvuođat olggobealde Finnmárkkku eai leat vel čielggaduvvon.

Seammás go sámi vuoigatvuođalávdegoddi ii čuovvoluvvo, de lassána deaddu sámi kultuvrra, ealáhusdoaimmaheami ja servodateallima areála- ja resursavuđđui. Ráđdehus álggaha proseassaid ja doaimmaid mat váikkuhit njuolggá čuolbmačilgehusaide maid Sámi vuoigatvuođalávdegoddi lea čielggadan. Dát gustojit mohtorjohtolatlága rievdadeapmái, meahcchálddahusa álkideapmái ja mehciid priváhtan dahkamii ja daid sárggáid vuovdimii maid Statskog SF hálddaša.

8.5.1 Mehciid dahkat priváhtan ja daid sárggáid vuovdin maid Statskog hálddaša

Statskog joatká nu gohččoduvvon sárgávuovdimiin. Sámediggi lea dovddahan ahte lea prinsihpalaččat vuostá dakkár eananvuovdima sámi guovlluin ovdalgo dát leat kártejuvvon nu go Sámi vuoigatvuođalávdegoddi lea mearridan ja álbmotriekti eaktuda. Ovttasbargošiehtadus Sámedikki ja Statskog gaská ii dasto fátmmas konsultašuvnnaid dakkár vuovdimii birra maid Sámediggi lea prinsihpalaččat vuostá. Eanan- ja biebmodepartemeantta gohččun Statskog SF stivrii ahte privatiseret doaimmahanveara vuvddiid, fátmasta maid sámi guovlluid ja sáhtta dieđusge váikkuhit sámi vuoigatvuođaide ja beroštumiide almmá Sámedikkiin konsulterema haga. Eanan- ja biebmodepartemeantta lea dieđihan Sámediggái ahte jus vuovdin árvoštallo áššeguovdiliin dán guovlluin, de galget čađahuvvot konsultašuvnna. Sámediggi ii oainne ahte dakkár vejolaš vuovdin dehe oasseprivatiseren dávista álbmotrievtti geatnegasvuodaide sámi álbmoga ektui ja dan proseassaipmárdussii mii olles áiggi lea leamaš vuodđun Sámi vuoigatvuođalávdegotti ásaheapmái ja čuovvoleapmái.

8.5.2 Meahccehálddahusa álkideapmi

Sámediggjii ii konsulterejuvvon dan fágajoavkku mandáhta ja oktiibidjama birra. mii galggai addit raportta meahccehálddahusa álkideami birra. Gieldda- ja ođasmahttinministtar válljii dieđihit Sámediggái ahte Sámediggjii konsulterejuvvo jus leat vejolaš doaimmat mat sáhttet guoskat sámi beroštumiide. Sámedikkis lea leamaš hálddahuslaš suokkardallančoahkkin fágajoavkkuin ja áigu addit gulaskuddancealkámuša raportii mii ovddiduvvui juovlamánus 2014. Sámedikkii čielgá oaivil lea ahte álkidandoaimmat galget leat mielde nannemin sámi álbmoga oassálastima meahcceresurssaid hálddašeapmái, eai ge láivudit dan.

8.5.3 Mohtorjohtolatlága rievdadeapmi

Sámedikkis leat leamaš konsultašuvnnat Birasgáhttendepartemeanttain skohterláhtuid birra suodjalanguovlluin Finnmárkkus ja Davvi-Romssas. Sámediggjii doarju johtolatgildosa suodjalanguovlluin, muhto oaivvilda ahte berrešii addot liiba dán árvvoštallat suodjalanguovlluid ásaheami oktavuodas ja bidjat lánkaásahusmearrádusaid dasa. Sámediggjii deattuha ahte gielddus sáhtta dagahit hástalusaid Finnmárkkus gos juo leat láhtut suodjalanguovlluin.

Go gusto dasa ahte miehtát mohtorjohtolahi stáhta oktasašmehciin, de ii hálit Sámediggjii ahte ráđdehus galgá dahkat rievdadusaid das gii dat galgá addit lobi mohtorjohtolahi stáhta oktasašmehciin dál. Gažaldat ferte guorahallot sámi vuogitvuodálávdegotti 2 čuovvolanbarggu oktavuodas.

Dán gažaldaga oktavuodas ferte Sámediggjii konsulterejuvvot. Oppalaččat lea midjiide deatalaš ahte eai lihkahallojuvvo vuollásaš oamastan- ja geavahanvuogitvuodát mat eai leat vel kártejuvvon ja identifiserejuvvon.

9 Kulturमितосуodjalus

Váldomihttomearri:

Duodáštit, gaskkustit ja hálddašit daid dieđuid vássánáiggis boahhteáiggii várás, maid sámi kulturmuittut ja kulturbirrasat ovddastit.

Sámi kulturमितосуodjaleamis leat leamaš ollu doaimmat 2014:s. Sámedikkis lea leamaš oktavuodas informánttaiguin, giliseriiguin, boazodoalloorohagaiguin, gielddaiguin ja ovttaskas olbmiguin. Mis leat leamaš 152 geahčadeami, man oktavuodas leat registrerejuvvon kulturमितolokálitehtat sámi kulturmuittuiguin, mat buot leat biddjojuvvon Riikaantikvára kulturमितobásii Askeladdenii. Namuhuvvon lokalitehtaid siskkobealde leat registrerejuvvon 6047 ođđa dahje rievdan ovttaskas muittu, 413 dáid gaskkas leat gávdnon Noiddiidčearus (Várnjárggas) ráhkkaneaddji máilmmiárbe barggu oktavuodas.

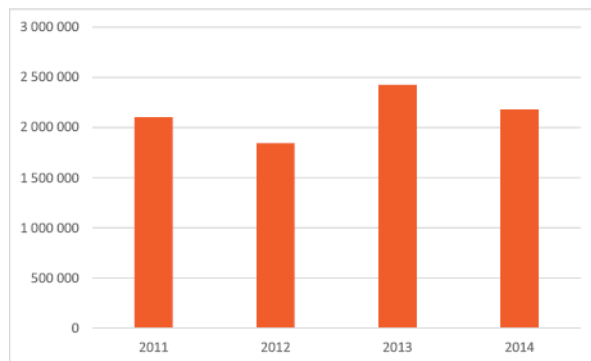
Norlándda davit oasis leat čađahuvvon 15 geahčadeami ovttas iešguđege informánttaiguin, ja registrerejuvvojedje 46 ođđa ovttaskas muittu, 12 lokalitehtas. Dát registreremat leat eanaš dahkkojuvvon dan geažil go báikkálaš ovttaskas olbmot gain lea beroštupmi kulturमितосуodjalussii leat váldán oktavuodas Sámedikkiin. Buorre ovttaskas bargu jagiid mielde lea buvttihan duodášuvvon árvvolaš ođđa máhtu.

Sámediggjii lea proševtta “sámi visttiid identifiseren ja registreren” bokte jagi 2012 rájes registreren birrasii 600 sámi vistti, main sullii 210 leat áittit ja sullii 180 leat ássanviesut. Dát prošekta lea deatalaš sámi ássama duodásteapmái.

Registreremat ja doaimma muđui kulturमितobarggus čájeha ahte Sámediggjii buori vuogi

mielde lea leamaš mielde duođašteamen, gaskkusteamen ja hálddašeamen máhtu sámi kulturmuittuid ja kulturbirrasiid birra Norggas. Mii oaidnit dattetge ahte gávdnojit suorggit sámi kulturmuittosuođjalusa siskkobealde maidda ain lea dárbu bidjat eanet fuomášumi. Dat guoská ovdamearkka dihte ávnnaskeahtes kulturmuittuide, maiguin ain ferte ángiruššat juksan dihte biddjojuvvon mihttomeari.

Geavaheapmi - sámi kulturmuittosuođjalus

9.1 Sámi kulturmuittosuođjalusa rámmaeavttut

Ohcanvuđot ruđaid leat eanaš ožžon museat dahje eará sámi organisašuvnnat. Čuovvovaččat leat muhtun ovdamearkkat 2014:s:

- Aajege giellaguovddáš oačču ruđaid sámi visttiid registreremii Mearohkes, cukcasiid ja muitalusaid duođašteapmái Rööroses, ja kulturmuittuid láchimii báikkis Forollhoga.
- Saemien Sijte oačču ruđaid registreret kulturmuittuid jasain. Rievdan dálkkádaga geažil suddá eanet muhta ja jiekŋa, ja danne sáhttet ihtit boarráset sámi dávvirat iešguđege báikkiin.
- Spittá gilisearvi oačču doarjaga eanadatarkitekta goluid máksimii detáljja dási plána ráhkadeami oktavuodas guovzahávddiid sihkarastimis kulturbálgá guoras.
- Árran julevsámi guovddáš oačču ruđaid joatkit mángga jagáš soahtemuittuid registreremiid, ja dasto duođaštit bálvvosbáikki Oarje-Fuolldás.
 - Gaska-Romssa musea oačču ruđaid sámi vistti ođasteapmái Gahpervákkis.

Riikaantikvára suodjalanprográmmas juolluduvvojedje ruđat ráfáidahttojuvvon priváhta visttiide. Stuorat ođastanprošeavttaid gaskkas maidda juolluduvvojedje ruđat, leat Gaskabivuopmi Ráisavuonas, Fjelldal Rivttáin, Kjelvik nammasaš láigodálolašsadi Oarje-Fuolldás, Tuva Hápmiris, Tolkhuset - Buorresárku Unjárggas ja skielttarskadjá Deanus.

Go guoská sámi huksensuođjalussii muđui, de lea Varsi-viessu Sirmás ceggejuvvon šihthtojuvvon tomtii, ja vistti gárvvistemiin leat bargamin. Viessoeaiggát lea maiddái ožžon doarjaga Norgga kulturmuittosuođjalussii ceggemii. Menna-viessu Sandnes (Goađát) báikkis Máttá-Várjjaga gielddas lea maiddái divoduvvon olggobealde, plána mielde maid Sámediggi lea dohkkehan ja lea addán doarjaga.

9.1.1 Sámi perspektiiva nátionála ja regionála kulturmuittosuođjalusas

Sámediggi lea searvan Goarahaga ja Njárgga, Válljejuvvon kultureanadaga Finnmárkkus

regionála stivrenjovkui ovttas Finnmárkku fylkkagielddain, Fylkkamánniin ja FeFo:in. Sámediggi lea leamaš mielde guovllu oktasaš geahčadeamis, ja lea searvan kulturमितovándardeapmái ovttas preassain ja báikkálaš ovttasbargojoavkkuin. Sámediggi lea maiddái juolludan ruđaid Mearrasámi gelbbolašvuodaguovddáži, vai dát sáhttet registreret kulturmuittuid guovllus. Dieinna lágiin sáhttit oainnusmahttit mearrasámi perspektiivva riddokultureanadagas.

Sámediggi lea 2014:s nammadan Sverre Fjellheim Sámedikki ođđa ovddasteaddjin Röörose Bergstad ja birrasa máilmmiárberáđđái. Dát searvan lea deatalaš máttasámi kultuvrra oainnusmahttimii máilmmiárbeguovllus Rööroses.

9.1.2 Sámi kulturmuittuid beaktilis ja dávgasis hálddašeapmi

Sámediggi lea buktán árvalusaid Riikaantikvára 2015 vuoruhanreivii ja lea earret eará čujuhan ahte bidjat sámi vistesuodjaleami ja Várjjat Siidda UNESCO máilmmiárbelistii áigeuovdilis áššin maiguin Sámediggi bargá árjjalaččat viidáseappot.

Go guoská Sámedikki hástalusaide, de leat mii erenoamážit čujuhan 100 jagi rádjai kulturमितolágas sámi kulturmuittuid ektui ja Askeladden kulturमितobása kvalitehta dárkkisteami ja áigeuovdilastima ektui.

9.2 Sámi kulturmuittuid hálddašeapmi

9.2.1 Funkšuvnnalaš ja einnostan vejolaš hálddašeapmi kulturमितolága ja plána- ja huksenlága mielde

Sámediggi lea ovttasbargguin Finnmárkku fylkkagielddain (FFG) guovtti gieddeáigodagas dievasmahttán registreremiid Inggášguolbana ja Hálkavári báhčin- ja hárhellanšiljuin Porsánnggu gielddas. 2014:s leat registrerejuvvon 56 sámi kulturमितtu. Oktiibuot leat ođđaregistreremat 82 kulturमितtus, ja dasa lassin diehtit ahte báhčin- ja hárhellanšiljus leat badjelaš 430 ovttaskasmittu. Eatnašiin dain sáhttá leat sámi oktavuoha.

Sámediggi lea 2014:s gilván ođđasis kulturमितoguovllu Høyvikhøyden báikkis Čáhcesullo gielddas. Guovllus leat earret eará ollu sámi dološhávddit. Vaháгат šadde dalle go Avinor divui čuovggaid Čáhcesullo girdigiettis 2007:s. Bioforsk nammasaš fitnodat čadahii geavtlaš barggu. Ášši lea jorran kulturमितohálddašeamis mánggaid jagiid, ja dat lea dál loahpahuovvon dilálašvuodaid mielde dohkálaš vugiin.

Sámediggi oaččui 2014:s doarjaga Riikaantikváras bearráigehččojuvvon kulturमितuide Lenesjávrris/Leinavann Bearddus. Prošeakta lei ovttasbargu Romssa fylkkasuohtaniin. Dán jagáš registreremiid ulbmilin lei oažžut áigeuovdilis geahčastaga kulturमितtuin ja oažžut daid kártejuvnot ođđa teknologija vehkiin (jierbmás GPS). Iskkadeamit duodaštit dan maid leimmet jáhkán ahte Lenesjávrris leat ollu kulturमितtu ja stuorra variašuvdnagovdodat ja áigeolli kulturbirrasis. Barggu bohtosiin ledje sullii 50 registrerejuvvon kulturमितtu, main 32 ovtta ja seamma sullos (Duopmáasuohtu/ Tomasholmen). Ođđa máhtu geažil defineriimet maiddái ođđasis kulturमितtu. Čájeha ahte sullos maid ovdal gieddebarggu oktavuodas dovddaimet hávdesuohtun, ledjege maiddái boares ovdahistorjjálaš goddebivdolokaltehtat.

Go Norlánda fylkkamánni bivddii, de lea Sámediggi 2014:s registreren kulturमितtu Møysalen álbmotmeahcis ja eanadatsuohtalanguovllus. Møysalen álbmotmeahcci galgá oktiibuot sihkkarastit stuorát, oktilaš luonddu- ja kultureanadatguovllu.

Válliimet golbma ráddjejuvvon guovllu Møysalen álbmotmeahci siskkobealde Sámedikki gieddebarggu várás, doppe registreriimet 23 kulturmuittu. Dát kulturmuittut čatnasit boarráset sámi boazodollui, dat leat árranat, goahtesajit ja állit; kulturmuittut mat čatnasit boarráset sámi dálolaččaide ja kulturmuittut mat čatnasit šerpe-/ruvkedoibmii 1900-logu álggus. Dán jagi kulturmuittoregistreremat leat leamaš árvvolaččat ja deatalaččat go guoská boarráset sámi ássama ja sámi kulturmuittuid oainnusmahttimii dán guovllus Sámis.

Stuorámus registrerenprošeakta máttasámi guovllus 2014:s lea dahkkojuvvon plánejuvvon 420 kV elrávdnjelinjá oktavuodas Fovsenis. Doppe registrerejuvvojedje vihtta automáhtalaččat ráfáidahttojuvvon sámi kulturmuittu, daid gaskkas guokte gáetie-sijjeh/goahtesaji, okta gaelmie/dološhávdii, okta aernie/dollasadji ja okta tsiegle/mearkageađgi. Registreremat leat deatalaš duodaštusat boarráset áiggiid sámi geavahusas ja ássamis Fovsen-njaarke guovllus. Sámediggi lea maiddá, Statnett šiehtadusaid mielde, rievvdadan elrávdnjedoaimbajuid amas oktage dán kulturmuittuin rihkkašuvvat dahje biliduvvot elrávdnjelinjá huksema oktavuodas.

9.2.2 Sámi visttiid registreren ja identifiseren

Prošeavtta oktavuodas, sámi visttiid identifiseren ja registreren, leat 2014:s čađahuvvon geahčadeamit Guovdageainnu, Leangáviikka, Ránáidsullo, Birgi, Málatvuomi, Ráisavuona, Divrráid, Ivvárstáđđi, Siellaga ja Loabaga suohkaniin. Gieddeáigodagas leat geahčaduvvon 180 vistti.

Oktiibuot 180 vistti geahčaduvvojedje, konkluderejuvvui ahte dán leat 107 sámi vistti. Eará visttiid ektui lea veaháš árrat konkluderet, muhto várra birrasii beali dán sáhtta rehkenastit sámi vistin. Oktiibuot lea sáhka sullii 51 viesus/barttas, earát leat áittit, návehat/stállat/láđut, ja loahppa eará unnit olgovisttit ja goađit. 42 vistti dan 145 vistti gaskkas lea dárbu divodit ollu ja bidjat johtilis doaibmajuid daid gádjumii. Ollu visttit lohkkajuovvot sámi vistin, jorbassii go rehkenastá de lea 40 visttis dilledássi TG3, mii mearkkaša dan ahte dát visttit dárbašit jođanis doaibmajuid ja ollu divoduvvot.

9.2.3 Kulturbiras nuortalaš gilis

Nuortalaš gili dikšun 2014:s lea čađahuvvon plánaid mielde ja loahppaboađus lea buorre. Eanadat lea dikšujuvvon, bohtut leat čuhppojuvvon ja gieddečorgenmašiidna lea geavahuvvon dulbet gázzáris bovnnaid. Svanhovd birasguovddáš lea bálkáhuvvon šaddadit báikái heivvolaš siepmániid mat leat gilvojuvvon hávdedievvá.

Dasto lea Sámediggi fuolahan dan ahte St. Georg kapealla lea buollinsihkkarastujuvvon. Dan oktavuodas lea biddjuvvon čievra vistti birra hehttet gullubuollima leavvamis kapellii. Leat maiddá bálkáhan bohcebidji divvut Halonen-vistti čáhcerusttega.

Sámediggi lea gulahallama bokte Stáhta geaidnodoaimmahagain ja Máttá-Várjjaga gielddain čielggadan ahte Nuortalaš gillái biddjuvvo golmmagielat báikenammagalba.

Plána ahte buohkat galget beassat Geavvnis nammasaš bivdosadjái, lea gárvis ja sáddejuvvo fáldadaga viežžama várás.

9.3 Kulturmuittuid oainnusmahttin

9.3.1 Sámi kulturmuittut geavahuovvot duodaštut máhtu resursa ja eanadaga heiveheami

birra

Sihke Sámediggi ja Riikaantikvára leat juolludan doarjaga Árran julevsáme guovddáži prošeavtta joatkimii, Soahtemuittut Davvi Sálttus, mii lea oassi árvoháhkamis kulturmuittoguoovllus. Prošeavtta bohtosat gaskkustuvvojit earret eará blogga bokte, krigsminner.blogspot.no. Fáddá lea leamaš erenoamáš áigejuovdil nuppi máilmmisoađi fuomášumi oktavuodas 2014:s.

9.3.2 Sámediggi váldoaktevran sámi kulturárbbi gaskkusteamis

Prošeakta sámi kulturmuittuid registreremis miehtá 420 kV elrávdnjelinjá Báhcavuonas – Hámmárfestii lea loahpahuvvon. Registrerenprošeavttas lea ráhkaduvvon loahpparaporta. Registrerenprošeakta lei áigodagas 2010-2012, ja birrasii 1000 sámi kulturmuittu leat registrerejuvvon. Loahpparaporttas oidno boarráset sámi geavahus ja ássan guoskevaš guovlluin rittus duoddarii ja buktá nie eanet máhtu kulturhistorijá birra Sámis.

Guovddáš kulturmuittopolitihka boađusin lea Riikaantikvára álggahan mánga suodjalanprográmma kulturmuittuid várás. Okta dain lea suodjalanprográmma välljejuvvon arkeologalaš kulturmuittuide 2010-2020 (BARK). Sámediggi lea ožžon juolludusa Riikaantikváras BARK bargui, ja mii leat ráhkadan guhkesáiggi dikšunplána sámi kulturmuittuid várás.

Sámediggi lea 2014:s sihkarastán, láchčán ja galben sámi kulturmuittuid Spittás ja girkogárdiin báikkiin Nuortarávdnji ja Skárfu Návuona suohkanis, Sarinanjuanas Raavrhvijkke suohkanis ja dasto lea sihkarastán sámi kulturmuittuid Kluppus Unjárgga gielddas, ja lea juohkán dieđuid daid birra. Buot prošeavttain lea báikkálaš faggi ja leat deaŋalaččat sámi kulturmuittuid ja kulturbirrasa láchčimii ja gaskkusteapmái báikkálaš dásis.

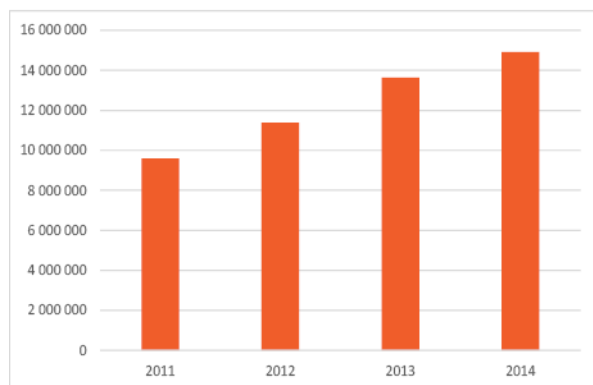
10 Ealáhusat

Váldomihttomearri:

- Nana ja juohkelágan ealáhuseallin mii vuodđuduvvá sámi kultuvrii, lundui ja birrasii ja vuhtii váldá daid, ja lea vuodđun eallinfámolaš báikegottiide gos olbmot háliidit ássat.

10.1 Vuodđoealáhusaid rámmaeavttut

Geavaheapmi - doarjja vuodđoealáhusaide

10.1 Vuoddoealáhusaid rámmaeavttut

10.1.1 Mariidnaealáhusat

Sámediggi lea 2014:s ángiruššan hui ollu mearrasámi hástalusaiuin. Earret eará leat lágíduvvon mánga álbmotčoahkkima mearrasámi giliin. Čoahkkimiin lea leamaš hui buorre ávki dán suorggi oktalaš politihka ovddideapmái. Sámediggi lea fuomášan ahte Ealáhus- ja guolástusdepartemeanttas leat leamaš eahpedábalaš ollu áššit, gulaskuddamat, proposišuvnnat ja sullasaččat 2014:s. Sámediggi lea buoremus vejolaš vuogi mielde addán buriid ja konstruktiivva rávvagiid mariidnasuorggi guovddáš politihkkasurggiide 2014:s.

10.1.1.1 Guolástusreguleremat

Sámediggi lea searvan guolástusreguleremiidda ja lea addán rávvagiid áššiide mat gusket riddo- ja vuotnaguovlluide, sihke regulerenčoahkkimiid bokte guolástusdirektevrrain ja Norgga-ruošša guolástuskommišuvnna bokte. Vuotnaguolástuslávdegoddi lea nammaduvvon ja lea álggahan barggus 2014:s, ja Sámedikkis leat stuorra vuordámušat lávdegotti bargui guolástushálddašeami ektui.

Sámediggi ja Ealáhus- ja guolástusdepartemeanta čađahit juohke čavčča politihkalaš konsultašuvnna čuovvovaš jagi guolástusreguleremiid birra. Ovdal politihkalaš konsultašuvnnaid leat maiddá dollojuvvon hálddahaslaš konsultašuvnnat gonagasreabbáhálddašeami ođđa stuorradiggedieđáhusa birra. 2015:s joatkit Gonagasreabbádiedáhusain konsulteremiin. Sámediggi oaivvilda ahte buot fatnasat mat leat vuollel 15 mehtera, main leat reaidut ja main lea vejolaš bivdit gonagasreappáid galget sáhttit dan bivdit. Sámediggi ii leat duhtavaš go konsultašuvnnat dás eai ovdánan ja Ealáhus- ja guolástusdepartemeantta hilgguid daid.

Ráđđehus háliida 2014:s rievdadit oassálastinlága. Sámediggi doarju dáid rievdadusaid, ja lea bivdán konsultašuvnnaid ráđđehusain, muhto ii leat ožžon.

10.1.1.2 Luossabivdu

Sámediggi lea 2014:s evttohan ahte Finnmárkkuopmodat (FeFo) ja Finnmárkku fylkkagiella ovttas ovddidit rekrutterenortnega mearraluossabivddus luossasajiid várreemiid bokte nuoraide ja ahte mearraluossabivdu biddjojuvvo joatkkaskuvlla diibmoplánii. Dát lea čuovvoluvvon FeFo luossasajiid juolludannjuolggadusain.

Sámedikkis lea ovddastus Norgga delegašuvnnas mii šiehtadallá ođđa rádjasoahpamuša Deanujohkii. Delegašuvdna ii leat lihkestuvvan soahpat movt reguleret turistabivddu ja movt buoridit báikegottiid olbmuid beassama árbevirolaš bivdosajiide rádjajogas.

Norgga beale Sámedikkis lea dárkojeaddjistáhtus The North Atlantic Salmon Conservation Organization (NASCO) nammasaš organisašuvnnas. Sámediggi lei mielde NASCO 2014 jahkečoahkkimis. Dán jagi sešuvdna dollojuvui Saint-Malos, Frankriikkas geassemánu 3.- 6. b. Sámedikkis lei iežas rahpansáhkavuorru.

10.1.1.3 Mariidnaealáhusaid ekonomalaš váikkuhangaskaoamit

Nugo ovddit jagiin, de leat ollugat ohcan investerendoarjaga sihke fanasinvesteremiidda ja vuostáiváldinrusttega huksemii. Ollugat áigot ain álgit guolásteaddjin ja vuosttaš gearddi investeret alcceseaset fatnasa, ja lonuhit fatnasa beavttálmahttin dihte ja nannen dihte bivdo- ja guolástusdoaimma. Sin gaskkas leat ollu nuorra bivdit geaidda Sámedikki investerendoarjaga lea addán vejolašvuoda oažžut doarjaga eará ruhtadaninstánsain vai sáhttet bivdigoahtit iežaset fatnasiuin.

Sámediggi lea juolludan doarjaga oktasaš bálvalusrusttegiidda guolásteddjiide vai sii sáhttet láchit beaktileappo doaimma ja seammás lea šaddan oktavuoha báikkálaš

guolástusbirrasis. Sámediggi áigu váldit ovdan ahte lea váikkuhan vuostáiváldinrusttega huksema Silvetvágis Návuona suohkanis. Vuostáiváldinrusttet lea deatalaš vuotna- ja gáddelagaš fatnasiid guolleuvodimii Davvi-Romssa regiivnnas. Báikkálaš fatnasiid sturrodaga geažil livččii unnán oiddolaš fievrredit guliid rusttegiidda mat leat guhkkín eret báikkis, ja badjelaš 50 % sállasiin Návuona suohkanis leat buktojuvvon dán rusttegi.

10.1.2 Eanadoallu

10.1.2.1 Árktalaš eanadoallu

2014 lei manjimuš jahki go Árktalaš eanadoalu prográmma sáhtii ruhtadit ođđa proševttaid. Sámediggi lea searvan sihke ruđaid hálddašeapmái ja prográmma stivrenjovkui. Hálddašanjoavkkus leat fylkkaeanadoalldirektevrrat, boanddaidorganisašuvnnat, Norgga boazosápmelaččaid riikkasearvi (NBR) ja Sámediggi. Stuurát proševttaid gaskkas maid joavku ruhtadii, ledje earret eará bohccobiergggu ođđa luohkávuogádat, árktalaš ruonasbuvttadeapmi, groavafuođarbuvtadeapmi ja gárdemuorjjit árktalaš guovllus.

10.1.2.2 Eanadoalu ekonomalaš váikkuhangaskaoamit

Jagi 2015 eanadoallošiehtadusas heaittihuvvui ortnet masa Sámediggi láve oazžut oktiibuot 4 miljon ru váikkuhangaskaamiid. Dát čuohtá sámi guovlluid eanadollui ja Sámediggi ii leat nu duhtavaš go vejolašvuodát oazžut doarjaga doallohukseamiid sámi guovlluin jagi 2015 leat váldojuvvon eret.

Nugo 2013:s ge de ohce ollugat doarjaga eanadoalu investeremiidda. Mánge gáicadoalli, geat leat ferten njuovvat elliid ja saneret doaibmavistti dávdmaid geažil, leat ožžon vistadoarjaga. Sámediggi lei ožžon 2 miljon ru árktalaš eanadollui. 1 miljon ru fievrriiduvvui árktalaš eanadoalu hálddašanjovkui, ja 1 miljon ru geavahuvvui sierra proševttaide maid Sámediggi ieš ruhtadii. Earret eará juolludii Sámediggi ruđaid Ávjovári proševtta joatkimii, mas Porságggu ja Kárášjoga gielddat ja Guovdageainnu suohkan leat mielde.

10.1.3 Boazodoallu

10.1.3.1 Boazolohkoheiveheapmi Finnmárkkus

Sámediggi oaidná ahte boazodoalus lea stuorra eahpesihkarvuotta das makkár váikkuhusat ja viidáseappot čuovvleapmi šaddá manjá go geahpedanáigodat nohká. Danne lea Sámediggi bivdán ahte boazolohkoheivehanproseassa evaluerejuvvo, ja ahte álggahuvvo jođáneamos lági mielde bargu einnostan vejolaš čovdosiid ásaheimiin vejolaš boazolohkogeahpedemiid várás boahhteáiggis, nu ahte dain lea legitimitehta ealáhusas. Sámediggi lea maid dáid čujuhan ahte boazologu mearrideapmi mii galgá váldit vuolggasaji buot jahkeáigodatguohtumiin, ja ahte riektedilli dálveguohtoneatnamiin guoskevaš guovlluin ii leat čielggaduvvon. Dát ferte dahkkojuvvo vai nagodit oazžut stabiila ja einnostan vejolaš rámmaid boazodollui.

10.1.3.2 Gulahallančoahkkín boazorohagaiguin

Sámediggi čađahii 2014 ođđajagimánus njukčamánnui gulahallančoahkkimiid orohagaiguin buot boazoguohtonguovlluin. Ulbmilin lei ja lea ásaheimektavuoda ja gulahallama boazoguohtonguovlluiguin. Váldofáddán buot gulahallančoahkkimiin lea leamaš boazodoalu areálavuodu sihkkarastin. Ollugat boazoguohtonguovlluin leat fuolastuvvan boazodoalu areála suodjaleami geažil ođđa regionála hálddašeamis ja guovllustivrraid heaittiheami geažil. Boazoguohtonguovllut leat erenoamážit fuolas go fylkkamannit eai doarvái bures geavat vuosteháhkoinstituhta. Buot boazoguohtonguovllut leat čujuhan ahte resurssaid dáfus lea hástaleaddji guovlluide čuovvut buot plánaproseassa, ja ahte dát fuonida boazodoalu riektesihkarvuoda.

10.1.3.3 Norgga Boazosápmelaččaid Riikkasearvi (NBR)

Sámediggi lea ovttas Norgga Boazosápmelaččaid Riikkaserviin (NBR), Eanadoallo- ja biebmodepartemeanttain (EBD), fylkkamánniiguin ja Boazodoallohálldahusain searvan rámmaovddidanprosessii sámi ja boazodoallofágalaš mieldeváikkuheapmái boazodoalu regionála hálldašeamis. Bargojoavku geigii raporttas EBD:ii geassemánu vuosttaš beaivvi 2014. Bargojoavku Sámedikki ja NBR ovddasteddjiide lei deatalaš ahte ásahuvvojit buorit rutiinnat oktavuhtii boazodoaluin ja dan searvamii hálldašeamis.

Norgga Boazosápmelaččaid Riikkasearvi lea álggahan organisašuvdnaovddidanbarggu, ja Sámediggi lea juolludan ruđaid dán barggu doarjuma várás. Sámediggi lea maiddá juolludan ruđaid Gáldui seminára lágideapmái boazodoallofága ja álbmotrievtti birra. Dát leat deatalaččat boazodolliid gelbbolašvuoda buorideapmái sin vuoigatvuodaid birra.

10.1.3.4 Juolludusa heaittiheapmi boazodoallošiehtadusa bokte

Jagi 2014 boazodoallošiehtadallamiin välljejedje šiehtadusbealit heaittihit juolludusa jagi 2015 rájes. Sámediggi lea fuolastuvvan go oaidná ahte ráđđehusa almmolaš hálldašeami beavttálmahttin, jagi 2015 rájes čuohcá Sámedikki vejolašvuodaide bargat sámi árbevirolaš ealáhusa árvoháhkamiin.

10.1.3.5 Norgga-Ruota boazoguohtunkonvenšuvdna

Sámediggi lea koordineren ja searvan sámi bargojovkui mii lea buktán evttohusa Norgga-Ruota boazoguohtunkonvenšuvdna rievdadusaide. Bargojoavku lea geigen árvalusas Norgga ja Ruota ráđđehusaide njukčamánu 2014.

Dalle go bargojoavku evttohusa geigedettiinis doalai sáhkavuoru de deattuhii dat ahte lea dárbu rievdatit konvenšuvdnateavstta, ja ahte lea deatalaš álggahit proseassaid konvenšuvdnaoasi riektečielggadeamis. Areáladuohtademiid vuostá suodjaleapmi ja buorre boraspirepolitihkka leat maiddá vealtameahtun deatalaččat rájárasttideaddji boazodollii boahhteáiggis. Sámediggi lei mielde evttohusa geigemis ja deattuhii ahte lea dárbu ahte guoskevaš ráđđehusat čuovvolit bargojoavkku evttohusa. Sámediggi vuordá ahte Ráđđehus konsultere min proseassas viidáseappot Norgga-Ruota boazoguohtunkonvenšuvdna ektui.

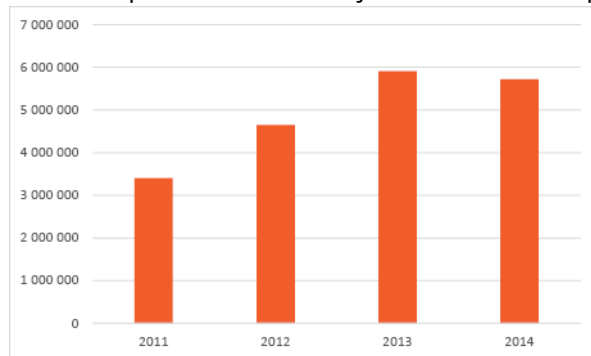
10.1.4 Boraspiret

Sámediggi lea doallan seminára regionála boraspirelávdegottiid nammadan lahtuidasas. Ulbmilin lei oažžut ovttalágan áddejumi das mii Sámedikki boraspirepolitihkka lea.

Sámediggi lea duhtameahtun stáhta boraspirepolitihkain go ealáhusberoštumit boraspirepolitihkas eai doarvái váldojuvvo vuhtii. Dálkkádat- ja birasdepartemeanta lea álggahan barggu gumpeavádaga árvvoštallama ektui. Okta evttohus lea viiddidit avádaga Mátta-Norgga nuortaguovllus, ja Sámediggi lea dovddahan eahpádusaidis dán viiddideapmái.

10.2 Geasuheaddji báikegottit

Geavaheapmi - ealáhuseallin ja fitnodatovddideapmi

Sámediggi lea leamaš mielde ruhtadeamen ovddidandoaimbajuid ja investeremiid mat leat hui ollu váikkuhan fitnodatovddideami. Earret eará ohcalit olbmot investerendoarjaga guolásturismii. Sámedikki oaivila mielde váikkuhit dát doarjagat riskka unnideami ovttaskas fitnodagas, ja dieinna lágiin váikkuhit ealli báikegottiid sámi guovlluin.

Sámediggi lea searvan ollu buriid prošeavttaid ruhtadeapmái, sihke fitnodatdásis ja eanet láhčči prošeavttaid. Sámediggi oažžu ollu buriid ruovttoluotta dieđuid. Ollu unnit fitnodatovddidanprošeavttaid ii livččii lean vejolaš čađahit Sámedikki veahki haga. Sámedikki ruhtadeapmi lea maiddái hui ollu oktavuodain dagahan ahte prošeavttat ja fitnodagat ožžot eará priváhta ja almmolaš ruhtadeami.

10.3 Kulturealáhusat

2014:s lea Sámediggi ángiruššan erenoamážit gelbbolašvuoda bajidemiin, fierpmádathukseamiin ja gánnáhahttivuodain kulturealáhusaid ovddideamiin. Oassin dán ángiruššamis lea Dáhttu fitnodatovddidanprográmma álggahuvvon. Dát prográmma lea ovddiduvvon erenoamážit kulturealáhussuorggi várás. 2014:s álggahii Sámediggi golbma sierra prográmma. Dáhttu 1 Finnmárku, Dáhttu 2 Romsa ja okta prográmma erenoamážit duojáriid várás miehtá riikka, Dáhttu Duodji. Oktibuot 36 sámi kulturealáhusaktevrra leat dál ovddideamen fitnodaga dán prográmma bokte. Juohke prográmma bistá jagi ja dain leat golbma čoagganeami maid fáddán leat fitnodatjurdda, ásanveahkki ja strategijaovddideapmi.

Dasa lassin ožžot buot oasseváldit 50 rávadiimmu guhtege. Prográmma čohkke sin geat beaivválaččat barget okto ja geográfalaččat bieđgguid, ja nannejit sin vejolašvuoda šaddat buorin ealáhusaktevran.

Sámediggi lágidii sámi kulturealáhuskonferánssa Guovdageainnus ja lea dorjon Kultursiidda ásaheami, sámi kulturealáhusfierpmádaga Davvi-Romssas.

Sámediggi álggahii 2014:s ovttasbarggu Sámi dutkamiid guovddážiin Norgga árktalaš universitehtas (UiT) ráhkadan dihte stáhtusraportta sámi kulturealáhusaid várás.

10.3.1 Duodji

Sámediggi sáddii gulaskuddamii ášši dan birra movt buoridit duoji doarjjaortnegiid. Sámediggi lea doallan maiddái seminára seamma fáttá birra. Notáhtas árvoštallojuvvojedje sierra molssaeavttut doaimbadoarjjaortnega várás. Okta molssaeavttuin lei sirdit olles ortnega duodjeorganisašuvnnaide. Dát molssaeaktu lea

čuovvoluvvon ja bargojoavku galgá árvvoštallat leago dan vejolaš čadahit.

Sámediggeráđđi ráhkadii čilgehusa duoji birra. Čilgehusas leat duodjeealáhusa mihttomearit bisuhuvvon nu go dat ledje. Mihttomearrin lea ovddidit ealáhusvuđot duoji mas lea buoret gánnáhahttivuohta ja ieš buvttaduvvon gálvvuid vuovdin.

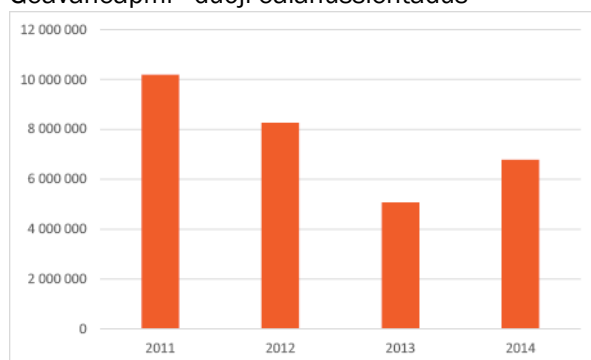
Sámediggi dagai duoji ealáhusšiehtadusa Sámiid dujiin ja Duojáriid ealáhusserviin jagi 2014 várás. Ealáhusšiehtadusa mihttomearrin lea ovddidit ealáhusvuđot duoji mas lea buoret gánnáhahttivuohta ja ieš buvttaduvvon gálvvuid vuovdin. Rámman lei 9,4 miljon ru 2014:s.

Nugo 2013:s de lei investerenruđaid jearaheapmi unnit go mii lei biddjojuvvon šiehtadusas. Golahus lei lagabui 3 miljon ru. Stuorámus doarjja lei 1 miljon ru bagadanprošeavtta joatkimii Gaska- ja Nuorta-Finnmárkkus. Mearkagálvoprošeakta duojis, mii álggahuvvui 2013:s, lea doaisttázii bissánan, muhto organisašuvnnain lea áigumuš álggahit barggu fas.

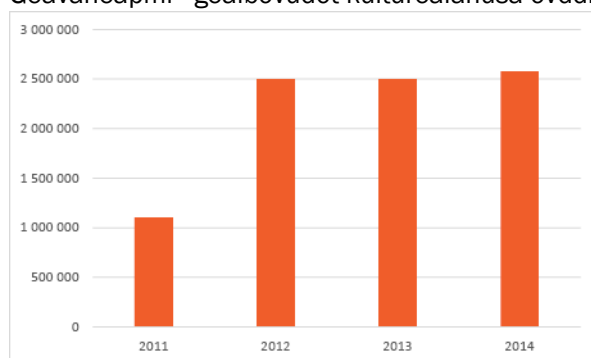
2014:s ruhtaduvvojedje mánga kulturvuđot duodjekurssa ealáhuskapihttalis. Kurssat ledje oanehaččat ja dain lei unnán oktavuoha ealáhusovddideapmái.

Rehketdoallofitnodat bearráigeahčai 10 ohcci 2014:s doaibmadoarjjaortnegis. Guhttasii dain rávvii rehketdoallofitnodat rehketdoaludárkkisteami.

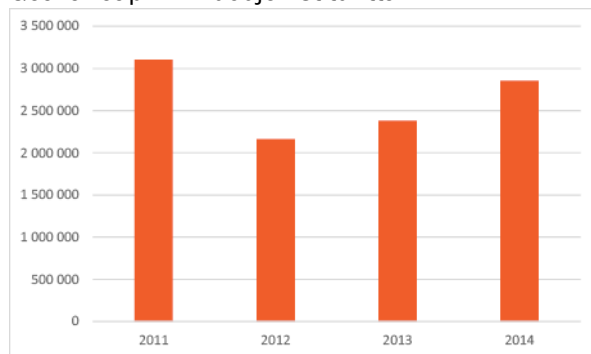
Geavaheapmi - duoji ealáhusšiehtadus

Geavaheapmi - gealbovuđot kulturealáhusa ovddideapmi

Geavaheapmi - Duodjeinstituhtta

10.4 Árvoháhkkan ja ođđa ásaheamit

Sámi mátkeealáhhusaid ovddidanprošeavttas Davvi Norggas leat 36 fitnodaga mielde, 7 Norlánddas, 7 Romssas ja 22 Finnmárkkus. Dát čájeha ahte lea stuorra beroštupmi ealáhhusas ovddidit sámi mátkeealáhhusa. 2014:s juolludii Sámediggi doarjaga 867 000 ru goalmmát ja marjimuš jagi čađaheapmái Sámi mátkeealáhhusain.

Golggotmánus 2014 dollojuvvui Sámi mátkeealáhhuskonferánsa. Konferánsa lágidii Sámi Mátkeealáhhusat Davvi Norggas Máhttopárkka Origo jodihemiin. Konferánsa lei dievva ja das ledje 71 oasseváldi. Konferánsa bisttii guokte beaivvi ja sáhkavuoruid doppe dolle sihke dutkanbiras ja mátkeealáhhusfitnodaga.

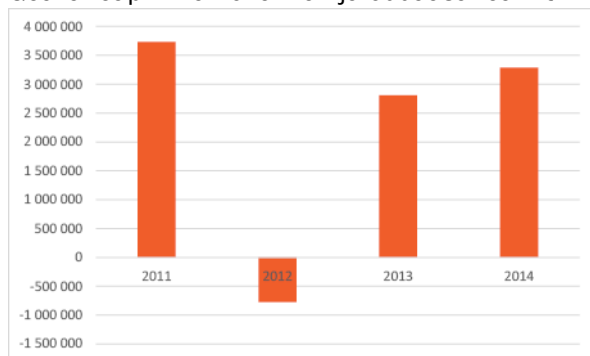
Sámediggi lea addán 350 000 ru Biebmoaktiválá Márkomeannu HERSKO. Dán biebmoaktiválá ledje guovddázis sámi biebmu ja sámi biebmoárbevierut Davit Norlánddas ja Lulli Romssas. Dán lágan lágideamit leat hui deatalaččat mátkeealáhhusaid ovddideapmái ja sámi biepmuin ánggiruššamii sámi guovlluin dán regiovnnas.

Sámediggi lea juolludan álggahandoarjaga ja doarjaga sámi mátkeealáhhusfitnodagaid álggaheapmái ja ovddideapmái, lotnolasealáhhusaide ja doaibmabijuide mat nállašuhttet sámi guovlluid ráhkadanávdnasiid.

Karášjogas ja Sis-Finmmárkkus álggahuvvui ásaheamit čuoovoleapmi ja oahpahus 2014:s. Sámediggi lea dahkan rámmašiehtadusa olggobeali konsuleanttain, mii čađahii prográmma Sámedikki ovddas. Ásaheamit oahpahus ja čuoovoleapmi geahččaluvvui álggahuvvot maiddá Lulli-Romssas, muhto Sámediggi ii dađi bahábut ožžon doarvái olbmuid searvat.

Sámedikkis lea fokus meahcceealáhhusaide ja biepmu viidáseappot nállašuhttimii sámi guovlluin, ja attii 2014:s doarjaga mángga prošeaktii mat čatnasit meahcceealáhhusaide, boazodoalovuđot turismii ja sámi mátkeealáhhusaide. Sámediggi lea bidjan merkii ahte aktevrrat geat háliidit ánggiruššat meahcceealáhhusaiguin, vuosttažettiin dahket dan fárolaga mátkeealáhhusain.

Geavaheapmi - árvoháhkkan ja ođđaásaheamit

1 544 067 ru lea gessojuvvon ruovttoluotta dán doarjjaortnegis 2012:s.

11 Regionála ovddideapmi

Váldomihttomearri:

- Árrjalaš ja ulbmillaš ovttasbarggu bokte regionála- ja báikkálaš eiseválddiiguin nannet ja ovddidit sámi kultuvrra, giela ja servodateallima.

Čoahkkimiin gielddaiguin ja fylkkagielddaiguin lea Sámediggi čujuhan ahte ollu sámi ášahusain ja organisašuvnnain váilu báikkálaš ja regionála ruhtadeapmi, erenoamážit musea bealde. Davvinorgga kulturšiehtadus lea buorre ovdamearka das ahte ovttasbargu golmma davimus fylkkagielddaiguin ja Sámedikkiin lea buktán buriid bohtosiid.

11.1 Ovttasbargošiehtadusat fylkkagielddaiguin

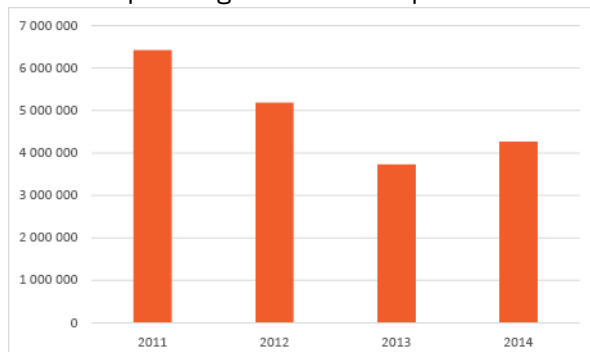
Sámediggi lea álggahan proseassa regionála ovttasbargošiehtadusaid geahčademiin vai daid sáhtta dárbašlaččat divodit jos lea dárbu. Sámedikkis ja Romssa fylkkasuohkanis lea leamaš čoahkkin politihkalaš dásis skábmamánu 2014. Bealit leat duhtavaččat šiehtadusain dán rádjai ja háliida geahčadit šiehtadusa 2015:s.

Sámedikkis ja Finnmárkku fylkkagielddas lei čuovvolančoahkkin politihkalaš dásis cuoŋománu šiehtadusa birra gos sohppojuvvui doaimaplána jahkái 2014.

Ollu gelddolaš prošeavttat leat ruhtaduvvon Finnmárkku, Romssa, Norlánda ja máttasámi ovttasbargošiehtadusain, earret eará:

- Bálgáid ja vázzinuottaid merken ja graderen Finnmárkku Finnmárkku fylkkagieldda bokte
- Lara & Leisa II Máttasámi mánáid-Tv maid TMM Produksjon AS bokte
- Sámi ášahusovddideapmi Rööroses Máttá-Trøndelága fylkkagieldda ja Aajege bokte
- Sámi kultuvra Youtubes Várdobáikki bokte
- Prošeakta árktalaš gihcebiergu Sáččá joatkkaskuvlla bokte ja sámi mátkeealáhusaid ovddideapmi Árrana bokte.

Geavaheapmi - regionálovdiddanprošeavttat

11.2 Ovttasbargošiehtadusat gielddaiguin

Sámediggi ja Romssa suohkan dolle álbmotčoahkkima borgemánus mas ovttasbargošiehtadus lei fáddán.

Oaččuimet buriid dieđuid vásihusain šiehtadusa ektui ja buriid rávvagiid šiehtadusa čuovvoleapmái. Earret eará lea stuorra beroštupmi oažžut ásahuvvot deaivvadanbáikki Romsii, ja lea álggahuvvon bargu čuovvolan dihte dán.

Sámediggi lea ságastallagoahtán gávpotgielddaiguin Álttáin ja Bådåddjoin dainna áigumušain ahte soahpat ovttasbarggu. Ovttasbargošiehtadusat galget nannet ja gozihit sámi giela ja kultuvrra namuhuvvon gávpotgielddain. Mis leat maiddái fásta čoahkkimat Oslo gielddain oktii jahkebealis.

Sámediggi lea maiddái 2014:s geavahan viehka ollu návccaid čuovvolit ahte sámi geavahedjjiid vuoigatvuođat gielddain ollašuttuovvojit iešguđege lágaid ektui. Ovdamearkan dasa leat dakkár oahpahusvuoigatvuohta dahje mánáidgárdesadji mii goziha sámi mánáid dárbbu oažžut heivehuvvon giellafálaldaga mánáid kulturduogáza mielde.

Sámediggi oaidná ahte eahpitkeahttá heajos gielldaekonomiija sáhtta čuohcat gielddalaš fálaldagaide sámi geavahedjjiid várás eanet, ja juo gáržžes gielddalaš fálaldagat sámi geavahedjjiid várás gártet gáržžideami oaffarin. Skuvlastruktuvra lea dáid áššiid gaskkas. Dain oktavuodain go Sámedikkis lea ovttasbargošiehtadusat gielddaiguin rahpasit uvssat lávga gulahallamii daid gielddaiguin maid dat guoská. Sámedikkis lea buorre vejolašvuohta ángiruššat dán lágan áššiin maiddái hálddašanguovllu gielddaiguin. Dán lágan áššit sáhttet boahtit ovdan maiddái sámegeiela hálddašanguovllu olggobealde ja gielddain main Sámedikkis eai leat ovttasbargošiehtadusat, muhto gos Sámediggi ángiruššá sierranas sivaid geažil.

Sámedikki oaivila mielde leat dát muhtun hástalusat maid maiddái sáhtta geahčadit gielddaođastusa oktavuodas. Sámediggi vuordá ahte almmolaččat nammaduvvon giellalávdegoddi guorahallá dáid hástalusaid ja buktá čoavddusevttohusa sierra NAČ:s mii galgá geigejuvvot manjimušta guovvamánus 15. b. 2016.

11.3 Gielddaođastus

Sámediggi lea gielddaođastusproseassain deattuhan ahte barggus fertejit gozihuvvot ja viidáset ovddiduvvot sámi bálvalusfálaldagat ja ahte mihttomearrin ferte leat sámi giela, kultuvrra ja servodateallima ovddideami sihkkarastin nu ahte dat dávista stáhta sámeapolitihkkii álbmotrievtti ja Vuodđolága § 108 vuodul.

Sámedikki dievasčoahkkinn meannudii vuosttaš ášši gielddaođastusa birra juovlamánus 2014. Dás mearridii dievasčoahkkinn prinsihpaid prosessii viidáseappot gielddaođastusain. Prinsihpat dás leat ahte sámegeiela hálddašanguovlu ii galgga gáržžiduvvot, sámi vuoigatvuođat fertejit gozihuvvot, ja ulbmilin ferte leat lánkadahkosiid buorideapmi, vai sámi álbmot oažžu vel ain buoret fálaldaga sámegeielas. Sámi pasieanttain lea vuoigatvuohta oažžut dakkár dearvvašvuođa- ja fuolahusbálvalusa mii váldá vuolggasaji sámi gielas ja kultuvrras. Buot gielddain ii leat seammalágan dihtomiellalašvuohta ja máhttu sámi pasieanttaid vuoigatvuođaid ja dárbbu birra. Dát ferte vuhtii váldojuvvot nátionála čanastagain ja lánkadahkosiin boahtteáiggi gielddaorganiserema oktavuodas.

Mearrádusas deattuhuvvo ahte Sámedikkis galgá leat árjjalaš rolla gielddaođastusproseassas viidáseappot ja ahte Sámediggi galgá konsulterejuvvot ovdal go vejolaš mearrádusat dahkkojuvvot Stuorradikkis dahje gielddain. Mearriduvvui maiddái ahte Sámediggi galgá dahkat čielggadusa daid sámi áššiid birra mat čatnasit

gieldaodastussii.

11.4 Interreg 2014 - 2020

Bargojoavku, Sámedikki searvamiin, lea ráhkadan prográmmaevttohusa sierra sámi oasseprográmma várás odđa Interreg V-A Nord 2014 – 2020 prográmma siskkobealde. Temáhtalaš ulbmilsuorggit sihke Davvi- ja Sápmi-prográmmas leat čuovvovaččat:

- Dutkan, teknologijja ovddideapmi ja innovašuvdna.
- Ealáhuseallima/ealáhushutkama ovddideapmi.
- Kultur- ja birassuodjaleapmi.
- Oktasaš bargomárkana ovdánahttin riikarájaid rastá.

12 Sámi ovttasbargu ja riikkaidgaskasaš bargu

Váldomihttomearri:

- Álgoálbmogat mearridit iežaset ahtanuššama ja sis lea vejolašvuohta gozihit iežaset beroštumiid riikkaidgaskasaččat.

12.1 Riikkaidgaskasaš bargu

12.1.1 ON álgoálbmogiid máilmmikonferánssa

Sámedikki riikkaidgaskasaš barggus 2014:s leat searat leamaš čohkkejuvvon ON álgoálbmogiid máilmmikonferánssa proseassa ektui. Sámedikkis lea leamaš hui árjjalaš rolla dán proseassas jagi 2011 rájes.

ON álgoálbmotáššiid bissovaš forumis miessemánus 2014 lei deataleamos ášši gávdnat dohkálaš čovdosa movt álgoálbmogat galggašedje searvat máilmmikonferánsaprosessii ja máilmmikonferánssa loahppadokumeantta šiehtadallamiidda.

Dán barggus bohte bohtosat. Forumis nammadii ON váldochoahkkima presideanta guokte álgoálbmotráđdeaddi máilmmikonferánsaproseassa várás, geat ovttas dainna guvttiin nammaduvvon stáhtalaš ráđdeaddiin galge oktiirdnet máilmmikonferánsaproseassa ja šiehtadallamiid loahppadokumeantta sisdoalu birra. Oanehis áiggi maŋná foruma loahpaheami ovdánii fas máilmmikonferánsaproseassa.

ON álgoálbmogiid máilmmikonferánssa lágiduvvui čakčamánu 2014. Sámediggi searvvai máilmmikonferánsii Sámi parlamentáralaš ráđi bokte. Dasa lassin ledje Ruošša beale sámiin, sámi nuorain ja Sámiráđis ovddasteaddjit. Sámedikki presideanta sártnui máilmmikonferánssa rahpamis.

12.1.2 Máilmmikonferánssa loahppadokumeanta

Boađus golmma jagi proseassas lea máilmmikonferánssa loahppadokumeanta.

Loahppadokumeanttas leat doaibmavuđot nátionála ja riikkaidgaskasaš doaibmabijut ja Sámediggi áigu váikkuhit daid duohtan dahkama. ON váldočáli nammadii álgoálbmotkoordináhtora ON vuogádagas. Álgoálbmotkoordináhtor galgá evttohit doaibmaplána movt čađahit ON álgoálbmogiid vuogatvuoda julggaštusa, ja raporteret dan čađaheami ovdáneami birra.

Loahppadokumeantta bokte leat lahttoriikkat geatnegahtán iežaset ráhkadit ja čađahit nátionála doaibmaplánaid, strategiijaid ja doaibmabijuid mat sihkkarastet ahte ON álgoálbmogiid vuogatvuoda julggaštus čađahuvvo. Dát galgá dahkkojuvvot ovttasbargguin álgoálbmogiiguin. Loahppadokumeanta addá dasa lassin vejolašvuođa rievdadit ON álgoálbmotrivttiid áššedovdimekanismma mandáhta, vai dan sáhtášii ovddidit bearráigeahččanorgánan, gosa stáhtat sáhttet raporteret ON álgoálbmogiid vuogatvuoda julggaštusa čađaheami.

Máilmmikonferánssa mearridii loahppadokumeantta konsensus vuogi mielde.

12.1.3 Rapoteren - ILO konvenšuvdna nr. 169 álgoálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid hárrái iešmearrideaddji stáhtain

Sámediggi lea 2014:s gulahallan ILO:in rapoteremiid birra mat gusket Sámedikki raportii ILO:i áigodagas 01.06.2008 – 31.05.2013.

Sámedikki raporta lea ráhkaduvvon ráđđehusa raportamálla mielde, ja čuovvu ILO-169 váldostruktuvrra, mas konsultašuvnnat deattuhuvvojit dábálaš njuolggadusaid vuolde. Raporta dán oasis raporterejuvvo maiddá sámediggeválgga, mánáidsuodjalusa, ja rihkkosiid ja ránggáštusa birra. Eana- ja resursavuoigatvuođat raporterejuvvojit oasis mii bohtá maŋábealde, mas maiddá leat luondduresurssaid geavaheami ja suodjaleami hálddašeapmái searvan. Dasto bohtet dearvvašvuohta, oahpahus ja oahppu, giella ja loahpas oktavuuohta ja ovttasbargu riikarájaid rastá, mas bargu Davviriikkalaš sámekonvenšuvnnain čilgejuvvo.

12.2 Sámi ovttasbargu

12.2.1 Sámi parlamentáralaš ráđđi

Njealját sáme-parlamentariihkkariid konferánssa dollojuvvui guovvamánus 2014 Ubmis Ruota bealde. Konferánssa fáddán lei luondduresurssaiguin ávkástallan sámi guovlluin. Konferánssa cealkámušas nannejuvvo ahte sámiid iešmearridanvuoigatvuohta addá sámiide vuoigatvuođa ieža beassat mearridit makkár ovdáneami háliidit sámi servodagas ja movt háliidit hálddašit ja geavahit luondduresurssaid sámi guovlluin riikkaidgaskasaš álbmotrievtti ja sámiid vuoigatvuođaid vuodul. Cealkámuša vuodđun leat ovddit parlamentariihkkariid konferánssa julggaštusat.

Sáme-parlamentariihkkariid konferánssa buvtii maiddá oktasaš cealkámuša davviriikkalaš sámekonvenšuvnna šiehtadallamiidda. Cealkámušas nannejuvvo ahte sámedikkat gáibidit ovttamielalašvuođa čovdosa ektui ovdal jagi 2016 ja ahte sámedikkat eai dohkket ahte šiehtadallamat ájihuvvojit dahje barggu ovdáneapmi cakkaduvvo. Sámi parlamentáralaš ráđđi lea leamaš ovddastuvvon seminárain, konferánssain ja čoahkkimiin gos álgoálbmotpolitiikkalaš áššit leat leamaš beaiveortnegis. Dán lágan deaivvadanbáikkat leat deatalaš arenat ovttasbarggu realiseremis riikarájaid rastá ja sámiid beroštumiid goziheamis riikkaidgaskasaččat. Dát guoská sihke ON:i ja EO:i.

Davviriikkalaš ovttasbargu lea deatalaš Davviriikkaid ráđi bokte. Sámit eai leat váldojuvvon mielde ollesárvosaš lahttun Davviriikkaid ráđis, muhto sámiin lea áicistáhtus ja sis lea hállanvuoigatvuohta Davviriikkaid ráđi jahkásaš sešuvnna váldoságastallamis.

12.2.2 Barentsovttasbargu

Sámediggi lea fuolastuvvan ovdáneami geažil Ruošša bealde danne go siviila- ja politihkalaš vuodđovuoigatvuođat goazahuvvojit. Mii oaidnit ovdamearkkaid das go Ruošša eiseválddit stivregohitet regionála álgoálbmotorganisašuvnnaid. Nu geavvá organisašuvnnain ja servviin RAIPONa oktavuodas, mii lea davviguovllu álgoálbmogiid arvesuodjeorganisašuvdna Ruošša bealde.

Mis lea leamaš ágga fuolastuvvat dan geažil go mii oaidnit ahte Ruošša eiseválddit geahččaledje hehttet Guoládaga Sámi searvvi ja Lujávrii sámi servviid ovddasteddjiid beassamis searvat álgoálbmogiid máilmmikonferánsii. Sámediggi oaivviida ahte dál lea deataleappot go goassige ovdal joatkit álbmogiid gaskasaš ovttasbarggu, kulturdoaimbajuid ja ealáhusovttasbarggu Barentsguovllus. Sámediggi áigu ain eanet bidjat searaid háhkat dohkálaš kapasitehta ja ekonomalaš resurssaid vai sámit Ruošša bealde ge sáhtáshedje searvat politihkalaččat árrjalaš ja konstruktiivva vuogi mielde Sámi parlamentáralaš ráđis.

12.2.3 Davviriikkalaš sámekonvenšuvdna

Sámediggi ja Giella- ja ođasmahttindepartemeanta leat 2014 soahpan rievdadit Norgga šiehtadallandeleagašuvnna mandáhta Davviriikkalaš sámekonvenšuvnna šiehtadallamiid ektui. Okta šiehtadallančoahkkin dollojuvvui 2014:s

12.2.4 Árktalaš ráđđi

12.2.4.1 Árktalaš parlamentariihkkarlávdegoddi

2014:s ásahedje buot árktalaš stáhtaid ealáhuseallima ovddasteaddjit ja Árktalaš ráđi álgoálbmogiid ovddasteaddjit árktalaš ealáhusforuma (Arctic Economic Council, AEC). Ekonomalaš ráđi mihttomearrin lea ovddidit ekonomalaš ahtanuššama, ja dasto láhčit diliid sosiálalaš ahtanuššamii ja birrasa suodjaleapmái Árktis

12.2.4.2 Árktalaš ealáhusforum (Arctic Economic Council, AEC)

2014:s ásahedje buot árktalaš stáhtaid ealáhuseallima ovddasteaddjit ja Árktalaš ráđi álgoálbmogiid ovddasteaddjit árktalaš ealáhusforuma (Arctic Economic Council, AEC). Ekonomalaš ráđi mihttomearrin lea ovddidit ekonomalaš ahtanuššama, ja dasto láhčit diliid sosiálalaš ahtanuššamii ja birrasa suodjaleapmái Árktis.

12.2.5 Davviguovlopolitihka

Sámediggi lea 2014:s árijalaččat searvan ollu arenaide davviguovlopolitihka oktavuodas, earret eará searvan lágidemiide nugo Arctic Frontiers, Girkonjárgga konferánsa, Agenda Davvi-Norga ja Davviriekkalaš sihkarvuodapolitihkalaš forum. Sámediggi oaivvilda ahte ođđa ealáhusdoaimmas árbevirolaš álgoálbmotguovlluin galgá leat ávki ja dat galgá njuolga nannet ja ovddidit álgoálbmogiid kultuvrra ja báikegottiid. Sámediggi lea rávven ahte čađahuvvojit proseassat stáhta eiseválddiid, industriija ja álgoálbmogiid gaskka maid ulbmilin lea juksat ovddalgihtii dieđihuvvon miehtama guoskevaš álgoálbmogiid servodagain ja sin ovddastusorgánain, lágaide ja doaimabijuide.

13 Dásseárvu

Sámediggi bargá dásseárvosaš sámi servodaga ovdii nu ahte buohkain leat seammalágan vuogatvuodát, geatnegasvuodát ja vejolašvuodát, beroškeahhtá sohka bealis.

Sámediggi bargá dásseárvuvin iešguđege surggiin. Lea mielde sihke arenain gos dásseárvoáššit váldojuvvojit ovdan, atná guovddázis dásseárvopolitihkalaš áššiid ja addá dasto ruđaid earáide geat barget dásseárvuvin.

13.1.1 Sámi dásseárvuorganisašuvnnat

Dásseárvoáššiin ferte leat faggi siviila sámi servodagas. Danne addá Sámediggi doarjaga guovtti dásseárvuorganisašuvnnii, mat leat Sámi NissonForum ja Sáráhkka. Organisašuvnnat ovddidit dásseárvopolitihkalaš áššiid sámi servodagas ja hástalat Sámedikki ja addet mávssolaš rávvagiid Sámediggái dásseárvoáššiin. Bušeahhtajagi 2014 rájes lea doarjja organisašuvnnii šaddan njuolggá juolludussan. Dat addá stuorát einnostan vejolašvuoda organisašuvnnaide ja haddegoargrun ođđa bušeahhtajagis buhtejuvvo.

13.1.2 Veahkaváldi lagaš oktavuodain

Sámediggi ii dohkket veahkaválddi lagaš oktavuodain sámi servodagas ii álggage. Nissonbeaivvi oktavuodas 2014:s čálmustii Sámediggi veahkaválddi lagaš oktavuodain dievasčoahkkima oktavuodas. Dat dahkkojuvvui ovtasbargguin Finnmárku politiiijaiguin ja lei oassi sin kampánijas "(Dolain duhkoraddat) Leker med ilden". Sámediggi lea juolludan doarjaga kampánijii. Rahpansáhkavuorus válddi sámediggeráđdi ovdan man deatalaš leat duostat hállat veahkaválddi birra lagaš oktavuodain. Juste jaskatvuoha fáttá birra hehte eanemusat veahkaválddi vuostálastima.

Maiddá váilevaš máhttu veahkaválddi birra lagaš oktavuodain sámi servodagas heađušta min gávdnamis buriid doaimabijuid veahkaválddi vuostá dáistaleamis. Sámediggi ja Justiisa- ja gearggusvuodadepartemeanta leat guhkká geahččalan oazžut áigái prošeavtta veahkaválddi birra lagaš oktavuodain sámi servodagas. 2014:s oaččui Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) nammasaš ásaš juolludusa prošeaktii, ja dat álggahuvvui ođđajagimánus 2015. Prošeavtta bokte háliidivččiiimmet mii kártet mii sámi servodagas váikkuha dan ahte šaddá veahkaváldi lagaš oktavuodain. Prošeavtta bokte galgá maiddá geahčaduvvot movt fuomášit veahkaválddi, makkár eastadeaddji doaimabijuid ja veahkkedoaimabijuid sáhtášii láchit buoremus vuogi mielde sámi álbmoga várás.

13.1.3 ON nissonkommišuvnnii searvan

Sámediggi searvai 2014:s ON Nissonkommišuvnna sešuvnnii mii dollojuvvo juohke jagi. Kommišuvnnas lea maiddá mandáhta čuovvolit ON nissonkonferánssa, mii dollojuvvui Beijing nammasaš báikkis (1995) doaimaplána. Fáddán lei ON duhátjagimihtu olaheapmi nissonolbmuid ja nieiddaid ektui. Duhátjagimihtun, leat gávccii konkrehta mihttomeari geafivuoda vuostá dáistaleamis, mii galgá olahuvvot ovdal jagi 2015.

Sámedikkis ledje guokte saji Norgga delegašuvnnas ja lei vejolašvuoha addit rávvagiid loahppadokumentii Norgga šiehtadalliid bokte. Dalle go duhátjagimihtut hábmejuvvojedje, de das eai lean mielde álgoálbmogat ja eará olgguštuovvon joavkkut. Danne lei Sámediggái deatalaš ahte álgoálbmogiid nissonolbmuid erenoamáš dárbbut ja vuogatvuodát, oainnusmahttojuvvojedje sešuvnna loahppajulggastusas ja viidáseappot barggus ođđa ovddidanmihtuiguin. Mii vásiheimmet ahte Norga unnán gozihii álgoálbmotnissoniid šiehtadallamiin.

13.1.4 Lesbát, homofiillat, bifiillat ja tránssat sámi servodagas

Sámediggi lea 2014:s álggahan barggu lesbaid, homofiillaid, bifiillaid ja tránssaid sámi servodagas hástalusaid bidjamiin politihkalaš beaiveortnegii. Sámediggi háliida stuorát dihtomielalašvuoda ja rabasvuoda daid hástalusaid ektui mat lesbain, homofiillain, bifiillain ja

tránsšain sámi servodagas leat. Mii leat searvan nu gohčoduvvon pride-doaluide, mii leat sádden preassadieđáhusaid ja mii leat levgen arvedávgeleavggain sámediggeviesu olggobealde. Sámediggi lea movtta go lea ásahuvvon ođđa organisašuvdna lesbbaid, homofiillaid, bifiillaid ja tránsšaid várás sámi servodagas, ja mii leat dovddahan sidjiide ahte mii háliidit geahččalit oččodit organisašuvdnii rámmaeavttuid vai sáhttet doaibmat.

14 Sámeálbmotfoandda buvttadeapmi/reanttut

Sámeálbmotfoanda ásahuvvui 2000:s oktasaš buhtadussan daid vahágiid ja eahperievtti ovddas maid dáruiduhttinpolitihkka lea dagahan sámi álbmogii. Foanddas lei fásta vuodđokapitála 75 miljon ru, ja foandda buvttadeapmin mearriduvvui seamma reantu go 10 jagi áiggi stáhtaobligašuvnnain.. Foandda jahkásaš buvttadeapmi juolluduvvui Sámediggái.

Jagi 2014 rájes loahpahuvvui Sámeálbmotfoanda. Jahkásaš buvttadeami sadjái bohte dábálaš jahkásaš juolludusat. Juolludeapmi lei 2014:s 5 000 000 ru.

Juolludusa ulbmil ii leat rievdan ja Sámedikki dievasčoahkkin galgá ain stivret juolludusa. Juolludus galgá geavahuvvot sierralágan sámi giela ja kultuvrra nannendoaibmabijuide. Vuoruhemiid mearrida Sámediggi jahkásaš bušehtamearrádusain.

Jahkái 2014 lea várrejuvvon 5 000 000ru jahkásaš juolludusas ja 2 800 000 ru sestojuvvon buvttadeamis, oktiibuot 7 800 000 ru.

Go buohtastahtá bušehtain lea ollislaš liigegeavaheapmi 366 199 ru. Spiehkastagat čilgejuvvojit juohke fágakapihttalas

Gártaduvvon buvttadeapmi 31.12.2014 nammii lea juolluduvvon Sámedikki 2015 bušehtas.

15 Politihkalaš dássi

15.1 Sámediggeráđđi

Sámediggeráđđi lea doallan čieža čoahkkima 2014:s. Dasa lassin leat ráđis telefončoahkkimat juohke vahkus. Oktiibuot lea ráđđi meannudan 614 ášši.

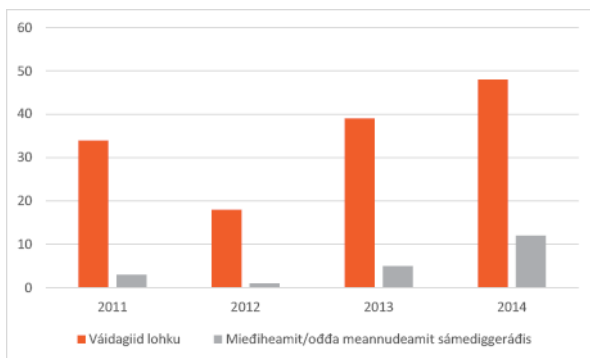
15.2 Sámedikki lávdegodde- ja dievasčoahkkimat

Sámediggi doalai 2014:s njeallje lávdegodde- ja dievasčoahkkima. Njukčamánu, golggotmánus ja juovlamánus ledje lávdegoddečoahkkimat seamma vahkus go dievasčoahkkin, jagi nuppi čoagganeamis dollojuvui lávdegoddečoahkkin miessemánus ja dievasčoahkkin geassemánus. Dievasčoahkkin meannudii buohkanassii 46 ášši.

15.3 Sámedikki váiddalávdegoddi doarjjaáššiid várás

Sámedikki doarjjaáššiid váiddalávdegoddi, maid Sámediggi ásahii 2011:s, galgá gozihit sin riektesihkarvuoda geat ohcet doarjaga Sámedikkis. Váiddalávdegoddi galgá meannudit váidojuvvon earjiláššiid ja nie ollašuhttit váiddameannudeami hálddahuslága njuolggadusaid mielde.

Váiddalávdegoddi lea jagiin 2011-2014 meannudan buohkanassii 139 váidaga, ja váiddalohku juohkása čuovvovaččat:

Logut čájehit ahte váiddalohku lassána ja váidagat maidda miedihuvvo dahje ášši lea sáddejuvvon sámédiggeráđdi odđa meannudeapmái, leat lassánan.

Sivva dasa go váidagat 2011:s ledje nu ollu, lea dat go mii jagi 2010 loahpas eat meannudan váiddaáššiid go vurddiimet dassáži go váiddalávdegotti ášahuvvui.

15.4 Deatalaš čalmmusteamit Sámedikkis

Geassemánu dievasčoahkkima oktavuođas lágidii Sámediggi ovtas Sámi allaskuvllain seminára Vuodđolága 200-jagi čalmmusteami dihte. Seminára fáddán lei sámiid kultuvrralaš ja ávnnaslaš voigatvuodas maŋŋá 1814 Vuodđolága.

Sámediggi čalmmustii iežas 25-jagi, dan rájes go vuosttaš Sámediggi rahppojuvvoi, golggotmánu 9. b. 1989, ávvuseminárain Sámedikkis golggotmánu 9. b. 2014. Seminára fáddán lei Sámedikki 25 jagi historjá.

Ávvudeami oktavuođas almmuhuvvojedje maiddá guokte ávvugirjji, “Sámediggi 25 jagi” ja “Sámedikki Dáidda”.

15.5 Sámedikki nuoraidpolitihkalaš lávdegoddi, SáNuL

Sámi nuoraidpolitihkalaš lávdegoddái (SáNuL) nammaduvvojedje odđa lahtut áigodahkii 2014-2015. SáNuL doalai 2014:s njeallje čoahkkima. SáNuL čuovui Sámedikki dievasčoahkkima njukčamánu, das lei čoahkkin sámédiggeráđiin, lágidii sámi nuoraide deaivvadeami Oslos, searvai konferánssaide ja semináraide, ja lea maiddá doallan sáhkavuoruid. Sii leat maiddá searvan Sámi parlamentariihkonferánsii Ubmis, Raasten rastah máttasámi kulturfestiválie, globaliserenkonferánsii ja Eurohpáráđi ja Suoma Sámedikki seminárii Anáris sámi kultuvrra ja giela birra. SáNuL lei mielde Sámedikki delegašuvnnas ON álgoálbmogiid máilmmikonferánsas New York:s čakčamánu.

Čoahkkimis mii dollojuvvo juohke jagi Mánáidáittardeddiin válddii SáNuL ovdan sámi nuoraid psykalaš dearvvašvuoda, filmmaid ja prográmmaid tekstema ja dubbema sámegillii.

SáNuL lea addán rávvagiid Sámedikki ealáhus- ja kulturlávdegoddái mineráladoaimma birra sámi guovlluin, ja rávvagiid Sámédiggeráđái Sámedikki 2015 bušehtti. Sii muitaledje sámi nuoraid dili birra Norggas Arctic Focal Point:ii UN Indigenous Youth Caucus:s ja adde rávvagiid neahttasiidui Ung.no dan oktavuođas go dat ledje ođasmahttimin ja kvalitehta dáfus dárkkisteamen iežaset artihkkaliid sámiid/ sámi fáttáid birra.

Ovtas Noereh! organisašuvnnain almmuhii SáNuL kronihka sámegiela, girjjálašvuoda jorgaleami ja filmmaid dubbema birra sámegillii. Sii sáddejedje maiddá reivve mángga norgalaš ja ruottilaš filmbabuvttadeddiide ja ávžžuhedje dubbet filmmaid sámegillii. SáNuL lei mielde

árvoštallanlávdegottis Sámedikki gilvvu oktavuodas givssidanplakáhta ráhkadeami oktavuodas.

15.6 Sámedikki vuorrasiidráđđi

Sámediggeráđđi lea nammadan Sámedikki vuorrasiidráđi áigodahkii 2014-2017. Vuorrasiidráđđi lea Sámediggeráđi ráđdeaddi orgána ja galgá veahkehit Sámediggeráđi Sámedikki vuorasolbmuid politihka hábmemis.

Sámedikki vuorrasiidráđđi háliida ovttasbarggu viđa davimus fylkkaid vuorrasiidráđiiguin. Sis lea 2014:s leamaš čoahkkin Davvi-Trøndelága vuorrasiidráđiin, ja fokusis lei ovttasbargu vuorrasiidráđiid ja sámi boarrásiid gaskka Davvi-Trøndelágas ja sámi ovddastus vuorrasiidráđái. Vuorrasiidráđis leat maiddái leamaš čoahkkimat sámi álbmogiin mángga gielddas ja gielhálddahasain. Vuorrasiidráđđi háliida juohkit dieđuid sierra hástalusaid birra mat sámi vuorasolbmui leat, ja fuomášuhttit gielddaid ahte doppe ássá sámi álbmot.

Ášši meannudeapmi loahpahuuvui 05.03.15 dii. 11.10.

Ášši 008/15	Sámedikki dievasčoahkkin
-------------	--------------------------

Ášši 001/15	Bajásšaddan- fuolahus- ja oahppolávdegoddi
-------------	--

Dulkon almmolaš suorggis – Sámedikki strategiijat

	Áššennr. 14/5710
--	---------------------

Meannudeamit

Politiikkalaš dássi	Beaivi	Áššennr.
Sámediggeráđi	28.01.15	SR 015/15
Bajásšaddan-, fuolahus- ja oahppolávdegoddi	2. – 3.03.15	BFOL
Sámedikki dievasčoahkkin	4. – 6.03.15	DC

Ášši meannudeapmi álggahuvvui duorastaga njukčamánu 5. b. 2015 dii. 00.00

I Mildosat

II Evttohusat ja mearkkašumit

Sámediggeráđi mearrádusárvalus:

Sámediggi lea ovttaoaivilis dulkalávdegottiin ahte lea hui dehálaš oažžut sadjái sierra dulkalága, sihkkarastin dihte riektesihkkarvuoda ja ovttárvosašvuoda almmolaš suorggis.

Sámediggi doarju eanet dulkaid registreret Nasjonalt tolkeregiesterii/Nationála dulkaregiistarii. Dainna lágiin bajidivččii sámi dulkaid stáhtusa, ja kvalifiserejuvnon dulkkat livčče álkibut gávdnamis go registaris leat kvalifikašuvdnagáibádušat. Nationála dulkaregiistar galggašii geavahuvvot go dinggo dulkka, vai sihkkarastá kvalifiserejuvnon dulkoma.

Sámediggí doarju sámi dulkafálaldaga ceggema Sámi allaskuvlii, muhto deattuha ahte sámi dulkaoahppu ii ábut ráddjejuvvot áibbas eret Oslo ja Akershus allaskuvlla oahpus, sihke go guoská fágalaš deddui, ja oktavuhtii eará dulkkaiguin.

Sámediggí oaivvilda ahte sámegeielat livčče áigá galgan váldot mielde Norgga stáhtaautorisašuvdnaortnegii, go sámegeielat leat almmolaš gielat Norggas, ja vuordá ahte dát biddjo johtui nu jođánit go vejolaš.

Sierra ovddidan- ja gelbbolašvuodaguovddáš šearbmadulkoma várás sámi dulkkaide berre árvvoštallot ásahuvvot, ja sámi dulkkaid bearráigeahčču ferte organiserejuvvot lagas ovttasbargguin Sámedikkiin. Sámediggí lea maiddái mielas sierra bálkáregulatiivii dulkkaide, muhto deattuha ahte guhkes dulkabargovásáhus maid berre dohkkehuvvot alit bálkká oazžumii.

Sámediggí vuordá konsulterejuvvot dulkalága sisdoalu birra, ja dulkalávdegotti iežá evttohusaid čuovvoleami birra.

BFOL - Mearrádus:

Bajásšaddan-, fuolahus- ja oahppolávdegotti árvalus

Álgu

Bajásšaddan-, fuolahus ja oahppolávdegoddi lea meannudan ášši 008/15 – Dulkon almmolaš suorggis – Sámedikki strategijjat. Lávdegotti evttohus lea ná:

Mearkkašumit

Mearkkašupmi lávdegottis, Norgga sámiid riikasearvi (NSR) lahtut Viktor Inge Paulsen, Sandra Márjá West, Nanna Thomassen ja Inger Elin Kristina Utsi, Bargiidbellodaga (Bb) lahtut Johan Vasara, John Kappfjell ja Jørn Are Gaski, Árja lahtut Lars Oddmund Sandvik ja Hartvik Hansen, Nordkalottfolket lahttu Kjellrun Wilhelmsen ja Olgešbellodaga lahttu Nils Ante Oskal Eira

Sámediggí oaidná hui deatálažžan ahte almmolaš hálddašeapmi geatnegahtta ahte dearvvašvuodabargiin ja eará stáhta, fylkkagielddaid ja gielddaid bargiin (omd. mánáidsuodjalusas, NAV:s ja vearroeseválddiin) lea vuodđomáhttu sámi kultuvrras, vai sámi buohccit ja geavaheadjit ožžot dohkálaš bálvalusa. Danne ferte sámi kulturamáhttu šaddat oassin dan oahpus mii addojuvvo dearvvašvuodabargiide, ja earáide geat sáhttet deaivat sámi geavaheddjiid iežaset ámmátdoaimmas.

Jus dakkár bálvalusfálaldat galgá leat dohkálaš, sámi buhcciide ja geavaheddjiide, de ii leat doarvái ahte giella dulkojuvvo. Uhcimusat seamma deatálaš lea ahte kultuvrralaš bealit dulkojuvvojit.

Evttohus Norgga sámiid riikasearvis (NSR), Bargiidbellodagas (Bb), Árjas, Nordkalottfolket ja Olgešbellodagas:

Evttohus 1

3. teakstaoasi sadjái boahhtá:

Sámediggí oaivvilda ahte lea hui deatálaš álggahit sámi dulkaoahpu Sámi allaskuvlii. Seammás deattuha Sámediggí man deatálaš dat lea ahte sámi dulkaoahppu lea čadnojuvvon Oslo ja Akershus allaskuvllas ohppui ja ahte lea ovttasbargu dainna, sihke go guoská fágalaš deddui, ja oktavuhtii eará dulkkaiguin.

Ođđa manjimus cealkka 4. teakstaoassái:

Sámediggi oaivvilda ahte Searvadahttin- ja mánggabealatvuođadirektoráhtii ja Gielda- ja ođasmahttindepartementii ferte biddjojuvvot ovddasvástádus ja dat fertejit láchit dasa ahte šaddet eanet sámi stáhtaaudiserejuvvon dulkkat.

Ođđa 6. teakstaoassi:

Mis leat dál ollu buorit dulkkat geain ii leat formálalaš sámi dulkaoahppu. Sámediggi oaivvilda ahte ferte ásahuvvot vuođđooahppu vai sii maid sáhttet oazžut formálalaš audisášuvnna, go sis geat gullet dán kategorijii, dávjá lea diehtu ja máhttu kultuvrralaš dulkoma birra sámi servodagain.

Ođđa 7. teakstaoassi:

Go lea váttis fidnet stáhtaaudiserejuvvon dulkkaid ja dulkonbálvalusaid, de dat ii leat áittan dušše daid vuoigatvuođaide mat sápmelaččain leat oazžut bálvalusaid iežaset gillii. Dat stuorruda maid dai dan vára ahte sápmelaččat eai oaččo seamma oppalaš vuoigatvuođaid go dan maid Norgga álbmotlahtuin ja Norgga servodaga lahtuin leat. Guovttebeallásaš gulahallan ja ipmárdus lea mearrideaddjin dasa ahte dat geat fáallet bálvalusaid ja dat geat vuostáiváldet dáid bálvalusaid, sáhttet ávkašuvvat dálá čálgoburiiguin.

Lávdegotti ráva

Lávdegottis eai leat eanet mearkkašumit dahje evttohusat ja rávve Sámedikki mearridit čuovvovaččat: Muđui doarju Sámediggi Sámediggeráđi árvalusa.

Sámedikki dievasčoahkkin - 008/15

III Jienasteapmi

39 áirasis ledje 35 čoahkis. Jienasteapmi dahkkojuvvui čuovvovaš vuogi mielde:

- Bajásšaddan- fuolahus- ja oahppolávdegotti evttohus 1 ovttajienalaččat.
- Bajásšaddan- fuolahus- ja oahppolávdegotti ráva mearriduvvui ovttajienalaččat

IV Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

V Sáhkvuorrolistu ja replihkat

	Sáhkvuorru	Replihkka
1	Lars Oddmund Sandvik, áššejođiheaddji	
2	Nanna Thomassen	
3	Johan Vasara	
4	Kjellrun Wilhelmsen	
5	Sandra Márjá West	Lars Oddmund Sandvik
		Johan Vasara
	Sandra Márjá West	
6	John Kappfjell	Sandra Márjá West
7	Viktor Inge Paulsen	Jørn Are Gaski
8	Nils Ánte Oskal Eira	

9	Per A. Bæhr	Kirsti Guvsam
10	Aili Keskitalo	
11	Jovna Zakarias Dunfjell	
12	Hans Hatle	
13	Hartvik Hansen	
	Hartvik Hansen, čohakkinortnegii	
14	Lars Oddmund Sandvik, áššejođiheaddji	

DC - Mearrádus:

VI Sámedikki mearrádus

Sámediggí lea ovttaoavvilis dulkalávdegottiin ahte lea hui dehálaš oažžut sadjái sierra dulkalága, sihkkarastin dihte riektesihkkarvuoda ja ovttárvosašvuoda almmolaš suorggis.

Sámediggí doarju eanet dulkkaid registreret Nasjonalt tolkeregistarii/Nationála dulkaregistarii. Dainna lágiin bajidivččii sámi dulkkaid stáhtusa, ja kvalifiserejuvvon dulkkat livčče álkibut gávdnamis go registaris leat kvalifikašuvdnagáibádusat. Nationála dulkaregisttar galggašii geavahuvvot go dinggo dulkka, vai sihkkarastá kvalifiserejuvvon dulkoma.

Sámediggí oaivvilda ahte lea hui deatalaš álggahit sámi dulkaoahpu Sámi allaskuvlii. Seammás deattuha Sámediggí man deatalaš dat lea ahte sámi dulkaoahppu lea čadnojuvvon Oslo ja Akershus allaskuvllas ohppui ja ahte lea ovttasbargu dainna, sihke go guoská fágalaš deddui, ja oktavuhtii eará dulkkaiguin.

Sámediggí oaivvilda ahte sámegielat livčče áigá galgan váldot mielde Norgga stáhtaautorisašuvdnaortnegii, go sámegielat leat almmolaš gielat Norggas, ja vuordá ahte dát biddjo johtui nu jođánit go vejolaš. Sámediggí oaivvilda ahte Searvadahttin- ja mánggabealatvuodadirektoráhtii ja Gielda- ja ođasmahttindepartementii ferte biddjojuvvo ovddasvástáduš ja dat fertejit láchit dasa ahte šaddet eanet sámi stáhtaautoriserejuvvon dulkkat.

Sierra ovddidan- ja gelbbolašvuodaguovddáš šearbmadulkoma várás sámi dulkkaide berre árvoštallot ásahuvvot, ja sámi dulkkaid bearráigeahčču ferte organiserejuvvo lagas ovttasbargguin Sámedikkiin. Sámediggí lea maiddái mielas sierra bálkáregulatiivii dulkkaide, muhto deattuha ahte guhkes dulkabargovásáhus maid berre dohkkehuvvot alit bálkká oažžumii.

Mis leat dál ollu buorit dulkkat geain ii leat formálalaš sámi dulkaoahppu. Sámediggí oaivvilda ahte ferte ásahuvvot vuodđooahppu vai sii maid sáhttet oažžut formálalaš autorisašuvvna, go sis geat gullet dán kategoriijii, dávjá lea diehtu ja máhttu kultuvrralaš dulkoma birra sámi servodagain.

Go lea váttis fidnet stáhtaautoriserejuvvon dulkkaid ja dulkonbálvalusaid, de dat ii leat áittan dušše daid vuoigatvuodaide mat sápmelaččain leat oažžut bálvalusaid iežaset gillii. Dat stuorruda maid dai dan vára ahte sápmelaččat eai oaččo seamma oppalaš vuoigatvuodaide go dan maid Norgga álbmotlahtuin ja Norgga servodaga lahtuin leat. Guovttebeallásaš gulahallan ja ipmárdus lea mearrideaddjin dasa ahte dat geat fáallet bálvalusaid ja dat geat vuostáiváldet daid bálvalusaid, sáhttet ávkašuvvat dálá čálgoburiiguin.

Sámediggí vuordá konsulterejuvvo dulkalága sisdoalu birra, ja dulkalávdegotti iežá evttohusaid čuovvoleami birra.

Ášši meannudeapmi loahpahuuvui 04.03.15 dii. 12.05.

Ášši 009/15	Sámedikki dievasčoahkkin
Ášši	Sámedikki dievasčoahkkin
Ášši 002/15	Bajásšaddan- fuolahus- ja oahppolávdegoddi

Sámedikki doaimmaplána sámi mánáidgárdefálaldahkii 2015 - 2018

	Áššnr. 15/793
--	------------------

Sámedikki dievasčoahkkin - 009/15

DC - Mearrádus:

Ášši manjduvvo

Ášši 010/15	Sámedikki dievasčoahkkin
-------------	--------------------------

Ášši 001/15	Ealáhus- ja kulturlávdegoddi
-------------	------------------------------

Sámedikki bivdo- ja hálddašanprinsihpat mariidna ealáhusain

	Áššennr. 14/6823
--	---------------------

Meannudeamit

Politihkalaš dássi	Beaivi	Áššennr.
Sámediggeráđi	28.01.15	SR 018/15
Ealáhus- ja kulturlávdegoddi	2. – 3.03.15	EKL
Sámedikki dievasčoahkkin	4. – 6.03.15	DC 010/15

Ášši meannudeapmi álggahuvvui duorastaga njukčamánu 5. b. 2015 dii. 00.00

I Mildosat

II Evttohusat ja mearkkašumit

Sámediggeráđi mearrádusárvalus:

Sápmelaččaid vuoigatvuođaid lága bokte mearrideapmi ja dohkkeheapmi ja davvi guovllu álbmoga muđui ávkkástallan luoduealli mariidna resurssaiguin lea leamaš deatalaš áššin Sámediggái dan rájes juo go Sámediggi áсахuvvui.

Sámediggi čuoččuha, nu mo mii lea čuoččuhan ja ovdandoallan dan rájes juo go Sámediggi áсахuvvui, ahte lagasvuohta luondduriggodagaide addá ávkkástallanvuoigatvuođa historjjálaš dološ áiggi rájes geavaheami perspektiivvas. Lagasvuođa- ja sorjjasvuođaprinsihppa lea čadahuvvon láidesteadji prinsihppan Sámedikki ángiruššamis mariidna ealáhusaiguin. Sámediggái lea deatalaš sihkkarastit mearrasámi guovlluid álbmoga guolástanvuoigatvuođa, ja ovddidit ja eanedit barggolašvuođa mariidna ealáhusain.

Vaikke vel mii leat ge oaidnán ahte lea stuorra sierramielalašvuohta gaskal stáhta eiseválddiid ja Sámedikki das man viidát álbmotriekti fátmasta ja makkár historjjálaš geavaheapmi addá vuođu guolástanvuoigatvuhtii, de ii leat dattege sierramielalašvuohta das ahte Norgga stáhtas lea boadusgeatnegasvuohta eallinnávccalaš mearrasámi kultuvrras.

Dát lea dagahan ahte oassálastinláhka ja mearraresursaláhka leat rievdaduvvon nu ahte guovddáš guolástanlágat gustojit daid gáržžidusaiguin mat čuvvot álbmotrievtti njuolggadusain álgoálbmogiid ja

minoritehtaid birra ja ahte sápmelaččaid ávnnaslaš kulturárbi maiddá addá vuodu posiitiiva sierradoaimbajiide ealáskahttit mearrasámi kultuvrra.

Sámediggi čuoččuha ain ahte sápmelaččain leat oamastuvvon vuoigatvuođat guolásteapmái ja eará mariidna resurssaide riddolagaš sámi guovlluin. Danne lea sápmelaččain ja earáin geat ássat rittuin vuoigatvuohta guolásteapmái dološ áiggi rájes geavaheami ja báikkálaš dološ vieru vuodul. Dasa lassin addá álbmotriekti álgoálbmogiid ja minoritehtaid birra vuodu guolástanvuoigatvuhtii. Danne oaivvilda Sámediggi ahte ii sáhte čađahit dakkár strukturriedademiid guolástusas mat sáhttet váldit eret sápmelaččain guolástanvuoigatvuođa mii lea vuodđun kultuvrra bisuheapmái oktan gielain, ealáhusdoaimmahemiin ja servodateallimiin.

Sámediggi registrere ahte mearrabiebmoindustriija raporta - NOU 2014:16 dál lea biddjojuvvon ovdan. Sámediggi oaidná dán rádjai ahte evttohusat leat heajut ákkastuvvon ja ahte lávdegoddi ii leat geahčadan lagabui servodatekonomalaš beliid guovlluid eallinnávccalaš riddokultuvrrain, dahje oktavuoda eallinnávccalaš mearrasámi kultuvrra, nu mo Norga lea geatnegahttojuvvon álbmotrievtti vuodul.

Danne bidjá Sámediggi vuodđun ahte dáid beliid ferte čielggadit ovdalge Sámediggi sáhtta árvvoštallat lagabui ovttaga lávdegotti evttohusain. Sámedikkis leat vuordámušat konsultašuvnnaide stáhta eiseválddiiguin dan birra mii dakkár lassečielggadusa sisdoallu berre leat.

Sámediggi čujuha muđui dasa ahte Sámediggi álo lea leamaš vuostá eriid oastima ja vuovdima. Oassálastinlága rievdan ja eriid oastima ja vuovdima liberaliseren ovddasta oktasaš luondduresurssaid privatiserema. Sámediggi čujuha Riddoguoalástuslávdegotti čielggadussii NOU 2008:5 'Vuoigatvuohta guolástussii mearas olggobealde Finnmárkku' ja čujuha dasa ahte guolástanvuoigatvuohta lea dáid olbmuid vuoigatvuohta geat ássat vuonain ja rittuin báikkálaš vieru ja dološ áiggi rájes geavaheami vuodul.

Sámediggi oaivvilda ahte lávdegotti evttohus rievdadit oassálastinlága § 6, mas addojuvvo mearrabiebmoindustriijii vejolašvuoda eaiggáduššat fanas- ja earrelobiid, sáhtta geahnohuhttit riddo- ja vuotnaguovlluid sámi kultuvrra vuodđosa, mii ii soaba mearraresursalága § 7 g bustávain ahte hálddašandoaimbajut galget leat mielde sihkkarastimin sámi kultuvrra ávnnaslaš vuodđosa ja § 11 6. lađđasiin ahte galgá biddjojuvvot hui stuorra deaddu sámi geavaheapmái ja maid dat geavaheapmi mearkkaš sámi báikegottiide. Sámediggi čujuha dán áššis maiddá dan guolástanvuoigatvuhtii mii mearrasámi guovlluid álbmogis lea, ja ahte hálddašeapmi ii čađat doaimbajuid mat sáhttet geahnohuhttit dán vuoigatvuođa (geahča oassálastinlága § 21).

Sámediggi oaivvilda ahte jus earát go guolásteaddjit sáhttet leat guollefatnasiid eanetlohkoeaiggádin, olggobealde doaimbangáibádusa, de das sáhttet leat negatiiva váikkuhusat mearrasámi báikegottiide go eriid oastin ja vuovdin geahnohuhtta fatnasiid báikkálaš eaiggáduššama. Das leat hui deatalaš prinsihpalaš bealit mat buvttihit stuorra ja guhkesáiggi váikkuhusaid sámi riddo- ja vuotnaservodagaide. Geavatlaččat dat mielddisbuktá ahte eriid sáhtta oastit eret sámi guovlluin ja ahte dat geahnohuhtta báikkálaš eaiggáduššama ja vejolašvuodaid. Áiggi mielde dát goarida ássama ja Sápmelaččaid vuoigatvuođaid lága bokte mearrideapmi ja dohkkeheapmi ja davvi guovllu álbmoga muđui ávkkástallan luoduealli mariidna resurssaiguin lea leamaš deatalaš áššin Sámediggái dan rájes juo go Sámediggi ásaheavvui.

Sámediggi čuoččuha, nu mo mii lea čuoččuhan ja ovdandoallan dan rájes juo go Sámediggi ásaheavvui, ahte lagasvuohta luondduriggodagaide addá ávkkástallanvuoigatvuođa historjjálaš dološ áiggi rájes geavaheami perspektiivvas. Lagasvuođa- ja sorjjasvuođaprinsihppa lea čađahuvvon láiddesteaddji prinsihppan Sámedikki ángjiruššamis mariidna ealáhusaiguin. Sámediggái lea deatalaš sihkkarastit mearrasámi guovlluid álbmoga guolástanvuoigatvuođa, ja ovddidit ja eanedit barggolašvuoda mariidna ealáhusain.

Vaikke vel mii leat ge oaidnán ahte lea stuorra sierramielalašvuohta gaskal stáhta eiseválddiid ja Sámedikki das man viidat álbmotriekti fátmasta ja makkár historjjálaš geavaheapmi addá vuodu

guolástanvuoigatvuhtii, de ii leat dattege sierramielalášvuohta das ahte Norgga stáhtas lea boadusgeatnegasvuohta eallinnávccalaš mearrasámi kultuvrras.

Dát lea dagahan ahte oassálastinláhka ja mearraresursaláhka leat rievdaduvvon nu ahte guovddáš guolástanlágat gustojit daid gáržžidusaiguin mat čuvvot álbmotrievtti njuolggadusain álgoálbmogiid ja minoritehtaid birra ja ahte sápmelaččaid ávnnaslaš kulturárbi maiddá addá vuođu positiiva sierradoaimbajiide ealáskahttit mearrasámi kultuvrra.

Sámediggi čuoččuha ain ahte sápmelaččain leat oamastuvvon vuoigatvuođat guolásteapmái ja eará mariidna resurssaide riddolagaš sámi guovlluin. Danne lea sápmelaččain ja earáin geat ášset rittuin vuoigatvuohta guolásteapmái dološ áiggi rájes geavaheami ja báikkálaš dološ vieru vuođu. Dasa lassin addá álbmotriekti álgoálbmogiid ja minoritehtaid birra vuođu guolástanvuoigatvuhtii. Danne oaiivilda Sámediggi ahte ii sáhte čađahit dakkár strukturievdademiid guolástusas mat sáhttet váldit eret sápmelaččain guolástanvuoigatvuođa mii lea vuođđun kultuvrra bisuheapmái oktan gielain, ealáhusdoaimmahemiin ja servodateallimiin.

Sámediggi registrere ahte mearrabiebmoindustriija raporta - NOU 2014:16 dál lea biddjojuvvon ovdan. Sámediggi oaidná dán rádjai ahte evttohusat leat heajut ákkastuvvon ja ahte lávdegoddi ii leat geahčadan lagabui servodatekonomalaš beliid guovlluid eallinnávccalaš riddokultuvrrain, dahje oktavuođa eallinnávccalaš mearrasámi kultuvrra, nu mo Norga lea geatnegahttojuvvon álbmotrievtti vuođu.

Danne bidjá Sámediggi vuođđun ahte dáid beliid ferte čielggadit ovdalgu Sámediggi sáhtta árvvoštallat lagabui ovttage lávdegotti evttohusain. Sámedikkis leat vuordámušat konsultašuvnnaide stáhta eiseválddiiguin dan birra mii dakkár lassečielggadusa sisdoallu berre leat.

Sámediggi čujuha muđui dasa ahte Sámediggi álo lea leamaš vuostá eriid oastima ja vuovdima. Oassálastinlága rievdan ja eriid oastima ja vuovdima liberaliseren ovddasta oktasaš luondduresurssaid privatiserema. Sámediggi čujuha Riddoguoalástuslávdegotti čielggadussii NOU 2008:5 'Vuoigatvuohta guolástussii mearas olggobealde Finnmárkku' ja čujuha dasa ahte guolástanvuoigatvuohta lea dáid olbmuid vuoigatvuohta geat ášset vuonain ja rittuin báikkálaš vieru ja dološ áiggi rájes geavaheami vuođu.

Sámediggi oaiivilda ahte lávdegotti evttohus rievdadit oassálastinlága § 6, mas addojuvvo mearrabiebmoindustriijii vejolašvuođa eaiggáduššat fanas- ja earrelobiid, sáhtta geahnohuhttit riddo- ja vuotnaguovlluid sámi kultuvrra vuđđosa, mii ii soaba mearraresursalága § 7 g bustávain ahte hálddašandoaimbajut galget leat mielde sihkarastimin sámi kultuvrra ávnnaslaš vuđđosa ja § 11 6. lađđasiin ahte galgá biddjojuvvot hui stuorra deaddu sámi geavaheapmái ja maid dat geavaheapmi mearkkaš sámi báikegottiide. Sámediggi čujuha dán áššis maiddá dan guolástanvuoigatvuhtii mii mearrasámi guovlluid álbmogis lea, ja ahte hálddašeapmi ii čađat doaimbajuid mat sáhttet geahnohuhttit dán vuoigatvuođa (geahča oassálastinlága § 21).

Sámediggi oaiivilda ahte jus earát go guolásteaddjit sáhttet leat guollefatnasiid eanetlohkoeaiggádin, olggobealde doaimbangáibádusa, de das sáhttet leat negatiiva váikkuhusat mearrasámi báikegottiide go eriid oastin ja vuovdin geahnohuhtta fatnasiid báikkálaš eaiggáduššama. Das leat hui deatlaš prinsihpalaš bealit mat buvttihit stuorra ja guhkesáiggi váikkuhusaid sámi riddo- ja vuotnaservodagaide. Geavatlaččat dat mielddisbukta ahte eriid sáhtta oastit eret sámi guovlluin ja ahte dat geahnohuhtta báikkálaš eaiggáduššama ja vejolašvuođaid. Áiggi mielde dát goarida ássama ja barggolašvuođa ain eanet sámi riddo- ja vuotnaguovlluin, mii čielgasit rihkku Mearraresursalága ulbmilparagráfa.

Sámediggi áigu buvttadanguovlluid juogadeami, ráhkadeami ja ásaheami oktavuođas čujuhit Sámedikki plánaveahkkái sámi kultuvrra, ealáhusdoaimmaheami ja servodateallima luondduvuđđosa sihkarastima várás, amas rievdaduvvon areálageavaheapmi sámi riddo- ja vuotnaguovlluin ii buvttit dakkár vahága báikkálaš álbmogii deatlaš báikkálaš guolásteapmái man ii

leat vejolaš njuolget.

Mearradoalu eaiggádiid lohku ii leat stuoris, ja Sámediggi lea dovddahan ahte ii berre sihkkut lálkaásahusa eaiggátvuodagáržžidusaid birra, nu mo fágadepartemeanta lea evttohan. Seammás ii doarjjo Sámediggi ahte biomássa eaneduvvo rusttegiin vai buvttadanhivvodat eaneduvvo. Dihkke- ja gárggiidanvárra rusttegiin mat lea lahka luossajogaid, áitet luoduluosa. Dakkár dilálašvuohta mas luoduluossa lea jávkan min čázádagain ja mearas, čuohtá nu garrasit sámi kultuvrii ja ealáhusdoaimmaide ahte dan ii sáhte njulget. Sámediggi čujuha dasa ahte bargu lea bures ovdánan ráhkadit čavde biebmánrusttegiid, ja ahte odđa biebmánrusttegat berrejit geavahit dán huksenvuogi boahtteáiggis. Lea buorre go šaddá buoret vejolašvuohta doaimmahit guollebiebmama gádderusttegiin dahje čavde mearrusttegiin nu guhká go dákkár rusttegat eai biddjojuvvo dakkár báikkiide gos luoduguolli godđá dahje eai headuš guovllu árbevirolaš geavaheami.

Sámediggi áigu konsulteret ráđđehusa dieđáhusbarggus Norgga luossa- ja dápmotbiebmama viiddideami birra.

Sámediggi deattuha ahte go galgá árvvoštallat guollealáhusa boahtteáiggi, de fertejit Sámedikki oainnu mielde biddjojuvvo čielga eavttut vuodđun. Dat lea ahte Norgga guolástuspolitihka vuodđun galget leat prinsihpat mat bohtet ovdan guolleuvodnolágas, oassálastinlágas ja mearraresursalágas. Norgga guolástuspolitihkkii lea ain eaktun ahte resurssat galget bohtit riddoguovlluide buorin dainna lágiin ahte dat buorida barggolašvuođa ja ássama ja addá dakkár struktuvrra ahte guolásteaddjit eaiggáduššet guollefatnasiid mas leat sihke smávva ja stuorra guollefatnasat, nappo ahte álgoávdnasiid háhkan gáddeindustriijii vuolgá earuhuvvon guollefanastruktuvrras. Guolástuspolitihkas lea nappo viidáset servodatmihttomearri go dušše dat ahte vuhtiiváldit ekonomiiija. Guovlopolitihkalaš juogadeapmi ferte leat hui deatalaš maiddái boahttevaš guolásteamis.

Ealáhus- ja kulturlávdegoddi - 001/15

EKL - Mearráduš:

Ealáhus- ja kulturlávdegoddi árvárus

Álgu

Sámedikki ealáhus- ja kulturlávdegoddi meannudii ášši 010/15 Sámedikki bivdo- ja hálddašanprinsihpat mariidna ealáhusain.

Mearkkašumit

Lávdegoddi mearkkašupmi, Norgga sámiid riikasearvi (NSR) lahttu Mathis Nilsen Eira, Ole Mathis Hetta ja Nora Marie Bransfjell, Norgga sámiid riikasearvvi/Sámeálbmot bellodaga (NSR/SáB) lahttu Christina Henriksen, Johttisápmelaččaid listtu lahttu Per Andersen Bæhr ja Dáloniid listtu lahttu Nils Anders Rasmus evttohit

Lávdegoddi eanetlohku čujuha Riddoguolástanlávdegoddi ávžžuhussii (NOU 2008:5) mii guoská guolástanhálddašeami sirdima fylkkadássái, nu gohčoduvvon Finnmárkku guolástanhálddašeapmi. Regionála hálddašeapmi ferte veardádallot vejolaš čoavddusin sihkkarastit historjjálaš mearrasámi guolástanvuoigatvuodaid. Riddoguolástanlávdegoddi válddaha ášši ná:

Olbmuin geat orrot riddoguovlluin ja vuotnagáttiin Finnmárkkus, lea historjjálaš geavaheami bokte ja álbmotrievtti njuolggadusaid mielde álgoálbmogiidda ja unnitloguálbmogiidda riekti bivdit ábis

olggobealde Finnmárkku. Dát riekti gullá buot álbmogiidda. Riektái gullet:

- a. riekti bivdit iežas atnui;
- b. riekti sáhttit álgit fidnuguolásteaddjin;
- c. riekti fidnuguolásteaddjin bivdit ovttá meari guoli mii buktá ekonomalaš vuodu báikái, juogo dienasláhkin okto dahje ovttas eará ealáhusain.

Guolástanhálddašeapmi galgá dáhpáhuvvat dainna ulbmiliin ahte guolástanrievtti čađaheapmi 2. § mielde dáhpáhuvvá ollislaš našunála guolástanressurssaid rámmaid siskkobealde

Dát riekti galgá jus dárbbášuvvo čađahuvvot sierra eriid ja lobiid bokte guolásteddjiide ja bivdofatnasiidda Finnmárkku. Go mearrida dákkár eriid ja lobiid, de galgá deattuhuvvot ahte materiálalaš vuodđumearrasámi kultuvrii ja eará riddokultuvrraide Finnmárkku sihkarastojuvvot. Guolástanrievtti čađaheapmái galget guolástaneiseválddit, jus lea dárbu, rievdadit eriid juohkimagaskal iešguđet fanasjoavkkuid dahje bivdoguovlluid.

Stáhta galgá buktit Finnmárkku guolástanhálddašeapmái resurssaid, ruđa hámis, eriid dahje guolástanlobiid bokte, nu ahte materiálalaš vuodđu mearrasámi kultuvrii ja eará riddokultuvrraide Finnmárkku sihkarastojit. Ráđđehus galgá iežas dieđáhusain Stuoradiggái sámepolitihkas čielggademiin čilget dán birra.

Evttohusat

Evttohus 1

Evttohus Bargiidbellodagas (Bb), Árjas, Nordkalottfolkets, Johttisápmelaččaid listtus ja Sámit luldes:

2. teakstaoassi, manimus cealkka:

"Barggolašvuoda" sáni sadjai čállit "bargosajiid lohku".

3. teakstaoassi, manimus cealkka:

"Mearrasámi kultuvrras" manjái lasihit "ja servodagain".

4. teakstaoassái lasihuvvo manimus cealkkan:

Viidáset lea nu ahte váraváldin geatnegasvuolta materiálalaš vuodus mearrasámi kultuvrras maiddá addá vuodu buriide erenoamášdoaimmaide nu ahte ealáskahtta mearrasámi kultuvrra.

5. teakstaoassi, 1. cealkka rievdaduvvo ná:

Sámediggi doalaha ahte sápmelaččain leat sajáiduvvan vuoigatvuodát guolástit ja eará mariidna resurssaide riddolagas sámi guovlluin, gč. Riddoguolástanlávdegottikonklusuvvna NOU:s 2008:5 "Guolástanvuoigatvuolta ábis olggobealde Finnmárkku". Sámediggi moaitá go Riddoguolástanlávdegotti árvalus ii leat buorebut čuovvoluvvon.

Ođđa teakstaoassi dálá 6. Teakstaoasiovdabeallái:

Tveterås- lávdegotti nammadeami oktavuodas njukčamánu 2013 bijai ráđđehus vuodđun ahteguolástanressurssat leat buohkaid opmodat. Mandáhtta lei ahte lea árvoháhkkan káija guoras/ guollebiebmanrusttegiid guoras gitta geavaheaddjai/ viidásetbuvttadeaddjai mii galgá čielggaduvvot. Mandáhta ipmárdusa ja dulkoma Tveterås- lávdegottis rievdadii lávdegoddi ieš, juoga maid Sámediggi moitii. Oasseraportta lea juo mielddisbuktán árvalusaid eanet rievdademiide lágas.

Dálá 6. ja 7. teakstaosiid ovdii čállá ná:

Sámediggi registrere ahte mearrabiebmoindustriija raporta - NOU 2014:16 dál lea biddjojuvvon ovdan. Sámediggi oaidná dán rádjai ahte lávdegoddi ii leat vuhtiváldán riektivuodu mii ferte leat vuodđun jus galgá bisuhit eallinnávccalaš mearrasámi kultuvrra ja servodagaid, nu go Norga lea geatnegahttojuvvon álbmotrievtti bokte ja Vuodđolága 108. § bokte. Nuppádassii ii leat lávdegoddi geahčadan makkár servodatekonomalaš váikkuhusat lávdegotti árvalusas bohtet leat riddoservodagaide boaittoalguovlluin, dása gullet maid mearrasámi servodagat.

Dákkár viiddis rievdadeapmi Norgga guolástanpolitihkas go dat mii bohtá ovdan

Mearrabiebmoindustriija raporttas eaktuda viiddis váikkuhusguorahallama mas erenoamážit deattuhuvvojit mearrasámi dilít. Sámediggi oaidná dárbbu konsulteret stáhtalaš eiseválddiiguin dan birra mii dákkár váikkuhusguorahallamis galgá leat mielde.

9. teakstaoasi sadjá čállojuvvo ná:

Sámediggi oaivvilda muđui ahte lávdegotti árvalus orru leame hejot ákkastallojuvvon. Sámedikki mielas oassálastinlága 6. § rievdadeapmi addá vejolašvuoda dasa ahte mearrabiebmoindustriija sáhtá oažžut lobiid fatnasiid geavahit ja eriidoastit, ja dat fas sáhtá mielddisbuktit ahte sámi kultuvrra vuodđu hedjona riddo- ja vuotnaguovlluin. Dát bahtá ovddemus áhperesursalága 7. § g bustáva vuostá, mas lea hálddašandoaibmabijuid birra, ahte dat galget váikkuhit dasa ahte sihkkarastá materiálalaš vuodu sámi kultuvrii. Nuppádassii dát ii soabat áhperesursalága 11. § 6. lađđasiin mas čuožžu dan birra ahte galgá biddjot erenoamáš deaddu sámi geavahussii ja mii geavahas lea dadjamuššansámi báikegottiide. Sámediggi áigu dán áššis maidčujuhit guolástanriektái mii Norgga álbmogis lea regionála dásis ja erenomážit báikkálaš álbmogiin mearrasámi guovlluin. Hálddašeapmi ii sáhte danin čađahit doaibmabijuid mat sáhttet láivudit dán rievtti, gč. Oassálastinlága 21. §. Láhkarievdadeami ovdabargguin (Prop.70L, 2011-2012) váldui dát prinsihppa mielde guovlluide gos lea leamaš mearrasámi servodat muhtin áiggi badjel.

Ođđa cealkka 3. cealkaga manñái 12. teakstaoasis:

Finnmárkkus lea dál juo lohpi leat eanet biomássa, ákkat dása leat lunddolaš vuolit temperatuvrrat mearas.

Lasáhus manimus cealkaga manñái 12. teakstaoasis:

Viidáset ferte dát maid gehččot ovttas biebmanealáhusa dárbbuiguin guollebiepmuide ja bázahusat biebmánrusttegiid vuolábealde. Guollebiepmut mat ráhkaduvvojit guollemáddagiin ja bázahusain guollebiebmánrusttegiin váikkuhit ekovuogádahkii mearas. Danin lea dárbu dutkamiidda mat guorahallet olu guolli manñá guollebiebmun, olu ruskkat báhcetbiebmánrusttegiin ja movt dat čuhcet lunddolaš guollenáliide mearas ja dáid áššiid gaskavuodaid. Sámedikki mielas berrejit biddjot gáibádusat ahte leat jeahkki govdu rusttegat gokonsešuvnnat juhkkovuvvojit, dása gullet maid "ruoná" konsešuvnnat. Go viiddida konsešuvnnaid badjelii 3000 m³, ferte leat duohta gáibádus ahte čađahuvvo váikkuhusguorahallan, erenoamážit guovlluin gos leat našunála luossavuonat.

Maiddái lassi ráddjemat mearraluossabivddus ovddidit áitaga árbevirolaš mearraluossabivdúi. Ruošša gáibádus unnidit luossabivddu luosain mat gođđet Guoládatnjárggas, čuohcá erenoamážit mearraluossabivdiide Várjjatvuonas, geat sáhttet massit vuogátvuodaid bivdit luosa mearas.

Manimus teakstaoassi sirdojuvvo ovddabeallái dálá 6. teakstaoasi ja rievdaduvvo dánin: Sámediggi deattuha ahte fertejit leat čielga eavttut vuodđun go digaštallá guolástanealáhusa boahhteáiggi. Prinsihpat mat leat čállojuvvon bivdovuovdinláhkii, oassálastinláhkii ja áhperesursaláhkii galget leat vuodđun Norgga guolástuspolitihkii. Vuolggasadjin lea vuosttažettiin ahte resurssat galget leat riddoguovlluide ávkin, bargosajiid logu bokte ja ássama bokte. Nuppádassii galget bivdofatnasiid eaiggáduššat guolásteaddjit, ja galget gávdnot sihke stuorit ja unnit fatnasaččat. Vuodđoávdnasiid buktin gáddeindustriijii ferte dáhpáhuvvat heivehuvvon fatnasiiguin. Guolástuspolitihkas lea danin viidát servodatulbmil mii fáttmasta viidábut go dušše ekonomalaš beliid. Guovllupolitihkalaš juohkinávdnasat fertejit deattuhuvvot nannosit maiddái boahhteáiggi guolásteamis.

Mii guoská áhpebivdúi, de fertejit birasgáibádusat dálá lágain viidásetfievrriduvvot ja čavgejuvvot vai bahás váikkuhusat unniduvvot mat ealáhusas leat mariidna birrasis. Seammas ferte sihkkarastit ahte áhpebivdu ii goarit árbevirolaš guolástanealáhusa.

Lávdegotti ráva

Lávdegottis eai leat eanet mearkkašumit dahje evttohusat ja rávve Sámedikki mearridit čuoovovaččat:

Muđui doarju Sámediggi Sámediggeráđi árvalusa.

Mearkkašupmi: Bargiidbellodat, áirras Ronny Wilhelmsen bokte

Sámedikki bivdo- ja hálddašanprinsihpat mariidna ealáhusain

Tveterås-lávdegoddi

Sámediggi muittuha ahte ássama vuodđun rittuin ja vuonain lea guolli mearas. Ovddeš áiggiid mearkkašii guolli biepmu vai álbmot sáhtii ceavzit. Ođđaáiggis addá guolli árvvu guolástedjjiide ja servodagaide riddoguvlluin, lea earret eará olbmotja guolli mii addá vuodu ássamii.

Tveterås-lávdegotti mandáhtas maid ovddit ráđđehus lea addán, bohtá čielgasit ovdan ahte mearrabiebmindustriijii gullá dat oassi árvoviddjis mii álgá go álgoávnas bohtá brukka ala/bajás merddiin dassážiigo ráhkaduvvo viidáseappot dahje olle loahppageavaheaddjái. Danne lea lávdegoddi rasttidan iežas mandáhta ja dahkan árvvoštallamiid mat gusket guolástussii ja hálddašeapmái.

Danne Sámediggi doalaha dan vuoigatvuoda ahte ovddidit evttohusa mat gusket guolásteapmái ja hálddašeapmái.

1. Resursareantu buot guliin mat sáddejuvvojit ráhkatkeahhtája/dahje galmmihuvvoniešguđet fylkkas, guoská biebmamii ja guolli bivdojuvvo olggobealde fylkka. Resursareantu máksojuvvo stáhtii ja fievrividuvvo ovttaskas fylkkaide.
2. Feastonuhtteráidalas uhciduvvo ja fievrividuvvo riddofatnasiidda 2 proseanttain jahkái 10 jagi. Mii doarjut lávdegotti evttohusa ásahit kommišuvnna mii galgá árvvoštallat ortnegiid feastonuhttekonsešuvnnaid rievdeamei várás.
3. Ásahit earrebonusa fanaseriidemas guolásteaddji ássá Finnmárkkus. Fanaseari 10 % - 20 % lassáneapmi sihkkarastin dihtii rekrutterema ja fanaseriid fylkkas.
4. Doarjut lávdegotti evttohusa nannet hutkama ja ovddideami, erenoamážit dan ahte eanedit ánggiruššama máhttovuoduin guollemáddodagaid birra. Dan ferte geahččat oktanaga – ja biebmama ektui – guollefuodarbuvtadeami ektui – bázahasaid ektui, olles ekovuogádaga ja dássedeattu ektui mearas.
5. Bisuhit fanaseriid dálá earrerájá stukturerema oktavuodas. Viidáseappot ferte strukturortnet evaluerejuvvojt ja árvvoštallojuvvojt, gánnáheami, rekrutterema ja kapitálačatnasemiid ektui guolástusain.
6. Sámediggi ii háliit ahte lága bokte galgá addojuvvo eriid oastin-/vuovdinlohpi almmá dan haga ahte fanas čuovvu mielde. Dát ásaha dakkár priváhta oamastanvuoigatvuoda searvevuoda resurssaide miiaddojuvvo lága bokte, mii rievdata Oassálastinlága, mii fas rihkku Mearraresursalága ulbmilparagráfa. Dasa lassin dat čatná eanet kapitála juohke fatnasii/guolásteaddjaimii ferte hálddašuvvot. Dat lasiha goluid ja hedjonahtá gánnáhahttivuoda. Dat maiddá lasiha investeremiid matgáibiduvvojt dasa ahte beassat álgit guolástemiin, mii earret eará hedjonahtá rekrutterema. Loahpas stivre kapitála ja kapitálaháhkanevejolašvuota eriid ja guolástusaid.
7. Sámediggi gávnna ahte feastonuhttefatnasiid gádden-, viidásatráhkadan- ja fállangeatnegasvuota ii ollašuhthojuvvo áigumuša mielde. Dát ortnet loahpahuvvo áiggi mieldefeastonuhtteráidalasa oanideami sadjái (2. čuokkis) ja resursareanttu sadjái (1. čuokkis)guolis mii sáddejuvvo viidásetráhkadeapmái dahje galmmihuvvon eret fylkkas. Feastonuhttefatnasat eai leat ollašuhttán geatnegasvuodaset nu mo lei eaktuduvvon go feastonuhttearit áshuvvojedje, geatnegasvuodaset gáddeindustriija ja servodaga ektui,

danne fievrriduvvojit earit sidjiide geat sáhttet ja fertejit ollašuhttit geatnegasvuoda.

8. Sámediggi čujuha dasa ahte lánvegegoddi ieš gávnnaha ahte feastonuohttefatnasiid gádden-, viidásetráhkadan- ja fállangeatnegasvuohhtaii leat ollašuhthtojuvvon áigumuša mielde ja danne háliida dan loahpahit. Seammás evttoha lánvegegoddi ahte mearrabiebmoindustriijas galgá leat vejolašvuohhtaeaiiggáduššat fanaseriid.
Feastonuohtteeriid ja maŋŋá gádden-, viidásetráhkadan- ja fállangeatnegasvuoda vuolggasadjin lei aiddo dat ahte mearrabiebmoindustriija eaiiggádušai dáid eriidvai beassá lágídit guoli buvttadeapmái. Go addá mearrabiebmoindustriijii vejolašvuoda eaiiggáduššat eriid, de lea várra ahte seamma sáhttá ohpit dáhpáhuvat. Earit sáhttet ohpit luvvejuvot gáddeindustriijas ja fievrriduvvot sierra fanaseaiiggádiidda geat hálddašit eriid ja fatnasiid, dainna lágiin fievrriduvvojit earit servodagas sidjiide geain lean eanemus kapitála. Dákkár ovdáneami ii háliit Sámediggi.
9. Váikkuhusat sámi gillii, kultuvrii ja servodateallimii ii leat čielggaduvvon lánvegegotti barggus, vaikke vel evttohuvojit stuorra rievdadusat bajimus lágain ja prinsihpain.

Vuodđolága § 108 geatnegahtta stáhta lánvegegoddi dilálašvuodaid dasa ahte sámi álbmotjoavku sáhttásihkkarastit ja ovddidit iežas giela, kultuvrra ja servodateallima.

NOU dokumeantta 33. siiddus čuožžu sámevuoda birra, muhto ii mihkkege daid váikkuhusaid birra sámi álbmotjoavkui mat vulget lánvegegotti evttohusain go geahččá Vuodđolága §108.

Lánvegegoddi gávnnaha ahte sámevuohhta lea meannuduvvon sierra ja fuolahuvvon iešguđet váikkuhangaskaomiid bokte, muhto sii eai čujot makkárga váikkuhangaskaomái.

Lea go NOU 2008:5- *Retten til fiske i havet utenfor Finnmark* bokte ja *Prop.70L (2011-2012) Endringer i Deltakerloven, Havressurslova og Finnmarksloven (Kystfiskeutvalget)* čuovvoleami bokte?

Lánvegegotti evttohusat váikkuhit bohtosii maŋŋá Riddoguolástuslánvegegotti evttohusa meannudeami.

Dasa lassin ii leat Vuodđolága § 108 čuvvojuvvon, ii ráđđehusa bealis ii ge guolástusministara bealis ge jus ii čađahuvvo sierra váikkuhusčielggadeapmi.

- *Lagašvuohhta addá vuoigatvuoda.*

Stáhta duođašteami bokte Haag duopmostullui “guolástussoahteáššis” gaskal Norgga ja Stuorra Británia gaskkas vuittii Norga go sáhtii duođaštit guolástusaid mearkkašumi riddoálbmogii Norggas (Gáldu: NOU 2008:5 *Retten til fiske i havet utenfor Finnmark* - kapihtal 17). Dasa lassin duođašta dát duopmu dan ahte lagašvuoda prinsihppalea vuodđun (Lagašvuohhta addá vuoigatvuoda) ja ahte vuoigatvuodát gusket sihke giliid ja vearaidoktasaš vuoigatvuodaide rittuin, muhto maiddái ovttaskas olbmuid vuoigatvuodaide.

Miessemánu 27. b. 1775 mannosáš eanačujuhancealkámuša 6. čuokkis dadjá maiddái juoidá guolástanvuoigatvuodaid birra:
«*De Herligheder som hidindtil have været tilfælles for hele Bygder eller Almuen i Almindelighed, være sig Fiskerie i Havet og de store Elver samt Landings-Steder og deslige, forblive fremdeles til saadan almindelig Brug.*»
Dát muitala juoidá giliid lagašvuoda prinsihpa birra, ahte dát vuoigatvuodát leat fámus searvevuodas ja ahte Finnmarkku álbmot (geaidda cealkámuš guoská) sáhttet ávkašuvvat earret earáguiliin resursan.

Riddoguolástuslánvegegotti evttohusa čuovvoleami bokte ožžo olbmot dihto geográfalaš guovlluin lága bokte nannejuvvot guolástanvuoigatvuoda. Dát vuoigatvuohhta gusto daidda guovlluide gos dihto áiggi badjel leamaš mearrasámi ássan.

Sámediggi oaivvilda ahte juohke servodaga deataleamos resursan leat olbmot, mii han hábmet, juogadit ja eallit. Mii leat deataleamos resursa ja ollugiidda lea guolli kapitála, lea earret eará dán kapitála bokte mii sáhttit duddjot servodagaid ja ássama.

Danne lea servodatekonomalaččat deatalaš sihkkarastit ássama vai mii sáhttit ávkašuvvat kapitálain.

Evttohus 2, áirras Arhir Tørfoss, Ovddadušbellodat

Sámedikki bivdo- ja hálddašanprinsihpat mariidna ealáhusain

Guolásteapmi ja eará maid lea vejolaš háhkat mearas, leat našunála resurssat ja galget dan mielde hálddašuvvot. Dát galgá dáhpáhuvvat máhttovuđot regulerenráđđenvuogibokte mii sihkkarastá buoremus lági mielde biomássa váldima iešguđetšlájain. Oassálastinlága ja Guolástanlága ferte guorahallat ođđasit ja ođasmahttit. Gávpeservviid aktogávperiekti guoli vuosttašgávppašeamis ja orrungeatnabáddus buolvvamolsumis bivdofanaseaiggiid gaskkas leat áššit maid ferte rievdadit.

Danin ferte mearriduvvot obbalaš earri iešguđet guolástemiide nu ahte resurssat hálddašuvvojit ulbmiliin ahte ealáhusas lea guhkitáiggi ja bistevaš dienas. Sámediggi háliida sihkkarastit buoremus lági mielde ávkkástallama guollemáddodagain. Dán sáhtta dahkat earret eará jus bidjá eriid vuovdinláhkái ja lagas ovttasbarggu heiveheami bokte gaskal fitnodagaid, fidnosurggiid, dutkanbirrasiid ja eará aktevrraid. Stáhta galgá juohkit lobiid ávkkástallat osiin ábi resurssain. Dáid lobiid galgá sáhttit gávppašit ealáhusa aktevrraid gaskka. Lea maid dehálaš sihkkarastit ortnegiid mat vuhtiiváldet rekruterema guolástanealáhusas.

Sámedikki mielas lea dehálaš movttiidahttit eanet geavaheaddjistivrejuvvon dutkama guollesurssaid ávkkástallamis. Dása gullá maid vejolašvuotta vuostáiváldimii ja gaskkusteapmái ealli guolis. Dát sáhtta sihkkarastit buoret ja eanet einnostahtti vuodđoávdnasii. Ferte maid veardádallot galgá go earrejahki biddjot áigodagaid mielde nu ahte sihkkarastá vuodđoávdnasa olahannuđduid industriijii mii lea gáttis.

Prinsihpalaččat lea Sámediggi vuostá gáddengeatnegasvuhtii mii lea guolásteamis. Ovdal dahkkon šiehtadusaid galgá aŋkke vuhtiiváldit. Muhto sáhtta baicca árvvoštallat galget go dát šiehtadusat čadnot regiovnaide ovdalii go válddahuvvon suohkaniidda dahje hámmaniidda.

Lea dehálaš ahte biddjojit návccat dutkamii ja ovddideapmái guolástanindustriijas nu ahte šaddá eanet gilvaleaddji hálbbesriikkaid ektui. Norggas eat nagot gilvalit báikkáid dáfus ja fertet danin leat ovddabealde teknologalaš čovdosiid bokte.

Ferte lasihuvvot dutkan mearrabiebmoeláhusain vai sáhttit ávkkástallat vejolašvuodain mat liigebuktagiin leat, dása gullet ovdamearkka dihte dearvašvuodabuktagat ja –dálkasat.

Gánnáhahti ávkkuheapmi resurssain eaktuda riikkaidgaskasaš ovttasbarggu ja šiehtadusaid. Norga ferte danin váikkuhit dasa ahte sihkkarastit šiehtadusaid ja beaktilis dárkkisteami lobihis, dieđitkeahces ja regulerekeahces bivddu. Lobihis bivddu vuovdima ferte dutkat roavva ekonomalaš lánkarihkkumin. Ferte garrasit reageret lobihuššamiidda ja eará vejolaš skelbmošemiide eriiuin. Riddofávttat ja guolástandárkkisteaddjit fertejit oazžut doarvái ruđaid nu ahte sáhttet eanet bargat lobihis guolásteami vuostá.

Lea dárbu reguleret muhtin muddui guolástemiin ja lea dárbu ođasmahttit dálá regulerenvuogádaga, vai sáhtta buorebut mearridit obbalaš eriid, ávkkástallama ja eanemusat einnostahttivuoda. Dát addá dásedisvuoda ja hábme vuodu buoret plánemii ealáhusas. Dákkár dásedisvuotta movttiidahtta guhkitáiggi badjel investeremiidda sihke industriijii, guolásteddjiide ja fanaseaiggiid.

Sámediggi oaidná ávkki ahte leat mángga lágan fatnasat ja Sámedikki mielas lea mánggabearlatvuotta, lagasvuotta, dávggasvuotta, ruhtadanresurssat ja dásedis rámmaeavttut buorit gilvaleapmái ja oaivvilda ahte danin galggašii dasa heivehuvvot. Lea dehálaš bidjat johtui doaimbajuid mat unnidit byrokratiija ja álkidit njuolggadusaid.

Sámediggi áigu bivdit Stuoradikki:

Mannat čađa Guolástanlága ja Oassálastinlága

Bidjat eanet návccaid ealáhusa dutkamii

Hábmet vuogádaga gos sáhtta vuovdit ja oastit eriid

Sihkkarastit ahte jahkasaš obbalaš earit mearriduvvojit muhtin meroštallanlávdegottis

Sihkkarastit buoremus lági mielde ja eanemusat gánnáhahti ávkkástallama guollenáliin

Sihkkarastit beaktilis dárkkisteami lobihis, dieđitkeahces ja regulerekeahces bivddus

Jávkadit gonagasreappáid olggobealde gávppálaš guovlluid

Bargat riikkaidgaskasaš njuolggadusaid guvlui guliid bálkestemi vuostá

Norgga guhkes ja muhtin muddui suddjejuvvon riddoguovlu mas lea ráinnas mearačáhci ja gos olbmot orrot bieđgguid, ja bargonávccat main lea alla gelbbolašvuohta čáhcedikšumis, leat dás vai sáhttá nannet riika saji njunnošis mearabiepmuid biebmanis. Lagasvuohta márkaniid gos lea varas mearabiepmu, ja máhttu buvttadit guoli gáttis, dagaha ahte lea heivehuvvon buorebut viidásetbuvttadit riikarájaid siskkobealde. Sámedikki mielas biebmanealáhusas leat stuora vejolašvuođat lasihit viidáneami ja árvoháhkama ođđa šlájaid biebmanama bokte ja eanet viidásetbuvttadeami bokte. Dál leat beare garra ráddjemat mii guoská konsešuvnnaid juohkimii mearas/ guollebiepmahagaide, mii čuohcá heittogin ealáhusii. Konsešuvdnaeavttuid ferte ložžet ja daid ferte hálddašit gánnáhahttiprinsihpa mielde mas konsešuvdnaváldi sirdojuvvo suohkaniidda.

Sámediggá áigu bivdit Stuoradikki:

Buoridit mearrageavaheami eavttuid

Ložžet konsešuvdnaeavttuid ja sirdit konsešuvdnaválddi suohkaniidda

Heaittihit almmolaš eaiggátvuođa guollebiepmannrusttegiin

Geahčadit erenoamášdivadiid maid ealáhus máksá

Sihkkarastit ahte olggosfievrridandivat ja FoU-divat stivrejuvvojit ealáhusas

Bidjat garra, muhto bealátkeahces šibitdoavtterfágalaš ja biraslaš gáibádusaid ealáhusii

Láhčit dili lasihit buvttadeami

Movttiidahttit suohkaniid fállat heivvolaš areálaid čáhcedikšunealáhusaide

Sámediggá oaidná dehálašvuođa mearranjiččehasaid rollas meara ekovuogádagas, muhto nu go earáge resursat, de ferte dáid máddodagaid ávkkuhit ollislaš ja gánnáhahti hálddašeami bokte. Ferte riikkaidgaskasaččat bargat vai oazžu áigái čovdosiid mat sihkkarastet vejolašvuođa olggosfievrridit riikkas mearranjiččehasaid.

Vaikko badjelis leat namuhuvvon čuoggát Stuoradiggái cealkámuššan, de ii oainne Sámediggá obbalaččat ahte Sámedikkis institušuvdnan, galgá leat makkárga rolla guolástemiid ektui ja mariidna ealáhusaid ektui. Dát ealáhusat ja fidnojoavkkut, ja servodatlaš váikkuhusat báikegottiide, giedahallojit buoremusat njuolga guolástandepartemeanttas, ealáhusain maid dáat guoská, ja suohkaniin.

Evttohus 3, áirras Ronny Wilhelmsen, Bargiidbellodat

Lasseevttohus áššái – Sámedikki bivdo- ja hálddašanprinsihpat mariidna ealáhusain

Tveterås-lávdegoddi

Sámediggá muittuha ahte ássama vuodđun rittuin ja vuonain lea guolli mearas. Ovddeš áiggiid mearkašii guolli biepmu vai álbmot sáhtii ceavzit. Ođđaáiggis addá guolli árvvu guolásteddiide ja servodagaide riddoguovlluin, lea earret eará olbmotja guolli mii addá vuodu ássamii.

Tveterås-lávdegotti mandáhtas maid ovddit ráđđehus lea addán, bohtá čielgasit ovdan ahte mearrabiepmoindustriijii gullá dat oassi árvoviddjis mii álgá go álgoávnas bohtá brukka ala/bajás merddiin dassážiigo ráhkaduvvo viidáseappot dahje olle loahppageavaheaddjái. Danne lea lávdegoddi rasttidan iežas mandáhta ja dahkan árvvoštallamiid mat gusket guolástussii ja hálddašepmái.

Danne Sámediggá doalaha dan vuoigatvuođa ahte ovddidit evttohusa mat gusket guolásteapmái ja hálddašepmái.

1. Resursareantu buot guliin mat sáddejuvvojit ráhkatkeahhtája/dahje galmihuvvoniešguđet fylkkas, guoská biebmanii ja guolli bivdojuvvo olggobealde fylkka. Resursareantu máksuojuvvo stáhtii ja fievrriduvvo ovttaskas fylkkaide.
2. Feastonuohtteráidalas uhciduvvo ja fievrriduvvo riddofatnasiidda 2 proseanttain jahkái 10 jagi. Mii doarjut lávdegotti evttohusa ásahtit kommišuvnna mii galgá árvvoštallat ortnegiid feastonuohttekonsešuvnnaid rievdadeami várás.

3. Ásahit earrebonusa fanaseriidemas guolásteaddji ássá Finnmarkkus. Fanaseari 10 % - 20 % lassáneapmi sihkkarastin dihtii rekrutterema ja fanaseriid fylkkas.
4. Doarjut lávdegotti evttohusa nannet hutkama ja ovddideami, erenoamážit dan ahte eanedit ángjiruššama máhttovuoduin guollemáddodagaid birra. Dan ferte geahččat oktanaga –ja biebmama ektui – guollefuodarbuvttadeami ektui – bázahasaid ektui, olles ekovuogádaga ja dássedeattu ektui mearas.
5. Bisuhit fanaseriid dálá earrerájá stukturerema oktavuodas. Viidáseappot ferte strukturortnet evaluerejuvvot ja árvoštallojuvvot, gánnáheami, rekrutterema ja kapitálačatnasemiid ektui guolástusain.
6. Sámediggi ii háliit ahte lága bokte galgá addojuvvo eriid oastin-/vuovdinlohpi almmá dan haga ahte fanas čuovvu mielde. Dát ásaha dakkár priváhta oamastanvuogatvuoda searvevuoda resurssaide miaddojuvvo lága bokte, mii rievdata Oassálastinlága, mii fas rihkku Mearraresursalága ulbmilparagráfa. Dasa lassin dat čatná eanet kapitála juohke fatnasii/guolásteaddjámii ferte hálddašuvvot. Dat lasiha goluid ja hedjonahtá gánnáhahttivuoda. Dat maidái lasiha investeremiid matgáibiduvvojit dasa ahte beassat álgit guolástemiin, mii earret eará hedjonahtá rekrutterema. Loahpas stivre kapitála ja kapitálaháhkkanvejolašvuohta eriid ja guolástusaid.
7. Sámediggi gávnna ahte feastonuohttefatnasiid gádden-, viidásetráhkadan- ja fállangeatnegasvuohta ii ollašuhthtojuvvo áigumuša mielde. Dát ortnet loahpahuvo áiggi mieldefeastonuhtteráidalasa oanideami sadjái (2. čuokkis) ja resursareanttu sadjái (1. čuokkis)guolis mii sáddejuvvo viidásetráhkadeapmái dahje galmihuvvon eret fylkkas. Feastonuohttefatnasat eai leat ollašuhttán geatnegasvuodaset nu mo lei eaktuduvvon go feastonuohttearit ásahuvvojedje, geatnegasvuodaset gáddeindustriija ja servodaga ektui, danne fievrividuvvojit earit sidjiide geat sáhttet ja fertejit ollašuhthit geatnegasvuoda.
8. Sámediggi čujuha dasa ahte lávdegoddi ieš gávnna ahte feastonuohttefatnasiid gádden-, viidásetráhkadan- ja fállangeatnegasvuohtaii leat ollašuhthtojuvvon áigumuša mielde ja danne háliida dan loahpahit. Seammás evttoha lávdegoddi ahte mearrabiebmoindustriijas galgá leat vejolašvuohtaeiggáduššat fanaseriid. Feastonuohtteeriid ja manjá gádden-, viidásetráhkadan- ja fállangeatnegasvuoda vuolggasadjin lei aiddo dat ahte mearrabiebmoindustriija eiggádušai dáid eriidvai beassá lágídit guoli buvttadeapmái. Go addá mearrabiebmoindustriijii vejolašvuođa eiggáduššat eriid, de lea várra ahte seamma sáhtá ohpit dáhpáhuvo. Earit sáhttet ohpit luvvejuvvot gáddeindustriijas ja fievrividuvvot sierra fanaseaiggádiidda geat hálddašit eriid ja fatnasiid, dainna lágiin fievrividuvvojit earit servodagas sidjiide geain lean eanemus kapitála. Dákkár ovdáneami ii háliit Sámediggi.
9. Váikkuhusat sámi gillii, kultuvrii ja servodateallimii ii leat čielggaduvvon lávdegotti barggus, vaikke vel evttohuvojit stuorra rievdadusat bajimus lágain ja prinsihpain.

Vuodđolága § 108 geatnegahtá stáhta láchit dilálašvuođaid dasa ahte sámi álbmotjoavku sáhttasihkkarastit ja ovddidit iežas giela, kultuvrra ja servodateallima.

NOU dokumeantta 33. siiddus čuožžu sámevuoda birra, muhto ii mihkkege daid váikkuhusaid birra sámi álbmotjovkui mat vulget lávdegotti evttohusain go geahččá Vuodđolága §108.

Lávdegoddi gávnna ahte sámevuoha lea meannuduvvon sierra ja fuolahuvvon iešguđet váikkuhangaskaomiid bokte, muhto sii eai čujut makkárga váikkuhangaskaopmái.

Lea go NOU 2008:5- *Retten til fiske i havet utenfor Finnmark* bokte ja *Prop.70L (2011-2012) Endringer i Deltakerloven, Havressurslova og Finnmarksloven (Kystfiskeutvalget)* čuovvoleami bokte?

Lávdegotti evttohusat váikkuhit bohtosii manjá Riddoguolástuslávdegotti evttohusa meannudeami.

Dasa lassin ii leat Vuodđolága § 108 čuvvojuvvon, ii ráđđehusa bealis ii ge guolástusministara

bealis ge jus ii čađahuvvo sierra váikkuhusčielggadeapmi.

- *Lagašvuohta addá vuoigatvuođa.*

Stáhta duođašteami bokte Haag duopmostullui “guolástussoahteáššis” gaskal Norgga ja Stuurra Británnia gaskkas vuittii Norga go sáhtii duođaštit guolástusaid mearkkašumi riddoálbmogii Norggas (Gáldu: *NOU 2008:5 Retten til fiske i havet utenfor Finnmark* - kapihtal 17). Dasa lassin duođašta dát duopmu dan ahte lagašvuođaprinsihppalea vuođđun (Lagašvuohta addá vuoigatvuođa) ja ahte vuoigatvuođat gusket sihke giliid ja vearaidoktasaš vuoigatvuođaide rittuin, muhto maiddái ovttaskas olbmuid vuoigatvuođaide.

Miessemánu 27. b. 1775 mannosáš eanačujuhancealkámuša 6. čuokkis dadjá maiddái juoidá guolástanvuoigatvuođaid birra:

«De Herligheder som hidindtil have været tilfælles for hele Bygder eller Almuen i Almindelighed, være sig Fiskerie i Havet og de store Elver samt Landings-Steder og deslige, forblive fremdeles til saadan almindelig Brug.»

Dát muitala juoidá giliid lagašvuođaprinsihpa birra, ahte dát vuoigatvuođat leat fámus searvevuođas ja ahte Finnmárkku álbmot (geaidda cealkámuš guoská) sáhttet ávkašuvvat earret earáguliin resursan.

Riddoguoelástuslávdegotti evttohusa čuovvoleami bokte ožžo olbmot dihto geográfalaš guovlluin lága bokte nannejuvvot guolástanvuoigatvuođa. Dát vuoigatvuohta gusto daidda guovlluide gos dihto áiggi badjel leamaš mearrasámi ássan.

Sámediggi oaivvilda ahte juohke servodaga deataleamos resursan leat olbmot, mii han hábmet, juogadit ja eallit. Mii leat deataleamos resursa ja ollugiidda lea guolli kapitála, lea earret eará dán kapitála bokte mii sáhttit duddjot servodagaid ja ássama.

Danne lea servodatekonomalaččat deatalaš sihkarastit ássama vai mii sáhttit ávkašuvvat kapitálain.

Sámedikki dievasčoahkkin - 010/15

Ášši meannudeapmi álggahuvvui 05.03.15 dii. 15.00.

III Jienasteapmi

39 áirasis ledje 33 čoahkis. Jienasteapmi dahkkojuvvui čuovvovaš vuogi mielde:

- Evttohus 2 hilgojuvvui 31 jienain 2 jiena vuostá.
- Evttohus 3 hilgojuvvui 21 jienain 12 jiena vuostá
- Ealáhus- ja kulturlávdegotti evttohus 1 mearriduvvui 31 jienain 2 jiena vuostá.
- Ealáhus- ja kulturlávdegotti ráva mearriduvvui 30 jienain 3 jiena vuostá

IV Beavdegirjelasáhusat

Kirsti Guvsám, Norgga Sámiid Riikasearvi ja Laila Susanne Vars, Árja, ovddideiga čuovvovaš beavdegirjelasáhusa:

NSR-NSR/Sáb ii jienastan dan evttohussii maid Bb, Ronny Wilhelmsen bokte, ovddidii áššái 010/15 go lei uhccán áigi vuodjudit áššái. Go evttohus ii juhkkojuvvon, de mii jienasteimmet vuostá vaikke vel das ledje mánga buori doaimabiju.

V Sáhavuorrolistu ja replihkat

	Sáhavuorru	Replihkka
1	Inger E. Eriksen, áššejođiheaddji	Christina Henriksen

2	Mariann Wollmann Magga	Inger E. Eriksen
	Mariann Wollmann Magga	
3	Ronny Wilhelmsen	Inger E. Eriksen
		Beaska Niillas
		Laila Susanne Vars
	Ronny Wilhelmsen	
4	Christina Henriksen	Mariann Wollmann Magga
		Ronny Wilhelmsen
		Inger E. Eriksen
	Christina Henriksen	
5	Arthur Johan Tørfoss	Tor Gunnar Nystad
		Ronny Wilhelmseen
		Hartvik Hansen
	Arthur Johan Tørfoss	
6	Per A. Bæhr	Beaska Niillas
7	Silje Karine Muotka	Mariann Wollmann Magga
		Ronny Wilhelmsen
	Silje Karine Muotka	
8	Kjetil Romsdal	
9	Beaska Niillas	Inger E. Eriksen
	Beaska Niillas	
10	Tor Johnny Josefesen	
11	Inger E. Eriksen	
12	Mariann Wollmann Magga	
13	Ronny Wilhelmsen	
14	Inger E. Eriksen, áššejodiheadji	
15	Mariann Wollmann Magga, čoahkkinortnegii	
16	Kirsti Guvsam, čoahkkinortnegii	
17	Laila Susanne Vars, čoahkkinortnegii	

DC - Mearrádus:

VI Sámedikki mearrádus

Sápmelaččaid vuoigatvuođaid lága bokte mearrideapmi ja dohkkeheapmi ja davvi guovllu álbmoga muđui ávkkástallan luoduealli mariidna resurssaiguin lea leamaš deatalaš áššin Sámediggái dan rájes juo go Sámediggí áсахuvvui.

Sámediggí čuoččuha, nu mo mii lea čuoččuhan ja ovdandoallan dan rájes juo go Sámediggí áсахuvvui, ahte lagasvuohta luondduriggodagaide addá ávkkástallanvuoigatvuođa historjjálaš dološ áiggí rájes geavaheami perspektiivvas. Lagasvuođa- ja sorjjasvuođaprinsihppa lea čadahuвon láidsteaddji prinsihppan Sámedikki ángiruššamis mariidna ealáhusaiguin. Sámediggái lea deatalaš sihkkarastit mearrasámi guovlluid álbmoga guolástanvuoigatvuođa, ja ovddidit ja eanedit bargosajiid lohku mariidna ealáhusain.

Vaikke vel mii leat ge oaidnán ahte lea stuorra sierramielalašvuohta gaskal stáhta eiseválddiid ja Sámedikki das man viidát álbmotriekti fátmasta ja makkár historjjálaš geavaheapmi addá vuođu guolástanvuoigatvuohtii, de ii leat dattege sierramielalašvuohta das ahte Norgga stáhtas lea boadusgeatnegasvuohta eallinnávccalaš mearrasámi kultuvrrasja servodagain.

Dát lea dagahan ahte oassálastinláhka ja mearraresursaláhka leat rievdaduvvon nu ahte guovddáš guolástanlágat gustojit daid gáržžidusaiguin mat čuvvot álbmotrievtti njuolggadusain álgoálbmogiid ja minoritehtaid birra ja ahte sápmelaččaid ávnnaslaš kulturárbi maiddái addá vuođu positiiva sierradoaimbajuide ealáskahtit mearrasámi kultuvrra. Viidáset lea nu ahte váraváldin geatnegasvuohta materiálalaš vuođus mearrasámi kultuvrras maiddái addá vuođu buriide erenoamášdoaimmaide nu ahte ealáskahtá mearrasámi kultuvrra.

Sámediggi doalaha ahte sápmelaččain leat sajáiduvvan vuoigatvuođat guolástit ja eará mariidna resurssaide riddolagas sámi guovlluin, gč. Riddoguoástanlávdegotti konklusuvnna NOU:s 2008:5 "Guolástanvuoigatvuohta ábis olggobealde Finnmárku". Sámediggi moaitá go Riddoguoástanlávdegotti árvalus ii leat buorebut čuovvuvvon. Danne lea sápmelaččain ja earáin geat ássat rittuin vuoigatvuohta guolásteapmái dološ áiggi rájes geavaheami ja báikkálaš dološ vieru vuođu. Dasa lassin addá álbmotriekti álgoálbmogiid ja minoritehtaid birra vuođu guolástanvuoigatvuohtii. Danne oaihvilda Sámediggi ahte ii sáhte čađahit dakkár strukturievdademiid guolástusas mat sáhttet váldit eret sápmelaččain guolástanvuoigatvuođa mii lea vuođđun kultuvrra bisuheapmái oktan gielain, ealáhusdoaimmahemiin ja servodateallimiin. Sámediggi deattuha ahte fertejit leat čielga eavttut vuođđun go digaštallá guolástanealáhusa boahhteáiggi. Prinsihpat mat leat čállojuvvon bivdovuođinláhkii, oassálastinláhkii ja áhperesursaláhkii galget leat vuođđun Norgga guolástuspolitihkii. Vuolggasadjin lea vuosttažettiin ahte resurssat galget leat riddoguvolluide ávkin, bargosajiid logu bokte ja ássama bokte. Nuppádassii galget bivdofatnasiid eaiiggáduššat guolásteaddjit, ja galget gávdnot sihke stuorit ja unnit fatnasaččat. Vuođđoávdnasiid buktin gáddeindustriiijii ferte dáhpáhuvvat heivehuvvon fatnasiiguin. Guolástuspolitihkas lea danin viidát servodatulbmil mii fáttmasta viidábut go dušše ekonomalaš beliid. Guovllupolitihkalaš juohkinávdnasat fertejit deattuhuvvot nannosit maiddái boahhteáiggi guolásteamis.

Mii guoská áhpebivdui, de fertejit birasgáibádusat dálá lágain viidásetfievrriduvvot ja čavgejuvvo vai bahás váikkuhusat unniduvvot mat ealáhusas leat mariidna birrasis. Seammas ferte sihkkarastit ahte áhpebivdu ii goarit árbevirolaš guolástanealáhusa.

Tveterás- lávdegotti nammadeami oktavuodas njukčamánu 2013 bijai ráđđehus vuođđun ahte guolástanresurssat leat buohkaid opmodat. Mandáhtta lei ahte lea árvoháhkkan káija guoras/ guollebiebmanrusttegiid guoras gitta geavaheaddjái/ viidásetbuvttadeaddjái mii galgá čielggaduvvot. Mandáhta ipmárdusa ja dulkoma Tveterás- lávdegottis rievdadii lávdegoddi ieš, juoga maid Sámediggi moitii. Oasseraportta lea juo mielddisbuktán árvalusaid eanet rievdademiide lágas.

Sámediggi registrere ahte mearrabiebmoindustriija raporta - NOU 2014:16 dál lea biddjojuvvon ovdan. Sámediggi oaidná dán rádjai ahte lávdegoddi ii leat vuhtiiváldán riektevuođu mii ferte leat vuođđun jus galgá bisuhit eallinnávccalaš mearrasámi kultuvrra ja servodagaid, nu go Norga lea geatnegahttojuvvon álbmotrievtti bokte ja Vuodđolága 108. § bokte. Nuppádassii ii leat lávdegoddi geahčadan makkár servodatekonomalaš váikkuhusat lávdegotti árvalusas bohtet leat riddoservodagaide boaittobealguovlluin, dása gullet maid mearrasámi servodagat.

Dákkár viiddis rievdadeapmi Norgga guolástanpolitihkas go dat mii boahá ovdan Mearrabiebmoindustriija raporttas eaktuda viiddis váikkuhusguorahallama mas erenoamážit deattuhuvvojit mearrasámi dilat. Sámediggi oaidná dárbbu konsulteret stáhtalaš eiseválddiiguin dan birra mii dákkár váikkuhusguorahallamis galgá leat mielde.

Sámediggi čujuha muđui dasa ahte Sámediggi álo lea leamaš vuostá eriid oastima ja vuovdima. Oassálastinlága rievdan ja eriid oastima ja vuovdima liberaliseren ovddasta oktasaš luondduresurssaid privatiserema. Sámediggi čujuha Riddoguoástanlávdegotti čielggadussii NOU 2008:5 'Vuoigatvuohta guolástussii mearas olggobealde Finnmárku' ja čujuha dasa ahte guolástanvuoigatvuohta lea dáid olbmuid vuoigatvuohta geat ássat vuonain ja rittuin báikkálaš vieru ja dološ áiggi rájes geavaheami vuođu.

Sámediggi oaihvilda muđui ahte lávdegotti árvalus orru leame hejot ákkastallojuvvon. Sámedikki mielas oassálastinlága 6. § rievdadeapmi addá vejolašvuođa dasa ahte mearrabiebmoindustriija sáhtá oážžut lobiid fatnasiid geavahit ja eriid oastit, ja dat fas sáhtá mielddisbuktit ahte sámi kultuvrra vuođđu hedjona riddo- ja vuotnaguovlluin. Dát bahtá ovddemus áhperesursalága 7. § g

bustáva vuostá, mas lea hálddašandoaibmabijuid birra, ahte dat galget váikkuhit dasa ahte sihkkarastá materiálalaš vuodu sámi kultuvrii. Nuppádassii dát ii soabat áhperesursalága 11. § 6. laddásiin mas čuožžu dan birra ahte galgá biddjot erenoamáš deaddu sámi geavahussii ja mii geavahas lea dadjamuššan sámi báikegottiide. Sámediggi áigu dán áššis maid čujuhit guolástanriektái mii Norgga álbmogis lea regionála dásis ja erenomážit báikkálaš álbmogiin mearrasámi guovlluin. Hálddašeapmi ii sáhte danin čađahit doaibmabijuid mat sáhttet láivudit dán rievtti, gč. Oassálastinlága 21. §. Láhkarievdeami ovdabargguin (Prop.70L, 2011-2012) váldui dát prinsihppa mielde guovlluide gos lea leamaš mearrasámi servodat muhtin áiggi badjel.

Sámediggi oaivvilda ahte jus earát go guolásteaddjit sáhttet leat guollefatnasiid eanetlohkoeaiggádin, olggobealde doaibmangáibádusa, de das sáhttet leat negatiiva váikkuhusat mearrasámi báikegottiide go eriid oastin ja vuovdin geahnohuhtá fatnasiid báikkálaš eaiggáduššama. Das leat hui deatalaš prinsihpalaš bealit mat buvttihit stuorra ja guhkesáiggi váikkuhusaid sámi riddo- ja vuotnaservodagaide. Geavatláččat dat mielddisbuktá ahte eriid sáhttá oastit eret sámi guovlluin ja ahte dat geahnohuhtá báikkálaš eaiggáduššama ja vejolašvuodaid. Áiggi mielde dát goarida ássama ja Sápmelaččaid vuoigatvuodaid lága bokte mearrideapmi ja dohkkeheapmi ja davvi guovllu álbmoga muđui ávkkestallan luoduealli mariidna resurssaiguin lea leamaš deatalaš áššin Sámediggái dan rájes juo go Sámediggi ásaheavui.

Sámediggi áigu buvttadanguovlluid juogadeami, ráhkadeami ja ásaheami oktavuodas čujuhit Sámedikki plánaveahkkái sámi kultuvrra, ealáhusdoaimmaheami ja servodateallima luondduvuodosa sihkkarastima várás, amas rievdaduvvon areálageavaheapmi sámi riddo- ja vuotnaguovlluin ii buvttit dakkár vahága báikkálaš álbmogi deatalaš báikkálaš guolásteapmái man ii leat vejolaš njuolget.

Mearradoalu eaiggáid lohku ii leat stuoris, ja Sámediggi lea dovddahan ahte ii berre sihkkut lánkaásahusa eaiggátvuodagáržžidusaid birra, nu mo fágadepartemeanta lea evttohan. Seammas ii doarjjo Sámediggi ahte biomássa eaneduvvo rusttegiin vai buvttadanhivvodat eaneduvvo. Dihkke- ja gárggiidanvárta rusttegiin mat lea lahka luossajogaid, áitet luoduluosa. Finnmarkkus lea dál juo lohpi leat eanet biomássa, ákkat dása leat lunddolaš vuolit temperatuvrrat mearas.

Dakkár dilálašvuolta mas luoduluossa lea jávkan min čázadagain ja mearas, čuoheá nu garrasit sámi kultuvrii ja ealáhusdoaimmaide ahte dan ii sáhte njuolget. Sámediggi čujuha dasa ahte bargu lea bures ovdánan ráhkadit čavde biebmanrusttegiid, ja ahte odđa biebmanrusttegat berrejit geavahit dán huksenvuogi boahpteáiggis. Lea buorre go šaddá buoret vejolašvuolta doaimmahit guollebiebmama gádderusttegiin dahje čavde mearrarusttegiin nu guhká go dakkár rusttegat eai biddjojuvvo dakkár báikkiide gos luoduguolli gođđá dahje eai headuš guovllu árbevirolaš geavaheami. Viidáset ferte dát maid gehččot ovttas biebmanealáhusa dárbbuiguin guollebiepmuide ja bázahusat biebmanrusttegiid vuolábealde. Guollebiepmut mat ráhkaduvvojit guollemáddagiin ja bázahusain guollebiebmanrusttegiin váikkuhit ekovuogádahkii mearas. Danin lea dárbu dutkamiidda mat guorahallet olu guolli manná guollebiebmun, olu ruskkat báhcet biebmanrusttegiin ja movt dat čuhcet lunddolaš guollenáide mearas ja dáid áššiid gaskavuodaid. Sámedikki mielas berrejit biddjot gáibádusat ahte leat jeahkki govdu rusttegat go konsešuvnnat juhkkovuovojit, dása gullet maid "ruoná" konsešuvnnat. Go viiddida konsešuvnnaid badjelii 3000 m³, ferte leat duohta gáibádus ahte čađahuvvo váikkuhusguorahallan, erenomážit guovlluin gos leat našunála luossavuonat.

Maiddá lassi ráddjemat mearraluossabivddus ovddidit áitaga árbevirolaš mearraluossabivdui. Ruošša gáibádus unnidit luossabivddu luosain mat gođđet Guoládatnjárggas, čuoheá erenomážit mearraluossabivdiide Várjatuonas, geat sáhttet massit vuoigatvuodaid bivdit luosa mearas.

Sámediggi áigu konsulteret ráđdehusa dieđáhusbarggus Norgga luossa- ja dápmotbiebmama viiddideami birra.

Sámediggi deattuha ahte go galgá árvoštallat guollealáhusa boahpteáiggi, de fertejit Sámedikki oainnu mielde biddjojuvvot čielga eavttut vuodđun. Dat lea ahte Norgga guolástuspolitihka vuodđun galget leat prinsihpat mat bohtet ovdan guollevuodnínlagas, oassálastinlágas ja mearreresursalágas. Norgga guolástuspolitihkkii lea ain eaktun ahte resurssat galget bohtit riddoguovlluide buorin dainna lágiin ahte dat buorida barggolašvuoda ja ássama ja addá dakkár struktuvrra ahte guolásteaddjit eaiggáduššet guollefatnasiid mas leat sihke smávva ja stuorra guollefatnasat, nappo

ahte álgoávdnasiid háhkan gáddeindustriijii vuolgá earuhuvvon guollefanastruktuvrras.
Guolástuspolitihkas lea nappo viidáset servodatmihttomearri go dušše dat ahte vuhtiiváldit
ekonomiija. Guovlopolitihkalaš juogadeapmi ferte leat hui deatalaš maiddái boahttevaš guolásteamis.

Ášši meannudeapmi loahpahuvvui 05.03.15 dii. 16.30.

Ášši 011/15	Sámedikki dievasčoahkkin
-------------	--------------------------

Ášši 002/15	Ealáhus- ja kulturlávdegoddi
-------------	------------------------------

Sámedikki cealkámuš 2015 eanadoallošiehtadallamiidda

	Áššennr. 14/6541
--	---------------------

Meannudeamit

Politiikalaš dássi	Beaivi	Áššennr.
Sámediggeráđi	22.01.15	SR 014/15
Ealáhus- ja kulturlávdegoddi	2. – 3.03.15	EKL
Sámedikki dievasčoahkkin	4. – 6.03.15	DC 011/15

Ášši meannudeapmi álggahuvvui duorastaga njukčamánu 7. b. 2015 dii. 00.00

I Mildosat

Nr.	Beaivi	Geas/Geasa	Namahus
-----	--------	------------	---------

II Evttohusat ja mearkkašumit

Sámediggeráđi mearrádusárvalus:

Eanadoallu lea viehka deatalaš vuodđun barggolašvuhtii, árvoháhkamii, šibitfuodđariid buvttadeapmái ja borramušgálvvuide ja vuodđun ássamii sámi guovlluin. Eanadoallu lea maiddái deatalaš sámi giela ja kulturárbevieruid gaskkusteamis. Sámediggái lea deatalaš ahte eanadoalus leat buorit rámmaeavttut doibmii ja ovdáneapmái.

Ealli gilit dáhkidit buoremusat sihkkaris boahhteáiggi sámi kultuvrii ja gillii. Otnáš doallostruktuvrra sihkkarastin ja barggolašvuoda bisuheapmi ealáhusas ja gánnáhahttivuoda buorideapmi leat vealtameahttun deatalaččat ealli giliid bisuheapmái. Danne lea Sámediggái deatalaš bargat dan ala ahte nannet sámi eanadoalu doaibmavuodu. Sámedikkis lea guhkesáiggi mihttomearrin buoridit

barggolašvuoda ja buvttadusa ealáhusas.

Sámi guovlluid eanadoalus leat ovddidanvejolašvuodat. Muhtun gielddain leat stuorra ráhkaduvvon areálat mat eai leat geavahusas, muhti maid álkit sáhttá váldit atnui fas. Dálá rusttegat – meierijjat, njuovahagat jna – sáhttet eanedit buvttadeami. Eará ovdu lea árktalaš dálkkádat ja árktalaš buktagat.

Manjimuš jagiin lea sámi guovlluid eanadoalu mannan fuonit guvlui, mii váivašuhttá. Finnmárkku fylkkas lea doaluid lohku jagi 2004 rájes jagi 2014 rádjai njiedjan sakka, 421 doalus leat vel báhcán 326. Njiedjan lea 23 %. Romssa fylkkas leat geahppánan vel ain eanet doalut, jagis 2004 ledje 1397 doalu ja 2014:s dušše vel 964 doalu, ja doaluid lohku lea njiedjan 31 %. Doaluid geahppáneapmi suorggaha liige eanet danne go eanadoallobirrasat leat juo smávvát go buohtastahttá eanadoaluin riikka dásis. Ollu gielddain sámi guovlluin lea eanadoallu sakka hedjonan dan sivas go buvttadeaddjit geahppánit. Hedjoneamis leat maiddái fuones váikkuhusat borramušbuvttadeapmái, meieriijaide, njuovahagaide, viidáseappot nállašuhttinrusttegiidda ja gávppiide sámi ássanguovlluin. Jos eanadoalus geahppánit ain eanet doalut de buktá dat hástalusaid sámi ealáhuseallimii ja áitá ealáhusa deatalaš kultur- ja giellaarenan.

Deatalaš eaktun dasa ahte lihkostuvvat rievdadit eanadoalu heajos soju sámi guovlluin, lea ahte ásahuvvo suorgerasttideaddji ovtasbargu. Buorre ovdamearkan dasa lea Guovdageainnu suohkana, Kárášjoga ja Porsáנגgu gielddaid, Innovašuvdna Norgga Finnmárkku, Sámedikki ja Fylkkamánni eanadoalloossodaga gaskasaš ovtasbargoprošeakta. Ulbmilin lea leamaš ahte dán golmma gieldda eanadollui galgá sihkkarastojuvvot buoret rekrutteren, doallogevaheapmi ja ovddešteapmi, buoret doaibmaekonomiija ja beaktu, eanet doaimmat lasseealáhusain ja riidováidudeaddji doaibmabijuid ásaheapmi. Sámediggí oaidná man deatalaš dat lea oahppat dakkár prošeavttain ja ahte berre árvvoštallat ásahtit stáhtalaš doarjjaortnegiid vai sáhttá álggahit sullasaš doaibmabijuid eará sámi guovlluin.

Sámediggái lea deatalaš oažžut jotkojuvvot daid váikkuhangaskaomiid mat leat dálá eanadoallošiehtadusas. Eanadoalopolitihkka ferte leat einnostahtti dannego dat investeremat mat čađahuvvojit eanadoalus, galget doaibmat mángga logijagi ovddasguvlui. Earret daid čuoggáid mat namuhuvvojit vuolábealde, de ferte maid joatkit márkanortnega, fievrridanortnega ja luopmo- ja astoáiggeortnega ja máksomeriid ferte lasihit. Lea maid deatalaš bisuhit tuollosuodjaleami nu mo dat lea dál. Lea divraset buvttadit biepmu davvin go muđui Eurohpás. Sisafievrridansuodjaleapmi lea okta dain eavttuin ahte sáhttit bisuhit dan eanadoalu mii mis lea sámi guovlluin. Sámedikkis leat eahpádušat dasa ahte rievdadit mielkearreortnegiid ja avádagaid mielkki várás. Sámediggí ballá ahte avádagaid ja ortnegiid ovtastahttin čuohcá boaittobeale guovlluide ja daidda guovlluide main eai leat nu buori eavttut eanadollui.

Sámediggí háliida ahte eanadoalloeiseválddit buoridit eanadoalu rámmaeavttuid, ja dieinna lágiin váikkuhit ealli sámi birrasiid ja ealli giliid. Buorre eanadoalopolitihkka lea maid buorre guovlopolitihkka sámi guovlluin. Eanadoalloeiseválddit fertejit maid álggahit eanet doaibmabijuid maid ulbmil lea nannet eanadoalu vejolašvuodaid sámi guovlluin. Eanadoallu mearkkaša ollu sámi kultuvrra gáhttemii ja ovddideapmái. Danne árvvoštallat ahte dát árvalus doaibmabidjun eanadoallošiehtadallamiin lea hui deatalaš sámi servodahkii, sihke servodatpolitihkalaččat ja ealáhuspolitihkalaččat.

Sámediggí ovddida čuovvovaš cealkámuša jagi 2015 eanadoallošiehtadallamiidda:

1. Eanadoalu buvttamihttu sámi guovlluin

Stuorradikki mihttomearri eanadoalu buvttadeami lasiheami ektui riikkas 1 %:in ferte guoskat aiddái sámi guovlluid eanadollui. Buvttamihttomearri ferte buoridit sihke stuorrašibit- ja unnašibitealáhusaid sámi guovlluin. Árvoháhkama buorideapmi eanadoalus čuohcá positiivvalaččat maiddái ovtasdoaimmaide ja ealáhuseallimii ollislaččat

Sámi guovlluid eanadoalu ferte sihkkarastit ja buoridit árvoháhkama eanadoalus. Groavafuođar vuđot šibitdoallu ferte leat vuodđun sámi guovlluid eanadollui.

2. Gánnáhahttivuohta

Jagi 2015 eanadoallošiehtadallamiin fertejit buvttadanlasáhusat jotkojuvvot seamma láhkai go dál. Eanadoalu leahkimii ja ovddideapmái lea áibbas deatlaš eaktu ahte eanadoalus lea nu buorre gánnáhahttivuohta go vejolaš ja ahte dat nagoda gilvaliteará ámmáhiid ektui. Dađibahábut ii leat nu dál. Dat vuhtto ealáhusas go ohpihii heaittihuvvojit doalut ja rekrutteren ealáhussii váilu. Vai boandafidnu galggaš adnojuvvot geasuheaddjin ja miellagiddevažžan álggahit, de lea eaktun ahte dat adnojuvvo ekonomalaččat gánnáhahttin. Dan stuorra dienaserohusa mii lea eanadoalu ja eará ealáhusaid gaskka, ferte danne unnidit. Lassi sadjásašdoarjja ferte vuoruhuvvot bajás dán jagi eanadoallošiehtadallamiin. Dienasvuodu ferte nannet nu ahte lea vejolaš bissut dušše boandaámmáhis ja oazžut das dohkálaš dietnasa. Dát geasuhivččii nuorra olbmuid ealáhussii ja livčče mearkkašahtti deatlaš nuoraid rekrutteremii boandan.

Gánnáhahttivuohta smávvadáluin sihkkarastojuvvo bušehttadoarjagiin. Strukturrašonaliseren lea dál ollen nu guhkás ahte mángga guovllus ii leat šat vejolaš lasihit buvttadeami dálu resurssaid vuodul. Dan sivas lea riekta lasihit bušehttadoarjaga vai sihkkarastá gánnáhahttivuođa ovdáneami smávimus doaluin.

Dattetge galgá leat vejolaš doaimmahit eanadoalu lotnolasat eará ealáhusaiguin, ovdamearkka dihtii guolástusain, meahcegeavahemiin dahje turistadoaimmain go dákkár lotnolasealáhusain lea árbevirolaš vuodđu sámi eanadoalus. Danne ferte maid árvvoštallat mo gánnáheami galgá buoridit sin várás geat eai hálit álggahit boandafidnu okto fidnun. Dákkár ealáhusdoaimma lea deatlaš oassi ealáhusheiveheamis sámi guovlluin.

Sámedikki mielas lea hui dehálaš bisuhit ovttasdoaimbadoaluid, vai bisuha eanadoalu boaittobealbáikkiin. Boanddat ožžot eanet fámu váikkuhit márkaniidda, ja stádis ja evttolaš rámmaeavttuid. Ovttasdoaimmaorganiseren mielddisbukta ahte boanddat ožžot buoret hatti gálvvuid ovddas maid buvttadit. Dát sihkkarastá maid ovtta hatti seamma kvalitehta ovddas buot buvttadeddjiide, beroškeahtta sturrodaga ja gaskka njuovahagaide ja meierijjaide.

Roavvafuođarvuđot buvttadus ferte vuoruhuvvot. Mielkebuvttadus ja sávzadoallu dat guddet sámi guovlluid eanadoalu. Sávzadoallu geavaha meahci divdna ja dasa ferte sihkkarastojuvvot positiivvalaš ekonomalaš ovdáneapmi 2012:s. Buvttandoarjagis lea mearrideaddji váikkuhus gánnáhahttivuhtii. Vaikko vel Romssas ja Finnmárkkus leat stuorát máksomearit go muđui riikkas, de heaittihuvvojit eanet ja eanet doalut. Buorre gánnáhahttivuohta dagašii eanadoalus eanet geasuheaddji ealáhusa. Doarjjameriid areálaide, mielkái ja birgui fertešii bajidit Romssas ja Finnmárkkus.

Viidáseappot ferte árvvoštallat ásahtit sierra doarjjaortnegiid árttalaš eanadoalu várás. Dan ferte dahkat seammás go álggahuvvojit doaimbabiijut mat buoridit árttalaš eanadoalu buktagiid vuovdaleami. Árttalaš dálkkádat lea givrodan dannego biebmui mii šaddaduvvo dakkár birrasii, dárbbáša uhcit kemikálaid, ja danne daid kvalitehta, buhtisvuotta ja sihkkarvuotta lea buoret.

3. Investeremat

Erenoamáš hástalus Romssas ja Finnmárkkus lea ahte huksengolut orrot leamen stuorát go muđui riikkas. Ii gávdno statistihka mii čájeha dan, muhto buohtastahttimat dahkkon 2011:s čájehit ahte sullalágan huksenprošeavttat Romssas ja Trøndelágas čájehit ahte haddeerehus lea gaskal 20 ja 35 %.

Ollu doaimbavisttit dárbbášit stuorra divodemiid, ja danne dárbbášuvvo eanet investerendoarjja. Eará ášši lea ahte 2024 rájes ii leat šat lohpi geavahit hinggalnávehiid. Ain leat eanemus hinggalnávehat

Romssas ja Finnmárkkus ja danne lea hoahppu rievdadit hinggalnávehiid luovosdoallonávehin. Dat mearkkaša ahte investerendoarjaga proseantamáksomeari ferte rievdadit. Dát guoská erenoamážit nuorra álggaheddjiide geat dávjá eai nagot háhkat alcceseaset doarvái kapitála. Doarjjameari nuoraide ferte loktet nu ahte dat lea 10 % eanet sámi guovlluin otnáža ektui.

Eanadoalus lea dárbu ođđa gilvineatnamiidda, investerendoarjagat ođđagilvimii ja rávaroggamii fertejit vuoruhuvvot.

Eanadoalus lea ovdalis áiggiid leamaš vejolašvuohta eanadoalu foandasajušteapmái mii galggai geavahuvvot boahhteáiggi hukseninvesteremiidda. Dát ferte fas ođđasis váldjuvvot atnui. Foandasajušteapmi attášii vejolašvuođa plánet boahhteáiggi investeremiid buoret vuogi mielde. Dasto attášii dat einnostañvejolašvuođa vearroplánemis.

4. Nuoraid rekrutteren

Njealjádasoassi Romssa ja Finnmárkku boanddain leat badjel 60 jagi. Danne lea stuorra dárbu ođđa rekrutteremii eanadollui, amas doaluid lohku njiedjat ain eanet. Mihttomearrin ferte leat oazžut gaskamearálaš agi vuollelii, muhto eaktun dasa lea ahte gánnáhahttivuohta eanadoalus loktejuvvo. Okta vuohki lea áсахit álggahanpáhka nuoraide. Dakkár páhkkii sáhtta gullat gelbbolašvuohta, álggahanearri mielkki várás ja buorit investerentortnegat. Rekrutteremii dárbbášuvvojit maiddá buorit gelbbolašvuođa- ja oahppofálaldagat.

Ferte áсахuvvot mielkearreortnet mii lea nuvttá nuorra álggaheddjiide geat ágot bargagoahtit doaluin. Sii han dávjá fertejit oastit buvttadanareálaid, šibihiid, reaidduid ja visttiid. Go sii vel dasa lassin fertejit oastit mielkeari, de lea váttis nuoraide birget ekonomalaččat.

Finnmárkku eanadoalus lea áсахuvvon trainee-ortnet mas nuorat besset oahppat váhnemiid dálás. Okta áigumušain lea movttiidahttit nuorat gerddiid váldit badjelaset dálu. Nordlandsforskningen jagi 2014 duktan čájeha ahte dát oahpahanvuohki lea doaimman bures prošeaktaoassálastiid várás. Sámedikki oainnu mielde berrešii dakkár ortnega áсахit bastevas ortnegin eanadoallošiehtadusa bokte.

5. Mielkebuvtadeapmi

Mielkebuvtadeami hástalussan lea sihkkarastit ahte dietnasat dávistit gollolassáneapmái. Dianas ii leat lassáñan áktánasat máñgga jahkái ja ferte ollu lasihit doarjjameriid mielkái. Dietnasa lassáneapmi sáhtášii hehttet ollu mielkedoaluid heaittiheami. Fylkkaid mielde mielkearreortnet ferte jotkojuvvot.

Mielkedoaluid gaskamearálaš sturrodas lea sturron jagis jahkái. Lassáneapmi lea eanaš dáhpáhuñvan go eanet láigoeatnamat leat váldjuvvoñ atnui. Romssas dahket láigoeatnamat lagabui 60 % doallovuodus. Nu bohciidit eahpesihkkaris doallodilít ja láigodilít mat eai leat nu einnostahttit.

Gáiccaid dávddat leat dadjat juo jávkaduvvoñ. Gáicadollui lea hui deatalaš oazžut eanet hatti mielkkis vai sihkkarastujuvvo buorre ekonomii ja gáiccamielkki buvtadeamis.

6. Sávdadoallu

Sávdadoallu ealáhussan gáibida ollu areálaid man oktavuodas meahci geavaheapmi lea leamaš vealtameahttuñ deatalaš ekonomalaš bohtosii. Sámi sávdadoalus leat dál máñga hástalusa. Lassin heajos gánnáheapmái leat boraspirevahágat ja beroštusriiddut boazodoaluin hástalussan sámi sávdadollui. Eanadoallu dárbbáša guhkes áiggi ja einnostahtti doarjjaortnegiid

maiguinsihkkarastojuvvo dat ahte oamit sáhttet guohtut meahcis.

Villasávdadoallu lea maŋimuš jagiid lassánan garrasit, ja muhtun guovlluin leat bidjan ollu barggu viidáseappot nállašuhttimii villasávvzaid. Ollugiidda lea dát mearkkašan dan ahte váldit atnui fas daid sávdanáliid mat "lunddolaččat" gullet dihto guvlui. Dát sávdanálii orru bures birgemin ja heivemin davviguovlluide. Dasto birgejit villasávvzat buorebut guohtumin go dábálaš sávvzat boraspiriid ektui, muhto deaddu šaddá unnit ealli nammii. Guohtonelliid heiveheapmi lea deatalaš boahtteáiggi eanadoalus, ja berre álggahit doaibmajuid maid bokte ovddidit villasávvzaid duohta ja gánnáhahtti molssaeaktun doppe gosa dát sávdanálii orru heivemin erenoamáš bures.

7. Sámedikki doarjjaortnegat ealáhusovddideapmái

Ráđđehus heaittihii juolludemiid Sámediggái 2015 rájes. Lassin 2,0 miljon ruvdnosaš dábálaš investerenruđaide, loahpahuvvui maid 2,0 miljon ruvdnosaš prošeaktadoarjja ártkalaš eanadollui. 2,0 miljon ruvdnosaš juolludeami ferte fas ásahit ovddidan dihtii sámi eanadoalu ja danne vai sáhtta joatkit ártkalaš eanadoaluin. Ártkalaš eanadoalu buktagiin lea stuorra vejolašvuohta go váldá vuhtii kvalitehta ja ártkalaš guovlluid mearkagávvu. Ferte láchit dasa ahte profileret ja vuovdalit ártkalaš eanadoalu. Ollu áššiin leat Sámedikki doarjagat hui deatalaččat dasa ahte boanddat válljejit viiddidanhukseamiid. Seamma guoská go Innovašuvdna Norga galgá mearridit áššiin main maiddá Sámediggii lea ruhtadeaddjin.

Doarjagat ártkalaš eanadollui 2014 rádjái dagai vejolažžan bidjat johtui stuorát prošeavttaid eanadoalus davvin. Okta dain lei oažžut doibmii ártkalaš eanadoallobuktagiid mearkagávvu. Dákkár bargu lea mearrideaddji jus galggašii lihkestuvvat ártkalaš buktagiid čalmmustahttimis. Okta dán ángiruššan mihttomeriin lea ahte ártkalaš kvalitehta galgá šaddat gilvleaddji ovdamunni riikkaosi eanadoalus. Eará mihttomearri lea lasihit eanadoalu árvoháhkama. Sámediggii háliida ahte šiehtadusbealit várrejit ruđaid ártkalaš eanadoalu ángiruššama čuovvoleapmái.

8. Sámedikki rolla eanadoallopoltihkas

Stuorradiggediedáhusas eanadoallo- ja biebmopolitihka birra, Stuorradiggediedáhus 9, man namma lea "Velkommen til bords" (2011-2012), leat bajimus mihttomearit earret eará borramušgálvosihkarvuohta, eanadoallu miehtá riikka, buoret árvoháhkkan ja ceavzilis eanadoallu. Diedáhusa Stuorradikkis meannudeapmi lea vuodđun eanadoallopoltihkkii ovddasguvlui ja Sámediggii háliida leat deatalaš eavttuid biddji sihkkarastin ja nannen dihtii eanadoalu rámmaeavttuid sámi guovlluin.

Sámedikki rolla eanadoallopoltihkas ferte nannejuvvot oassin diedáhus čuovvoleamis.

Sámediggii ferte oažžut viidábuš rollaid sierra sámi fágasurggiid siskkobealde, ja ahte eanadoalu várás ovddiduvvo konsultašuvdnašiehtadus. Sámediggii háliida oažžut vejolašvuođa váikkuhit dan ahte eanadoalu rámmaeavttut sihkkarastojuvvojit ja nannejuvvojit, ja dieinna lágiin čuovvolit geatnegasvuođaid ealáhusa guovdu, earret eará ovddasvástádusa mii Sámedikkis lea ealli sámi giliid ektui.

Stáhta eanadoallopoltihkka sámiid ektui ii dávis Sámedikki oidnui dasa masa gusket álbmotrievttálaš geatnegasvuođat maid Norga lea váldán badjelasas sámiid ektui dan geažil go dat lea álgoálbmot.

Bealit mat eai leat njuolggá šiehtadallanáššit

9. Boraspireset áittan sávdadollui

Boraspiriid alla lohku hehte sávzaealáhus posiitiiva ovdáneami sihkkarastima. Norgga

boraspirepolitihkka váikkuha njuolga sávzadoalu ekonomalaš bohtosii. Boraspiresoabahusain oaivvilduvvo ahte galget leat sihke guohtoneallit ja boraspiret meahcis. Sámedikki oaivila mielde ii šiehta dát mihttomearri ceavzilis sávzadollii.

Danne oaivvilda Sámediggi ahte boraspirelogu ferte árvvoštallat njeaidit gos dan dárbbáša go galgá váldit vuhtii eanadoalloberoštusaid. Seammás oaidná Sámediggi dárbbu addit báhčinlobiid johtileappot go dál ja ahte boraspiriid ferte báhčit johtileappot.

Ealáhus- ja kulturlávdegoddi - 002/15

EKL - Mearrádus:

002/15 Sámedikki cealkámuš 2015 eanadoallošiehtadallamiidda

Ealáhus- ja kulturlávdegotti árvalus

Álgu

Sámedikki ealáhus- ja kulturlávdegoddi lea meannudan ášši 11/15 Sámedikki cealkámuš 2015 eanadoallošiehtadallamiidda.

Mearkkašumit

Lávdegoddi mearkkašupmi, Bargiidbellodaga (Bb) lahtut Mariann Wollmann Magga, Marit Kirsten A. Gaup og Per Mathis Oskal, Norgga sámiid riikasearvi (NSR) lahtut Mathis Nilsen Eira, Ole Mathis Hetta ja Nora Marie Bransfjell, Norgga sámiid riikasearvvi/Sámeálbmot bellodaga (NSR/Sáb) lahttu Christina Henriksen, Árja lahttu Inger Eline Eriksen, Nordkalottfolket lahttu Kjetil Romsdal, Johttisápmelaččaid listtu lahttu Per Andersen Bæhr, Sámit lulde lahttu Marie Therese N. Aslaksen ja Dáloniid listtu lahttu Nils Anders Rasmus evttohit

Lávdegoddi, earret Ovddádusbellodaga lahtu, šálloša hui sakka go juolludeamit eanadoallošiehtadallamiin árttalaš eanadoalu doaibmabijuide golmma davimus fylkkain ja Sámediggái sihkkovuođedje 2014 eanadoallošiehtadusas.

Ráđđehus deattuhii iežas prinsihppaprográmmas aiddo fal árttalaš eanadoalu, ja danne lea hui šállošahtti go doaibmabidjui ii addojuvvo šat doarjja eanadoallošiehtadusa bokte.

Evttohusat

Evttohus 1

Evttohus Bargiidbellodagas (Bb), NSR, NSR/SÁB, Árja, Nordkalottfolket, Sámit lulde:

Ođđa teakstaoassi manjá 5. teakstaoasi:

Sámediggi oaidná ahte hálddašandásis lea dárbu ásahtit mekaniismaid mat dahket ovttasbarggu vejolažžan gaskal eanadoalu, boazodoalu ja meahccealáhusaid ja meahcceávkástallama. Dáin ealáhusain leat oktasaš hástalusat areálageavaheami/guohtunguovlluid, boraspiriid ja mohtorjohtolaga oktavuodas.

Ássan- ja doaimmahangeasku adnojuvvo deatalažžan dasa ahte bisuhit ássama sámi guovlluin. Ássan- ja doaimmahangeasku geatnegahtá sin geat oamastit eanadoallopmođagaid, ássan dan opmodahkii ja doaimmahit dan dihto áigodaga. Dat hehte gávppašeami opmodagaiguin johtilis

vuoitu dihtii. Ássan- ja doaimmahangeasku lea mielde bisuheamen kultureanadaga ja ássama. Danne ferte joatkit áigumušaid dálá lágain ássan- ja doaimmahangeaskku birra.

2. čuoggá manimus cealkaga sadijái bohtá ođđa 3. čuokkis (lasseevttohus):

Árktalaš eanadoallu

Árktalaš eanadoallu ferte oazžut stuorát fuomášumi šiehtadusoktavuođas. Lea divrasat šaddadit borramušgálvvuid árktalaš guovlluin danne go šaddanáigodat lea oanehat ja fievrridangaskkat márkaniidda leat guhkit. Dan ferte buhttet eanadoallošiehtadusas. Ovdun šaddadeamis borramušgálvvuid árktalaš guovlluin lea ahte buktagiid kvalitehta lea buoret sivas go máilmmiviidosas nuoskkideapmi lea uhcit. Buoret kvalitehta galggašii addit vejolašvuođa bidjat eará hattiid gálvvuide.

Árktalaš dálkkádat lea givrodan eanadoalus go biebmii mii šaddaduvvo dakkár birrasiin, dárbbasa cirgguhuvvot uhcit suodjalanávdnasiid, ja danne dain adnojuvvo leat buoret kvalitehta, buhtisvuohta ja sihkarvuohta. Dálá geavaheaddjit jearahit eanet ja eanet ekologalaš biepmu ja báikkálaš álgoávdnasiid. Danne lea deatalaš ovddidit árktalaš eanadoalu erenoamáš gálvomearkan.

Lea dárbu ásahtit sierra doarjaortnegiid dan várás ahte viidáseappot ovddidit árktalaš eanadoalu. Dan ferte dahkat seammás go ásahtuvvojit doaimmabijut mat lasihit árktalaš eanadoallobuktagiid vuovdaleami.

4. čuoggá bajilčála rievdaduvvo dánin: Nissoniid ja nuoraid rekrutteren

4.čuoggá vuosttaš teakstaoasi sadijái bohtá:

Riikka dásis leat 14,8 % boanddain nissonat (SSB 2013). Seammalogut Romssa ja Finnmárkku fylkkain muitalit ahte namalassii 18,7 % ja 24,1 % boanddain leat nissonat. Seammás čájehit logut ahte boanddaid gaskamearálaš ahki lea lassáneamen ja ahte njealjádas oassi Romssa ja Finnmárkku boanddain lea badjel 60 jagi. Danne oaidná Sámediggi čielga dárbbu čađahit árjjalaš doaimmabijuid mat ožžot nissoniid ja nuoraid ángiruššat eanadoaluin. Álggahanpáhka nissoniid ja nuoraid várás sáhtá leat vuohki mo loktet gánnáheami fidnus. Dakkár páhkas sáhtá leat gelbbolašvuohta, álggahemiide mielkeearri ja oiddolaš investerenortnegat. Dasa lassin gáibida rekrutteren ealáhussii buriid gelbbolašvuođa- ja oahppofálaldagaid.

Movttiidahttin doaimmabijut sin várás geat álggahit uhcit ođđaáiggi návehiid ja ekologalaš doaimma, sáhtá dagahit boandabarggu eanet geasuheaddjin nissoniidda ja nuoraide.

Ođđa teakstaoassi manná manimus cealkaga 9. čuoggás:

Sámediggi lea fuolastuvvan eiseválddiid gáibádusaid geažil váidudeaddji doaimmabijuid oktavuođas uhcidit boraspirefallehemiid, mas gáibiduvvo guohtunelliid eanet guođoheami, áiduma ja árat viežžama meahcceguohtumiin. Dát buvttiha mealgat eanet barggu guohtunealáhussii. Seammás hedjonahttojuvvo dienasvuodđu go ferte geavahit stuorát oassi areálavuodus áidojuvvon guohtumiidda. Dasa lassin čuohcá parasihhtanjoammun guohtunelliide go dat guhkit áiggi fertejit jorrat ráddjejuvvon guovllus, nu go áidojuvvon guohtumiin.

Guohtuneallit mearkkašit deatalaš vuoddu buotbeallálaš biebmobuvttadeapmái giliin, ja guohtuneallit eai galgga leat ráfáiduhhttojuvvon boraspiriid biebmovuodđun.

Lávdegotti ráva

Lávdegottis eai leat eanet mearkkašumit dahje evttohusat ja rávve Sámedikki mearridit čuovvovaččat:

Muđui doarju Sámediggi Sámediggeráđi árvalusa.

Sámedikki dievasčoahkkin - 011/15

Evttohus 2, áirras Arthur Tørfoss, Ovddádusbellodat

Sámedikki cealkámuš eanadoallošiehtadallamiidda 2015

Eanadoallošiehtadallanortnet lea bistán 1950 logu rájes.

Eanadoallošiehtadallan heiveha earret eará

- dakkár álgoávdnasiid ulbmilhatti go gortni, mielkki, moniid ja spiinne- ja lábbábierrgu
- buvttadandoarjaga avádatjuohkima
- boanddaid dietnasa
- ja buvttadanmihtu

Juovlamánu 2. b. 2011 ovddiduvvui ođđa stuorradiggedieđáhus eanadoalu birra.

Dalle lei vássán lagabui 10 jagi dan rájes go ovddit dieđáhus eanadoallopoltihka birra meannuduvvui. Dan áigodagas lea Norgga eanadoallu rievdan sakka.

Juohke jagi heaittihuvvojit lagabui 1.000 dállodoalu (goasii 2-3 doalu beaivválaččat), ja badjel 36.000 dállodoalu leat gurrosat.

Badjelaš 44.000 dállodoalu ohce buvttadandoarjaga 2011:s; mii ovddasta sullii 53.000 bargi vuodđobuvttadeamis. Dattetge lea dušše 13-14 proseantta dain mat duodaid doaimmahit eanadoalu ollesáiggi, badjel 2/3 vižžet váldodietnasa olggobealde ealáhusa.

Dát addá dan gova ahte mii buvttadit biepmu Norggas álbmogasbarggus.

Mis lea dál dakkár vuogádat mii sihkkarastá midjiide illá 41-44 proseantta dain vuodđoálgogálvvuin maid mii ieža buvttadit iežamet várás Norgga eanaareálaid eanadoalus. Ja dat seammás go mii juolludit badjel 17 miljárdda ruvnnu jahkásaččat eanadollui. Sullii 61 proseantta boandda jahkedietnasis adnojuvvojit leat almmolaš juolludeapmin.

Seammás mii eksporteret eará vuodđoealáhusain; namalassii guolástusain ja mearradoaluin lagabui 55 miljárdda ruvnnu jahkásaččat, mii dahká sullii 38miljon guollemállása juohke beaivvi. Dát ii válđojuvvo mielde iešváríduhttinmearrái, muhto Sámediggi oaidnu lea ahte guolli maid lea biepmu.

2005 rádjai lei maiddái guolástusain ollu dan seamma stirdon muddenvuogádagas mii eanadoalus lea, muhto manjá muddemat válđojuvvojedje eret, lea ealáhus ieš oaidnán iežas vejolašvuoda dakko bokte ahte leatárvoštallan gánnáhahttivuoda ja oppaáiggi geahččalan leat hutkái ja viiddidit buvttadeami.

Mis lea dál lagabui 11 miljárdda gávpesuođđan Ruttii SSB dieđuid mielde, mas sullii ½ čatnasa biebmogálvvuide. Dat čuohcá erenoamážit eanadoallo- ja biebmogávvuindustriijii Østlánddas.

Sámediggi oaivvilda ahte dálá eanadoallopoltihkka lea badjelmeare láddan rievdadusaide ja áigu nu bures go vejolaš deattuhit dan ahte lámhčit dilálašvuodaid sidjiide geat háliidit doaimmat ealáhusbargin eanadoalus ollesáiggi vai sis galget leat buoremus rámmaeavttut dan nagodit.

Sámedikki mielas lea deatálaš lámhčit gánnáhahttivuhtii eanadoalus ii ge bidjat nu stuorra deattu guovlopoltihkalaš vuhtiiváldimiidda sihkkarastin dihtii ássama juohke sajis.

Sámediggi oaivvilda ahte juksan dihtii dáid mihtuid, de ferte váldit eret muddemiid eanadoalus sihkkarastin dihtii ealáhusbargiide duohta ja juridihkalaš ráđđejumi iežaset opmodaga badjel ja váldit eret dakkár gáržžidusaid buvttadeamis go dan maid dálá earrerádjii ovddasta.

Jus min Norggas galgá leat gánnáhahti eanadoallu mii sáhtta gilvalit min lagamus ránnjáriikkaiguin, de ferte eanadoallopolitihkka rievdaduvvot hui sakka ja dat ferte dahkkojuvvot dál.

Lea ollu buoret go mii ieža álggahat dán proseassa go ahte earát dan muitalit midjiide go oaidná ovdáneami EU:s ja go vuhti váldit WTO šiehtadallamiid.

Dán vuodul ovddida sámediggi čuovvovaš cealkámuša eanadoallošiehtadallamiidda 2015:

- Muddet eanadoalu loahppameanuid periodiserema nu ahte dat čuovvu kaleanddarjagi, ja ahte šiehtadallamat bohtet bušeahttaproseassa oassin.
- Buoridit daid boanddaid rámmaeavttuid geat háliidit ángiruššat iehčanas ealáhusdoallin ollesáiggi
- Ovddidit dárbbaslaš láhkarievdadusevttohusaid vai sáhtta sihkkut eanadoallopmodagaid ássan- ja doaimmahangeaskku ja haddemuddema.
- Rievdadit eanalága mearrádusaid juohkingildosa birra.
- Viiddidit vejolašvuoda beassat váljet organisašuvdnahámiid eanadoalus (eanadoalus ja vuovdedoalus) doaimmaheami dáfus
- Rievdadit buvttandoarjjaortnega šibihiid várás dálá dássesuorgáseamis dasa ahte lea seamma buvttandoarjja juohke šibiha nammii
- Rievdadit oktasašdoaluid njuolggadusaid, vai dávggasvuohka stuorru ja vejolašvuodat buorránit oazžut mánggadáfot ja buotbeallasaš doallostruktuvrra
- Sihkkut geográfalaš ráddjehusaid ja oassálastiid logu beassat oassálastit oktasašdoaluide.
- Sihkkut buvttadeami earreráji
- Suovvat demonstrašuvdnavuovdima ja guossoheami buvttadanlanjaid galledeami oktavuodas
- Váikkuhit dasa ahte nannejuvvo dihtomárkan- ja erenoamášbuktagiid ovddideapmi eanadoalus ja daid vuovdaleapmi.
- Eanet ángiruššan bioenergijain eanadoalus

Sámediggi háliida šláddjás šaddo- ja elliidgeardi Norggas. Berre bisuhit goaskin-, geatke-, guovža- ja albbasmáddodaga. Dát ferte hálddašuvvot báikkálaččatgos lea ovdehus sáhttit árvvoštallat dili, ja danne ferte heaittihit vuoruhuvvon boraspireavádagaid.

Heahtegádjunvuogatuohka mii dál lea fámus go beana fallehuvvo, berre dasa lassin leat fámus go boraspiret bohtet áidojuvvon eatnamiidda ii ge leat vejolaš daid baldit eret. Berre bidjat seamma dulkoma vuodđun heahtegádjunvuogatuohka geavaheapmái guovžžaid ektui go dan mii lea eará boraspiriid ektui ge.

Sámediggi bivdá Stuorradikki:

- Loahpahit boraspiriid váldoguovllu
- Bisuhit boraspiriid báikkálaš hálddašeami
- Diktit báikkálaš eiseváldiid váldit ovddasvástádusa boraspirehálddašeamis
- Bearráigeahččatahte rájáid rasttideaddji boraspiret lohkkovuvvojit mielde Norgga máddodatmearrái
- Bearráigeahččat ahte galgá addojuvvo olles buhtadus eanaeaiggádiidda, ealáhusdoaimmaheddjiide dahje earáide geain leat vahágat stáhta bajimus boraspirehálddašeami geažil

Bearráigeahččat ahte ásahuvvo earrebivdu doppe gos dat ii áitte oppa máddodaga ceavzima

Ášši meannudeapmi álggahuvvui 05.03.15 dii. 16.30.

III Jienasteapmi

39 áirasis ledje 39 čoahkis. Jienasteapmi dahkkojuvui čuovvovaš vuogi mielde:

- Evttohus 2 hilgojuvui 31 jienain 2 jiena vuostá
- Ealáhus- ja kulturlávdegotti evttohus 1 mearriduvvui 31 jienain 2 jiena vuostá
- Ealáhus- ja kulturlávdegotti ráva mearriduvvui 31 jienain 2 jiena vuostá

IV Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

V Sáhkavuorrolistu ja replihkat

	Sáhkavuorru	Replihkka
1	Nora Marie Bransfjell, áššejođiheaddji	
2	Inger Eline Eriksen	
3	Marit Kirsten A. Gaup	
4	Knut Inge Store	
5	Arthur Johan Tørfoss	Hartvik Hansen
		Vibeke Larsen
		Mariann Wollmann Magga
	Arthur Johan Tørfoss	
6	Vibeke Larsen	
7	Per A. Bæhr	Mariann Wollmann Magga
		Inger Eline Eriksen
		Marit Kirsten A. Gaup
	Per A. Bæhr	
8	Christina Henriksen	
9	Silje K. Muotka	Inger Eline Eriksen
		Mariann Wollmann Magga
	Silje K. Muotka	
10	Beaska Niillas	
11	Kjetil Romsdal	
12	Mathis Nilsen Eira	
13	Tor Gunnar Nystad	
14	Hartvik Hansen	Marit Kirsten A. Gaup
	Hartvik Hansen	

15	Jovna Zakarias Dunfjell	
16	Mariann Wollmann Magga	
17	Nora Marie Bransfjell, áššejođiheadđji	

DC - Mearrádus:

VI Sámedikki mearrádus

Eanadoallu lea viehka deatalaš vuođđun barggolašvuhtii, árvoháhkamii, šibitvuođđariid buvttadeapmáija borramušgálvuide ja vuođđun ássamii sámi guovlluin. Eanadoallu lea maiddá deatalaš sámi giela ja kulturárbevieruid gaskkusteamis. Sámediggái lea deatalaš ahte eanadoalus leat buorit rámmaeavttut doibmii ja ovdáneapmái.

Ealli gilit dáhkidit buoremusat sihkkaris boahhteáiggi sámi kultuvrii ja gillii. Otnáš doallostruktuurra sihkkarastin ja barggolašvuođa bisuheapmi ealáhusas ja gánnáhahttivuođa buorideapmi leat vealtameahtun deatalaččat ealli giliid bisuheapmái. Danne lea Sámediggái deatalaš bargat dan ala ahte nannet sámi eanadoalu doaibmavuodu. Sámedikkis lea guhkesáiggi mihttomearrin buoridit barggolašvuođa ja buvttadusa ealáhusas.

Sámi guovlluid eanadoalus leat ovddidanvejolašvuođat. Muhtun gielddain leat stuorra ráhkaduvvon areálat mat eai leat geavahusas, muhti maid álkit sáhtta váldit atnui fas. Dálá rusttegat – meierijjat, njuovahagat jna – sáhttet eanedit buvttadeami. Eará ovdu lea ártalaš dálkkádat ja ártalaš buktagat.

Manjimuš jagiin lea sámi guovlluid eanadoalu mannan fuonit guvlui, mii váivašuhttá. Finnmárkku fylkkas lea doaluid lohku jagi 2004 rájes jagi 2014 rádjai njiedjan sakka, 421 doalus leat vel báhcán 326. Njiedjan lea 23 %. Romssa fylkkas leat geahppánan vel ain eanet doalut, jagis 2004 ledje 1397 doalu ja 2014:s dušše vel 964 doalu, ja doaluid lohku lea njiedjan 31 %. Doaluid geahppáneapmi suorggaha liige eanet danne go eanadoallobirrasat leat juo smávvát go buohtastahtta eanadoaluin riikka dásis. Ollu gielddain sámi guovlluin lea eanadoallu sakka hedjonan dan sivas go buvttadeaddjit geahppánit. Hedjoneamis leat maiddá fuones váikkuhusat borramušbuvttadeapmái, meierijjaide, njuovahagaide, viidáseappot nállašuhttinrusttegiidda ja gávppiide sámi ássanguovlluin. Jos eanadoalus geahppánit ain eanet doalut de buktá dat hástalusaid sámi ealáhuseallimii ja áitá ealáhusa deatalaš kultur- ja giellaarenan.

Deatalaš eaktun dasa ahte lihkostuvvat rievdadit eanadoalu heajos soju sámi guovlluin, lea ahte ásavuvvo suorgerasttideaddji ovtasbargu. Buorre ovdamearkan dasa lea Guovdageainnu suohkana, Kárášjoga ja Porsánggu gielddaid, Innovašuvdna Norgga Finnmárkku, Sámedikki ja Fylkkamánni eanadoalloossodaga gaskasaš ovtasbargoprošeakta. Ulbmilin lea leamaš ahte dán golmma gieldda eanadollui galgá sihkkarastojuvvot buoret rekrutteren, doallogevaheapmi ja ovddešteapmi, buoret doaibmaekonomijja ja beaktu, eanet doaimmat lasseealáhusain ja riidováidudeaddji doaibmabijuid ásaheapmi. Sámediggi oaidná man deatalaš dat lea oahppat dakkár prošeavttain ja ahte berre árvvoštallat ásahtit stáhtalaš doarjjaortnegiid vai sáhtta álggahit sullasaš doaibmabijuid eará sámi guovlluin.

Sámediggi oaidná ahte hálldašandásis lea dárbu ásahtit mekanismmaid mat dahket ovtasbarggu vejolažžan gaskal eanadoalu, boazodoalu ja meahcceealáhusaid ja meahcceeávkkestallama. Dáin ealáhusain leat oktasaš hástalusat areálageavaheami/guohtunguovlluid, boraspiriid ja mohtorjohtolaga oktavuodas.

Ássan- ja doaimmahangeasku adnojuvvo deatalažžan dasa ahte bisuhit ássama sámi guovlluin. Ássan- ja doaimmahangeasku geatnegahtta sin geat oamastit eanadoalloopmodagaid, ássan dan opmodahkii ja doaimmahit dan dihto áigodaga. Dat hehte gávppašeami opmodagaiguin johtilis vuoittu dihtii. Ássan- ja doaimmahangeasku lea mielde bisuheamen kultureanadaga ja ássama. Danne ferte joatkit áigumušaid dálá lágain ássan- ja doaimmahangeaskku birra.

Sámediggái lea deatalaš oazžut jotkojuvvot daid váikkuhangaskaomiid mat leat dálá

eanadoallošiehtadusas. Eanadoallopolitihkka ferte leat einnostahtti dannego dat investeremat mat čađahuvvojit eanadoalus, galget doaibmat mánga logijagi ovddasguvlui. Earret daid čuoggáid matnamuhuvvojit vuolábealde, de ferte maid joatkit márkantortnega, fievrridanortnega ja luopmo- ja astoáiggeortnega ja máksomeriid ferte lasihit. Lea maid deatalaš bisuhit tuollosuodjaleami nu mo dat lea dál. Lea divraset buvttadit biepmu davvin go muđui Eurohpás. Sisafievrridansuodjaleapmi lea okta dain eavttuin ahte sáhttit bisuhit dan eanadoalu mii mis lea sámi guovlluin. Sámedikkis leat eahpáduosat dasa ahte rievdadit mielkearreortnegiid ja avádagaid mielkki várás. Sámediggii ballá ahte avádagaid ja ortnegiid ovttahttin čuohcá boaittoeale guovlluide ja daidda guovlluide main eai leat nu buori eavttut eanadollui.

Sámediggii háliida ahte eanadoalloeiseválddit buoridit eanadoalu rámmaeavttuid, ja dieinna lágiin váikkuhit ealli sámi birrašiid ja ealli giliid. Buorre eanadoallopolitihkka lea maid buorre guovlopolitihkka sámi guovlluin. Eanadoalloeiseválddit fertejit maid álggahit eanet doaibmabijuid maid ulbmil lea nannet eanadoalu vejolašvuodaid sámi guovlluin. Eanadoallu mearkkaša ollu sámi kultuvrra gáhttemii ja ovddideapmái. Danne árvvoštallat ahte dát árvalus doaibmabidjun eanadoallošiehtadallamiin lea hui deatalaš sámi servodahkii, sihke servodatpolitihkalaččat ja ealáhusepolitihkalaččat.

Sámediggii ovddida čuovvovaš cealkámuša jagi 2015 eanadoallošiehtadallamiidda:

1. Eanadoalu buvttamihttu sámi guovlluin

Stuorradikki mihttomearri eanadoalu buvttadeami lasiheami ektui riikkas 1 %:in ferte guoskat maiddái sámi guovlluid eanadollui. Buvttamihttomearri ferte buoridit sihke stuorrašibit- ja unnašibitealáhusaid sámi guovlluin. Árvoháhkama buorideapmi eanadoalus čuohcá positiivvalaččat maiddái ovttasdoaimmaide ja ealáhuseallimii ollislaččat

Sámi guovlluid eanadoalu ferte sihkkarastit ja buoridit árvoháhkama eanadoalus. Groavafuođar vuđotšibitdoallu ferte leat vuodđun sámi guovlluid eanadollui.

2. Gánnáhahttivuohta

Jagi 2015 eanadoallošiehtadallamiin fertejit buvttadanlasáhusat jotkojuvvot seamma láchkai go dál. Eanadoalu leahkimii ja ovddideapmái lea áibbas deatalaš eaktu ahte eanadoalus lea nu buorre gánnáhahttivuohta go vejolaš ja ahte dat nagoda gilvaliteará ámmáhiid ektui. Dađibahábut ii leat nudál. Dat vuhtto ealáhusas go ohipihii heaittihuvvojit doalut ja rekrutteren ealáhussii váilu. Vai boandafidnu galggaš adnojuvvot geasuheaddjin ja miellagiddevažžan álggahit, de lea eaktun ahte dat adnojuvvo ekonomalaččat gánnáhahttin. Dan stuorra dienaserohusa mii lea eanadoalu ja eará ealáhusaid gaskka, ferte danne unnidit. Lassi sadjásašdoarjja ferte vuoruhuvvot bajás dán jagi eanadoallošiehtadallamiin. Dienasvuodu ferte nannet nu ahte lea vejolaš bissut dušše boandaámmáhis ja oážžut das dohkálaš dietnasa. Dát geasuhivččii nuorra olbmuid ealáhussii ja livčče mearkkašahtti deatalaš nuoraid rekrutteremii boandan.

Gánnáhahttivuohta smávvadáluin sihkkarastojuvvo bušeahttadoarjagiin. Strukturrašonaliseren lea dál ollen nu guhkás ahte mángga guovllus ii leat šat vejolaš lasihit buvttadeami dálu resurssaid vuodul. Dan sivas lea riektá lasihit bušeahttadoarjaga vai sihkkarastá gánnáhahttivuođa ovdáneami smávimus doaluin.

Dattetge galgá leat vejolaš doaimmahit eanadoalu lotnolasat eará ealáhusaiguin, ovdamearkka dihtii guolástusain, meahcegeavahemiin dahje turistadoaimmain go dákkár lotnolasealáhusain lea árbevirolaš vuodđu sámi eanadoalus. Danne ferte maid árvvoštallat mo gánnáheami galgá buoridit sin várás geat eai háilit álggahit boandafidnu okto fidnun. Dákkár ealáhuseaibma lea deatalaš oassi ealáhuseiveheamis sámi guovlluin.

Sámedikki mielas lea hui dehálaš bisuhit ovttasdoaimbadoaluid, vai bisuha eanadoalu boaittoealáikkii. Boanddat ožžot eanet fámu váikkuhit márkaniidda, ja stáđis ja evttolašrámmaeavttuid. Ovttasdoaimbaorganiseren mielddisbuktá ahte boanddat ožžot buoret hatti gálvvuid ovddas maid buvttadit. Dát sihkkarastá maid ovttá hatti seamma kvalitehta ovddas buot buvttadeddjiide, beroškeahtta sturrodaga ja gaskka njuovahagaide ja meierijaide.

Roavvafuođarvuđot buvttadus ferte vuoruhuvvot. Mielkebuvttadus ja sávzadoallu dat guddet sámi guovlluidd eanadoalu. Sávzadoallu geavaha meahci divdna ja dasa ferte sihkkarastojuvvot posiitiivalaš ekonomalaš ovdáneapmi 2012:s. Buvttadandoarjagis lea mearrideaddji váikkuhus gánnáhahttivuhtii. Vaikko vel Romssas ja Finnmárkkus leat stuorát máksomearit go muđui riikkas, de heaittihuvvojit eanet ja eanet doalut. Buorre gánnáhahttivuohta dagašii eanadoalus eanet geasuheaddji ealáhusa. Doarjjameriid areálaide, mielkáii ja birgui fertešii bajidit Romssas ja Finnmárkkus.

Viidáseappot ferte árvoštallat ásaht sierra doarjjaortnegiid ártkalaš eanadoalu várás. Dan ferte dahkat seammás go álggahuvvojit doaibmabijut mat buoridit ártkalaš eanadoalu buktagiid vuovdaleami.

3. Ártkalaš eanadoallu

Ártkalaš eanadoallu ferte oažžut stuorát fuomášumi šiehtadusoktavuođas. Lea divrasat šaddadit borramušgálvvuidd ártkalaš guovlluin danne go šaddanáigodat lea oanehat ja fievrridangaskkat márkaniidda leat guhkit. Dan ferte buhttet eanadoallošiehtadusas.

Ovdun šaddadeamis borramušgálvvuidd ártkalaš guovlluin lea ahte buktagiid kvalitehta lea buoret sivas go máilmmiviidosas nuoskkideapmi lea uhcit. Buoret kvalitehta galggašii addit vejolašvuođa bidjat eará hattiid gálvvuide.

Ártkalaš dálkkádat lea givrodan eanadoalus go biebmii mii šaddaduvvo dakkár birrasiin, dárbbáša cirgguhuvvot uhcit suodjalanávdnasiid, ja danne dain adnojuvvo leat buoret kvalitehta, buhtisvuhta ja sihkarvuhta. Dálá geavaheaddjit jearahit eanet ja eanet ekologalaš biepmu ja báikkálaš álgoávdnasiid. Danne lea deatalaš ovddidit ártkalaš eanadoalu erenoamáš gálvomearkan.

Lea dárbu ásaht sierra doarjjaortnegiid dan várás ahte viidáseappot ovddidit ártkalaš eanadoalu. Dan ferte dahkat seammás go ásahtuvvojit doaibmabijut mat lasihit ártkalaš eanadoallobuktagiid vuovdaleami.

4. Investeremat

Erenoamáš hástalus Romssas ja Finnmárkkus lea ahte huksengolut orrot leamen stuorát go muđui riikkas. Ii gávdno statistihka mii čájeha dan, muhto buohtastahttimat dahkkon 2011:s čájehit ahte sullalágan huksenprošeavttat Romssas ja Trøndelágas čájehit ahte haddeerehus lea gaskal 20 ja 35 %.

Ollu doaibmavisttit dárbbášit stuorra divodemiid, ja danne dárbbášuvvo eanet investerendoarjja. Eará ášši lea ahte 2024 rájes ii leat šat lohpi geavahit hinggalnávehiid. Ain leat eanemus hinggalnávehat Romssas ja Finnmárkkus ja danne lea hoahppu rievdadit hinggalnávehiid luovosdoallonávehin. Dat mearkkaša ahte investerendoarjaga proseantamáksomeari ferte rievdadit. Dát guoská erenoamážit nuorra álggaheddjiide geat dávjá eai nagot háhkat alcceseaset doarvái kapitála. Doarjjameari nuoraide ferte loktet nu ahte dat lea 10 % eanet sámi guovlluin otnáza ektui.

Eanadoalus lea dárbu ođđa gilvineatnamiidda, investerendoarjagat ođđagilvimmii ja rávaroggamii fertejit vuoruhuvvot.

Eanadoalus lea ovdalis áiggiid leamaš vejolašvuohta eanadoalu foondasajušteapmái mii galggai geavahuvvot boahtteáiggi hukseninvesteremiidda. Dát ferte fas ođđasis váldojuvvot atnui. Foondasajušteapmi attášii vejolašvuođa plánet boahtteáiggi investeremiid buoret vuogi mielde. Dasto attášii dat einnostañvejolašvuođa vearroplánemis.

5. Nissoniid ja nuoraid rekrutteren

Riikka dásis leat 14,8 % boanddain nissonat (SSB 2013). Seamma logut Romssa ja Finnmárkku fylkkain mitalit ahte namalassii 18,7 % ja 24,1 % boanddain leat nissonat. Seammás čájehit logut ahte boanddaid gaskamearálaš ahki lea lassáneamen ja ahte njealjádas oassi Romssa ja Finnmárkku boanddain lea badjel 60 jagi. Danne oaidná Sámediggi čielga dárbbu čađahit árrjalaš doaibmabijuid mat ožžot nissoniid ja nuoraid ángiruššat eanadoaluin. Álggahanpáhka nissoniid ja nuoraid várás sáhtá leat vuohki mo loktet gánnáheami fidnus. Dakkár páhkas sáhtá leat gelbbolašvuohta, álggahemiide mielkearri ja oiddolaš investerenoortnegat. Dasa lassin gáibida rekrutterenealáhussii buriid gelbbolašvuođa- ja oahppofálaldagaid.

Movttiidahttindoaimbajut sin várás geat álggahit uhcit ja ođđaáiggi návehiid ja ekologalaš doaimma, sáhtta dagahit boandabarggu eanet geasuheaddjinn nissoniidna ja nuoraide.

Ferte ásahuvvot mielkearreortnet mii lea nuvttá nuorra álggaheddjiide geat áigot bargagoahtit doaluin. Sii han dávjá fertejit oastit buvttadanareálad, šibihiid, reaidduid ja visttiid. Go sii vel dasa lassinn fertejit oastit mielkeari, de lea váttis nuoraide birget ekonomalaččat.

Finnmárkku eanadoalus lea ásahuvvon trainee-ortnet mas nuorat besset oahppat váhnehiid dálus. Okta áigumušain lea movttiidahttit nuorat gerddiid váldit badjelaset dálus. Nordlandsforskningen jagi 2014 duktan čájeha ahte dat oahpahanvuohki lea doaimman bures prošeaktaoassálastiid várás. Sámedikki oainnu mielde berrešii dákkár ortnega ásahtit bastevaš ortnegin eanadoallošiehtadusa bokte.

6. Mielkebuvtadeapmi

Mielkebuvtadeami hástalussan lea sihkkarastit ahte dietnasat dávistit gollolassáneapmái. Dianas ii leat lassánan áktanasat mángga jahkái ja ferte ollu lasihit doarjjameriid mielkái. Dietnasa lassáneapmi sáhtášii hehttet ollu mielkedoaluid heaittiheami. Fylkkaid mielde mielkearreortnet ferte jotkojuvvot.

Mielkedoaluid gaskamearálaš sturrodas lea sturron jagis jahkái. Lassáneapmi lea eanaš dáhpáhuvan go eanet láigoeatnamat leat váldojuvvon atnui. Romssas dahket láigoeatnamat lagabui 60 % doallovuodus. Nu bohciid eahpesihkkaris doallodilid ja láigodilid mat eai leat nu einnostahttit.

Gáiccaid dávdas leat dadjat juo jávkaduuvon. Gáicadollui lea hui deatalaš oažžut eanet hatti mielkkis vai sihkkarastojuvvo buorre ekonomija gáiccamielkki buvtadeamis.

7. Sávdadoallu

Sávdadoallu ealáhussan gáibida ollu areálad man oktavuodas meahci geavaheapmi lea leamaš vealtameahtun deatalaš ekonomalaš bohtosii. Sámi sávdadoalus leat dál mángga hástalusa. Lassinn heajos gánnáheapmái leat boraspirevahádat ja beroštusriiddut boazodoaluin hástalussan sámi sávdadollui. Eanadoallu dárbaša guhkes áiggi ja einnostahtti doarjjaortnegiid maiguin sihkkarastojuvvo dat ahte oamit sáhttet guohtut meahcis.

Villasávdadoallu lea maŋimus jagiid lassánan garrasit, ja muhtun guovlluin leat bidjan ollu barggu viidáseappot nállašuhttimii villasávdzaid. Ollugiidda lea dat mearkkašan dan ahte váldit atnui fas daid sávdanáliid mat “lunddolaččat” gullet dihto guvlui. Dat sávdanálii orru buresbirgemin ja heivemin davviguovlluide. Dasto birgejit villasávdzaid buorebut guohtumin go dábálaš sávdzaid boraspiriid ektui, muhto deaddu šaddá unnit ealli nammii. Guohtonelliid heiveheapmi lea deatalaš boahtteáiggi eanadoalus, ja berre álggahit doaimbajuid maid bokte ovddidit villasávdzaid duohta ja gánnáhahtti molssaeaktun doppe gosa dat sávdanálii orru heivemin erenoamáš bures.

8. Sámedikki doarjjaortnegat ealáhusovddideapmái

Ráđdehus heaittihii juolludemiid Sámediggái 2015 rájes. Lassinn 2,0 miljon ruvdnosaš dábálaš investerenruđaide, loahpahuuvui maid 2,0 miljon ruvdnosaš prošeaktadoarjja ártkalaš eanadollui. 2,0 miljon ruvdnosaš juolludeami ferte fas ásahtit ovddidan dihtii sámi eanadoalu ja danne vai sáhtta joatkit ártkalaš eanadoaluin. Ártkalaš eanadoalu buktagiin lea stuorra vejolašvuohka go váldá vuhtii kvalitehta ja ártkalaš guovlluid mearkagáivu. Ferte láchit dasa ahte profileret ja vuovdalit ártkalaš eanadoalu. Ollu áššiin leat Sámedikki doarjagat hui deatalaččat dasa ahte boanddat válljejit viiddidanhukseamiid. Seamma guoská go Innovašuvdna Norga galgá mearridit áššiin main maiddá Sámediggái lea ruhtadeaddjin.

Doarjagat ártkalaš eanadollui 2014 rádjái dagai vejolažžan bidjat johtui stuorát prošeavttaid eanadoalus davvin. Okta dain lei oažžut doibmii ártkalaš eanadoallobuktagiid mearkagáivu. Dákkár bargu lea mearrideaddji jus galggašii lihkestuvvat ártkalaš buktagiid čalmustahttimis. Okta dán ángiruššan mihttomeriin lea ahte ártkalaš kvalitehta galgá šaddat gilvaleddji ovdamunni riikkaosi eanadoalus. Eará mihttomeari lea lasihit eanadoalu árvoháhkama. Sámediggái háliida ahte siehtadusbealit várrejit ruđaid ártkalaš eanadoalu ángiruššama čuovvoleapmái.

9. Sámedikki rolla eanadoallopolitihkas

Stuorradiggedieđáhusas eanadoallo- ja biebmopolitihka birra, Stuorradiggedieđáhus 9, man namma lea "Velkommen til bords" (2011-2012), leat bajimus mihttomearit earret eará borramušgálvosihkarvuohta, eanadoallu miehtá riikka, buoret árvoháhkkan ja ceavzilis eanadoallu. Dieđáhusa Stuorradikkis meannudeapmi lea vuodđun eanadoallopolitihkkii ovddasguvlui ja Sámediggiháliida leat deađalaš eavttuid biddji sihkkarastin ja nannen dihtii eanadoalu rámmaeavttuid sámi guovlluin.

Sámedikki rolla eanadoallopolitihkas ferte nannejuvvot oassin dieđáhus čuovvoleamis.

Sámediggi ferte oazžut viidábuš rollaid sierra sámi fágasurggjid siskkobearde, ja ahte eanadoalu várás ovddiduvvo konsultašuvdnašiehtadus. Sámediggi háliida oazžut vejolašvuođa váikkuhit dan ahte eanadoalu rámmaeavttut sihkkarastojuvvojit ja nannejuvvojit, ja dieinna lágiin čuovvolit geatnegasvuođaid ealáhusa guovdu, earret eará ovddasvástádusa mii Sámedikkis lea ealli sámi gilliidektui.

Stáhta eanadoallopolitihkka sámiid ektui ii dávis Sámedikki oidnui dasa masa gusket álbmotrievttálaš geatnegasvuođat maid Norga lea váldán badjelasas sámiid ektui dan geažil go dat lea álgoálbmot.

Bealit mat eai leat njuolgga šiehtadallanáššit

10. Boraspiret áittan sávzadollui

Boraspiriid alla lohku hehte sávzaealáhus posiitiiva ovdáneami sihkkarastima. Norgga boraspirepolitihkka váikkuha njuolga sávzadoalu ekonomalaš bohtosii. Boraspiresoabahusain oaivvilduvvo ahte galget leat sihke guohtoneallit ja boraspiret meahcis. Sámedikki oaivila mielde ii šiehta dát mihttomearri ceavzilis sávzadollui. Danne oaivvilda Sámediggi ahte boraspirelogu ferte árvvoštallat njeaidit gos dan dárbaša go galgá váldit vuhtii eanadoalloberoštusaid. Seammás oaidná Sámediggi dárbbu addit báhčínlobiid johtileappot go dál ja ahte boraspiriid ferte báhčit johtileappot.

Sámediggi lea fuolastuvvan eiseváldiid gáibádusaid geažil váidudeaddji doaimbajuvvuid oktavuodas uhcidit boraspirefallehemiid, mas gáibiduvvo guohtunelliid eanet guođoheami, áiduma ja árat viežžama meahcceguohtumiin. Dát buvttiha mealgat eanet barggu guohtunealáhussii. Seammás hedjonahttojuvvo dienasvuodđu go ferte geavahit stuorát oassi areálavuodas áidojuvvon guohtumiidda. Dasa lassin čuohcá parasihhtanjoammun guohtunelliide go dat guhkit áiggi fertejit jorrat ráddjejuvvon guovllus, nu go áidojuvvon guohtumiin.

Guohtuneallit mearkkašit deađalaš vuoddu buotbeallášaš biebmobuvttadeapmái giliin, ja guohtuneallit eai galgga leat ráfáiduhhttojuvvon boraspiriid biebmovuodđun.

Ášši meannudeapmi loahpavuovui 05.03.15 dii. 18.10.

Ášši 012/15	Sámedikki dievasčoahkkin
-------------	--------------------------

Ášši 002/15	Plána- ja finánsalávdegoddi
-------------	-----------------------------

420 kv El-fápmolinjá Báhcavuotna - Skáidi

	Áššnr. 14/597
--	------------------

Meannudeamit

Politiikalaš dássi	Beaivi	Áššnr.
Sámediggeráđi		
Plána- ja finánsalávdegoddi	2. – 3.03.15	PFL
Sámedikki dievasčoahkkin	4. – 6.03.15	DC 012/15

Ášši meannudeapmi álggahuvvui duorastaga njukčamánu 5. b. 2015 dii. 00.00

I Mildosat

II Evttohusat ja mearkkašumit

Sámediggeráđi mearrádusárvalus:

Sámediggi doarju Oljo- ja energijadepartemeantta árvalusa daiguin váidudeaddji doaimbajuiiguin ja eavttuiguin mat leat árvalusas.

420 kV elfápmo- linjá lea stuora sisabahkken mii mielddisbuktá stuora váikkuhusaid sámi beroštumiide maidda dát čuohcá. Linjá duohtandahkan boahtá lassin sisabahkkemiidda mat leat juo ovdalaččas. Sámedikki doarjja lea danin dainna eavttuin ahte dás maŋás galgá čavget lobi addima eará doaimmaide mat bohtet šaddat vel lassi noađđin beroštumiide maidda dat guoská.

PFL - Árvalusa

Álggahus

Sámedikki plána- ja finánsalávdegoddi lea meannudan ášši 12/15 420 kV elfápmolinjá birra Báhccavuonas Hámmárfestii.

Evttohus

Lávdegotti Norgga sámiid riikasearvi lahtut Kirsti Guvsám, Anita P. Ravna, Áile Jávo, Piera Heika Muotka ja Beaska Niillas, Bargiidbellodaga lahtut Vibeke Larsen, Knut Store ja Ronny Wilhelmsen, Árja lahttu Láila Susanne Vars, Nordkalottfolket lahttu Åse Dahl, Olgešbellodaga lahttu Hans Hatle, Áarjel-Saemiej Giel (ÅaSG) lahttu Jovna Z. Dunfjell ja Ovddádusbellodaga lahttu Aud Marthinsen ovddidit čuovvovaš evttohusa:

Evttohus 1

Evttohus biddjovvuo sámediggeráđi árvalusa sadjái:

Sámediggi čujuha Statnehta plánaide elfápmolinjá huksemis Báhccavuonas Hámmárfestii, ja Oljo- ja energijadepartemeantta evttohusii áššis. Ášši čuoččálidahtá Sámedikki áddejumi mielde ollu prinsihpalaš rievttálaš gažaldagaid main lea deatalaš mearkkašupmi ja ahte departemeanta ja eará eiseválddit dán ášši viidáseappot meannudeamis válddásedje daid dohkálaččat vuhtii. Elfápmolinjá lea hui viiddis areáladuohtadeapmi sámi guovllus ja das leat stuorra váikkuhusat guoskevaš sámi beroštumiide. Elfápmolinjá duohtan dahkan boahá lassin ovddeš duohtademiide ja das lea mearkkašupmi maiddá vejjolaš duohtademiide boahhteáiggis.

Sámediggi eahpida prinsihpalaččat duohtademiid main leat negatiivvaš váikkuhusat sámi kultuvrii, ealáhusaide ja servodateallimii, ja mii maid eat sáhte doarjut buot árvoštallamiid maid Oljo- ja Energijadepartemeanta lea dahkan sámi diliid ektui dán áššis. Sámediggi oaidná ahte dát plánat mat leat dagahit stuorra luondduohtademiid, main eahpitkeahhtá lea negatiivvaš váikkuhusat árbevirolaš sámi ealáhusdoibmii ja meahccegeavahussii. Sámedikkis lea ovddasvástádus sámi beroštumiid goziheamis, erenoamážit go guoská árbevirolaš sámi ealáhusaide nugo boazodollui ja eará meahcástanealáhusaide maidda duohtademiid njuolga gusket elfápmolinjá huksema oktavuodas.

Sámediggi eaktuda ahte elfápmolinjá Báhccavuona ja Skáiddi gaskka huksejuvvo biebmofuolahansihkarvuoda buoridaemi dihte guoskevaš guovlluin, ja ahte linjá realiseren vuoruhuvvo ovdalii eará areáladuohtademiid seamma guovlluin.

Sámediggi háliida deatuhit ahte muhtun guovlluin maidda evttohus elfápmolinjá huksemis guoská, leat juo čađahuvvon nu ollu luondduohtademiid ahte ráđji maid gjerdat álbmotrievttálaš dohkálašvuoda mielde lea juo rasttilduvvon. Ođđa guohton- ja guotteteana ferte árvoštallojuvvo váidudeaddji doaimbidjun doppe gos elfápmolinjá boahá vuostálaga boazodoaluin.

Ássiid fuolla giliin,maidda elfápmolinjá šaddá láhka viessoguovllu, ferte guldaluvvot. Sámediggi ávžžuha Oljo- ja energijadepartemeantta árvoštallat molssaektosaš vejolašvuodaid guovlluin gos leat erenoamáš sivat dasa. Elfápmohukseamiid oktavuodas galgá nu unnán go vejolaš hukset geainnuid, ja jos gaskaboddasas dahje bissovaš geainnut dattetge ráhkaduvvojit, de galgá dat dahkkojuvvo boazodoaluin ja eará sámi vuoigatvuodaoamastedjiiguin konsulteremiin

Sámediggi čujuha ahte álbmotrievtti bokte suodjaluvvo dálá áiggi ja boahhteáiggi sámi kulturbargu. Elfápmolinjá huksenplánaide oktavuodas Báhccavuonas Skáidái ii leat doarvái árvoštallojuvvon rihkkot go duohtademiid álbmotrievtti. Sámediggi oaivvilda ahte ferte vuđolaččat juridihkalaččat árvoštallat ahte rihkku go elfápmolinjá ásaheapmi álbmotrievtti ovttaskas guovlluin, ii ge dušše

árvoštallat bajimuš álbmotrievttálaš prinsihpaid. Erenoamážit lea dárbu árvoštallat buot ovddeš duohtademiid mat leat gáržžidan árbevirolaš sámi ealáhusbarggu ja kultuvrra vejolašvuođaid guovlluin maidda elfápmohuksenplánat gusket. Dán lágan konkrehta álbmotrievttálaš árvoštallamis ferte maiddá vuhtii váldit dálá áiggi duohtadanproseassaid ja plánejuvvon ovddidanprošeavttaid.

Sámediggi bidjá vuodđun dan ahte buot váidudeaddji doaibmabijut čađahuvvojit konsulteremiin guoskevaš beliiguin. Ferte geahččalit unnidit vahágiid maid elfápmolinjá huksen dagaha. Sámediggi oaidná ahte lea dárbu ovdal ja maŋŋá iskkademiideja čuovusiskkademiide ovttaskas välljejuvvon gaskkain buoridan dihte máhtu elfápmolinjá váikkuhusain boazodollui ja sámi báikegottiide, dát guoská erenoamážit doaimmaide mat muosehuhttet bohccuid johtin- ja guottetaigodagain. Dasto eaktuda Sámediggi ahte ráđđehus dohkkeha ahte boahteáiggi lea dárbu čađahit ollislaš váikkuhaniskančielggadusaid sámi kultuvrra, ealáhusaid ja servodateallima ektui ovdal go areáladuohtademiid sáhtá árvoštallat boahteáiggi. Sámediggi eaktuda dasto ahte vižžojuvvo ovdagihit miediheapmi buot sámi vuoigatvuođaoamasteddjiin, maiddá árbevirolaš sámi ealáhusdoliin, ja sámi báikkálaš ja giliservodagain. Sámedikki oaivila mielde geatnegahttojuvvon maiddá ahte dát vuoigatvuođaoamasteaddjit ožžot dohkálaš ortnegiid, maiddá juridihkalaš veahki, vai nákkejit gozihit vuoigatvuođaideaset. Guoskevaš orohagaid beroštumit gozihuvvojit, ja ásaheavvojit divat- ja buhtadanortnegat sámi vuoigatvuođaoamasteddjiid várás.

Eaktudit ahte sámi vuoigatvuođaoamasteddjiid vuoigatvuođat čuovvoluvvojit sihke norgga lága ja álgoálbmotrievtti mielde proseassas viidáseappot. Sámediggi eaktuda ahte gáržžiduvvojit lobit eará doaibmabijuid mat sáhttet ain eanet čuohcat guoskevaš beroštumiide. Dasto biddá Sámediggi ahte Oljo- ja energiijadepartemeanta ja huksejeadji gozihit álgoálbmotrievtti, ja dasto ferte oainnusmahttit movt sámi vuoigatvuođaoamasteaddjit leat konsulterejuvvon ja mainna lágiin sin vuoigatvuođat leat gozihuvvon proseassas

Sámediggi oaivvilda ahte biebmofoolahansihkarvuohta lea deatalaš servodatdoaimmaid sihkkarastimii nugo sihkarvuhtii ja gearggusvuhtii Romssas ja Finnmárkkus. Dáiguin eavttuiguin ii leat Sámediggi vuostá elfápmolinjá huksema Báhcavuonas Skáidái.

Norgga sámiid riikasearvvi, Bargiidbellodaga sámediggejoavkku, Olgešbellodaga, Nordkalottfolket, Ovddádusbellodaga, Árja, ja Árjel-Saemiej Giel (ÅaSG) evttohus

Evttohus 2

Áššenamma rievdaduvvo leat dát:
Ášši 12/15 – 420 kV elfápmolinjá Báhcavuonas Skáidái.

Norgga sámiid riikasearvvi, Bargiidbellodaga sámediggejoavkku, Olgešbellodaga, Árja, ja Árjel-Saemiej Giel (ÅaSG) evttohus

Evttohus 3

Lassievttohus oktasaševttohussii:

Ođđa vuosttaš cealkka njealját teakstaossái:

Álbmotriekti, nugo erenoamážit ILO konvenšuvdna 169 maid Norga lea ratifiseren, ja ON konvenšuvdna siviila ja politihkalaš vuoigatvuođaid birra artihkkaliid 1 ja 27 bokte dohkkehuvvo ahte álgoálbmogiin lea iešmearridanvuoigatvuohta luondduresurssaide sin árbevirolaš guovlluin ja sii galget suodjaluvvot duohtademiid vuostá kulturbarggus, bidjet rájiid luondduohtademiide álgoálbmotguovlluin. Sámediggi oaivvilda ahte elfápmolinjá ásaheamis danne leat váikkuhusat mearrádusaide ain eanet duohtademiid ektui boahteáiggi, omd. bartahuksemaid, geainnuid, ruvkedoaimma, bieggamilluid ektui guoskevaš guovlluin.

Lávdegotti ráva

Lávdegottis eai leat eanet mearkkašumit dahje evttohusat ja rávve Sámedikki mearridit čuovvovaččat:

Sámediggí doarju muđui dievasčoahkkinjođihangotti mearrádusárvalusa.

Sámedikki dievasčoahkkin - 012/15

Mearkkášupmi: Ovddádusbellodat, áirras Aud Marthinsen bokte

420 kv el-fápmolinjá Báhcavuotna - Skáidi Fápmolinjjáid huksen ja sihkkaris el-fápmolágideapmi lea deatalaš servodahkii. Báikkálaš beroštumiin lea álo oaivil spáitoválljema hárrái, ja oppalaččat lea deatalaš ahte stuorraservodatoaidná gokko dakkár linjjáin ja huksemiin lea uhcimus vahát báikkálaš ássiide. Ovddádusbellodat doarju dan ahte stáhta dakkár diliin, go prošeavttas lea stuorra servodatlaš mearkkašupmi, ja ii ge sáhte diktit báikkálaš vuhtiiváldimiid hehttet dahje mañjedit prošeavttaid mánggaid jagiid, geavaha stáhtalaš muddemiid váikkuhangaskaoapmin. Gáivuona suohkana čađa Romssa fylkkas leat golbma vejolašvuoda árvoštallojuvvon. Gulahallamiin sámedikkiin ja boazodoaluin lea OED gávnnahan molssaeavttu 1 buoremussan. Dát lea Ovddádusbellodaga mielas heajos čoavddus, mii vuhtiiváldá imaginára noađuheami boazodollui ja sámi kulturmuittuide. Baicce leat dán linjjás duohta noađđin daidda olbmuide geat áppet gilis. Ovddádusbellodaga rávve baicce välljet spáittu 2.5, mii lea dat spáitu mii mielddisbuktá uhcimus noađuhemiid.

Ášši meannudeapmi álggahuvvui 05.03.15 dii. 18.10.

III Jienasteapmi

39 áirasis ledje 33 čoahkis. Jienasteapmi dahkkojuvvui čuovvovaš vuogi mielde:

- Plána- ja finánsalávdegotti evttohus 1 mearriduvvui mearriduvvui ovttajienalaččat
- Plána- ja finánsalávdegotti evttohus 3 mearriduvvui mearriduvvui 28 jienain 5 jiena vuostá

IV Beavdegirjelasáhusat

Dán áššis ii ovddiduvvon beavdegirjelasáhus.

V Sáhkavuorrolistu ja replihkat

	Sáhkavuorru	Replihkka
1	Aud Marthinsen	
2	Per A. Bæhr	Laila Susanne vars Marit Kirsten A. Gaup Hartvik Hansen
	Per A. Bæhr	
3	Anita Persdatter Ravna	
4	Aud Marthinsen	Kirsti Guvsam Vibeke Larsen
	Aud Marthinsen	
5	Áile Javo	
6	Vibeke Larsen	
7	Laila Susanne Vars	
8	Beaska Niillas	
9	Johan Vasara	

10	Kjetil Romsdal	
11	Kirsti Guvsam	Mariann Wollmann Magga
		Laila Susanne Vars
	Kirsti Guvsam	
12	Nora Marie Bransfjell	Aud Marthinsen
	Nora Marie Bransfjell	
13	Aili Keskitalo	
14	Thomas Áhrén	
15	Nils Ánte Oskal Eira	Aud Marthinsen
	Nils Ánte Oskal Eira	
16	Mariann Wollmann Magga	
	Per A. Bæhr, čeahkinortnegii	
17	Aud Marthinsen, áššejodiheddji	
18	Vibeke Larsen, čeahkinortnegii	

DC - Mearrádus:

V Sáhavuorrolistu ja replihkat

Sámediggi čujuha Statneahta plánaide elfápmolinjá huksemis Báhcavuonas Hámmárfestii, ja Oljo- ja energijadepartemeantta evttohussii áššis. Ášši čuoččáldahtta Sámedikki áddejumi mielde ollu prinsihpalaš rievttálaš gažaldagaid main lea deatalaš mearkkašupmi ja ahte departemeanta ja eará eiseválddit dán ášši viidáseappot meannudeamis válddásedje daid dohkálaččat vuhtii. Elfápmolinjá lea hui viiddis areáladohtadeapmi sámi guovllus ja das leat stuorra váikkuhusat guoskevaš sámi beroštumiide. Elfápmolinjá duohtan dahkan bohtá lassin ovddeš duohtademiide ja das lea mearkkašupmi maiddá vejolaš duohtademiide boahhteáiggis.

Sámediggi eahpida prinsihpalaččat duohtademiid main leat negatiivvalaš váikkuhusat sámi kultuvrii, ealáhusaide ja servodateallimii, ja mii maid eat sáhte doarjut buot árvoštallamiid maid Oljo- ja Energijadepartemeanta lea dahkan sámi diliid ektui dán áššis. Sámediggi oaidná ahte dát plánat mat leat dagahit stuorra luonddu duohtademiid, main eahpitkeahhtá lea negatiivvalaš váikkuhus árbevirolaš sámi ealáhusdoibmii ja meahccegeavahussii. Sámedikkis lea ovddasvástáduš sámi beroštumiid goziheamis, erenoamážit go guoská árbevirolaš sámi ealáhusaide nugo boazodollui ja eará meahcástanealáhusaide maidda duohtademiid njuolga gusket elfápmolinjá huksema oktavuodas.

Sámediggi eaktuda ahte elfápmolinjá Báhcavuona ja Skáiddi gaska huksejuvvo biebmofuolahansihkarvuoda buorideami dihte guoskevaš guovlluin, ja ahte linjá realiseren vuoruhuvvo ovdalii eará areáladohtademiid seamma guovlluin.

Álbmotriekti, nugo erenoamážit ILO konvenšuvdna 169 maid Norga lea ratifiseren, ja ON konvenšuvdna siviila ja politihkalaš vuoigatvuočaid birra artihkkaliid 1 ja 27 bokte dohkkehuvvo ahte álgoálbmogiin lea iešmearridanvuoigatvuohta luondduresurssaide sin árbevirolaš guovlluin ja sii galget suodjaluvvot duohtademiid vuostá kulturbarggus, bidjet rájiid luonddu duohtademiide álgoálbmotguovlluin. Sámediggi oaivvilda ahte elfápmolinjá ásaheamis danne leat váikkuhusat mearrádusaide ain eanet duohtademiid ektui boahhteáiggis, omd. bartahuksemaid, geainnuid, ruvkedoaimma, bieggamilluid ektui guoskevaš guovlluin. Ođđa guohton- ja guotteteana ferte árvoštallojuvvot váidudeaddji doaimbidjun doppe gos elfápmolinjá bohtá vuostálaga boazodoaluin.

Ássiid fuolla giliin, maidda elfápmolinjá šaddá lánka viessoguovllu, ferte gulduvvot. Sámediggi ávžžuha Oljo- ja energijadepartemeantta árvoštallat molssaektosaš vejolašvuočaid guovlluin gos leat erenoamáš sivat dasa. Elfápmohuksemaid oktavuodas galgá nu unnán go vejolaš hukset geainnuid, ja jos gaskaboddasaš dahje bissovaš geainnut dattetge ráhkaduvojit, de galgá dat dahkkojuvvot

boazodoaluin ja eará sámi vuoigatvuođaoamasteddjiiguin konsulteremiin.

Sámediggi čujuha ahte álbmotrievtti bokte suodjaluvvo dálá áiggi ja boahteáiggi sámi kulturbargu. Elfápmolinjá huksenplánaid oktavuodas Báhcavuonas Skáidái ii leat doarvái árvoštallojuvvon rihkkot go duohtadeamit álbmotrievtti. Sámediggi oaivvilda ahte ferte vuđolaččat juridihkalaččat árvoštallat ahte rihkku go elfápmolinjá ásaheapmi álbmotrievtti ovttaskas guovlluin, ii ge dušše árvoštallat bajimuš álbmotrievttálaš prinsihpaid. Erenoamážit lea dárbu árvoštallat buot ovddeš duohtademiid mat leat gáržžidan árbevirolaš sámi ealáhusbarggu ja kultuvrra vejolašvuođaid guovlluin maidda elfápmohuksenplánat gusket. Dán lágan konkreta álbmotrievttálaš árvoštallamis ferte maiddái vuhtii váldit dálá áiggi duohtadanproseassaid ja plánejuvvon ovddidanprošeavttaid.

Sámediggi bidjá vuođđun dan ahte buot váidudeaddji doaimbajibut čađahuvvojat konsulteremiin guoskevaš beliiguin. Ferte geahččalit unnidit vahágiid maid elfápmolinjá huksen dagaha. Sámediggi oaidná ahte lea dárbu ovdal ja maŋŋá iskkademiideja čuovusisikkademiide ovttaskas välljejuvvon gaskkain buoridan dihte máhtu elfápmolinjá váikkuhusain boazodollui ja sámi báikegottiide, dát guoská erenoamážit doaimmaide mat muosehuhttet bohccuid johtin- ja guottetáigodagain. Dasto eaktuda Sámediggi ahte ráđđehus dohkkeha ahte boahteáiggiis lea dárbu čađahit ollislaš váikkuhaniskančielggadusaid sámi kultuvrra, ealáhusaid ja servodateallima ektui ovdal go areáladuohtademiid sáhtta árvoštallat boahteáiggiis. Sámediggi eaktuda dasto ahte vižžojuvvo ovdagihtii miediheapmi buot sámi vuoigatvuođaoamasteddjiin, maiddái árbevirolaš sámi ealáhusdolloin, ja sámi báikkálaš ja gilliservodagain. Sámedikki oaivila mielde geatnegahttojuvvo maiddái ahte dát vuoigatvuođaoamasteaddjit ožžot dohkálaš ortnegiid, maiddái juridihkalaš veahki, vai nákkejit gozihit vuoigatvuođaideaset. Guoskevaš orohagaid beroštumit gozihuvvojat, ja ásahuvvojat divat- ja buhtadanortnegat sámi vuoigatvuođaoamasteddjiid várás.

Eaktudit ahte sámi vuoigatvuođaoamasteddjiid vuoigatvuođat čuovvoluvvojat sihke norgga lága ja álgoálbmotrievtti mielde proseassas viidáseappot. Sámediggi eaktuda ahte gáržžiduvvojat lobit eará doaimbajibuide mat sáhttet ain eanet čuohcat guoskevaš beroštumiide. Dasto bivdá Sámediggi ahte Oljo- ja energijadepartemeanta ja huksejeaddji gozihit álgoálbmotrievtti, ja dasto ferte oainnusmahttit movt sámi vuoigatvuođaoamasteaddjit leat konsulterejuvvon ja mainna lágiin sin vuoigatvuođat leat gozihuvvon proseassas.

Sámediggi oaivvilda ahte biebmofoolahansihkarvuohta lea deatalaš servodatdoaimmaid sihkkarastimii nugo sihkarvuhtii ja gearggusvuhtii Romssas ja Finnmarkkus. Dáiguin eavttuiguin ii leat Sámediggi vuostá elfápmolinjá huksema Báhcavuonas Skáidái.

Ášši meannudeapmi loahpahuuvui 05.03.15 dii. 19.25.

Undertegnede har lest gjennom protokollen, og finner de bokførte beslutninger å være i overensstemmelse med Sametingets vedtak.

Karášjohka 719.03.2015

Plenumsledelsen

Jørn Are Gaski
leder

Anita Persdatter Ravna

Aud Marthinsen

Mathis Nilsen Eira